

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Katedra právní teorie

Disertační práce

Teorie a realita právní interpretace

2007/8

Lukáš Hlouch

Čestné prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma **Teorie a realita právní interpretace** zpracoval sám a uvedl jsem všechny použité prameny“.

.....

Obsah

Obsah	2
Úvod	7
1. kapitola: Právní interpretace	13
1.1. Pojem interpretace	13
1.1.1. Subjekt-objektové schéma interpretace. Subjektivismus a objektivismus	14
1.1.2. Rozumění jako způsob hledání významu a smyslu	15
1.2. Právní interpretace	19
1.2.1. Subjekt právní interpretace	19
1.2.2. Objekt právní interpretace	20
1.2.3. Definice právní interpretace	22
1.3. Typologie výkladu	29
1.3.1. Duchovědný výklad	30
1.3.2. Derivativní výklad	30
1.3.3. Vyjasňující výklad	30
1.4. Vymezení právní interpretace pro účely této práce	31
1.5. Funkce právní interpretace	32
2. kapitola: Právní jazyk	36
2.1. Jazyk a myšlení	36
2.1.1. Funkce jazyka	36
2.2. Vědecký výzkum jazyka	37
2.2.1. Obecná sémiotika	38
2.2.2. Filosofický výzkum jazyka	39
2.3. Vymezení právního jazyka	41
2.3.1. Neurčitost právního jazyka	43
2.3.2. Sémantická struktura právního jazyka	45
2.4. Lexika právního jazyka	47
2.4.1. Právní pojem	47

2.4.2. Obsah a rozsah právního pojmu.....	48
2.4.3. Právní termín.....	50
2.5. Právní stylistika.....	50
2.5.1. Konzistence užívání výrazů právního jazyka	55
2.5.2. Stručnost a výstižnost právních jazykových útvarů.....	56
2.6. Funkce právního jazyka.....	57
2.6.1. Funkce označovací.....	57
2.6.2. Jazyk jako realita	58
2.6.3. Funkce vyjadřovací (terminologická).....	58
2.6.4. Funkce referenční (zprostředkovací)	58
2.6.5. Funkce performativní.....	58
2.6.6. Funkce diskursivní.....	58
3. kapitola: Právní hermeneutika.....	60
3.1. Význam a původ pojmu hermeneutika	60
3.2. Hermeneutická filosofie a právní hermeneutika.....	61
3.3. Jednotlivé směry právní hermeneutiky a jejich filosofická východiska ..	63
3.3.1. Hermeneutika metodologická (též epistemologická)	64
3.3.2. Hermeneutika fenomenologická.....	66
3.3.3. Analytická hermeneutika	69
3.4. Exkurs do českého hermeneutického myšlení.....	70
3.5. Základní hermeneutické kategorie.....	74
3.5.1. Horizont porozumění interpreta a horizont textu.....	74
3.5.2. Předvzdání interpreta.....	75
3.5.3. Předporozumění interpreta a předsudek	76
3.5.4. Hermeneutický kruh (hermeneutická spirála).....	79
3.6. Instituce jako interpret práva v procesu jeho aplikace.....	82
3.7. Syntetické pojetí právní hermeneutiky	86
4. kapitola: Právní argumentace	89
4.1. Vymezení pojmů argumentace a právní argumentace	89
4.2. Exkurs do recentních teorií právní argumentace	92
4.2.1. Topika Theodora Viewegha.....	93

4.2.2. Perelmanova diskursivní teorie („nová rétorika“)	94
4.2.3. Aarniova koncepce právní argumentace	95
4.2.4. Weinbergerovo pojetí právní argumentace	97
4.3. Právní argument a model právní argumentace	101
4.3.1. Vnitřní a vnější stránka argumentu	102
4.3.2. Deduktivní a nededuktivní argumenty	103
4.4. Struktura právní argumentace	105
4.4.1. Předmět argumentace	105
4.4.2. Argumentační postup	106
4.4.3. Typologie argumentů	108
4.5. Argumentační techniky	109
4.5.1. Topické figury	109
4.5.2. Pragmatické argumentační figury	111
4.5.3. Rétorické figury	112
4.6. Nejdůležitější právní argumenty	113
4.7. Aplikační právní argumentace	124
5.kapitola: Právní diskurs	127
5.1. Filosofické kořeny pojmu „diskurs“	127
5.2. Moderní a postmoderní teorie diskursu	128
5.2.1. Habermasova teorie diskursivní racionality	130
5.3. Teorie právního diskursu	135
5.3.1. Habermasovo pojetí právního diskursu	137
5.3.2. Alexyho model právního diskursu	139
5.3.3. Právní diskurs jako zvláštní případ diskursu praktického („Sonderfallsthese“)	145
5.3.4. Kritika Sonderfallsthese	152
5.4. Právo jako diskursivní fenomén sui generis	154
5.5. Aplikační právní diskurs	159
6. kapitola: Právní případy	164
6.1. Pojem a struktura právního případu	164
6.2. Teorie právních případů	167
6.3. Metody právní interpretace	170

6.3.1. Klasické instrumentárium metod právní interpretace	171
6.3.2. Nadstandardní metody právní interpretace	185
6.4. Hledání testu správnosti interpretačního závěru	186
6.4.1. Pořadí interpretačních metod (pohled metodologický)	187
6.4.2. Racionální model právní interpretace (pohled analytický)	190
6.5. Jednoduché a složité případy	193
6.5.1. Jednoduché případy	194
6.5.2. Složité případy	198
6.5.3. Řešení složitých případů	201
7. kapitola: Praktické příklady	205
7.1. Sřet vůdčích idejí institucí v procesu aplikace práva	205
7.1.1. Skutkový a právní základ problematiky	206
7.1.2. Aplikační instituce jako účastníci právního diskursu v otázce česko-slovenských důchodů	208
7.1.3. Hlavní judikatorní mezníky geneze aplikačního diskursu v otázce česko-slovenských důchodů	210
7.1.4. Disens aplikačních institucí ve věci starobního důchodu paní A. W	213
7.1.5. Hermeneutický rozbor právního diskursu Nejvyššího správního soudu ČR a Ústavního soudu ČR v otázce případu paní A. W	220
7.1.6. Shrnutí	228
7.2. Nalezení a dotvoření právního pravidla v právním řádu - teleologická rekonstrukce právního pravidla	231
7.2.1. Příplatek k důchodu dle nařízení vlády č. 622/2004 Sb.	231
7.2.2. Odvolací orgán v řízení o neposkytnutí informace (teleologická rekonstrukce zákonného právního pravidla)	236
7.3. Vliv interních normativních instrukcí na aplikační předporozumění správního orgánu	240
7.3.1. Skutkový a právní rámeč případu	242
7.3.2. Postup a argumentace veřejného ochránce práv	242
7.3.3. Právní úprava problému a argumentace obou institucí	243
7.3.4. Porovnání obou argumentačních řetězců	245

7.3.5. Praktické dopady metodického výkladu MPSV	247
7.4. Zobecnění získaných praktických poznatků	249
Závěr	255
Summary	261
Seznam použitých pramenů	265

Úvod

Psát o právní interpretaci se v poslední době stalo téměř „módní“ záležitostí. Renesance zájmu o obor právní metodologie, právní hermeneutiky a teorie právní argumentace souvisí úzce s vývojem, který prodělalo české právní myšlení za posledních téměř dvacet let po pádu komunistického režimu. Za tímto zvýšeným odborným zájmem o právní metodologii a teorii právní argumentace se skrývá zejména praktická potřeba právní teorie i praxe hledat odpovědi na otázku, která provází právní život společnosti již po staletí, a to jak poznat, co je právem. Moderní a postmoderní doba totiž přináší i v právu nové problémy a nové úkoly k řešení. Právo musí stále rychleji reagovat na vývoj společenských vztahů a vznik nových právních institutů a nových mocenských normotvorných center na základě globalizace a mezinárodní integrace. To však neplatí jen v mezinárodněprávním rozměru; vnitrostátní právní regulace se v poslední době stává natolik komplikovanou, že otázka seznatelnosti platného práva se stává stále citlivějším problémem právní praxe, na nějž je nucena právní věda odpovídajícím způsobem reagovat. Kromě stabilního zájmu odborníků z právnických fakult a vrcholných soudních institucí, kteří v tomto oboru patří mezi uznávané autory tvořící současnou českou doktrínu, se tomuto tématu začíná věnovat stále více začínajících mladších autorů, a to většinou z obdobného institucionálního prostředí.

V těchto kontextech nabývá i věčné téma právní interpretace nové funkční rozměry, a proto je zapotřebí se k němu stále vracet. I když tváří v tvář velmi bohaté literatuře k tomuto tématu lze přechodně nabýt dojmu, že vše již k tomuto tématu bylo řečeno, jsem toho názoru, že to platí vždy pouze relativně ve vztahu k určitému právnímu společenství. Z tohoto názoru pramení i zaměření této práce k těm aspektům tématu, které jsou v současné době v našem právním společenství považovány přinejmenším za relativně „nové“ v tom smyslu, že se o nich doposud v širším rozsahu příliš nehovořilo a nepsalo, ačkoliv samozřejmě v rozměru mezinárodním či ryze vědeckém nové nejsou.

Název této práce napovídá, že i ona je jedním z pokusů o takový návrat ke zkoumání právní interpretace. Tato problematika má podle mého názoru dva rozměry, které spolu úzce souvisí. Jedná se o rozměr teoretický a rozměr praktický. Základní myšlenkou, která stála na počátku této práce, bylo provést syntézu obou těchto pohledů a zpracovat problematiku právní interpretace teoreticko-prakticky. To znamená, že mým

záměrem bylo vycházet z bohatých teoretických poznatků k tomuto tématu, které nabízí světová i domácí literatura, a propojit tyto poznatky s praktickými úvahami vycházejícími z interpretační praxe v tom rozměru, v jakém měl autor možnost poznatky tohoto druhu načerpat.

Zvolený rozsah práce odpovídá tomu, že vzhledem k tématům v práci pojednaným se v žádném případě nejedná o vyčerpávající zpracování této problematiky. Právní interpretace je natolik obsažným fenoménem, že v současné době ani nelze hovořit o možnosti postihnout v jednom odborném díle všechny její aspekty a roviny, přinejmenším již proto ne, že každý autor má omezené poznávací možnosti vzhledem k právní praxi, o níž měl příležitost načerpat potřebné poznatky. Na druhé straně lze jen stěží při rozsahu zejména zahraniční literatury (nejen současné, ale i historické) pojednat všechny problémy v dostatečné hloubce vědeckého zpracování. Z těchto důvodů je zapotřebí hned v úvodu vymežit, jaký pohled a jaká východiska byla při koncipování této práce zvolena. Teoretickým východiskem zpracování tématu se mi stal problém právního porozumění, který považuji za základ veškerých úvah o právní interpretaci a fenoménech s ní spojených. Proto je celá práce laděna v hermeneutickém duchu, čemuž odpovídá jak volba užívaných termínů, tak i struktura a styl zpracování textu práce.

Rozumění a interpretaci chápu jako dynamické fenomény, tedy ve smyslu procesu rozumění či interpretace, nikoliv ve smyslu výsledků těchto procesů. Z tohoto předpokladu pak dovozují stěžejní filosoficko-právní otázku, kterou si v této práci kladu: Je právní interpretace hybnou silou evoluce práva? Tuto práci v její komplexitě chápu jako pokus o přiblížení se odpovědi na tuto otázku. Součástí tohoto tázání je rovněž řada dílčích otázek, které souvisejí s teorií i praxí právní interpretace. Jedná se zejména o otázky po struktuře a funkcích právní interpretace, úloze subjektivity interpreta ve vztahu k výsledku interpretace, vztahu právního myšlení a právního jazyka, vztahu právní interpretace a právní argumentace, diskursivního pojetí práva a právní metodologie řešení právních případů. K praktickému rozměru těchto problémů náleží především otázka fungování právní argumentace, vztahu aplikační právní argumentace a právního diskursu a úloha institucí (zejména aplikačních institucí) v procesu evoluce práva. Těmto tématům bude tedy v předkládané práci věnována pozornost, a to formou výběrového pojednání teoretických otázek, praktických příkladů a vlastních názorů autora ke zpracovanému tématu. Cílem zpracování těchto dílčích témat je shromáždit teoretické a praktické premisy pro závěr práce, v němž se pokusím

nastínit svůj pohled na úlohu právní interpretace v kontextu dynamiky práva jako společenského jevu.

K naplnění zamýšlených cílů práce jsem zvolil při analýze teoretických poznatků v duchu kontinentální i domácí tradice metodu dedukce od obecného ke zvláštnímu s demonstrací praktických příkladů z právní praxe ať už v textu, nebo v poznámkách pod čárou. Domnívám se, že tato metoda je osvědčenou technikou zaručující větší přehlednost a srozumitelnost předkládaného textu, než alternativní induktivní postup od praktických poznatků k obecným teoretickým závěrům (nehledě na to, že z toho, co je součástí právní praxe, nelze preskribovat, co v rovině metodologické býtí má). V jednotlivých systematických částech textu práce pak volím nejprve analýzu řešeného problému s následným propojením již pojednaných poznatků s praktickými poznatky a dovozením vlastních závěrů. V praktické části práce (tj. 7. kapitole) je specifickou metodou zpracování citovaných judikátů jak rekonstrukce úvah zúčastněných aplikačních institucí, tak analytická metoda vycházející z větného vyjádření rekonstruovaných argumentů a modelace argumentačních řetězců. Posláním praktické části je nejen sonda do reálného fungování institucionálního aplikačního diskursu, ale i názorně ukázat propojení hermeneutického (analytického a fenomenologického) a diskursivního pojetí právní argumentace.

Veden výše uvedenými cíli a záměry jsem zvolil následující strukturu disertační práce:

V první kapitole představím pojmy rozumění, význam a smysl jako východiska k pochopení procesu právní interpretace. Dále se budu zabývat stěžejním pojmem celé práce - právní interpretací, jejím schématem a funkcemi. Podstatnou část této kapitoly tvoří i exkurs do různých teoretických vymezení interpretace, pro něž volím kritérium cíle výkladu (subjektivismus versus objektivismus versus diskursivní vymezení).

Ve druhé kapitole se stručně zabývám právním jazykem jako východiskem ke zkoumání právní interpretace i práva jako takového. Z rozsáhlé problematiky, která je předmětem zkoumání mnoha disciplín, mezi jinými především právní lingvistiky, představím blíže problém právních pojmů a právní terminologie, jakož i funkcionální stránku právního jazyka. Tato stručná analýza mi bude východiskem pro zkoumání právní argumentace a právního diskursu.

Ve třetí kapitole se budu podrobněji věnovat právní hermeneutice jako disciplíně zabývající se právní interpretací a právním rozuměním. Jelikož tato disciplína je typicky filosoficko-právní, považuji za nutné v této kapitole představit jak filosofická

východiska právní hermeneutiky, tak i její současná pojetí (metodologické, fenomenologické, analytické). Kromě toho se také pokusím vymezit základní právně hermeneutické kategorie (hermeneutický kruh, předporozumění, předsudek atd.) a popsat jejich funkci v rámci procesu právní interpretace. Tato kapitola zároveň představuje základ pro rozvinutí navazujících teorií právní argumentace a právního diskursu, zpracovaných v následujících částech práce.

Ve čtvrté kapitole se budu blíže zabývat právní argumentací, a to podrobněji její strukturou a funkcemi. Vycházím z dělení na vnitřní a vnější funkce argumentace, z nichž blíže představím funkce vnější, které vnímám jako prostor pro uskutečňování právního diskursu. Představím dále některé moderní teorie právní argumentace, které naše právní prostředí podle mého názoru nejvíce ovlivňují. Poté se budu věnovat stručnému představení tzv. zvláštních argumentů právní logiky a aplikační argumentace jako prostředku vyjádření interpretačních závěrů v rámci aplikace práva.

V páté kapitole se hodlám věnovat diskursivní teorii práva. Největší prostor budu věnovat v současnosti velmi diskutované Alexyho teorii právního diskursu, která kriticky navazuje na Habermasovu diskursivní teorii. V závěru kapitoly se pokusím objasnit své pojetí právního diskursu a vymezit jeho hlavní charakteristické rysy. Zvláště pak v rámci právního diskursu představím aplikační diskurs jako prostor, v němž se vede právní argumentační řeč.

V šesté kapitole se budu věnovat teoretické analýze pojmu právní případ a jeho struktuře. Dále představím tradiční juristické metodologické instrumentarium, ovšem jen v tom rozsahu, v jakém je to zapotřebí k rozlišení pojmu „jednoduchý“ a „složitý“ případ, o jejichž vymezení se rovněž pokusím.

V sedmé kapitole pak najde své místo praktická část této práce - studie několika právních případů, na níž hodlám ukázat hned několik problémových okruhů. Půjde zejména o analýzu fungování tzv. řídicích idejí aplikačních institucí, strukturu argumentačních řetězců odůvodnění soudních rozhodnutí a dále také interinstitucionální model autoritativního aplikačního diskursu. Kromě toho poukážu na reálné fungování právní interpretace v procesu právního diskursu, především pak na skutečný odraz řídicích idejí aplikačních institucí v rozhodovací praxi, tedy při vytváření „živého práva“.

K vymezení předmětu, rozsahu a cílů práce se sluší uvést, čím tato práce rozhodně nechce a nemá být, tedy podat určité negativní vymezení. Nejedná se v žádném případě ani o učebnici, ani o pokus o ucelenou právní metodologii. Je mnoho

témat, kterým se tato práce at' již záměrně či nezáměrně vyhýbá (kupř. řešení věčného dilematu mezi nalézáním a tvorbou práva prostřednictvím právní interpretace, teorií mezer v právu a v zákoně, odlišností právní interpretace tzv. jednoduchého a ústavního práva a dalšími problémy). Tato témata rovněž spadají do rámce zpracovávaného tématu a některých z nich se tato práce okrajově dotýká, avšak jejich komplexní zpracování by znamenalo přílišné rozmělnění předmětu této práce, přičemž se domnívám, že byla v poslední době v našem prostředí rozpracována jinými nad jiné povolanými autory. Předkládaná práce je tedy pokusem o zpracování pouze některých problémových okruhů souvisejících s právní interpretací, a to zejména z pohledu hermeneutické a diskursivní teoretické pozice. V tomto ohledu by měl spočívat největší teoretický přínos této práce, neboť by měla představovat další teoretický vstup do aktuálního právně-teoretického diskursu o úloze právní interpretace v procesu právní regulace společnosti.

Nakonec bych velmi rád poděkoval odborníkům, kteří zpracování této práce umožnili, vedli a podrobili ji kritickým připomínkám a reflexi. Na předním místě patří mé poděkování Doc. PhDr. Tatianě Machalové, CSc., za neúnavnou ochotu ke konzultacím a odborným korekcím mých úvah, a samozřejmě prof. JUDr. et PhDr. Miloši Večeřovi, CSc., vedoucímu katedry právní teorie Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, za všestrannou podporu a zajištění tvůrčích podmínek ke zpracování této práce. Mé zvláštní díky pak náleží Doc. JUDr. Petru Průchovi, CSc., soudci Nejvyššího správního soudu, za jeho tolerantní a vstřícný přístup, jímž mi při zpracování této práce velmi pomohl. Diskusními partnery mi při nalézání a formulování některých názorů byli nejen kolegové z Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně JUDr. et. Mgr. Martin Škop, Ph.D., JUDr. Radim Polčák, Ph.D. a JUDr. Stanislav Kadečka, Ph.D., ale také kolegové z praxe, zejména JUDr. Tomáš Foltas, Ph.D., soudce Krajského soudu v Brně, jimž tímto rovněž velmi děkuji za cenné kritické postřehy a rady.

Místo příslovečné tečky úvodu předkládané práce si dovolím ocitovat postřeh Jaroslava Kallaba, právního filosofa působícího v době mezi světovými válkami v prostředí brněnské Právnické fakulty, který na adresu poznatelnosti metod právnických a jejich výuky vzpomíná takto: „*I z výkladu velmi povolaných učitelů, kteří zůstávají mistry praktického používání method právnických, jsme si tam, kde jednali ex professo o právnických methodách, odnášeli málo uspokojivý dojem: Hlavní věc je znalost zákona, ostatní je věcí zdravého lidského rozumu, tu nelze dáti žádného*

*návodu.*¹ Mám pocit, že tato moudrost tehdejších učitelů a znalců práva má místo stejně tak anebo možná mnohem více v dnešní době. I k problematice právní interpretace je tedy sokratovské „*vím, že nic nevím*“ platným gnozeologickým východiskem, na němž lze dále stavět.

---

¹ Kallab, J. O novějších směrech v metodologii právní praxe. Brno: Barvič a Novotný, 1921, s. 2.

1. kapitola Právní interpretace

Motto: Právní interpretace je racionální činnost, která uděluje význam právnímu textu.

(A. Barak)

Tato práce je i dle svého názvu zasvěcena problematice interpretace v právu. Jejím neskromným cílem je nezůstat pouze u teoretické analýzy tohoto procesu, ale jít hlouběji a ptát se, jak fungují interpretační procesy v právu doopravdy, tedy v právní praxi. K naplnění tohoto cíle je zapotřebí nejprve popsat samotný proces právní interpretace obecně z hlediska jeho postavení k obecným interpretačním procesům ve společnosti, a objasnit základní pojmy vážící se k této problematice. Jelikož právní interpretace je rozumějící kognitivně explikativní proces, je zcela koherentně východiskem k jejímu zkoumání pojem rozumění, který v kontextu celé práce hraje úlohu jakéhosi metodologického „vodítka“ či leitmotivu těchto úvah.

V dialektickém vztahu obecného a zvláštního je nejprve potřebné položit definiční základy pojmů, které s problematikou interpretace a právní interpretace souvisejí. Proto bude první kapitola věnována právě jejich vymezení, přičemž cílem bude nejen specifikovat odlišnosti právní interpretace, nýbrž zasadit ji do kontextu duchovědných poznávacích (rozumějících) procesů. Součástí je i stručný přehled teoretických vymezení právní interpretace, který je nutným východiskem pro další rozpracování tématu v následujících kapitolách této práce.

1.1. Pojem interpretace

Termín interpretace pochází z latinského slovesa „interpretari“, což znamená „rozumět“, „vykládat“, „vysvětlovat“.² V zásadě se pro české jazykové prostředí lze ztotožnit s tím, že mezi termíny „interpretace - interpretovat“ a „výklad - vykládat“ není žádný odůvodněný rozdíl, a proto i pro účely této práce je budu užívat promiscue. Oba termíny, tj. „interpretace“ i „výklad“, lze užít jak pro označení poznávací a vysvětlovací procedury, tak i k označení samotného výsledku výkladu - tzv. interpretačního závěru (angl. *conclusion*, něm. *Schluss*).

Definice pojmu právní interpretace bývají různé, přičemž je příznačné, že mnoho autorů se snaží explicitní definici vyhnout. Důvodem není jen vědomí známé

---

² Šenková, S. Latinsko-český, česko-latinský slovník. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 64.

moudrosti „omnis definitio in seipso periculosa“. Úplně základní zobecňující definicí může být takovéto vymezení: interpretace je proces přidělování významu znakům.³ Znak je zde chápán ve svém sémiotickém pojetí, tedy nikoliv jako pouhá součást textu, ale spíše jako kterýkoliv symbol.⁴ Existence znaků je výsledkem procesu označování (tzv. sémiozy), což je proces, kterým jsou složitějším jevům nebo organizmům připojeny jednodušší fenomény na základě speciální analogie. Znak je tedy skutečnost, která vypovídá o podstatných vlastnostech a rysech skutečnosti, kterou označuje.⁵ Interpretace tedy ve své podstatě navazuje na proces sémiozy a slouží k připisování významu znakům. Podobně lze obecně v duchovnědných disciplínách interpretaci vymezit jako základní hermeneutickou operaci, kterou lze specifikovat jako schopnost rozumění (*subtilias intelligendi*), schopnost výkladu (*subtilias explicandi*) a schopnost užití (*subtilias applicandi*).⁶ Jelikož na poli duchovních disciplín se v pozici znaku nalézá většinou text, lze interpretaci velmi zjednodušeně definovat jako „racionální přidělování významu danému textu.“⁷

1.1.1. Subjekt-objektové schéma interpretace.

Subjektivismus a objektivismus

Struktura pojmu interpretace je poněkud problematická, neboť je poznamenána vnitřním rozporem. Tento spor vyplývá ze dvou konstitutivních prvků schématu interpretace: subjektu (interpreta) a objektu (jazykové a nejazykové skutečnosti). Vyjdeme-li z toho, že interpretativní proces je zároveň vždy procesem poznávacím a poznávací proces je vlastní lidskému myšlení, lze platně konstatovat, že interpretace je určitá myšlenková poznávací činnost. Součástí interpretačního procesu v právu je nepochybně i rovina hodnotící, tj. porovnávání poznávaného objektu s určitými hodnotovými východisky vlastními buď samotnému interpretovi, nebo celému interpretačnímu společenství, jehož je interpret příslušníkem. Dalším aspektem

---

³ Toto základní vymezení se odráží v zásadě ve všech definičních snahách, ovšem v různých obdobích. Např. ve filosofických slovnících se mnohdy objevují i poněkud jednostranně orientované logicizovaně-matematizované definice, např. tato: „*Interpretaci v širokém smyslu se rozumí připisování významů výchozím výrazům kalkulu, v důsledku čehož se stávají smysluplnými všechny správné utvořené výrazy daného kalkulu.*“ Blíže srv. *Filozofický slovník* (kol. aut.). Praha: Svoboda, 1976, s. 197. Toto vymezení však evidentně nemá duchovnědný charakter, a tudíž se dle mého názoru nehodí ani pro interpretaci právní.

⁴ Blíže Voigt, V. *Úvod do sémiotiky*. Přeložila Marta Žilková. Bratislava: Tatran, 1981, s. 30

⁵ Tamtéž, s. 28-30.

⁶ Henckmann, W., Lotter, K. *Estetický slovník*. München: C. H. Beck, 1992, s. 91.

⁷ Blíže viz Barak, A. *Purposive Interpretation in Law*. Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2005.

interpretace je její tvůrčí charakter. Interpret nejen že poznává objekty právní interpretace, nýbrž významně poznávané objekty dotváří prostřednictvím svých subjektivních předstruktur poznání (předvědění, předporozumění, předsudkem). Interpretaci proto lze vnímat nejen jako prostředek poznávání dané skutečnosti, nýbrž i jako prostředek dotváření skutečnosti. Poznávaný objekt je interpretačním procesem změněn v tom směru, že je nově definován viděním interpreta, který vyhodnotí jeho některé znaky jako důležitější než jiné, čímž se jeho interpretační závěr o objektu v zásadě může lišit od závěrů jiných interpretů. Pokud je tato představa o interpretaci správná, pak to znamená, že stejný objekt interpretace ožívá ve svých různých interpretacích a je tedy vykládán jiným interpretem jinak. Takto přistupují k procesu interpretace teorie subjektivistické, mezi jejichž nejstarší příklady patří např. sofistická škola ve starověkém Řecku, postmodernismus, či moderní gadamerovská hermeneutika.⁸

Na druhé straně, interpretace je rovněž základem vědeckého poznávání. Toto poznávání v pozitivistické tradici racionalismu a moderny je chápáno jako poznání objektivní. Pokud tedy má být interpretace procesem vědeckého poznávání, musí si činit nárok na objektivitu. To je základní poslání objektivistických teorií interpretace, mezi něž náleží především racionalistické teorie 17. a 18. století, poté následované pozitivismem, analytickými směry a scientismem.⁹ Ve struktuře interpretace se tedy objevují zdánlivě neslučitelné ideje: jednak nesporná skutečnost, že každý interpret poznává a rozumí jinak, a jednak požadavek na objektivitu a správnost výkladového závěru.

1.1.2. Rozumění jako způsob hledání významu a smyslu

a) Rozumění

S výkladovým procesem je neodmyslitelně spjat pojem „rozumění“ (angl. *understanding*, něm. *Verständnis*). Jedná se podobně jako v případě pojmu interpretace o pojem dosti neostrý. Polský právní teoretik minulého století Jerzy Wróblewski k jeho charakteristice výstižně uvádí, že záleží na tom, co si pod rozuměním představujeme.¹⁰ Naráží tak na problém, že rozumění je polysémem, jehož význam se mění dle toho, jak

---

⁸ K charakteristice hermeneutiky a gadamerovské hermeneutiky viz blíže 3. kapitola této práce.

⁹ Charakteristika těchto metodologických směrů vědy není předmětem této práce. Z literatury k tomuto tématu srov. zejména Holzbachová, J. Filosofické a metodologické problémy vědy. Brno: FF MU Brno, 1996.

¹⁰ Wróblewski, J. Rozumienie prawa i jego wykladnia. Wrocław: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Ossolineum, 1990, s. 53.

tento pojem vykládá ten který autor. Např. výše uvedená „duchovědná“ definice interpretace uvádí rozumění jako jednu ze složek interpretace. Podobně jako samotnou interpretaci, i rozumění lze vykládat dichotomicky jako dynamický i statický jev, tj. jako proces rozumění či rozumění jako výslednou kvalitu lidského poznávání objektu interpretace.

Z obou těchto pohledů lze u pojmu rozumění vysledovat, že se vztahuje k určité kvalitě poznávání. Rozumění tak nelze spatřovat ve světle principu „všechno, nebo nic“, tj. porozumění versus neporozumění, nýbrž vždy s určitou mírou, intenzitou či hloubkou porozumění. Rozumění má tedy dynamický charakter, a to v závislosti na tom, o jak složitý objekt interpretace se jedná a jak je k porozumění vybaven subjekt.¹¹

Diferentium specificum rozumění oproti ostatním poznávacím procesům lze spatřovat v tom, že pojmu rozumění se užívá k popisu interpretačních procesů v humanitních (tj. duchovědných) vědách, nikoliv ve vědách přírodních, kde se užívá pojmu „vysvětlení“. ¹² Důvod tkví v tom, že získávání poznatků z těchto oborů zkoumajících produkty lidského ducha si vynutilo používání jiných metod, než získávání poznatků ve vědách přírodních. Rozumění se tak stalo průvodcem zkoumání člověka, společnosti a jejích projevů - z hlediska teorie interpretace označovaných jako dějinné skutečnosti.

Z těchto důvodů je pojem rozumění základním kamenem teorie právní interpretace. Právní věda jako věda zkoumající právo (produkt lidského ducha) je čistě vědou duchovědnou (humanitní), a proto pro ni rozumění ztělesňuje

- a) předpoklad interpretačního procesu (předporozumění)
- b) dílčí fázi interpretačního procesu (částečné porozumění)
- c) konečný cíl interpretačního procesu (konečné porozumění, je shodné s interpretačním závěrem)

Celý interpretační proces lze tedy z hlediska subjektu (interpreta) popsat pouze z hlediska rozumění interpretované skutečnosti. Prostředky či nástroje,¹³ které při interpretaci subjekt užívá, se nazývají metody (také kánony) interpretace.

---

¹¹ Hlouch, L. Právní sylogismus jako argumentativní problém. Sborník z konference České právní myšlení a logika II. - minulost a perspektivy. Sborník příspěvků z konference pořádané KPT PrF MU dne 30. 9. 2004. MU v Brně, 2005.

¹² Hroch, J. Filozofická hermeneutika v dějinách a v současnosti. Brno: MU Brno, 1997, s. 12, 30; blíže viz také Mastronardi, P. Juristisches Denken. UTB für Wissenschaft, Stuttgart: Verlag Paul Haupt, 2001, s. 28.

¹³ Lze je charakterizovat jako myšlenkové konstrukce, které jsou součástí předporozumění interpreta. Na základě jejich výběru interpret získává poznatky (rozumí) a může alespoň částečně problému porozumět. Podrobnější rozbor metod interpretace blíže v 6. kapitole této práce.

Řada autorů však pojem rozumění, stejně jako pojem interpretace, vykládá různě. Je totiž zřejmé, že z hlediska složitosti a náročnosti porozumění danému objektu interpretace má tento proces různou míru intenzity. Ve snaze odlišit situace, v nichž lze porozumět danému objektu téměř okamžitě či automaticky, aniž by bylo nutné vědomě používat určité interpretační postupy, se zavádí pojem „bezprostředního rozumění“. V rovině jazykových skutečností (obecně znaků, konkrétněji především textů a dalších jazykových skutečností) se hovoří o tzv. isomorfismech, tedy situacích, kdy význam v dané situaci z objektu vyplývá bezprostředně či automaticky a nevznikají tak v podstatě žádné jiné výkladové alternativy.¹⁴ Tyto teoretické názory jsou však terčem oprávněné kritiky, neboť automaticnost či bezprostřednost rozumění znamená pouze intenzitu vědomé snahy interpreta o porozumění, nikoliv absenci porozumění jako takového.¹⁵

V této práci se přikláním k užívání pojmu rozumění a porozumění *largo sensu* (na rozdíl od Wroblewského), tedy včetně bezprostředního porozumění. Činím tak z toho důvodu, že i isomorfické (bezprostřední) porozumění je do značné míry závislé na situačním kontextu porozumění a v žádném případě ho nelze dovozovat pouze z charakteru interpretovaného objektu.

b) Pojmy „význam“ a „smysl“

Cílem interpretačních procesů je tedy dosažení jakéhosi konečného porozumění interpretovaného objektu. Naskýtá se samozřejmě ihned otázka, do jaké míry lze porozumět něčemu s konečnou platností, neboť vezmeme-li v úvahu omezenost lidských kognitivních schopností a jejich determinaci dalšími subjektivními faktory, o nichž bude řeč dále, vyhlíží i toto „konečné porozumění“ velmi relativně. Lze tedy konstatovat, že objektivně konečné porozumění v zásadě není možné, avšak konečné porozumění v dané situaci za daných podmínek možné je.

Pro označení tohoto konečného porozumění se užívají dva termíny: „význam“ (*angl. meaning, něm. Bedeutung*) a „smysl“ (*angl. sense, něm. Sinn*). V mnoha teoretických pracích se tyto pojmy zaměňují, aniž by jejich autoři mezi nimi činili nějaký rozdíl. U vědomí příbuznosti obsahů obou těchto pojmů (či spíše kategorií) souvisejících s výsledkem interpretačního procesu se ovšem domnívám, že se úplně

---

¹⁴ Blíže např. Aarnio, A. *On Legal Reasoning*. Turku : Turun Yliopisto, 1977, s. 58; dále Wróblewski, J. *Rozumienie prawa i jego wykładnia*, s. 58.

¹⁵ Takový kritický názor prezentuje kupř. americký teoretik Aharon Barak. Viz blíže Barak, A. *Purposive Interpretation in Law*, s. 12 - 14.

významově nepřekrývají.¹⁶ Vycházím přitom z rozdělení, s nímž pracuje obecná sémiotika.

„Významem“ znaku rozumíme vícefaktorový funkční pojem, který v sobě obsahuje pravidlo o užití slova a vztahuje se na skutečnost. Má klasifikační charakter.¹⁷ Současný český logik Jan Štěpán dělí v návaznosti na logicko-sémantická zkoumání tohoto pojmu možné čtyři koncepce významu:¹⁸

- 1) význam je roven označované skutečnosti
- 2) význam je příslušný smysl v subjektivním pojetí
- 3) význam je příslušný smysl v („striktně“) objektivním pojetí
- 4) význam je konvence alespoň dvou uživatelů znaku

Dále k této klasifikaci uvádí, že tyto koncepce v žádném případě nelze vnímat exkluzivně a nehledá tedy platnost jedné z nich, aby vyloučil platnost ostatních. Místo toho dochází k závěru, že tyto koncepce se velmi účelně vzájemně doplňují, mají tedy komplementární charakter.¹⁹

Máme-li tedy odlišit „smysl“ a „význam“ znaku, můžeme jen těžko dovodit nějaký absolutní provždy platný rozdíl. První závěr vyplývající prima facie z uvedeného je takový, že význam je pojem se širším rozsahem, než pojem smysl. Ačkoliv se v některých případech mohou překrývat a také překrývají, není mezi nimi vztah ekvivalence.

Smysl je pojem spjatý s užitím znaku v konkrétním případě. V souladu s převládající třetí koncepcí vycházející z existence jakéhosi objektivního „světa významů“, v němž má určitý znak své významové pole (množinu významů). Z něho si při hledání smyslu znaku v konkrétním případě vybírá interpret ty jeho prvky, které odpovídají reálné situaci, v níž je znak užit. „Smysl“ je z tohoto pohledu nejen pojmem sémantickým, ale zejména pojmem pragmatickým, protože pouze pragmatika (porozumění znaku v reálné situaci jeho užití) může podat odpověď na otázku, jaký je jeho smysl.²⁰ Z tohoto pohledu budu tyto pojmy užívat i v otázkách právní interpretace.

---

¹⁶ Autoři Ogden a Richards dospěli k 33 definicím významu. Viz blíže Voight, V. Úvod do sémiotiky, s. 44.

¹⁷ Tamtéž, s. 44-45.

¹⁸ Štěpán, J. Jazyk, logika, filosofie. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 9.

¹⁹ „Teprve komplexní zření všech možností a jejich funkcí současně je vědecké. Při analýze významu jazykových výrazů se obecně musíme obracet ke všem možnostem, abychom dosáhli jeho plného porozumění.“ Srv. tamtéž, s. 11.

²⁰ O rozbor pojmu „význam“ a „smysl“ se zasloužila řada významných logiků, zejména německý logik Gottlob Frege. Analýzu jeho pojetí jakož i jiných vymezení těchto pojmů uvádí podrobně monografie Herberger, M., Simon, D. Wissenschaftstheorie für Juristen. Alfred Metzner Verlag, Frankfurt am Main, 1980, s. 238.

1.2 Právní interpretace

Záměrně užívám pojem interpretace v právu či právní interpretace, nikoliv pojem interpretace práva. Důvodem je skutečnost, že část nauky totiž dovozuje z jazykového výkladu termínu interpretace práva, že se jedná toliko o interpretaci práva (tj. spíše jeho pramenů - normativních právních textů a právních rozhodnutí), a nikoliv o interpretaci skutkových okolností, tedy interpretaci, která je nutnou podmínkou řešení právních případů. Ve snaze odbourat hned v úvodu tuto terminologickou odlišnost budu v této práci užívat pouze termín „právní interpretace“ či „interpretace v právu“,²¹ přičemž vycházím z toho, že se jedná o užití tohoto pojmu v širším slova smyslu. Za právní interpretační procesy lze v tomto pojetí označit všechny myšlenkové procesy, jejichž předmětem a východiskem je jak právo samotné, tak právně relevantní skutečnosti, a toto pojetí budu ve své práci nadále zastávat.

1.2.1. Subjekt právní interpretace

Subjektem právní interpretace je vždy člověk jako myslící bytost schopná poznávání a porozumění právních informací. Jedná se tedy jak o subjekty interpretující právo vystupující v různých specializovaných společenských úlohách (advokáti, soudci, státní zástupci, právní vědci, atd.), anebo se může jednat o kteréhokoliv příslušníka právního společenství, který interpretuje právo pro svou soukromou potřebu (tzv. interpretace soukromá).²²

Subjektem právní interpretace však začasťe bývají společenské instituce, tedy určitá seskupení subjektů organizovaná z důvodu plnění určitého společensky významného účelu. Institucionální právní interpretace je velmi významným zdrojem právních informací ve společnosti, neboť její součástí je i právní interpretace jako součást procesu aplikace práva *sensu stricto*. Tato složka institucionální právní interpretace je nadána mocenskou autoritou rozhodování konkrétních právních případů. V tom případě hovoříme o právní interpretaci jako součásti tzv. aplikace práva, tedy autoritativního rozhodování o právech a povinnostech subjektů (adresátů práva). Je ovšem třeba podotknout, že institucionální interpretace v právu je postavena na fikci, že subjektem výkladu je instituce, avšak reálným interpretujícím subjektem je vždy jedna či více konkrétních osob, které jsou součástí této instituce a jejím jménem provádějí

---

²¹ Tuto distinkci výslovně uvádí např. Novák, F. Interpretace – „správnost“, závaznost, komparatistika (Malé poznámky k velkému tématu). In Gerloch, A., Maršálek, P. (eds.): Problémy interpretace a argumentace v soudobé právní teorii a právní praxi. Eurolex Bohemia, 2003, s. 43-45.

²² Tamtéž.

právní interpretaci (soudce, úředník apod.). Subjekt vstupuje do právně interpretačního procesu vybaven svými tzv. předstrukturami poznání (předvěděním, předporozuměním, předsudky), které jsou významnými vstupními faktory ovlivňujícími proces a výsledek právní interpretace.²³

1.2.2. Objekt právní interpretace

Objekty právního rozumění či právní interpretace mají charakter jazykových skutečností. Právní komunikace ve společnosti probíhá prostřednictvím různých znakových systémů, nejen národního přirozeného jazyka (např. různých piktogramů vyjadřujících právní zákazy či příkazy určitého chování, dopravních značek apod.). I za těmito symboly se však ve své podstatě skrývá normativní věta, kterou symbol ve zkratce označuje. Proto také někteří autoři prohlašují, že předmětem právní interpretace je pouze text.²⁴ Toto tvrzení je však podle mého názoru zapotřebí dále rozvést ve vztahu ke dvěma interpretativním rovinám právního myšlení, tj. skutkovým a právním otázkám.

a) Právní otázky (*questiones iuris*)

Právní normy (pravidla) jsou sdělovány prostřednictvím přirozeného jazyka. V prostředí psaného práva je převládajícím objektem právní interpretace právní text (normativní právní text, texty vyjadřující akty aplikace práva, texty doktrinní a další jazykové projevy sloužící ke sdělování právních informací)²⁵. V právní vědě existují dva možné náhledy na otázku, jaký je vztah právních textů a právních norem (pravidel), která jsou jimi vyjadřována.²⁶ První náhled považuje právní texty, zejména texty normativní, za jazyková vyjádření právních norem a ztotožňuje tedy právní pravidlo s jeho jazykovým vyjádřením. Pro tento způsob myšlení tedy platí, že právní norma (pravidlo) = právní věta. V tom případě by právní norma hrála roli objektu právní interpretace (interpretandum). Naproti tomu, druhý pohled rozumí právní normou smysl práva získaný interpretací jeho pramenů (*sources of law, Rechtsquellen*).²⁷ Pro tento

---

²³ Tomuto tématu, stejně jako problematice institucionální právní interpretace, je věnována podrobná pozornost v kapitole 3. kapitole této práce pojednávající o právní hermeneutice.

²⁴ Např. Barak, A. *Purposive Interpretation in Law*, s. 6.

²⁵ Blíže k vymezení jednotlivých druhů právních informací ve společnosti Wróblewski, J. *Rozumenie prawa i jego wykladnia*, s. 42 - 52; Morawski, L. *Law, Fact and Legal Language. Law and Philosophy*, roč. 18, 1999, č. 5, s. 461 – 473. Z české a slovenské literatury např. Knapp, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 167-169, Abrahámová, E. *Interpretačné postupy v práve. Právny obzor*, roč. 80, 1997, č. 2, s. 497 – 503.

²⁶ K tomu blíže Barak, A. *Purposive Interpretation in Law*, s. 12.

²⁷ Srv. blíže např. Knapp, V. *Teorie práva*, s. 168.

způsob myšlení tedy platí, že právní norma není významově totožná se svým jazykovým vyjádřením.²⁸

To ovšem dále znamená, že je-li právní norma výsledkem interpretace, pak je třeba ji znovu jazykově vyjádřit prostřednictvím dalších právních vět, a to v mnohých případech dosti syntakticky i sémanticky odlišných od právních vět vyjadřujících prameny práva (zdroje právních informací). Právní interpretace se z tohoto pohledu tedy jeví jako proces překladu či transformace²⁹, kdy ze zdrojových právních vět jsou prostřednictvím tvůrčí intelektuální činnosti interpreta vytvářeny nové právní věty zprostředkující porozumění právním větám zdrojovým. Tyto právní věty lze nazvat větami výkladovými.

Z toho vyplývá velmi důležitý poznatek: platné právo není tvořeno svými zdrojovými právními větami (tj. pozitivním právem ve smyslu souhrnu normativních textů), nýbrž teprve větami výkladovými, které jsou výsledkem interpretace právních vět zdrojových. Tento model samozřejmě nevyklučuje, aby v některých případech platilo, že zdrojová právní věta má stejnou dikci jako výkladová věta, která je jejím smyslem. Výkladové věty tvořené především v rovině aplikace práva jsou často označovány jako „živé právo“³⁰ či „právo v praxi“ (*law in action*).³¹ Domnívám se, že právě tento názor je blízký reálnému fungování právní praxe. Právní řád je institucionální realitou³². V rovině jeho jazykového vyjádření (výrazové stránky) ho ovšem lze chápat jako určitou genealogii právních vět, které se liší jak co do autora, tak i co do intenzity a rozsahu své právní závaznosti, i co do míry své obecnosti. Výsledek právních interpretačních procesů se tak stává objektem dalších právních interpretačních procesů, čímž je zaručena dynamika a flexibilita systému práva. V rovině sémantiky práva lze konstatovat, že právní normy jsou významem a v konkrétních případech svého užití i smyslem pramenů práva.

---

²⁸ K tomu např. Kelsen, H. *Pure Theory of Law*. University of California, California Press, Berkeley, 1989.

²⁹ Pojem „transformace“ používá A. Peczenik ve své teorii transformací v právu. Viz blíže např. Aarnio, A., Alexy, R., Peczenik, A. *The Foundation of Legal Reasoning*. *Rechtstheorie* 1981, č. 12, s. 133 - 158.

³⁰ Termín „živé právo“ pochází ze sociologických směrů jurisprudence, konkrétně z teorie E. Ehrlicha. Viz blíže Večeřa, V., Urbanová, M. *Základy sociologie práva*. Brno: MU v Brně, 2002.

³¹ Termín „*law in action*“ náleží do pojmosloví amerického právního realismu. Viz blíže např. dílo Pound, R. *Interpretations of Legal History*. Cambridge: University Press, 1923.

³² Přejímám zde Weinbergerovo vymezení práva. Viz blíže Weinberger, O. *Argumentace v právu a v politice*. *Právník*, 1994, č. 7, s. 585.

b) Otázky skutkové (*questiones facti*)

Ohledně skutkových otázek lze konstatovat, že interpret jim rovněž rozumí v jazykové podobě (skutkové děje i institucionální fakta jsou popsány pro tyto účely deskriptivními větami přirozeného jazyka) a představují tak sekundárně jazykovou skutečnost - skutková tvrzení či skutkové věty. Z této skupiny lze učinit výjimku u těch skutečností, které interpret může vnímat přímo bez referenčního jazykového rámce a přímo z poznatků získaných empiricky bez jazykového zprostředkování usuzuje na právní význam těchto skutečností. Jedná se o tzv. hrubá fakta (*brute facts*). Jejich interpretace ovšem i tak pracuje s jazykem, neboť překládá poznatky získané z těchto skutečností opět do skutkových tvrzení, tedy určité do popisu skutečnosti.³³

Např. budeme-li chtít přiřadit právní význam skutkovému ději spočívajícím v jednání člověka v obchodě, který si mlčky vezme zboží do košíku a u pokladny ho zaplatí, popíšeme toto jednání skutkovými větami („Pan X si vzal zboží a u pokladny zaplatil“) a můžeme toto jednání kvalifikovat jako kupní smlouvu uzavřenou konkludentním způsobem.

Tyto poznatky ukazují podle mého názoru, že právní jazyk tvoří základní a nepominutelné východisko právní interpretace.³⁴

1.2.3. Definice právní interpretace

Definice právní interpretace lze nalézt asi tolik, kolik je autorů, kteří se tomuto tématu věnovali. Proto je zapotřebí pro jejich utřídění zvolit vhodné kritérium. Autoři zabývající se touto tematikou často volí historický pohled a začleňují do svých prací exkurs do dějin právního myšlení se zvláštním zřetelem k vymezení právní interpretace.³⁵ Možných kritérií třídění těchto definic je však vícero.

Např. český právní teoretik a filosof Viktor Knapp uvádí členění těchto definic z pohledu funkce právní interpretace na ty definice, které popisují interpretaci jako proces pouze kognitivní, a pak ty definice, které poukazují na její explikativní charakter.³⁶ Klasické kritérium užívané v právní vědě u většiny problémů, tj. příslušnost dané definice k pozitivistickému či přirozenoprávnímu pojetí, v případě teoretických vymezení právní interpretace není úplně určující.

---

³³ Tamtéž, s. 583.

³⁴ K tomu např. Opalek, K. Sprachphilosophie und Jurisprudenz. In: Krawietz, W., Opalek, K., Peczenik, A. Argumentation und Hermeneutik in der Jurisprudenz. Rechtsatheorie, 1979, Beiheft 1, Berlin: Duncker&Humblot, s. 153.

³⁵ K těmto autorům patří např. Aulis Aarnio či Karl Larenz. Srv. blíže Aarnio, A. On Legal Reasoning. Larenz, K. Methodenlehre der Rechtswissenschaft. 4. ergänzte Auflage, Berlin - Heidelberg - New York: Springer Verlag, 1979.

³⁶ Knapp, V. Teorie práva, s. 168-169.

Na místo něho je třeba vyjít z důležitého rozdělení subjektivistického a objektivistického pojetí právní interpretace, které se prolíná celým právním myšlením (pozitivismem i přirozenoprávními směry). Toto dělení je založeno na kritériu cíle výkladu: zda jím je vůle zákonodárce, která je obsahem právního pravidla, anebo rozumný smysl interpretovaného právního textu.

a) Subjektivismus

Mezi tradiční subjektivistické teorie právní interpretace patří názory zástupců právního pozitivismu 19. a 20. století. Společným rysem pro ně je, že se věnují téměř výhradně vymezení interpretace práva (právního řádu), nikoliv však výkladu skutkových okolností právních případů ve smyslu právní interpretace. Jedná se zejména o historicko-právní školu reprezentovanou Friedrichem Carlem von Savigny (1779 – 1861) či pojmovou jurisprudenci, jejímž zakladatelem byl německý právní filosof G. Puchta (1798 - 1846). Tyto teoretické směry se soustředily při definování interpretace na zjištění vůle zákonodárce jako historicko-psychologické skutečnosti obsažené v právu. Extrémně bylo toto pojetí zastoupeno také v některých psychologických směrech té doby.³⁷ Z těchto autorů to byl právě Savigny, který je dodnes považován za zakladatele právní metodologie a nauky o právní interpretaci. Savigny vycházel z premis stanovených obecnou hermeneutikou, že interpretací je třeba odhalovat skryté, tedy to, co do právního textu „ukryl“ jeho autor (tzv. *scopus*), tedy úmysl normotvůrce. Proto vnímá právní interpretaci jako „rekonstrukci“ myšlenky obsažené v zákoně.³⁸

Zájmová jurisprudenc (Rudolph von Jhering, Philipp Heck) se ubírala poněkud jiným směrem. Podle tohoto učení v zákoně „není ustanovení, které by nemělo svůj účel“. Účel je stvořitelem práva, a proto je úlohou právní interpretace tento účel odkrývat. Mezi subjektivistická pojetí právní interpretace pak náleží nepochybně i voluntaristicky orientovaná tzv. škola volného nalézání práva (tzv. *Freirechtbewegungsschule, Freirechtslehre*)³⁹, jejíž základní myšlenkou bylo, že právo je skutečným, živoucím řádem společnosti. Pravidla chování vznikají nikoliv z rozhodnutí zákonodárce či soudu, nýbrž samotnou realizací opakovaného chování

---

³⁷ Blíže viz Larenz, K. Methodenlehre der Rechtswissenschaft, s. 42-47.

³⁸ Savigny, C. F. System des heutigen römischen Rechts. Berlin, 1840, s. 213 - 215. Ze sekundární literatury pak zejména Larenz, K. tamtéž, s. 11 - 19; dále Hatz, H. Rechtssprache und juristischer Begriff. Vom richtigen Verstehen des Rechtsatzes. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag, 1963, s. 41.

³⁹ K jejím zástupcům náleželi zejména H. Kantorowicz, E. Ehrlich a O. Bülow.

společnosti (jsou tedy tzv. „původními skutečnostmi práva“).⁴⁰ Proto je právní interpretace volným procesem tvořícím pravidla chování, nejen tedy procesem kognitivním či explikativním.

Ryzí nauka práva rozvinutá v první polovině 20. století rakouským právním teoretikem Hansem Kelsenem (1881 - 1973) vycházela z předpokladu, že právní normy jsou jak obecné, tak i individuální (stanovené aplikací práva). Právní interpretaci v procesu aplikace práva Kelsen považoval rovněž za tvořivý proces, neboť ho doprovázel vznik individuální normy, kterou Kelsen považoval v prvé řadě za akt vůle (*Willensakt*) orgánu aplikujícího právo. V tomto ohledu lze ryzí nauku právní i školu volného nalézání práva zařadit mezi tzv. decisionistické směry, které nepovažují za možné, aby právní interpretace v určitém právním případě vedla pouze k jednomu správnému řešení.

Naproti tomu, interpretaci práva jurisprudencí (bez svázanosti s konkrétním případem) považoval za „*neschopnou vyplnit možné mezery v právu*“, předpokládal pouze její schopnost vybrat množinu různých významů právní normy bez autoritativního určení správnosti jednoho z nich.⁴¹ Výslovně se pak k možnostem interpretačního procesu v právu vyjádřil takto: „*Pokud má být interpretací chápáno kognitivní určení významu objektu, který je interpretován, potom výsledkem právní interpretace může být pouze určení rámce, který reprezentuje právo, jež má být interpretováno, a tedy poznání několika možností uvnitř tohoto rámce. Interpretace zákona proto nevede nutně k jednomu řešení jakožto k řešení jedině správnému, ačkoliv pouze jedno se stane v důsledku činnosti právo aplikujícího orgánu (zejména soudu) pozitivním právem. Skutečnost, že soudcovské rozhodnutí je založeno na zákoně, ve skutečnosti znamená pouze to, že se drží v rámci daného zákonem. Neznámá to tedy, že je to jediná individuální norma, ale jedna z těch individuálních norem, které mohou být vytvořeny uvnitř rámce daného zákonem.*“⁴² Právo je tedy dle Kelsena na úrovni konkrétního případu dotvořeno opět vůlí interpreta, ovšem pouze tehdy, je-li jím orgán aplikující právo.⁴³ V ostatních případech právní interpretace není provázena aktem vůle subjektu a je tedy pouhou myšlenkovou konstrukcí či spekulací.

---

⁴⁰ Larenz, K. *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, s. 65 an.

⁴¹ Kelsen, H. *Pure Theory of Law*. University of California, California Press, Berkeley, 1989, s. 353.

⁴² Tamtéž, s. 351.

⁴³ Blíže také Larenz, K. *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, s. 84 - 87.

Např. František Weyr, vůdčí teoretická osobnost brněnské normativní školy,⁴⁴ ve svém spise Úvod do studia právního (Normativní theorie) uvádí k heslu interpretace toto vymezení: „*Interpretace se rozumí poznávání norem, tj. jejich konkrétního obsahu. Je to tedy činnost intelektu a jako takovou lze ji nazvatí povšechně theoretickou. Děje-li se taková interpretace soustavně, stává se zároveň vědeckou a jako taková tvoří vlastní a jediný předmět právní vědy. Interpretace v právě uvedeném smyslu jest předpokladem toho, co nazýváme aplikací norem (práva).*“⁴⁵ Podobnou vizi právního poznávání (právní interpretace) nalezneme i u dalšího autora této doby Jaroslava Krejčího: „*Právní řád poznáváme především tím způsobem, že zjišťujeme obsah jeho jednotlivých ustanovení. Přitom užíváme určitých pravidel, abychom poznali pravý smysl vykládaného ustanovení.*“⁴⁶ Z uvedeného podle mého názoru vyplývá, že reprezentanti brněnské normativní školy chápali právní normu spíše jako objekt právní interpretace, nikoliv jako její výsledek, o němž tito autoři hovoří spíše jako o „obsahu normy“, nikoliv jako o právní normě samotné.

b) Objektivismus

Počátky objektivistického náhledu na právní interpretaci je možné hledat již v některých pozitivistických směrech, a to např. u racionalistického pozitivismu (R. Windscheid)⁴⁷. Na úvod je vhodné upozornit na dvě základní odlišnosti objektivistického náhledu od subjektivismu. První z nich je změna chápání objektu právní interpretace: význam a smysl zákona (práva) přestali objektivisticky orientovaní teoretici spatřovat ve vůli zákonodárce, nýbrž v jiných kategoriích, především v „*rozumném zákonu vlastním významu*“⁴⁸, který je právně závazný. Právě rozumnost (objektivita) významu práva tvoří most mezi právem a hodnotami, na nichž je založeno. Z toho důvodu je druhou významnou odlišností důraz na hodnotové zaměření

---

⁴⁴ Tzv. brněnská normativní škola byla ve 20. a 30. letech 20. století významným teoretickým směrem navazujícím na ryzí nauku právní H. Kelsena. K dalším představitelům této školy patřili Karel Engliš, Jaroslav Kallab, Jaromír Sedláček, Zdeněk Neubauer, Jaroslav Krejčí atd. Viz blíže Kubeš, V. Brněnská škola ryzí nauky právní. In Weinberger, O., Kubeš, V. Brněnská škola právní teorie (normativní teorie). Praha: Karolinum, 2003, str. 16.

⁴⁵ Weyr, F. Úvod do studia právního (Normativní theorie). Brno: Čsl. akademický spolek Právnický, 1946, s. 75 - 76. Nutno poznamenat, že Weyr zde má na mysli aplikaci práva sensu largo, tedy nikoliv pouze právní interpretaci v autoritativních rozhodovacích procesech.

⁴⁶ Krejčí, J. Poznání právního řádu. Zjišťování obsahu právního řádu; pravidla pozitivně-právní, pravidla právně-logická a právně-logické zákony. In Weinberger, O., Kubeš, V. (eds.) Brněnská škola právní teorie. Praha: Univerzita Karlova, 2003, s. 269.

⁴⁷ Úkolem právní interpretace dle racionalistického pozitivismu již není pouze zjistit skutečnou empirickou vůli zákonodárce, ale jeho rozumnou vůli. Larenz, K. Methodenlehre der Rechtswissenschaft, s. 31.

⁴⁸ Tamtéž, s. 35.

interpretace, které u pozitivistických subjektivisticky orientovaných autorů bylo velmi potlačeno, nejvíce pak v pojetí Kelsenovy normativní teorie v duchu ideje, že obsahem právní normy může být cokoliv.⁴⁹ Principem objektivistického náhledu na právní interpretaci je myšlenka, že zákon musí být rozumnější než jeho tvůrce. Právní interpretace má tedy vést k nalezení rozumného smyslu práva v konkrétním případě, nikoliv k nalezení skutečné či předpokládané vůle historického zákonodárce.

Jedním z teoretiků, kteří přijali objektivistické pojetí právní interpretace, byl německý právní filosof Gustav Radbruch (1878 - 1949). V Radbruchově díle se odráží návrat přirozenoprávních myšlenek do kontinentální jurisprudence po II. světové válce. Radbruch pojímal právo jako určitou fingovanou jednotu, v níž je vůle zákonodárce personifikací celkového obsahu zákonodárství. Kládl důraz na propojení práva a spravedlnosti. Právní interpretace pro Radbrucha znamenala proces „*domýšlení již jednou myšleného*“⁵⁰, konkrétněji tedy proces odhalování imanentního smyslu právních vět a pojmů. Příklon objektivnímu pojetí lze nejlépe demonstrovat tímto Radbruchovým výrokiem: „*Vůle zákonodárce není metodou výkladu, nýbrž cílem a výsledkem výkladu, výrazem pro apriorní nezbytnost systémově nerozporného výkladu celého právního řádu. Je proto možné konstatovat jako vůli zákonodárce to, co nikdy jako vědomá vůle autora zákona nebylo přítomno. Interpret může rozumět zákonu lépe, než mu rozuměl jeho tvůrce, zákon může být moudřejší, než jeho autor - on právě musí být moudřejší než jeho autor.*“⁵¹

Zajímavou definici právní interpretace podává německý právní teoretik Wilhelm Sauer, rovněž vycházející z hodnotové teorie, který definuje právní interpretaci jako „*transformaci (bližším rozvedení) právní normy do podoby, v níž se její opravdový obsah jeví zřejmější a jejího účelu (tzn. uskutečnění práva) lze dosáhnout jistěji.*“⁵²

Objektivistická teoretická vymezení pojmu právní interpretace vedla v druhé polovině 20. století k rozvoji právně-filosofických směrů zabývajících se především problémem konfliktu hodnot v právu a metodami nalézání práva mimo zákon. K těmto směrům patří zejména teorie německých právních filosofů W. Krieleho, Karla Engische a Josefa Essera, ze zámořských myslitelů je třeba uvést teorii vytvořenou žijícím

⁴⁹ Kelsen, H. Všeobecná teorie norem. Brno: MU Brno, 2000, s.73

⁵⁰ „*Zuendedenken eines Gedachten*“ blíže Larenz, K. Methodenlehre der Rechtswissenschaft, s. 106.

⁵¹ Citováno dle Holländer, P. Filosofie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o, 2006, s. 227. K osobě Radbrucha i jeho filosofickoprávním názorům srv. Seltenreich, D. Gustav Radbruch - Právník v době „krize práva“. Právník, 2002, č. 8; K soudobým kritickým recepcím Radbruchova učení srv. např. Machalová, T., Hlouch, L. Aktuální význam a funkce Radbruchovy formule. Právník, 2007, č. 6, s. 619 an.

⁵² Larenz, K. Methodenlehre der Rechtswissenschaft, s. 108.

právním filosofem Ronaldem Dworkinem (1931). Jeho teorie integrity právních pravidel a principů (*law as integrity*) je typickým příkladem kognitivistického pojetí interpretace. Dworkin věří, že existuje vždy jedno správné řešení právního případu, které lze za pomoci aplikace právních principů nalézt. Dworkin si dobře uvědomuje, že interpretace je jedinou bránou k praktickému poznání „živého“ práva: „*Právní praxe je interpretační úloha, a to nejen tehdy, když právníci interpretují dokumenty či zákony, nýbrž obecně. Právní ustanovení nepopisují pouze právní historii, ani pouze nehodnotí bez jakékoliv vazby na ni. Jsou interpretací právní historie, která v sobě kombinuje prvky popisu i hodnocení, ale je od obou odlišná.*“⁵³ Právní interpretace v tomto pojetí tedy reprezentuje samotný mechanismus uskutečňování práva jako takového.

Souhrnně vzato, objektivistické teorie vychází z toho, že interpret disponuje takovými poznávacími schopnostmi, aby dokázal najít jediné správné řešení právního případu, které je v souladu s právním řádem jako celkem.⁵⁴ Některé z těchto teorií však varují před přílišným subjektivním vkladem interpreta do procesu interpretace (např. W. Kriele). Naproti tomu, subjektivistické teorie spatřují v právní interpretaci způsob, jak nalézt vůli normotvůrce, ať již jako historickou skutečnost, anebo jako hypotetickou aktualizovanou na podmínky časového okamžiku výkladu.

Lze uzavřít, že v podstatě všechna teoretická vymezení pojmu právní interpretace si vymezují svou pozici na pomyslné škále mezi subjektivismem a objektivismem. Současné teorie právní interpretace a argumentace se snaží hledat řešení konfliktu mezi subjektivitou a objektivitou právní interpretace v diskursivním modelu fungování právní interpretace, který představuje určitou střední cestu mezi subjektivistickou a objektivistickou teorií.⁵⁵

c) Diskursivní vymezení právní interpretace

Novodobá vymezení právní interpretace v určitém směru překonávají její subjekt-objektové schéma. Jejich východiskem se stává diskurs, tedy argumentační řeč, pro niž jsou typické určité komunikativní podmínky. Diskursivní teorie však neřeší otázku, co je pravda, nýbrž otázku procedurální: jaká pravidla má diskurs mít, abychom jeho prostřednictvím mohli dospět k pravdě a správnosti argumentů. Interpretace je

---

⁵³ Dworkin, R. Law as Interpretation. 60 Tex. L. Review 529, 1982. Citováno v Barak, A. Purposive Interpretation in Law, s. 4.

⁵⁴ V této úvaze se především ontologický aspekt těchto teorií, a to kvalitativně odlišná normativní struktura práva. R. Dworkin a J. Esser pracují s pojmem právního principu jako právního normativu odlišného od právního pravidla (v kontinentálním pojetí právní normy).

⁵⁵ Diskursivní teorie práva je podrobně rozebrána v kapitole V. této práce.

v podobě diskursivní teorie spojená s argumentací - zdůvodňováním platnosti argumentů podle pravidel daného společenství, které vede diskurs.

Diskursivním náhledem jsou ovlivněni mnozí nejen evropští právní teoretici. Součástí právního diskursu je také diskurs aplikační - soudní, pro který rovněž platí pravidla diskursu praktického.⁵⁶ Znamená to tedy, že subjekt interpretace práva je zároveň i argumentujícím subjektem, neboť bez použití argumentačních metod by nemohl dospět k nalezení smyslu objektu interpretace, tj. především právních normativních textů v daném konkrétním případě aplikace práva.

Obdobně se diskursivním náhledem na právní interpretaci nechal inspirovat také současný polský právní filosof Tomasz Gizbert-Studnicki, který považuje za aktuálně obecně přijímané vymezení právní interpretace jako o „*diskursu, který tvoří nejméně dva účastníci.*“ Zároveň ovšem dodává, že takové vymezení právní interpretace není rozhodně jediné možné. Právní interpretaci lze podle něho nahlížet také jako monolog, ovšem s tím, že v právní praxi, kde se různé výklady střetávají, tříbí a vybírají se správná řešení (v procesu aplikace práva), již jde o pojetí dialogické, a tedy diskursivní. Monologické pojetí interpretace je tak spíše určitou idealizací modelové situace, kdy interpret bez jakéhokoliv vlivu ostatních členů interpretativního společenství vykládá příslušný objekt právní interpretace. V této formě je naprosto opomíjen komunikativní aspekt interpretace, neboť ve valné většině případů jsou adresátem interpretačních závěrů jiné subjekty, než je sám interpret.⁵⁷ Studnicki podotýká, že dialogické (diskursivní) pojetí právní interpretace více vyhovuje mj. i proto, že právní diskurs si lze představit i v rovině virtuální, tedy ve střetu různých interpretačních alternativ, k nimž při výkladu právních textů dochází jeden a týž interpret.⁵⁸

Diskursivní teorie se stala východiskem pro současného chorvatského teoretika Sinišu Rodina k rozdělování právního diskursu dle přítomnosti prvku „*authority*“. Zatímco právní diskurs „západního světa“ vycházející z idejí pluralismu (liberalismu) je charakterizován dualismem právního textu a hledání jeho proměnlivého významu závislého na sociálním kontextu, právní diskurs postkomunistických zemí střední a východní Evropy je poznamenán ztotožňováním právních textů s jejich významem a

---

⁵⁶ Podrobný rozbor Alexyho pojetí právního diskursu blíže v Grabowski, A. Dyskurs prawnicy jako przypadek szczegolny ogolnego dyskursu praktycznego. In Stelmach, J. (ed.) Studia z filozofii prawa. Krakow: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2003, s. 57.

⁵⁷ Studnicki, T. G. Rozklad cieżaru argumentacji w dyskursie interpretacyjnym. In Stelmach, J. (ed.) Studia z filozofii prawa. Krakow: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2003, s. 65 - 66.

⁵⁸ Tamtéž, s. 66.

vírou v jedinou univerzální „*právní pravdu*“.⁵⁹ Právní diskurs euroatlantického prostoru označuje Rodin za pluralisticko-realistický, zatímco právní diskurs středoevropských a východoevropských postkomunistických společností označuje jako autoritářský. Předpokladem pluralistického náhledu je neustálá re-interpretace pramenů práva, právo tedy v tomto pohledu žije ve svých interpretacích, je to tedy otevřený systém založený na induktivním myšlení. Autoritářský diskurz je naproti tomu uzavřenou formou komunikace s předpokládaným konečným horizontem východisek, z nichž je možné vyvodit na základě deduktivních postupů platná právní pravidla.⁶⁰

Úvaha Rodina je velmi cenná v tom, že z ní vyplývá, že ke konečnému a univerzálně platnému vymezení právní interpretace nelze dospět, neboť zejména z pohledu diskursivní teorie je právní interpretace závislá na tom, jak ji vnímají příslušní účastníci právního společenství, který má v různých právních kulturách různé charakteristické rysy. Proto bude diskursivnímu pojetí právní interpretace věnována v této práci i nadále pozornost.

1.3. Typologie výkladu

Je zřejmé, že právní interpretace je natolik polysématickým pojmem, že do jeho významového pole spadá mnoho různých výkladových procedur, které se liší především svou funkcí. Je mnoho kritérií, podle nichž je možné typizovat interpretační procesy. Může to být kritérium subjektu (kdo výklad provádí), kritérium závaznosti výkladu či kritérium metody výkladu, s nimiž pracují téměř všechny právně teoretické práce.

Na tomto místě hodlám představit typologii výkladu v podání Wróblewského, který vychází při charakteristice právní interpretace z pojmu „rozumění“ ve vztahu k jazykovému vyjádření právních norem v právních předpisech. Typologizuje interpretaci v jejích funkčních variantách na výklad duchovnědný, derivativní a vyjasňující.⁶¹ Je třeba podotknout, že se jedná spíše o jednotlivé roviny procedury interpretace, nikoliv o samostatné druhy výkladu použitelné izolovaně.

---

⁵⁹ Rodin, S. Diskurs a autorita v evropské a postkomunistické právní kultuře. *Právník*, 2006, č. 8, s. 875 - 879.

⁶⁰ Srv. tamtéž.

⁶¹ Wróblewski, J. Rozumenie prawa i jego wykladnia, s. 55- 58.

1.3.1. Duchovědný výklad

Humanistický či duchovědný výklad je ekvivalentní interpretaci sensu largissimo, tedy nejširšímu možnému náhledu na právní interpretaci. Vůči ostatním má nejširší pojmový rozsah a řadí právní interpretaci do kontextu duchovědné interpretace, kterou zkoumá obecná duchovědná hermeneutika (tj. interpretace sensu largissimo).⁶² Logicky z tohoto obecného základu právní interpretace plyne, že obecné metody duchovědné interpretace dějinných skutečností jsou v zásadě použitelné i v právní interpretaci.

1.3.2. Derivatívni výklad

Wróblewski jím chápe synonymum rozumění jazyku, které je založeno na propojení znaku a jeho významu.⁶³ Jedná se tedy v podstatě o pojetí interpretace jako translace, překladu, které má využívat především sémantických nástrojů (tj. interpretace sensu largo). V kontextu právní interpretace odlišuje dvojí pojetí derivativního výkladu:

- a) obecné pojetí spočívající v tom, že výklad⁶⁴ připisuje výrazům právního jazyka významy normativní;
- b) zvláštní pojetí spočívající v tom, že výklad je procedura, která připisuje právním předpisům významy v podobě zkonstruované normy jako pravidla, které jednoznačně popisuje, kdo je povinen se v jakých podmínkách určitým způsobem chovat.⁶⁵

1.3.3. Vyjasňující výklad

Tato rovina výkladu je z pohledu hloubky porozumění objektu interpretace nejhlubší. Z hlediska rozsahu pojmu právní interpretace se hovoří o interpretaci sensu stricto, tedy v nejužším slova smyslu. Tradičně se hovoří o tom, že tato rovina výkladu je určena k řešení nejasných míst v právních textech. Neurčitost a nejasnost jsou způsobeny nejen samotným právním textem, ale i dalšími skutečnostmi.⁶⁶ Wróblewski v této rovině výkladu odlišuje pojmově „rozumění“ a „výklad“ na základě parémie „*clara non sunt interpretanda, interpretatio cessant in claris.*“⁶⁷ Právní interpretací se

---

⁶² Termín „duchovní věda“ či archaičtěji „duchověda“ má původ ve filosofickém učení W. Diltheye (1833-1911). V německém jazyce ji označuje termín „*die Geisteswissenschaft*“. Blíže Hroch, J. Filosofická hermeneutika v dějinách a současnosti. MU Brno, 1997.

⁶³ Wróblewski, J. Rozumenie i wykladnia prawa, s. 56.

⁶⁴ Wróblewski zde užívá výkladu jako synonyma rozumění. Srv. blíže tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ O této problematice bude blíže pojednáno v části týkající se právního jazyka.

⁶⁷ „*Neni třeba vykládat to, co je jasné; interpretace mizí tam, kde je jasno.*“ Tato latinská moudrost je ovšem v poslední době v odborné literatuře podrobena kritice s poukazem na to, že úplně jasný text

tedy dle Wróblewského rozumí výklad vyjasňujícího charakteru, zatímco rozuměním (tzv. bezprostředním rozuměním) se označuje situace, kdy je právní text pro svého interpreta dostatečně jasný a určitý.⁶⁸

Jsem toho názoru, že s Wróblewským lze částečně souhlasit v tom, že je třeba od sebe odlišit situace bezprostředního rozumění a situace, v nichž je interpretace záležitostí intencionálního kognitivně-explikativního procesu. Domnívám se ovšem, že i situace bezprostředního rozumění spadá do režimu interpretace, probíhající ovšem skrytě, automaticky. Jinými slovy, i k porozumění „jasného“ textu je třeba tento text interpretovat, neboť bez interpretace by si interpret jeho smysl vůbec neuvědomil.⁶⁹

1.4. Vymezení právní interpretace pro účely této práce

Z výše uvedených definic a typologie rovin právní interpretace lze shrnout následující poznatky, které považuji za klíčové pro vymezení pojetí právní interpretace v tom smyslu, v jakém se jí budu zabývat v této práci. Je zřejmé, že právní interpretace hraje naprosto zásadní roli při aplikaci práva, a proto svou definici této procedury zaměřím právě k potřebám aplikační praxe. V terminologii užívané Wróblewským se jedná o tzv. výklad operativní, tedy výklad „živý“, jehož funkcí je řešení konkrétního právního případu. Definuje ho jako výklad směřující k ujednocení způsobů rozumění právního textu, přičemž to může být případ závazného výkladu (ex autoritate), anebo silou své přesvědčivosti a akceptace ve výkladové praxi (ex ratione).⁷⁰ Podobným směrem zaměřili svá teoretická zkoumání např. Josef Esser, Jerzy Wróblewski či Aulis Aarnio.

Právní interpretace je dle mého názoru intersubjektivní diskursivní procedurou, pomocí níž interpret prohlubuje své porozumění právně-relevantním dějinným skutečností (právním textům, skutkovým okolnostem atd.). V rovině aplikace práva je jejím cílem je porozumět právnímu významu těchto skutečností v konkrétních skutkových podmínkách individualizovaného právního případu tak, aby na základě tohoto porozumění mohla být adresátům právních pravidel vztahujících se na tento případ autoritativně připsána subjektivní práva a povinnosti, případně bylo možné deklarovat, že subjekty tato práva a povinnosti mají či nemají. Kvalita porozumění

---

neexistuje - každý jazykový výraz potřebuje interpretaci. Viz blíže Barak, A. Purposive Interpretation in Law, s. 12 - 13.

⁶⁸ Wróblewski, J. Rozumenie i wykladnia prawa, s. 59.

⁶⁹ Stejný názor zastává A. Barak, když uvádí, že „každý text vyžaduje interpretaci a jen ta nám může říci, zda je text jasný.“ Srv. tamtéž, s. 14.

⁷⁰ Wróblewski, J. Rozumenie i wykladnia prawa, s. 62.

právnímu případu je přitom odvislá od mnoha faktorů, které lze přičítat jak charakteristice subjektivity interpreta (tzv. subjektivní přestruktury právního porozumění), pravidlům interpretačního diskursu a také faktorům objektivního charakteru (komplexita systému práva, složitost právně hodnoceného skutkového děje apod.).

Cílem této práce tedy není pouze deskripce interpretačních procedur v právním myšlení, nýbrž především kritické zhodnocení z pohledu jejich funkce v právním diskursu jako takovém. Proto je důležité obrátit pozornost k otázce funkcí právní interpretace v kontextu uvedeného teoretického vymezení.

1.5. Funkce právní interpretace

Základním cílem práce je pokusit se odpovědět na otázku funkčního rozměru právní interpretace. Jako klasická odpověď na tuto otázku v teoretických pracích bývá uváděno konstatování, že funkcí právní interpretace je poznat, co je obsahem práva, tj. odpovědět si na otázku *quid iuris*.⁷¹ Většina autorů také rozlišuje mezi pojetím kognitivním a explikativním,⁷² přičemž pak dovozuje, že funkcí právní interpretace je nejen poznávat, co je právem, ale především poskytovat vysvětlení tam, kde je pochopení právního případu obtížné. Tato základní charakteristika právní interpretace je již dnes notorií a více či méně z ní všichni autoři vycházejí. Domnívám se, že takováto charakteristika funkcí interpretace je pro hlubší vědecké zkoumání nedostatečná. Nevyhovuje totiž moderním komplexním pohledům a teoriím věnujícím se obecně úloze interpretačních procesů ve společnosti. Kognitivní a explikativní samozřejmě zůstává charakter interpretace i z tohoto pohledu, ale určitě charakteristiku jejího funkčního rozměru nenaplnuje. V kontextu ostatních ne-právních duchovnědných interpretačních procesů ve společnosti je na místě se ptát, jaký význam má právní interpretace pro vývoj práva a pro vývoj celé společnosti a do jaké míry je ovlivněna těmito ostatními společenskými interpretačními procesy obdobné povahy. Tuto tezi je možné zformulovat také jinak: Je právní interpretace hybnou silou evoluce práva jako společenského jevu?

---

⁷¹ Viz blíže zejména současnou českou odbornou tvorbu v této oblasti: Holländer, P. Ústavněprávní argumentace. Ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu. Linde, Praha, 2003; Gerloch, A. Teorie práva. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2000; Knapp, V. Vědecká propedeutika pro právníky. Eurolex Bohemia, Praha, 2003 atd.

⁷² Za všechny např. Knapp, V. Teorie práva, s. 168-169. Kognitivní a explikativní interpretaci ale výrazně odlišuje především polská právní teorie (výklad derivativní a výklad vyjasňující) zde zastoupená Wróblewským.

Zastávám názor, že při pokusu nalézt odpověď na tuto otázku je třeba učinit hlubší vhled do struktury interpretace, neboť právě její struktura je s funkcemi interpretace kauzálně propojena. Proto záměrně při analýze struktury právní interpretace volím pohled funkční, který vždy propojuje ten který prvek či strukturní výseč právně-interpretálního procesu s jejím praktickým užitím.

Pro vydělení zásadních funkcí právní interpretace lze vyjít z teoretického modelu „účastníka“ versus „pozorovatele“ interpretačního procesu.⁷³ Zatímco pozice „vnějšího pozorovatele“ je spojena s porozuměním produktů interpretačních procesů v právu, kterými tento normativní systém komunikuje se svými adresáty, pozice vnitřního účastníka interpretačních procesů je založena na porozumění samotné tvorbě těchto produktů. Je zřejmé, že z obou pozic se za pojmem „produkt“ interpretačního procesu skrývají především produkty aplikace práva. Je zapotřebí uvědomit si zásadní rozdíl právních interpretačních závěrů od jejich „příbuzných“ v ostatních duchovnědných disciplínách: a to požadavek správnosti interpretačního závěru. Z důvodu platnosti tohoto požadavku je pak klíčem k porozumění těmto produktům právní interpretace odůvodnění těchto aktů (či také ospravedlnění, justifikace, argumentace apod.).

Finský právní teoretik Aulis Aarnio k tomuto rozdělení pohledů na právní interpretaci výstižně poznamenává, že právní argumentaci je třeba zkoumat z vnitřního aspektu (tedy z pozice jejího účastníka), nikoliv vnějšího (z pozice vnějšího pozorovatele).⁷⁴ Tento závěr odůvodňuje tak, že si klade základní metodologickou otázku: Jak je možné kontrolovat ospravedlnění takového právního stanoviska (interpretačního závěru)? Nelze si podle něho vystačit s poukazem na to, že právní znalost není pozitivistická, je třeba prozkoumat způsob právního ospravedlnování, neboť právě v něm si interpret vytváří své porozumění právnímu případu. Z pohledu vnějšího pozorovatele není možné tento skrytý proces⁷⁵ osvětlit ani mu porozumět. Ztotožňuji se s Aarniovým názorem, že pro pochopení struktury a funkcí právní interpretace je nutné vyjít z pohledu účastníka právně interpretačního procesu.

---

⁷³ Odlišení pozice „účastníka“ a „pozorovatele“ - tedy vnitřního a vnějšího pohledu na systém práva se stalo základem nejvýznamnějších recentních učeních o právu. Zejména toto hledisko zvolil H. L. A. Hart při charakteristice struktury systému práva ve svém díle Pojem práva (On The Concept of Law). Viz blíže Hart, H. L. A. Pojem práva. Přeložil Petr Fantys. Praha: Prostor, 2004. V teorii právní interpretace, právní metodologie a právní argumentace srv. např. Aarnio, A. On Legal Reasoning, nebo Alexy, R. Recht, Vernunft, Diskurs. Studien zur Rechtsphilosophie. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1995.

⁷⁴ Aarnio, A. On Legal Reasoning, s. 10

⁷⁵ Narážím zde na tzv. black box teorie rozhodovacích procesů, které zdůrazňují skrytost samotného jádra rozhodování před nezúčatněným interpretem.

Toto východisko je třeba pro účely této práce nadále rozvést. Vycházejí z něho lze rozlišit dva základní funkcionální rozměry interpretace: vnitřní a vnější rozměr interpretace.⁷⁶ V obdobném smyslu užívá tuto terminologii „vnitřního“ a „vnějšího“ aspektu právní interpretace Wróblewski, když hovoří o vnitřní a vnější racionalitě právního interpretačního závěru.⁷⁷ Vnitřní racionalitu definuje jako nutnost podléhání určitým pravidlům interpretace. Těmi rozumí především vztah mezi premisami a interpretačním závěrem⁷⁸ a dále epistemologické a axiologické podmínky rozhodování. Vnější racionalitou interpretačního závěru má na mysli akceptaci či kritiku interpretačního závěru ostatními účastníky právního diskursu. Wróblewski tvrdí, že právě vnitřní racionalita rozhodnutí je zásadní podmínkou pro jeho správnost.⁷⁹

Inspirován Wróblewským a dalšími autory, kteří toto rozdělení přijali,⁸⁰ z něho vycházím i já. Vnitřní funkcí právní interpretace rozumím její vnitřní racionalizační poslání vyplývající ze zásad logického myšlení - tedy vyvození správného interpretačního závěru z předpokladů. Vnitřní funkcí právní interpretace je tedy správnost myšlenkového procesu. K problematice vnitřního fungování právní interpretace náleží otázky logické správnosti odůvodnění interpretačního závěru, struktura právní argumentace či výklad právních pojmů.

Naproti tomu, vnější funkcí právní interpretace je poslání zajistit porozumění adresátů právních interpretačních závěrů, jejímž cílem je, aby zvolené řešení nebylo pouze „správné“, nýbrž také spravedlivé, a jako takové akceptováno účastníky právní argumentace. Alexy podotýká, že je to právě vnější rovina interpretace, která je prostorem fungování právní argumentace či právního diskursu.⁸¹ Z toho dovozují, že pokud je vnitřní funkcí právní interpretace její myšlenková (logická) správnost, její vnější funkcí je komunikativní správnost. Do této oblasti náleží tedy i otázky správnosti (přezkoumatelnosti, přesvědčivosti a plausibility) právních rozhodnutí a institucionální rámec, v němž tato rozhodnutí vznikají. Vnější funkcí právní interpretace je tedy podle mého názoru vytváření podmínek pro adekvátní porozumění adresátů produktům právní interpretace, tedy zejména aktům aplikace práva.

---

⁷⁶ Viz blíže Alexy, R. *Recht, Vernunft, Diskurs*, s. 17 - 18.

⁷⁷ Alexy stejný problém označuje termíny „*interne Rechtfertigung*“ a „*externe Rechtfertigung*“, přičemž je vztahuje k logické analýze právních rozhodnutí, tedy produktů aplikace práva.

⁷⁸ Zde však tento vztah není rozhodně shodný s logickým vztahem vyplývání mezi premisami a závěrem sylogismu.

⁷⁹ Wróblewski, J. *Rozumenie prawa i jego wykladnia*, s. 108; podobně Grabowski, A. *Dyskurs prawniczy jako przypadek szczególny ogólnego dyskursu praktycznego*, s. 57.

⁸⁰ Wróblewski, J. tamtéž, autoři uvedení v pozn. č. 15.

⁸¹ Alexy, R. *Recht, Vernunft, Diskurs*, s. 18.

Pro tuto práci hraje uvedené rozlišení rolí základní výchozí myšlenky, přičemž se v ní odráží problematika obou funkčních rozměrů právní interpretace. Důležitější roli bude hrát ovšem problematika vnějšího funkčního rozměru právní interpretace. Předpoklady pro adekvátní porozumění produktům právní interpretace vyplývají z lingvistické, hermeneutické, argumentativní a praktické povahy právní interpretace. Zkoumání vnějších funkcí právní interpretace tedy vychází z výzkumu problematiky právního jazyka, právní hermeneutiky, právní argumentace, právního diskursu a teorie právních případů. Při tematizaci těchto fenoménů se však nelze vyhnout ani otázkám vnitřních funkcí interpretace, které jsou spolu s vnějšími funkcemi úzce svázány a tvoří takříkajíc „dvě strany téže mince.“ Těchto dílčích rovin zkoumání vnějších funkcí interpretace se budu držet i nadále, přičemž těžištěm této práce nebude detailní analýza vnitřních funkcí interpretace, nýbrž funkcí vnějších.

2. kapitola Právní jazyk

Motto: Všechny významy jsou významy určitého jazyka.

(Wilhelm von Humboldt)

V této kapitole se zabývám právním jazykem jako východiskem ke zkoumání problematiky právní interpretace a argumentace. Jelikož právní jazyk je objektem zkoumání mnoha teoretických vědeckých disciplín (logiky, sémiotiky, právní lingvistiky, právní hermeneutiky atd.), není cílem této kapitoly postihnout všechny otázky s právním jazykem spojené. Ambicí této kapitoly je analýza vybraných okruhů problémů právního jazyka, které považuji za klíčové vzhledem k analýze právní interpretace a argumentace.

Po obecném úvodu do problematiky jazyka se proto podrobněji zaměřím na vymezení právního jazyka a jeho vlastností, z nichž jako klíčovou považuji jeho neurčitost. Dále pak se budu blíže věnovat otázkám lexiky právního jazyka a vymezení termínů s ní spojených (právní pojem, právní termín) a dále stylistice právního jazyka v rovině základních zásad tvorby a výkladu právních jazykových projevů. Na závěr zaměřím pozornost k funkcionálnímu rozměru právního jazyka.

2.1. Jazyk a myšlení

Proces lidského myšlení jako takový by nebyl možný bez systému, pomocí něhož lze myšlenky vyjadřovat, zaznamenávat a především informace v nich obsažené přenášet neboli komunikovat. Tímto systémem je v obecné rovině jazyk, který představuje určitý kód, pomocí něhož lze uskutečňovat komunikaci mezi subjekty. Je tedy svou podstatou médiem lidské komunikace.⁸² Tento kód slouží jednomu komunikujícímu subjektu k dosazování určitých znaků (slov) za určité významy (myšlenky), a na druhé straně zároveň umožňuje jinému komunikujícímu subjektu, který tento kód ovládá, dekodovat tyto znaky zpět a pochopit jimi sdělované významy.⁸³

2.1.1. Funkce jazyka

Z těchto definic již můžeme odvodit základní a nejobecnější funkci jazyka, která v sobě zároveň zahrnuje i další specifické konkretizované funkce, a tou je funkce

---

⁸² Je obecně přijatou hypotézou, že řeč se vyvíjela v souvislosti se schopností lidské práce. Člověk si své pracovní aktivity začal dopředu promýšlet. Tím se začala vytvářet vazba mezi myšlením člověka a mezilidskou komunikací. Viz blíže např. Jindra, P. Jazyk není nepřítel. Třebíč: Akcent, 2004, s. 43.

⁸³ Srovnej blíže Černý, J. Úvod do studia jazyka. Olomouc: Rubico, 1998, s. 14.

komunikativní.⁸⁴ Jelikož cílem komunikačního procesu je porozumění smyslu komunikované informace, rozlišujeme v rámci širokého pojetí komunikativní funkce nejdůležitější z dílčích funkcí jazyka - funkci dorozumívací. Aby však vůbec bylo možné v jazyce komunikovat (tedy užívat určitých znaků podle určitých pravidel), není možno zapomenout na samotný proces označování světa kolem nás, tedy mimojazykové reality (věcí, osob, událostí, ale i objektivně neexistujících jsoucn⁸⁵). Bez něho by totiž nevznikly znaky, z nichž je každý jazyk vystavěn. Proto logicky první, avšak dle struktury tohoto výkladu až třetí, funkcí jazyka je funkce označovací. Jestliže pomocí jazykového systému jsme schopni pojmenovávat svět kolem nás i v nás (vnější a vnitřní svět) a definovali jsme si jazyk jako určitý kód, jehož znalost adresátovi umožňuje rekonstruovat smysl sdělení, pak náleží jazyku klíčová úloha nejen v procesu komunikace, nýbrž i v procesu lidského poznávání jako takového. Proto má jazyk rovněž funkci kognitivní (poznávací).

Jazyk je tedy produktem lidského myšlení. Ovšem tímto konstatováním nelze vztah jazyka a myšlení vyčerpávajícím způsobem popsat. Jazyk totiž není pouhým pasivním produktem lidského myšlení. Z kognitivní funkce jazyka plyne, že s jeho pomocí a v jeho rámci člověk získává poznatky o světě (informace), v jazykové podobě si je ukládá do paměti a v jazykové podobě je dále myšlenkově zpracovává. Jazyk tedy není pouze nástrojem lidské komunikace, nýbrž také nástrojem lidského myšlení.⁸⁶ Někdy se tento vztah definuje tak, že jazyk má funkci myšlení - myslíme tedy díky jazyku.⁸⁷ Známý německý filosof minulého století Ludwig Wittgenstein (1889 - 1951) ve svém díle *Tractatus logico-philosophicus* uvedl ke vztahu jazyka a myšlení následující: „*Jazyk v sobě skrývá myšlenku, takže limity jazyka jsou zároveň i limitami myšlení.*“⁸⁸ Ačkoliv ke vztahu jazyka a myšlení by bylo možno nalézt mnoho dalších teoretických přístupů, domnívám se, že lze z této Wittgensteinovy stručné definice vyjít i pro účely zkoumání právní interpretace v této práci.

---

⁸⁴ V rámci funkce komunikativní se pak rozlišují další specifické funkce, např. funkce konativní, referenční, expresivní apod. Srovnej tamtéž, s. 16.

⁸⁵ Reálně či objektivně neexistujícím předmětem (jsoucнем) zde máme na mysli např. lidské pocity, fantazijní produkty (např. víla, drak, vodník apod.)

⁸⁶ Srovnej Jindra, P. *Jazyk není nepřítel*, s. 51

⁸⁷ Tamtéž, s. 50

⁸⁸ Převzato z Aarnio, A. *Linguistic Philosophy and Legal Theory. Some Problems of Legal Argumentation*. In *Rechtstheorie, Beiheft 1*, 1979, s. 17.

2.2. Vědecký výzkum jazyka

Jak jsem naznačil již v úvodu této kapitoly, studiem jazyka se z různých pohledů zabývá mnoho vědeckých disciplín. V souladu s účely této práce zdůrazním pouze dvě roviny zkoumání jazyka, a to rovinu obecné sémiotiky a filosofického výzkumu jazyka, které vytvářejí kontext moderní lingvistiky.

2.2.1. Obecná sémiotika

Název této vědní disciplíny je odvozen od slova *sémioza*,⁸⁹ které označuje proces označování světa kolem nás. Sémiotika se tedy věnuje zkoumání, jak funguje onen již zmíněný princip reprezentace (zástupnosti) v lidském dorozumívání.⁹⁰ Lze rozlišovat následující vrstvy sémiotického poznání:⁹¹

- **syntax:** zkoumá vnitřní strukturu jazykových výrazů (např. pravidla tvorby vět a souvětí apod.)
- **sémantika:** zkoumá význam znaků a znakových řad. Přitom sémantika neuvažuje o tom, jak se na zjišťování významu znaků podílí subjektivní faktory komunikujících subjektů a vztah použitých znaků ke konkrétní situaci.⁹²
- **pragmatika:** snaží se odpovědět si na otázku, jak je význam použitých znaků ovlivněn jejich praktickým použitím. Zapojuje do procesu zjišťování významu znaků účastníky komunikativního aktu. To znamená, že bere v úvahu intersubjektivní charakter jazykové komunikace a účelovost použití daných znaků v konkrétní situaci.

V zájmu úplnosti je třeba dodat, že zde uvedené dělení je pouze jedním z možných dělení sémiotických disciplín a v žádném případě si nečiní nároky na úplnost. U různých autorů se setkáváme s různými náhledy na definování jednotlivých

---

⁸⁹ Slovo „sémioza“ má svůj etymologický původ ve slově „sém“, které označuje „znak“ či „symbol“.

⁹⁰ Jindra, P. Jazyk není nepřítel, s. 45

⁹¹ Viz blíže Weinberger, O. Norma a instituce. Brno: MU v Brně, 1995, s. 36 an.

⁹² Vlivem komunikujících subjektů na výsledný význam užitého znaku se zabývá především hermeneutika; věda, která - ač považována za obecnou teorii interpretace - usiluje o komplexní analýzu faktorů ovlivňujících výsledný význam interpretovaného znaku, přičemž důraz klade právě na kategorie určující přínos subjektu do tohoto procesu (předvedění, horizont porozumění, předporozumění, předsudek atd.). Podrobně v této práci viz 3. kapitola.

disciplín zkoumajících jazyk, takže je potřeba mít na paměti, že každé takové dělení je svého druhu zjednodušením pro účely didaktické.⁹³

2.2.2. Filosofický výzkum jazyka

Z moderních filosofických směrů se do zkoumání problematiky jazyka zapsal zejména strukturalismus. V této souvislosti je vhodné připomenout si dnes již fundamentální dělení aspektů jazyka, jak ho podal jeden ze zakladatelů moderní lingvistiky švýcarský strukturalista Ferdinand de Saussure (1857 – 1913).⁹⁴ Toto dělení vychází ze tří rovin zkoumání jazykových jevů, které jsou řazeny od nejkompexnějšího po nejspecifičtější pohled na jazyk:⁹⁵

- a) aspekt řeči (tzv. langage)
Zahrnuje všechny jevy, které se podílejí na řečové činnosti – je nejkompexnějším pohledem na jazyk.
- b) aspekt jazyka jako systému forem (tzv. langue)
Tvoří ho zákonité projevy jazykového systému, je to jakási vnitřní struktura jazyka, která určuje podobu jakéhokoliv konkrétního jazykového projevu.
- c) aspekt konkrétní jazykové výpovědi (tzv. parole)
Výpověď je výsledkem užití pravidel jazykového systému na konkrétní případ, tj. komunikování konkrétní informace. V psané formě jazyka je klasickou variantou výpovědi text.

Saussure z těchto premis vyvozuje závěr, že pouze tzv. langue, tedy jazyk jako soubor normativních pravidel může být předmětem lingvistického zkoumání, nikoliv však langage, tedy řeč ve své dynamičnosti, neobsáhnutelnosti a množství prvků různého charakteru, z nichž je složena. Parole je podle Saussura více méně náhodná a závislá na mimojazykových faktorech, proto ji nelze popsat a zobecnit jako sociální jev.⁹⁶ Právě rovina parole ovšem propojuje jazyk s lidským jednáním, s konkrétním okamžikem a situací, s níž je výpověď spojena.

---

⁹³ Srovnej např. definici pragmatiky v Knittlová, D. K teorii i praxi překladu. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2003, s. 9

⁹⁴ Saussure byl zakladatelem tzv. ženevské školy, která svou podstatou spadá do strukturalistických teorií a dodnes významně ovlivňuje lingvistické myšlení. Srovnej blíže Jindra, P. Jazyk není nepřítel, s. 47, také Černý, J. Úvod do studia jazyka, s. 69 an.

⁹⁵ Viz podrobnou analýzu tohoto dělení Bachtin, M. M., Vološin, V. N. Marxizmus, freudismus, filozofia jazyka. Bratislava: Pravda, 1986, s. 246 – 252.

⁹⁶ Jazyk (langue) je pro Saussura jev sociální, zatímco výpověď (parole) je pouze jev individuální, subjektivní. Srv. tamtéž, s. 248.

Zásadním způsobem se do zkoumání jazyka a jeho vztahu k lidskému myšlení i mimojazykové skutečnosti zapsala filosofie jazyka. Tento filosofický směr se dělil na několik větví, z nichž některé se orientovaly více na sémantické a syntaktické problémy přirozeného jazyka (N. Chomsky, B. Russel, R. Carnap) a jejich přístup byl do značné míry určován analytickou snahou popsat v návaznosti na strukturalistické směry (zmíněný de Saussure) význam a proces poznávání jazyka.

Pro praktickou filosofii zabývající se lidským jednáním však byla o mnoho důležitější větev pragmatická, pro niž se stalo hlavním problémem zkoumání významu v závislosti na situaci užití znaků. Hlavním zakladatelem tohoto směru byl bezesporu již zmíněný Wittgenstein. Zpočátku Wittgenstein pojímal jazyk jako zobrazení skutečnosti (*Tractatus logico-philosophicus*).⁹⁷ V tomto pojetí se věty rovnaly obrazům skutků a slova jménům předmětů (jsoucen). Poté však svůj postoj revidoval v díle *Filozofická zkoumání (Philosophische Untersuchungen)*.⁹⁸ Tento krok a změna názorů se v dějinách filosofie nazývá příznačně jako pragmatický obrat (*pragmatische Wende*). Podle Wittgensteina se vyjádřením skutečnosti nevyčerpávají všechny řečové možnosti. Slova vždy nepojmenovávají reálně existující předměty. Předmětem zájmu filosofie má být způsob, jakým je jazyk užíván. Způsob užití jakéhokoliv znaku má zásadní vliv na význam užitého znaku - ten je nerozlučně spjat s řečovou situací, v níž je znak užit. Systém, v němž se znaky užívají určitým konkrétně dohodnutým způsobem, pojmenoval Wittgenstein jako jazyková hra (*Sprachspiel*).⁹⁹ Teorie jazykových her se stala základem moderního a postmoderního zkoumání jazyka.

Navazující teorie zabývající se filosofickými zkoumániami jazyka se v druhé polovině 20. století koncentrovaly na myšlenku, že jazyk (myšleno v rovině parole - výpovědi) je určitou formou lidského jednání. Uvedené myšlenkové směry tedy vycházejí ze zmíněného „lingvistického (pragmatického) obratu“. Tuto myšlenku rozvinula zejména tzv. teorie jazykových (řečových) aktů (*speech-acts*). Tvůrci této teorie byli Peter Strawson, John Langshaw Austin a John Searle v 70. a 80. letech 20. století. Její základ spočíval v tom, že na rozdíl od čistě sémantického zkoumání jazykových výrazů (v jejich lexikální podobě, tzn. odděleně od jejich praktického užití v konkrétní výpovědi) se tato teorie soustředila na pragmatický aspekt užívání

---

⁹⁷ Wittgenstein, L. *Tractatus logico-philosophicus*. Přeložil Jiří Fiala. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993.

⁹⁸ Wittgenstein, L. *Filozofická zkoumání*. Přeložil Jiří Pechar. Praha: Filozofia, 1998.

⁹⁹ Eckmann, H. *Rechtspositivismus und sprachanalytische Philosophie. Der Begriff des Rechts in der Rechtstheorie* H.L.A. Harts. *Schriften zur Rechtstheorie*, Berlin: Duncker&Humblot, 1969, s. 101-103.

jazykových výrazů, tedy situaci, v níž je konkrétní jazykový výraz užit. Jazyk se zde stává médiem jednání a řeč je tedy z pohledu této teorie určité jazykem zprostředkované jednání.¹⁰⁰ Austin nazývá tyto výpovědi, jejichž obsahem je lidské jednání, tzv. performativy. Pro performativy neplatí klasické pravdivostní kategorie pravda - nepravda, nýbrž je nutno je zkoumat z hlediska zdařilosti - tzn. zda performativ skutečně vyvolá následky v mimojazykové realitě.¹⁰¹ Teorie řečových aktů zavádí termín „řečová situace“, který má znamenat komplex mimojazykových souvislostí řečového aktu. Řečová situace má klíčový význam pro porozumění výpovědi. Tyto úvahy jsou pro naše zkoumání velmi důležité, neboť z nich lze vyvodit, že význam jazykového projevu je závislý na situaci, a jeho smysl je dán životními formami a institucemi, v jejichž rámci člověk jedná.¹⁰²

2.3. Vymezení právního jazyka

Právní myšlení jako svébytný subsystém lidského myšlení má také svůj zvláštní kód, pomocí něhož lze jeho produkty komunikovat, a tím je právní jazyk. Právo je samo společenským jevem, stejně jako jazyk. S vývojem společnosti je nerozlučně spjatá potřeba normativní regulace lidského chování, tj. vytváření norem (pravidel chování). Normy jako produkty této činnosti jsou druhem regulativních idejí, které však k tomu, aby mohly ve společnosti působit, musí být komunikovány. Právo je jedním ze společenských normativních systémů, jejichž funkcí je regulace lidského chování a stanovování sankcí za porušení těchto pravidel. Následkem toho se v rámci přirozeného jazyka, který společnost užívá ke svému dorozumění (tzv. národního jazyka), vytvořil jeho subsystém, jehož funkcí je vyjádřovat skutečnosti spojené s existencí práva, tj. na prvním místě právní pravidla, právní instituty, právní vztahy a právní pojmosloví jako takové.

Australský právní teoretik John Stone ve své komparativní studii právních kultur výstižně podotýká, že právní jazyk je „*všudypřítomné odění právních jevů*“, přičemž působí jako jednotící pojítka („svazující pouto“) právní kultury,¹⁰³ čímž vystihuje podstatu vztahu mezi právem a jazykem: jazyk je pro právo jako normativní systém

¹⁰⁰ Machalová, T. Tradice a perspektivy racionalistického právního myšlení. Brno: MU v Brně, 2004, s. 152.

¹⁰¹ Austin, J. L. Jak udělat něco se slovy. Praha: Filosofía, 2000, s. 41.

¹⁰² Weinberger, O. Norma a instituce. MU Brno, 1995, s. 38.

¹⁰³ Stone, J. Legal system and Lawyer's Reasoning. Sydney: Maitland Publications, PTY., L.T.D., 1968, s. 23, 29. Obdobně vymezuje vztah práva a jazyka (řeči) také německý teoretik a soudce Bernd Rüthers, když říká, že „*mimo jazyk není žádného práva*“. Srv. blíže Rüthers, B. Rechtstheorie. 2. Auflage, München, 2005, s. 118.

conditio sine qua non jeho existence, neboť bez něho by nebyla možná samotná právní komunikace jako součást komunikace sociální.¹⁰⁴ Obdobnou vazbu právního jazyka na konkrétní právní kulturu uvádí i Hatz, když vychází z pojmu „jazykového společenství“, které je zároveň společenstvím rozumějícím.¹⁰⁵ Definic právního jazyka nabízí současná právní teorie (ale nejen ona) velmi mnoho. V podobném duchu mluví o vztahu jazyka a práva i Weinberger, když říká, že „...*právo je heteronomní systém norem, který může fungovat jen pokud mezi normotvůrcem a adresátem normy existuje jazyková komunikace.*“¹⁰⁶ Čeští právní filosofové Knapp a Holländer volí prizma teorie komunikace a definují právní jazyk z jeho funkcionálního hlediska jako informační kanál mezi tvůrcem a adresátem právních norem.¹⁰⁷ Podobně vyznívá i definiční snaha Wróblewského, který právní jazyk vymezuje jako část přirozeného jazyka, v níž jsou formulovány výpovědi o pozitivním právu.¹⁰⁸ I z pohledu diskursivní teorie představuje právní jazyk základní médium právní komunikace ve společnosti. O vzájemném vztahu práva a jazyka, jímž je právo komunikováno a v němž se o právu předávají další informace, tedy není zásadnějšího teoretického sporu. Z obecných teoretických věd, které studují právní jazyk, se v 70. letech 20. století vydělila specializovaná disciplína věnující se tomuto tématu, tzv. právní lingvistika.¹⁰⁹ V této práci však nebudu věnovat pozornost právně lingvistickým otázkám do hloubky, omezím se pouze na analýzu základních otázek, jejichž explikace je nutná pro analýzu souvisejících problémů v této práci.

Právní jazyk je jazykem odborným,¹¹⁰ který užívá gramatických pravidel národního jazyka spisovného. Odlišuje se však značně především v rovině lexikální a

---

¹⁰⁴ K tomu blíže Čepliková, M. Právna komunikácia - osobitný druh sociálnej komunikácie. In České právní myšlení a logika - minulost a perspektivy. MU Brno, 2003, str. 61 an.

¹⁰⁵ Hatz, H. Rechtssprache und juristischer Begriff, s. 85.

¹⁰⁶ Weinberger, O. Norma a instituce. MU Brno, 1995, s. 35.

¹⁰⁷ Knapp, V., Holländer, P. Aplikácia logiky v právnom myslení. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1992, s. 16.

¹⁰⁸ Wróblewski, J. Rozumenie prawa i jego wykladnia. s. 23

¹⁰⁹ V německé teorii patří mezi významné současné právní lingvisty kupř. Friedrich Müller. Viz blíže např. Müller, F. Methodik, Theorie, Linguistik des Rechts: neue Aufsätze (1995 - 1997). Schriften zur Rechtstheorie, H. 181, Berlin: Duncker&Humblot, 1997, s. 57 an., Müller, F., Wimmer, R. Neue Studien zur Rechtslinguistik. Dem Gedenken an Bernd Jeand' Heur. Schriften zur Rechtstheorie, H. 202, Berlin: Duncker&Humblot, 2001.

¹¹⁰ Německá teorie tradičně podotýká, že se jedná o tzv. „*Fachsprache*“, tedy odborný jazyk, který nemá být jazykem „krásným“ a „květnatým“, nýbrž přesným a pregnantním. Tento termín chápe německá teorie tak, že se jedná o „*komplexní obor užívání jazyka, který - v závislosti na specifických různých odborných situacích - zakládá své vnitřní odlišení.*“ „*Odborný jazyk se odlišuje od obecného jazyka především prostřednictvím zvláštního slovníku - tzv. terminologie a skrz zvláštní syntaktické a stylistické zvláštnosti. Odborný jazyk má usilovat o obzvláště jasný, jednoznačný, přesný a úplný popis odborných denotátů.*“ Blíže Paroussis, M. Theorie des Juristischen Diskurses. Eine institutionelle Epistemologie des Rechts. Schriften zur Rechtstheorie, Berlin: Duncker&Humblot, Heft 164, 1995, s.57.

stylistické. Hlavním posláním právního jazyka vždy byla a je co největší přesnost a jednoznačnost užívaných výrazů. To se odráží ve stylistické rovině ve skutečnosti, že útvary právního jazyka mají vesměs velmi komplikovanou vnitřní výstavbu se složitými souvětími, v nichž se projevuje snaha postihnout veškeré možné nuance dané právní situace či regulovaného lidského jednání.

Na druhé straně, právní jazyk přes všechny své specifické rysy je stále pouze součástí jazyka přirozeného (resp. národního). Hlavním rysem každého přirozeného jazyka je neurčitost (vágnost) a víceznačnost (polysematičnost), která je vlastní především slovní zásobě každého přirozeného jazyka. Poslání právního jazyka být srozumitelným, určitým a jednoznačným vyjadřovacím prostředkem práva zde naráží na mnohdy nepřekonatelnou bariéru - limity přirozeného jazyka. Tento dialektický prvek v nitru systému právního jazyka nutně způsobuje určité napětí: zatímco vůli zákonodárce obsažené v pravidle chování je možné při troše idealizace přisoudit přívlastek „jednoznačná“¹¹¹, s jejím vyjádřením v útvaru právního jazyka tomu tak již nebývá. Lze shrnout, že útvary právního jazyka si přes svou tendenci k maximální určitosti a přesnosti ponechávají vlastnosti přirozeného jazyka a jsou ve své podstatě mnohoznačné a neurčité.

2.3.1. Neurčitost právního jazyka

Wróblewski považuje právě neurčitost za klíčovou vlastnost právního jazyka jako jazyka neostrého¹¹² determinující jeho fungování v právním životě společnosti. Neurčitost právního jazyka definuje jako „*neurčitý vztah mezi souborem termínů T a universem diskursu U označovaného jako „celá řečovost“*“. Z pohledu struktury právního jazyka lze rozlišovat neurčitost v rovině lexikální, syntaktické či stylistické. Z těchto tří rovin má největší dopady na pro kvalitu právní komunikace neurčitost lexikální, tedy v oblasti právní terminologie. Prameny neurčitosti právního jazyka jsou podle Wróblewského dva:¹¹³

- a) sémantické, spočívající ve struktuře výrazů, určování významů spojek a v návaznosti na to významových poměrů jednotlivých právních souvětí;

---

¹¹¹ Zde abstrahuji od problematického dilematu subjektivistického a objektivistického vymezení cíle výkladu.

¹¹² Wróblewski vychází z dělení jazyků W. Nalimowa na jazyky tvrdé (v nichž lze jednoznačně podřadit konkrétní prvek do obecné třídy, měkké (opačně) a neostré, v nichž je podřazení v některých případech možné, zatímco v jiných nikoliv. Blíže Wróblewski, J. Rozumenie prawa i jego wykladnia, s. 32

¹¹³ Tamtéž, s. 34-38.

- b) kvalifikační, které spočívají v řešení základního mechanismu aplikace právních textů: podřaditelnosti prvku x do určité třídy A (tedy podřazení designátu jazykového výrazu do jeho významového pole)¹¹⁴

Jelikož význam každého jazykového výrazu je závislý především na svém kontextu, spatřuje Wróblewski právě v kontextuální interpretaci výrazů právního jazyka hlavní řešení pro odstraňování jejich neurčitosti. Zákonodárce má dle Wróblewského dvě možnosti:

- a) snažit se maximálně zpřesnit právní jazyk
b) využívat maximálně obecného jazykového základu (subsidiarity významů právních výrazů v obecném jazyce)

Je však zřejmé, že ani jedna z těchto dvou cest není konečným řešením. Cesta uvedená pod písmenem a) vede nutně k přebujelosti právních definic, která nutně narušuje již tak dost zeslabenou významovou integritu právního jazyka. Cesta uvedená pod písm. b) zase otevírá velmi široké pole pro neurčitost a za jistých okolností může vést i k narušení principu právní jistoty.¹¹⁵

Při pojednání problému neurčitosti právního jazyka je vhodné poukázat na teorii anglického právního filosofa Herberta Lionela Adolphuse Harta, který mluvil o tzv. pevném jádru pravidla (*hard core*) a tzv. hraničních oblastech pravidla (*furry edges*). Zjednodušeně řečeno, pod pevným jádrem pravidla si Hart představuje jeho aplikaci v předvídatelných případech, kdy neurčitost právního jazyka nezpůsobí aplikační problém (tj. nevznikne o významu a smyslu pravidla v daném případě spor). Naopak, hraniční oblasti pravidla pokrývají případy, kdy lze rozhodnutí v daném případě pouze předvídat.¹¹⁶ I když Hart mluví o struktuře pravidla, zabývá se ve skutečnosti neurčitostí jeho vyjádření v právním jazyce. V německé teorii se stejný problém označuje termíny „pojmové jádro“ (*Begriffskern*) a „volný prostor pojmu“ (*Begriffshof*, *Begriffsspielraum*), který je doménou dotvářející interpretace a z něhož také nejvíce pramení interpretační obtíže.¹¹⁷

Současný český právní filosof a teoretik Pavel Holländer v této souvislosti mluví o tzv. paradoxu právního jazyka, který spočívá v následujícím vztahu mezi přesností a

¹¹⁴ Obecně ke vztahu myšlení, jazyka a reality a pojmům designát, designátor a denotát srv. Knapp, V., Holländer, P. Aplikácia logiky v právnom myslení, s. 19; dále také Knapp, V. Vědecká propedeutika pro právníky. Eurolex Bohemia, Praha 2003. Obdobně také Stone, J. Legal System and Lawyers Reasoning, s. 30 - 31.

¹¹⁵ Ke vztahu principu právní jistoty a neostrosti právního jazyka srv. níže kapitulu II. 7.2 o právní stylistice.

¹¹⁶ Hart, H.L.A. Pojem práva. Pojem práva. Prostor, Praha 2004, s.150

¹¹⁷ Bydlinski, F. Grundzüge der juristischen Methodenlehre. Wien: FOWI, Nummer 95, 2003, s. 13 - 15.

srozumitelností právního jazyka: „Zvyšování jednoznačnosti, přesnosti právního jazyka a tedy zvyšování stupně jeho exaktnosti, vede k jeho nesrozumitelnosti, ke snížení informační hodnoty práv, a naopak. Je tím založen paradox právního jazyka: Zvyšování přesnosti, exaktnosti, vede k nesrozumitelnosti, a opačně, zvyšování srozumitelnosti vede ke snižování přesnosti. Snižování entropie přesnosti vede ke zvýšení nesrozumitelnosti.“¹¹⁸

Neurčitost právního jazyka jako určitý rozměr existence právních jazykových projevů je tedy svým způsobem nezbytná a mnohdy i žádoucí, a to především v případě, kdy zákonodárce záměrně konstruuje v normativním právním textu tzv. neurčité pojmy,¹¹⁹ jejichž obsah a rozsah je neustále dotvářen reinterpetacemi právního pravidla, které takový pojem obsahuje, a designátu, o němž takový pojem vypovídá. Na druhé straně, požadavky srozumitelnosti a jednoznačnosti jsou vyjádřením žádoucích cílových hodnot právní komunikace, ovšem evidentně dosažitelných pouze relativně a vůči kontextu konkrétního právního případu. Vědomí neurčitosti výrazů právního jazyka je tedy podle mého názoru nutným východiskem pro zkoumání právní interpretace.

2.3.2 Sémantická struktura právního jazyka

Z pohledu strukturálního lze hned na úvod konstatovat, že právní jazyk se zásadně neodlišuje od obecného jazykového základu či jiných odborných jazyků. Právní jazyk sdílí základní gramatickou výbavu užívanou obecným jazykovým základem, do značné míry s ním sdílí - byť s některými odchylkami - i syntax. Klasickými útvary právního jazyka a zároveň základními jednotkami jsou slova, vyšší významovou jednotkou je věta. Vícero vět dohromady tvoří kontextuální smysluplný celek - právní text. Tradičně odborná literatura klade největší důraz na odlišnosti v lexikální a stylistické rovině právního jazyka.¹²⁰ Problémová je však otázka, zda veškeré jazykové projevy spojené s právem či právníky můžeme zařadit do subsystému právního jazyka, nebo zda existují ještě jiné subsystémy národního jazyka, které popisují právní jevy a představují zároveň médium těchto rovin právní komunikace ve společnosti, a pokud ano, tak v jakém vztahu jsou vůči právnímu jazyku sensu stricto.

¹¹⁸ Holländer, P. Filosofie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 216.

¹¹⁹ Příklady neurčitých pojmů mohou být kupř. „dobré mravy“, „veřejný zájem“, „veřejný pořádek“. Jsou to frekventované výrazové prostředky právních normativních textů, jimiž je dána možnost orgánu aplikace práva interpretaci stanovit, zda je či není naplněna hypotéza právního pravidla.

¹²⁰ Knapp, V., Holländer, P. Aplikácia logiky v právnom myslení, s. 19 -27.

Odborná literatura si na tuto otázku odpovídá různě. Knapp mluví o rozlišování sémantických stupňů právního jazyka, kde každý další stupeň je meta-jazykem (tedy popisným jazykem) ke stupni předcházejícímu. Prvním sémantickým stupněm podle něho je právní jazyk jako jazyk právních předpisů.¹²¹ Tento sémantický stupeň totiž popisuje přímo designáty právního jazyka, tedy právní vztahy, právní skutečnosti, věci v právním smyslu apod. Vyšší sémantické stupně právního jazyka představují jazyky popisující tento první sémantický stupeň v rovině *de dicto* (tedy v rovině designátorů - názvů). Patří mezi ně především jazyk právních rozhodnutí (jazyk aplikace práva), jazyk právní literatury (komentářů, odborných stanovisek, učebnic práva apod.) a konečně i profesní jazyk právníků či studentů práva.

Někdy se ovšem v literaturě ve snaze zpřehlednit tento problém uchyluje v návaznosti na dílo polského teoretika Bronislawa Wróblewského¹²² k vydělení dvou pojmů: právní jazyk a jazyk právní. Zatímco jazyk právní v tomto pojetí znamená jazyk státněmocenské regulace společnosti, v němž jsou zformulovány prameny práva, tj. normativní i individuální právní akty (tedy právní normy a právní rozhodnutí), jazyk právní je jazykem právníků hovořících o právu (jazyk právní vědy, právní praxe, právní slang apod.).¹²³ Jerzy Wróblewski problém traktuje přesněji a přímo uvádí, že se jedná o jazyky právní (tedy v množném čísle), k nimž náleží především jazyk právní praxe, jazyk právní doktríny, jazyk právní obecný. Tyto právní jazyky představují zmíněné sémantické stupně jazyka právního, neboť ten je celistvým strukturálním celkem právní komunikace.¹²⁴ Zatímco jazyk právních předpisů je zdrojem prvotních informací o právu, další sémantické stupně právního jazyka jsou již zdroji druhotných právních informací.¹²⁵

Pro účely této práce považuji uvedené dělení za použitelné, přičemž však je třeba zdůraznit, že se jedná o dělení spíše didaktického charakteru. Do právního jazyka budeme v souladu s tímto pojetím zahrnovat jak jazyk normativních právních aktů, tak jazyk právních aktů individuálních¹²⁶, pomocí nichž se právo aplikuje a dotváří. Důvodem pro toto podřazení je také praktický poznatek týkající se aktů aplikace (zejména „jednoduchého“) práva: jejich jazykové vyjádření je mnohdy nelze

¹²¹ Knapp, V. Vědecká propedeutika pro právníky. Eurolex Bohemia, Praha 2003, s. 189-190.

¹²² Wróblewski, B. Język prawny i prawniczy. Kraków, 1948. Citováno v Tomášek, O. Překlad v právní praxi, s. 24, pozn. 21. Návazně také Wróblewski, J., s. 23

¹²³ Knapp, V., Holländer, P. Aplikácia logiky v právnom myslení, s. 16.

¹²⁴ Srv. Wróblewski, J. Rozumenie prawa i jego wykładnia, s. 24.

¹²⁵ Tamtéž, s. 47.

¹²⁶ Wróblewski užívá pro tento sémantický stupeň označení „praktický jazyk právní.“ Srv. Wróblewski, J. Rozumenie prawa i jego wykładnia, s. 25.

sémanticky odlišit od vyjádření právních norem v právních předpisech, anebo pouze minimálně. Je jistě pravdou, že jazyk aktů aplikace práva bezesporu představuje určitý meta-jazyk jazyka právních předpisů, ovšem mám za to, že z praktického pohledu je příhodnější zařazovat oba tyto stupně právního jazyka pod pojem právního jazyka largo sensu. Právníckým jazykem považuji za vhodné chápat subsystem právního jazyka zahrnující jazykové útvary odvozené z textů právního jazyka (ve smyslu vyšších sémantických rovin právního jazyka), zejména v podobě jazyka právní vědy, právní doktríny a praktického právníckého slangu.

Poněkud odlišné dělení jednotlivých substruktur právního jazyka nabízí kritérium institucionální. Podle něho můžeme rozlišit právní jazyk na jazyk úřadů, jazyk právní vědy, jazyk soudů apod.¹²⁷ I zde platí, že se jedná o dělení poněkud modelové, ale praktické v tom směru, že ukazuje odlišnosti v lexice i stylistice právního jazyka, které jsou způsobeny subjektivním vkladem instituce do právního komunikačního procesu. Existují tak obecně rozdíly kupř. mezi právním jazykem užívaným úřady a právním jazykem užívaným soudy (jedná se kupř. o podíl odborných latinských výrazů v právních textech, které uvedené instituce produkují, apod.).

2.4. Lexika právního jazyka

Nejdůležitější oblastí lexiky právního jazyka je oblast tzv. právního pojmosloví, nebo též právní terminologie, neboť právě tvoří hlavní sémantickým polem právních významů. Proto jí bude v dalším textu věnována bližší pozornost.

2.4.1. Právní pojem

Problematika lexikální stránky právního jazyka nás dovádí před problém vymezení pojmu „právní pojem“ (*legal concept, Rechtsbegriff*), který je zvláštním případem obecného pojmu jako jednoho z vrcholů klasického sémantického trojúhelníku (potažmo lichoběžníku).¹²⁸ Právní pojem můžeme považovat nejen za základní jednotku právního myšlení (pojímání a konstruování reality skrze právo), ale také za základní myšlenkový objekt právní interpretace. Právní pojmy jsou tedy zároveň konstitutivním prvkem právního myšlení i právního jazyka. Německý právní teoretik Michael Paroussis nabízí následující - velmi obecné - definiční vymezení: „*Právní pojem odkazuje prostě na každé slovo, které funguje jako výrazový prostředek práva, ať*

¹²⁷ Hatz, H. *Rechtssprache und juristischer Begriff*, s. 102.

¹²⁸ Paroussis, M. *Theorie des Juristischen Diskurses*, s. 139.

už se jedná o popis skutkové podstaty, rozsudek, anebo teoretický právní text.“¹²⁹ Další německý teoretik Karl Engisch charakterizuje právní pojmy jako „*shrnutí objektů a přístupů v nejširším slova smyslu do skupin a tříd, které vytvářejí společné juristické hodnoty a popisy.*“ Mají dynamickou povahu a jsou schopné flexibilního přizpůsobení právní praxi.¹³⁰ Logicizující definice jsou klasickými metodami vymezení pojmu, ovšem pro pojem právní již v souladu s jeho duchovnějším nábojem spíše nedostačují. Z pohledu hermeneutické teorie právní interpretace jako součásti „rozumějící“ právní vědy¹³¹ se právní pojem jeví spíše jako subjektivní „neartikulovaná“ představa o významu určitého designátu.¹³² Německý právní filosof Helmut Hatz k tomu výstižně podotýká, že základní otázka při přístupu k právním pojmům zní: „*Jak rozumíme právním pojmům?*“¹³³ Na jiném místě tentýž autor ve snaze vymezit se proti přílišné subjektivizaci chápání právních pojmů podotýká, že čím méně lze právní pojem definovat logicky, tím méně je možné definovat ho výlučně psychologicky. Právní pojem je podle Hatze „*zvláštní objektivní manifestace ducha práva*“.¹³⁴ Jeho subjektivní stránka je pak tvořena tzv. „názorností“ pojmu, tedy jeho srozumitelností interpretům.

Srozumitelnost pojmu jako určitého zdroje právního významu je nutno nahlížet právě v kontextu jeho jazykového vyjádření, tedy výrazu označujícího daný právní pojem. Právní pojmy jsou strukturovány dle své extenze a intenze do určitých hierarchických vztahů, které jsou často modelovány jako tzv. pojmová pyramida (*Begriffspyramide*).¹³⁵ Představa takové struktury mj. pracuje s tím, že pojmy na nižších stupních této struktury jsou obsaženy v pojmech vyšších stupňů, resp. tvoří jejich pojmové znaky.

2.4.2. Obsah a rozsah právního pojmu

Otázka po obsahu pojmu (tedy definici jeho významového pole, jinak též intenze) a rozsahu pojmu (označení prvků, které do tohoto pole náleží, jinak též

---

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ Engisch, K. *Logische Studien zur Gesetzesanwendung*. Heidelberg, 1943, s. 34. Citováno v Hatz, H. *Rechtssprache und juristischer Begriff*, s. 47.

¹³¹ Weinberger, O. *Norma a instituce*. MU Brno, 1995, s. 150.

¹³² Hatz, H. *Rechtssprache und juristischer Begriff*, s. 49.

¹³³ Tamtéž, s. 49.

¹³⁴ Tamtéž, s. 53.

¹³⁵ Z tohoto modelu vycházela již slavná teoretická škola počátku 19. století - tzv. pojmová jurisprudence, která pojímala právo jako tzv. genealogii právních pojmů. Blíže viz např. Larenz, K. *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, s. 15 - 25. Dnes již tento model není považován za vhodnou představu sémantické struktury práva.

extenze) je řešena v teorii (zejména logické sémantice) různě. Zkoumání tohoto problému pramení ze snahy vysvětlit vztah mezi myšlením, jazykem a realitou. To je problém úrovně vývoje lidského poznávání jako takového. Na základě těchto nových poznatků pak dochází i ke zpřesňování pojmových definic, tedy vymezení pojmových obsahů. Obsahem pojmu proto máme na mysli „*souhrn obecných rozlišovacích znaků, jimiž je pojem jako myšlenkový odraz skutečnosti určen*“.¹³⁶

Naproti tomu, když mluvíme o rozsahu určitého pojmu, máme jím na mysli určitou skupinu denotátů, které lze podřadit pod daný pojem. Knapp při definici rozsahu pojmu uvádí, že jde o „*třídu jedinců nebo tříd, na něž se pojem vztahuje*“.¹³⁷ Moderní logické teorie jdou však dále a hovoří o pojmu jako o určité množině prvků, které jsou označovány jazykovými výrazy, přičemž je lze zkoumat jako mimojazykové entity prostřednictvím logické (nikoliv sémantické) analýzy. Významný současný český logik Pavel Materna vychází při definování pojmu „pojem“ z premisy, že „*jazykový výraz reprezentuje ten pojem, jehož první prvek označuje*“.¹³⁸ Prvky pojmu se nazývají „konstrukce“, takže platí, že jazykové výrazy označují konstrukce, které jsou součástí logické mimojazykové struktury pojmu.¹³⁹ Obsah pojmu je tedy v kontextu moderních teorií popisován spíše jako určitá „významová mapa“. Obecně je vhodné připomenout pravidlo, podle něhož platí, že čím větší obsah pojem má (tj. čím podrobnější a specifitější je jeho pojmové vymezení), tím menší má rozsah (tj. tím menší je množina denotátů, které daný pojem odráží).¹⁴⁰ Podstatu vztahu pojmu a jeho definice (tedy jeho intenze) výstižně popsal Hatz, když k tomuto problému uvádí: „*Pod pojmy nelze v právní praxi rozumět pouhá slova, nýbrž definující věty. ... Pojem je definován (a vytvářen) vždy prostřednictvím sumy svých pojmových znaků*“.¹⁴¹ Pojmové znaky ovšem nemají z hlediska fungování pojmů v čase absolutní charakter, podléhají změnám. Každá pojmová definice je tedy do jisté míry vázaná na určitý časový okamžik. Právní pojmy mají tedy své historické horizonty platnosti.

---

¹³⁶ Knapp, V. Vědecká propedeutika pro právníky. Eurolex Bohemia, Praha 2003, s. 168

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Materna, P. Svět pojmů a logika. Praha: Filosofia, 2000, s. 89-90.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Srovnej tamtéž; také Tomášek, M. Překlad v právní praxi. Linde. Praha, 2003, s. 64 an. Toto pravidlo dle některých logiků neplatí bezvýjimečně, o jedné takové výjimce hovořil již italský logik a filosof působící v Praze Bernard Bolzano. Viz blíže Štěpán, J. Jazyk, logika, filosofie. FF UJEP, Olomouc 2002, s. 131 - 136. Bezvýjimečnou platnost tohoto pravidla zpochybňuje i Pavel Materna. Srv. Materna, P. Svět pojmů a logika, s. 27 - 31

¹⁴¹ Hatz, H. Rechtssprache und juristischer Begriff, s. 52.

Teoretické vymezení extenze a intenze pojmu je pro právní interpretaci velmi praktickou záležitostí. Při výkladu právních textů totiž hrají právní pojmy úlohu základních myšlenkových objektů interpretace. Určení jejich obsahu (tj. významového pole) a následné podřazení reálných či fiktivních designátů do tohoto významového pole na základě porovnání pojmových znaků je základní interpretativní úlohou právníka. Rozsah pojmu hraje roli zejména u pojmů vymezených metodou taxativního či příkladného výčtu prvků, které do jejich rozsahu náleží. Tato metoda výkladu právních pojmů je rovněž velmi potřebnou součástí myšlenkového instrumentária právníka. Pojem tedy lze poznávat jak skrze jeho významovou definici (intenzi), tak i prostřednictvím jednotlivých prvků jeho rozsahu (v případě taxativních definic uzavřeným výčtem těchto prvků, v případě definic demonstrativních otevřeným výčtem za použití analogie).

Jak vidno, kategorie obsahu a rozsahu pojmu úzce souvisejí s kategoriemi smyslu a významu, kterým byla věnována pozornost v úvodu této práce. Jelikož jejich vzájemný vztah teorie doposud s určitostí nevyřešila, je vhodné vyjasnit způsob, jakým jsou tyto obecniny užívány v této práci. Gottlob Frege (1848 - 1925), jeden z nejvýznamnějších moderních logiků, se ve svém díle obsáhle věnoval spojitostem mezi těmito kategoriemi.¹⁴² Dospěl k názoru, že „význam“ je v podstatě roven extenzi pojmu (tedy množině denotátů či referentů pojmu), zatímco „smyslem“ pojmu je jeho intenze, tedy obsah.¹⁴³

Domnívám se, že toto vymezení není pro potřeby interpretace právních pojmů úplně případné. Fregeho vymezení totiž nereflektuje podstatnou vlastnost právních pojmů, a to jejich pragmatickou vazbu na kontext a účel, k němuž je normotvůrce v právním normativním textu užívá. Tento účel však v zásadě nelze poznat v plné extenzi pojmu, nýbrž teprve poměřováním s konkrétním reálným případem podřaditelným pod takovou právní větu, v jejímž kontextu vyvstane potřeba výkladu daného právního pojmu. Pojem „smyslu“ má tedy v kontextu právní interpretace primárně pragmatický aspekt, což nekoresponduje s Fregem zastávanou ekvivalencí smyslu se sumou pojmových znaků takového právního pojmu.

---

¹⁴² Např. stat' Frege, G. Über Sinn und Bedeutung. Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik. 1892, č. 100, s. 25-50. Citováno v Materna, P. Svět pojmů a logika, s. 35.

¹⁴³ Poněkud zde Fregeho pojetí významu a smyslu pojmu zjednodušuji. Frege ke „smyslu“ přiřazuje toto vymezení: jedná se o „*způsob, jakým je dán význam*.“ Teprve sekundární literatura dovozuje výše uvedenou ekvivalenci s obsahem pojmu. Blíže k kritice Fregeho pojetí významu a smyslu ve vztahu ke struktuře pojmu Materna, P. tamtéž, s. 35 - 39. V německé teorii srv. Herberger, M., Simon, D. Wissenschaftstheorie für Juristen, s. 238.

2.4.3. Právní termín

Do oblasti právní lexiky spadá rovněž problematika právní terminologie. Právními termíny rozumíme ty výrazy (designátory) právního jazyka, které se užívají pro označování právních pojmů. Toto vymezení však není v žádném případě vyčerpávající, neboť jej nelze vztáhnout na všechny výrazy právního jazyka sloužící k označování právních pojmů.

a) Právní pojem, či právní termín?

V praxi nepanuje v otázce užívání termínů „pojem“ a „termín“ jednota, i v doktrinálních pracích se můžeme setkat se záměnami těchto pojmů. Mnohdy se totiž skutečně zdá, že máme na mysli totéž, pokud hovoříme o právním pojmu, či právním termínu. Právní termíny tak představují jakési „mosty“, přes něž má jazyk podíl na existenci platného práva.¹⁴⁴ Z pohledu teorie rozumění odlišování právního pojmu a právního termínu dává smysl v tom, že právní termín může jako výrazová stránka právního pojmu stát v pozici objektu interpretace, zatímco právní pojem ve smyslu významu (smyslu) právního termínu může být chápán jako její výsledek. Subjektivně tedy může v teoretické rovině existovat v mysli interpretujícího subjektu právní význam (pojem) odděleně od právního termínu. Aby však tento právní význam mohl být zachycen a užíván dále v intersubjektivní rovině výměny právních informací, je opět zapotřebí jeho terminologické zachycení. V rovině praktické tedy nelze zavrhnout taková vyjádření, v nichž se mluví o právních pojmech ve významu právního termínu a naopak, neb praktická jednota právního jazyka a právního myšlení zde zaručuje porozumění tomu, co měl autor na mysli, a nevyvolává nebezpečí záměny.

Obdobně pragmaticky chápal vztah právních pojmů a jejich výrazů H.L.A. Hart. Nerozlišoval totiž mezi „slovem“ (výrazem) a „pojmem“.¹⁴⁵ Slova podle jeho názoru odvozují svůj význam od toho způsobu, v němž fungují ve spojení s právními pravidly. To je odlišuje od ostatních slov a také ztěžuje jejich definici. Hart byl ve své metodě analýzy právních pojmů ovlivněn Wittgensteinovou pozdní filosofií. Snažil se postihnout pragmatický aspekt výrazu v těch attributech, v nichž se projeví odlišnost

---

¹⁴⁴ Hatz, H. *Rechtssprache und juristischer Begriff*, s. 79

¹⁴⁵ Eckmann, H. *Rechtspositivismus und sprachanalytische Philosophie*, s. 106 - 110.

řečové funkce právního výrazu od funkcí jiných výrazů v obecném jazykovém základu. Vyjasnění právního pojmu (nalezení jeho smyslu) má podle H.L.A. Harta tři fáze:¹⁴⁶

- 1) základem je najít větu v obecné řeči, v níž je pojem užit v své charakteristické úloze (neboli významu). Význam slova je třeba zkoumat ve větě, tedy kontextuálně.
- 2) dále je třeba zjistit podmínky, za nichž je tato věta pravdivá (předpoklady a východiska).

Např. tedy: Petr má právo vůči Pavlovi na vrácení 100 Kč.

*Proč má Petr toto právo?*¹⁴⁷

- 3) nakonec je třeba zjistit vztah právní věty k jejím východiskům, tedy právním důvodům platnosti této věty.

Hartovo chápání problému sice vychází z analytického pojmání jazyka, avšak vyúsťuje opět v právně-ontologický rozměr „platnosti“ pravidla jako důvodu vyjádření určité právní věty.¹⁴⁸

Jsem toho názoru, že je vhodné předejít určitému zmatení pojmů „pojem“ a „termín“ zvolením jedné výkladové alternativy (nikoliv jediné možné) vztahu těchto dvou pojmů. Pro účely této práce budu i nadále používat výraz „právní pojem“ pro vyjádření jednoty právní myšlenky a jejího výrazu, zatímco právní termín budu chápat v užším smyslu jako výrazovou stránku právního pojmu.

b) Právní výraz a právní termín

Obecně uznávané pravidlo, jak rozlišit právní termín od pouhého právního výrazu, neexistuje. Ne každý právní výraz musí být totiž zároveň chápán jako právní termín. Tím je chápán pouze takový jednoslovný či víceslovný výraz právního jazyka, který je natolik ustálený a vnitřně významově konzistentní, že je považován za součást ustálené právní terminologie. Dalšími požadavky, které však mají pouze charakter cílů, které nelze ve většině případů naplnit, jsou všeobecně přijímány přesnost, jednoznačnost a odborná správnost právních termínů. Odlišnost právního termínu od běžného jazykového výrazu dále spočívá především v tom, že vyjadřuje právě a pouze

---

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Těmito východisky rozumí Hart především následující předpoklady: a) existuje právní systém; b) podle některého z jeho pravidel je nějaká osoba povinna za určitých okolností se předvídaným způsobem chovat (vrátit peníze); c) podle objektivního práva tato povinnost závisí na vůli Petra či jeho zástupce vrátit peníze. Viz blíže tamtéž, s. 107.

¹⁴⁸ To je typické pro celé Hartovo dílo „Pojem práva“, jehož základním motivem je otázka platnosti právních pravidel v duchu kritického navázání na pozitivistické teorie J. Benthamy a J. Austina. Viz blíže Hart, H. L. A. Pojem práva. Přeložil Petr Fantys. Praha: Prostor, 2004, s. 6 - 15.

právní význam daného výrazu, i když jde o výraz, který má v obecném jazykovém základu významy další.¹⁴⁹

Např. současný český právní teoretik a lingvista Michal Tomášek vymezuje právní termín jako „*pojmenování právní skutečnosti, jejíž význam je možné přesně definovat.*“¹⁵⁰ Toto vymezení však dle mého názoru není přiléhavé. Pojem „právní skutečnost“ zde navíc nelze chápat v právně-teoretickém slova smyslu, a to ani ve významu „jakékoliv reálně existující jsoucno popsané právním výrazem“, neboť - jak bylo již výše řečeno u charakteristiky vztahu jazyka, reality a myšlení - jazykové výrazy označují i neexistující denotáty. Vázat charakter právního termínu na přesnost lze v souladu s výše uvedeným pouze v rovině hypotetické - jako žádoucího cíle, nikoliv reálně dané vlastnosti.

Odlišnost mezi právním výrazem a právním termínem podle mého názoru spočívá prostě v širším významovém poli slova „výraz“, které lze použít na kterýkoliv slovní druh (tzn. kupř. příslovce, spojky, apod.). Naproti tomu, právní termíny jsou podle mého názoru výrazové části ustálených právních pojmů, tj. především jmenných a slovesných výrazů.

c) Stabilita právního termínu

Domnívám se, že na rozdíl od přesnosti či odborné správnosti je typickou vlastností právních termínů je spíše tzv. ustálenost (stabilita). Ustálenost neznámá, že by právní termín byl „absolutně“ přesný, tj. označoval nejlépe právě jeden designát. I u právních termínů bývá pravidlem, že jejich významové pole je široké a zahrnuje mnoho významů. Ustáleností rozumíme situaci, kdy při užití určitého výrazu interpret na základě svého předporozumění porozumí významu takového výrazu ve smyslu významu, který byl interpretem zamýšlen, a to bez nutnosti další konkretizace prostřednictvím uvedení dalších pojmových znaků či rozsáhlejšího kontextu. V právní terminologii se tedy odráží úzká sepnatost právních pojmů (či pojmových obsahů) jako čistě myšlenkových konstrukcí s jejich jazykovým vyjádřením, takže se tento vztah v teorii příznačně označuje jako „praktická neodtrhnutelnost.“¹⁵¹ Právní termín pak,

---

¹⁴⁹ Např. termín „partner“ má od účinnosti zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, apriorní význam legislativní zkratky právního pojmu „*registrovaný partner*“, nikoliv kupř. pojmů obchodní partner, partner do šachové hry či partner ve smyslu osoby blízké opačného pohlaví žijící v téže domácnosti. O jiném výkladu než uvedeném pak musí rozhodnout kontextuální výklad užití právního termínu.

¹⁵⁰ Viz blíže Tomášek, M. Překlad v právní praxi. Praha: Linde, 2003, s. 49 an.

¹⁵¹ Hatz, H. Rechtsprache und juristischer Begriff, s. 66.

zjednodušeně řečeno, vyjadřuje význam nejčastěji spojovaný s použitím tohoto výrazu.¹⁵² V konečné fázi však rozhoduje vždy kontext užití daného termínu, který dotváří klíčovým způsobem jeho smysl v daném útvaru právního jazyka.

Je však třeba podotknout, že ani tento znak právní terminologie nefunguje jako absolutní rozlišovací kritérium, neboť ustálenost významu je nutno vztahovat vždy k určité dílčí části systému práva (právnímu odvětví, právnímu institutu atd.) regulující ty které právní vztahy, k jejichž popisu se takový právní termín používá.¹⁵³

Požadavek stability významu právních termínů však vůbec neznamená, že by právní pojmy a jejich terminologická označení neměnila svůj význam. Stejně jako slovník obecného jazykového základu, tak i slovník právního jazyka podléhá vývojovým změnám společnosti. Tyto změny jsou jednak způsobeny vývojem historicko-politickým, a jednak i vývojem samotného jazyka. Termínům, které již vyšly z užívání proto, že jejich designáty již aktuálně v platném právu v důsledku legislativních změn zanikly či změnily svou povahu, je mnoho.¹⁵⁴ Tyto termíny ovšem mnohdy přežívají v obecném jazykovém základu a užívají se chybně pro nové designáty, které nahradily původní označované skutečnosti.

Některé termíny jsou naopak velmi stabilní a označují pojmy, jejichž význam se příliš nemění (např. držba, vlastnictví...). Dalším příkladem mohou být termíny označující klíčové právní pojmy jako jsou např. obligace, adiudikace, litispence atd. jsou velmi stabilní. Významnou roli zde sehrává skutečnost, že vznikly buď zčásti či úplně na půdě systému římského práva. Na těchto terminologických základech doposud

---

¹⁵² Tak např. právní termín „občan“ má vícero různých významů, ale není-li v daném českém právním textu definován jiným způsobem, platí, že se jím míní „občan ČR“, nikoliv občan jiného státu. Výraz „občan“ je proto bezpochyby právním termínem označujícím skupinu osob se státní příslušností českou, není-li stanoveno jinak či nevyplývá-li z kontextu něco jiného, a to přesto, že se jedná o termín polysematický: občan státu, občan obce, občan kraje, občan EU atd. Jeho užití ve smyslu „občan ČR“ je však zřejmě nejústálenější. S termínem občan pracuje v uvedeném významu např. Listina základních práv a svobod, viz blíže čl. 42 odst. 1 Listiny.

¹⁵³ Tak např. termín „důchod“ je bezpochyby právním termínem, ovšem užívá se ustáleně hned v několika právních významech: důchod ve smyslu občanského zákoníku (jako smlouva o důchodu), mnohem častěji ovšem důchod jako typ dávky poskytované ze systému sociálního zabezpečení. Ve sféře občanskoprávních vztahů budeme tedy o důchodu hovořit jako o určitém opětuujícím se plnění osoby z titulu upraveného normami soukromého práva - tzv. smlouva o důchodu (§ 842 - § 844 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění k 1. 1. 2008), zatímco ve vztazích veřejnoprávních budeme spíše tímto termínem označovat důchodovou dávku vyplácenou státem.

¹⁵⁴ Aktuálním příkladem může být např. termín „okresní úřad“, který již v platném právu nemá oporu, a to přesto, že termín „okres“ doposud součástí platného práva je. V takovém případě vzhledem ke dlouhodobé zaužívanosti termínu „okresní úřad“ nelze předpokládat, že si právní společenství okamžitě tento termín odvykne užívat. Obdobně lze nahlížet na obsolentnost termínu „prokurátor“ → státní zástupce, „přečin“ → „přestupek“, apod.

stále spočívá většina kontinentálních právních řádů, ale také angloamerický systém práva common law (*obligation, adiudication, litispence* atd.).

2.5. Stylistika právního jazyka

Právní texty se neliší pouze svou lexikální náplní, některými gramatickými odlišnostmi, ale především svou stylovou stránkou. Stylistikou rozumíme nauku o odborných jazykových subsystémech. Stylem jazykového subsystému je především způsob výběru charakteristických jazykových prostředků, které se v daném jazykovém subsystému užívají.¹⁵⁵

Pro právní jazyk je charakteristické především to, že je jazykem přísně účelovým. Jeho funkcí je zprostředkovávat právní normy a další právní projevy. Povaha těchto sdělovaných skutečností pak do značné míry určuje právě charakteristické rysy stylu právních projevů. K typickým rysům právního jazyka náleží bezesporu způsob užívání právních termínů a nakládání s nimi. Ty je nutno užívat přesně (správně zvolit právní termín k designátu) a srozumitelně (aby nevzniklo nebezpečí záměny či nepochopení). K těmto požadavkům nepochybně náleží následující kritéria.

2.5.1. Konzistence užívání výrazů právního jazyka

Konzistence znamená, že při užívání právních výrazů je třeba omezit či úplně vyloučit synonymické výrazy pro právní výrazy ustálené v daném významu. Konzistence je projevem zásady tzv. jazykové jistoty (*Sprachbestimmtheit*), která je v rovině právní komunikace základním kamenem právní jistoty adresátů práva o sdělovaném významu právních termínů. Synonyma se přesto v právních textech užívají. Nejlépe je to patrné na synonymech vyjádření jednotlivých normativních modalit, kde ovšem synonyma většinou nezakládají víceznačnost interpretace normativního významu daného ustanovení právního předpisu, neboť dovoditelnost právního zákazu je ze všech uvedených slovesných výrazů zjevná.¹⁵⁶

Např. normativní modus zákazu lze vyjádřit mnoha různými způsoby (a to nejen čistě slovesnými):

---

¹⁵⁵ Tomášek, M. Překlad v právní praxi, s. 26-27.

¹⁵⁶ Ani toto tvrzení ovšem neplatí bezvýjimečně. Lze kupř. legitimně pochybovat o tom, zda příslovečný výraz „lze“ či slovesný výraz „může“ musí vždy za všech okolností v normativním textu znamenat normativní modus dovolení, anebo zda za určitých kontextuálních podmínek znamená modus příkazu. Kupř. výklad ustanovení § 73 odst. 3 zákona č. 150/2002 Sb., soudního řádu správního může být příkladem takovýchto pochybností: „*Usnesení o přiznání odkladného účinku může i bez návrhu soud usnesením zrušit, ukáže-li se v průběhu řízení, že pro přiznání odkladného účinku nebyly důvody, nebo že tyto důvody v mezidobí odpadly.*“

- *Příslušnost ke kterékoli národnostní nebo etnické menšině nesmí být nikomu na újmu. (čl. 24 Listiny).*
- *Trest smrti se nepřipouští. (§ čl. 6 odst. 2 Listiny).*
- *Obydlí je nedotknutelné. Není dovoleno do něj vstoupit bez souhlasu toho, kdo v něm bydlí. (čl. 12 odst. 1 Listiny)*
- *Nekalá soutěž se zakazuje. (§ 44 odst. 1 obchodního zákoníku)*
- *Zmeškání lhůty pro podání kasační stížnosti nelze prominout (§ 106 odst. 2 soudního řádu správního in fine)*

U právních termínů přímo normotvůrcem definovaných, a to jak výslovně, či kontextuálně, je situace odlišná. Jde-li o právní termín, je nutno ho v právním textu ve stejném významu užívat stejně. Typické schéma je takové, že nejprve je právní termín v textu definován, a poté je dále užíván v pojmovém vymezení uvedeném v definici. Užití takového termínu ve stejném normativním textu či v normativním textu vyjadřujícím normy nižší právní síly v jiném významu pak působí značné výkladové potíže. Proto platí vyvratitelná domněnka, že pokud je termín v normativním textu definován, vykládáme ho v místech jeho dalšího výskytu v jeho definovaném vymezení. Vyvratitelnost této domněnky spočívá v tom, že za určitých okolností lze dospět v zájmu nalezení správného smyslu právního textu k závěru, že normotvůrce termín užil chybně a měl jím zřejmě na mysli označení jiného právního pojmu. K odůvodnění takového tvrzení slouží juristické argumentační postupy.

Souhrnně vzato, užívání synonym v právních textech sice je možné, avšak pouze tam, kde nemůže dojít k posunu významu daného výrazu do jiné roviny. Jelikož naplnění této podmínky je u většiny synonymických výrazů vyloučeno (významová pole jednotlivých právních pojmů nejsou absolutně ekvivalentní), nedoporučuje se synonym u právních termínů užívat vůbec. U právních termínů definovaných přímo pro účely daného právního textu je pak užívání jakýchkoliv synonym v tomto útvaru právního jazyka přímo nežádoucí.

2.5.2. Stručnost a výstižnost právních jazykových útvarů

Dalším stylistickým rysem právního jazyka je užívání krátkých a výstižných vět, které významně snižují riziko chybné interpretace textu. Právní praxe se ovšem od tohoto postulátu značně odchyluje, neboť texty některých právních předpisů bohužel spíše připomínají změt' vět hlavních a vedlejších s různými významovými poměry vůči sobě navzájem, které často význam celého právního textu dosti zamlžují a činí jej velmi obtížně interpretovatelným. Obdobně lze i o textech aktů aplikace práva často

konstatovat, že buď jsou natolik stručné, že porušují postulát přezkoumatelnosti a srozumitelnosti, anebo jsou natolik složité a komplikované, že adresát takových aktů neporozumí jejich obsahu pro složitost, což může způsobit rovněž nesrozumitelnost.

Obecně vzato, všechny výše naznačené funkce mají jeden společný smysl a cíl: významovou jednoznačnost právních formulací. Tento cíl je však podle mého názoru reálně nedosažitelný, alespoň tak dlouho, dokud bude normativní právní regulace společnosti využívat struktury přirozeného jazyka jako svou komunikační platformu. V teorii se mluví již delší dobu zcela reálně o matematizaci či podstatné formalizaci jazyka práva, tedy o zavedení jakéhosi právního kalkulu. Z pohledu teorie rozumění nelze než hodnotit tuto snahu kriticky: umělé jazyky jsou sice určité, ale tím pádem uzavřené - tedy „mrtvé“.¹⁵⁷ Právní informace jako normativní informace o našem životním světě mají odlišné potřeby: musí flexibilně reagovat na změny v realitě a korigovat svůj obsah. Právní jazyk je tedy jazykem neurčitým, ale díky tomu živým a flexibilním. Díky neurčitosti právního jazyka je také samotný systém práva neurčitý, tzv. otevřený, a připouští své dotváření a přetváření prostředky právní interpretace.

2.6. Funkce právního jazyka

Funkcionální rozměr právního jazyka lze obecně řečeno vztáhnout k funkcionálnímu rozměru komunikace jako takové: funkcí právního jazyka je tedy sdělovat právní informace, být komunikačním kanálem mezi komunikujícími subjekty v právním společenství. Ve vztahu k právu jako společenskému jevu má právní jazyk nejen funkci popisnou (tedy jako určité „mluvení“ o právu), ale také funkci konstitutivní, neboť je to právě jazyk, který konstituuje výrazovou rovinu práva.

Sub speciae konkrétních funkcí budiž řečeno, že jejich vymezení vychází zejména z obecné jazykovědy a má spíše didaktický charakter. Přesto pro úplnost uvádím modelový výčet funkcí právního jazyka tak, jak ho lze zobecnit z většiny teoretických pramenů současné právní vědy.¹⁵⁸

2.6.1. Funkce označovací

Označovací funkce jazyka plyne z obecného principu sémiozy, tj. označování reálných či pouze myšlených předmětů pomocí znaků, tedy jednodušších skutečností.

¹⁵⁷ K umělým jazykům srv. např. Weinberger, O. Norma a instituce, s. 35.

¹⁵⁸ Obdobné vymezení funkcí právního jazyka srv. Hatz, H. Rechtssprache und juristischer Begriff, s. 77-85.

Právní jazyk označuje prostřednictvím své odborné terminologie označuje právní pojmy, prostřednictvím nichž abstrahujeme pojmové vlastnosti jednotlivých právních vztahů, práv a povinností, principů a zásad, a dalších entit právního systému.¹⁵⁹

2.6.2. Jazyk jako realita

Právní jazyk „přemostuje“ vzdálenost mezi světem právního myšlení a světem právní reality. Právní texty tedy tvoří sémantický rámec fungování právního systému a mají tak podíl na vytváření právní reality prostřednictvím interpretace těchto textů.

2.6.3. Funkce vyjadřovací (terminologická)

Tato funkce logicky vyplývá z funkce označovací i funkce kreativní (jazyk jako realita). Důležitým prostředkem naplňování této funkce je zmíněná stabilita právních termínů vytvářejících jazykovou jistotu komunikujících subjektů.

2.6.4. Funkce referenční (zprostředkovací)

Bez jazyka by nebylo možné sdělování lidských myšlenek ostatním subjektům komunikativního společenství, ani rozumění těmto myšlenkám. V tomto ohledu je nejzajímavějším problémem zprostředkující funkce jazyka mnohoznačnost jeho výrazů, o níž již byla řeč.

2.6.4. Funkce performativní

Do této funkční kategorie náleží působení jazyka jako prostředku tvorby společenské reality ve vazbě na teorii řečových aktů. Jazyk má tyto schopnosti v rovině jednotlivé výpovědi právního jazyka (parole), nikoliv komplexně jako subsystém jazyka národního.

2.6.5. Funkce diskursivní

Dle mého názoru z pohledu interpretace a institucionální aplikace práva nejdůležitější funkcí právního jazyka je funkce diskursivní. Právní jazyk tvoří prostředí, v němž se odehrává právní diskurs. Právní jazyk je proto nositelem právní argumentační řeči, která se odehrává v jeho rámci, dle jeho pravidel a za užití jeho výrazových

prostředků. Právní jazyk tedy determinuje právní diskurs¹⁶⁰ jako komunikační a argumentační model právní komunikace.

Uvedené úvahy dle mého názoru ukazují, že právní jazyk a jeho studium nelze vnímat pouze jako okrajovou záležitost právní vědy. Právní jazyk je platformou, na níž je právo komunikováno, tedy vytvářeno i aplikováno. Děje se tak prostřednictvím právních vět, které v různých sémantických rovinách právní komunikace tvoří významovou stránku práva. V rovině aplikace práva tvoří právní jazyk prostředí, v němž vznikají právní argumenty vyjádřené pomocí právních výkladových vět. Základní interpretativní jednotkou právního jazyka jsou právní pojmy, jejichž výrazovou stránku představují právní termíny. Ze sémantického hlediska právní pojmy představují jakési „zhuštění významu“ určité právní věty, kterou lze na základě interpretace právního pojmu rekonstruovat. Právnímu jazyku obecně a právní terminologii zvláště je primárně vlastní neurčitost, která vylučuje uzavřenost významového pole právních jazykových útvarů. Při interpretaci právních jazykových útvarů je třeba z významového pole těchto útvarů dovést jejich smysl pro konkrétní podřazovanou skutečnost. Zkoumání právního jazyka je tedy bránou ke zkoumání jevů právním jazykem determinovaných: právní interpretace a právní argumentace.

---

¹⁶⁰ K právnímu diskursu jako modelu právní komunikace ve společnosti blíže v 5. kapitole této práce.

3. kapitola Právní hermeneutika

Motto: „Skutečnost, že jedna osoba rozumí druhé, je sice filosoficky neobsáhnutelná, ale vskutku magická.“ (Friedrich Schlegel)

V prvních dvou kapitolách jsem se zabýval základními pojmy souvisejícími s problematikou právní interpretace a právním jazykem jako všeobecným a nutným východiskem zkoumání právního rozumění. V této analýze bylo ukázáno, že právo jako sociální komunikativní jev je jako takové předmětem lidského poznávání a rozumějící interpretace. Fenomén rozumění, jeho struktura a funkce představují hlavní předmět zájmu právní hermeneutiky.

V této kapitole vyjdu ze stručné explikace významu a původu pojmu „hermeneutika“ a dále se zaměřím na analýzu vztahu jednotlivých směrů (pojetí) hermeutické filosofie a jejich odrazu v právní hermeneutice. Účelem této analýzy bude odpovědět na otázku, zda je možno zvolit si jako východisko ke zkoumání právní interpretace pouze jeden z těchto směrů, či spíše jejich syntézu. Těžiště celé kapitoly však bude spočívat ve vymezení základních hermeneutických kategorií a jejich úlohy při aplikaci práva jako praktickém interpretativním procesu. V závěru kapitoly se pak budu v obecné rovině věnovat otázce vymezení subjektu aplikace práva a jeho předporozumění.

3.1. Význam a původ pojmu hermeneutika

Jelikož i právní věda se v důsledku svého předmětu považuje za „rozumějící duchovní vědu“, využívá ve svém metodologickém instrumentáriu poznatky obecné hermeneutiky. V kontextu systematiky právních věd se setkáváme s právní hermeneutikou, která někdy bývá označována za jednu z tzv. odvětvových či specializovaných hermeneutik,¹⁶¹ které v systému věd podle tradičně přijímaného názoru zaujímají místo jakýchsi pomocných „výkladových“ disciplín.¹⁶² V této souvislosti je třeba poukázat na historický aspekt vývoje této disciplíny, v němž se zrcadlí snaha dosáhnout poznání všeobecných principů vlastního poznávání. Kořeny hermeneutického myšlení spadají hluboko do antického myšlení a možná i dále. Jedna z výkladových verzí původu názvu této disciplíny jej odvozuje od jména řeckého boha

---

¹⁶¹ Jako pomocná disciplína tvořila právní hermeneutika po staletí součást právní metodologie. Srv. blíže Brozek, B., Stelmach, J. *Metody prawnicze*. Krakow: Zakamycze, 2004, s. 231.

¹⁶² Grondin, J. *Úvod do hermeneutiky*. Praha: Oikoymenh, 1997, s. 34.

Herma.¹⁶³ Hermeneutické myšlení se rozvíjelo nejprve na půdě jednotlivých duchovních disciplín, přičemž nejdůležitější z nich byla nepochybně hermeneutika teologická, k jejímuž rozvoji dochází již v raném středověku. Dalšími specializovanými hermeneutikami byly např. hermeneutika literární, filologická a konečně hermeneutika právní.

Teprve od 17. století docházelo k pokusům přenést specializované nauky o rozumění praktikované v jednotlivých oborech lidského poznávání na meta-úroveň a vytvořit jakousi „*hermeneutica generalis*“¹⁶⁴, tedy obecnou vědu o lidském rozumění jako vlastnosti lidského ducha. Tato snaha dosáhla svého vrcholu v 19. a 20. století, kdy se objevuje filosofická hermeneutika, či spíše hermeneutická filosofie, jako svébytný filosofický směr, jehož předmětem se stala právě otázka nalezení a definování obecné teorie rozumění.¹⁶⁵ V současné době se v odborném nejen filosofickém prostředí stále více prosazuje názor, že je třeba více zkoumat tzv. hermeneutický obrat (*hermeneutic turn*), jehož projevy jsou stále více zřejmé jak ve filosofii, tak i v souvisejících duchovních vědách.¹⁶⁶

3.2. Hermeneutická filosofie a právní hermeneutika

Hermeneutická filosofie čerpá z myšlenkového bohatství antiky své kořeny v podobě dialektického myšlení a sokratovsko-platónského dialogu. Ve středověku a renesanci se hermeneutická bádání soustřeďovala na převážně teologická díla zabývající se problematikou interpretace biblických textů. Novověká a zejména současná hermeneutická filosofie však rozhodně není jednotným filosofickým proudem. V 19. století k odlišení dvou směrů: hermeneutiky metodologické a hermeneutiky fenomenologické. V reakci na filosofii jazyka a také analytickou filosofii tzv. Vídeňského kruhu v první polovině 20. století se rozvinul třetí významný

---

¹⁶³ Hermés byl bájný starořecký bůh, který sloužil jako „posel bohů“ - zvěstoval lidem jejich vůli.

¹⁶⁴ Tento výraz poprvé ve svém díle použil J. C. Dannhauer (1603-1666), švýcarský mnich, který se věnoval výzkumu teologické hermeneutiky. Blíže viz Grondin, J. Úvod do hermeneutiky, s. 69.

¹⁶⁵ Někdy pro jasnější odlišení dřívějších „odvětvových hermeneutik“ a nové „filosofické hermeneutiky“ užívá výrazů „stará“ a „nová“ hermeneutika. Srv. např. Koch, H.-J. Die Begründung von Grundrechtsinterpretationen. In. Alexy, R., Koch, H.- J., Kühlen, L., Rüssmann, H. Elemente einer juristischen Begründungslehre. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2003, s. 182 - 216.

¹⁶⁶ Viz blíže Bowie, A. The Meaning of the Hermeneutic Tradition in Contemporary Philosophy. In O'Hear, A. (ed.) Verstehen and Human Understanding. Royal Institute of Philosophy, Supplement: 41, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s. 121, dále monografie Warnke, G. Justice and Interpretation. Cambridge: Polity Press, 1992, s. 1 - 12.

hermeneutický směr, kterým je hermeneutika analytická.¹⁶⁷ Tyto filosofické směry se určitým způsobem významně zapsaly do právní hermeneutiky a svým působením napomohly vytvoření svých „obrazů“ v podobě jednotlivých směrů právní hermeneutiky. Zároveň tvoří i v současné době kontextuální filosofický rámec právní hermeneutiky.

O právní hermeneutice se často hovoří v souvislosti s právním interpretativismem jako určitým filosoficko-právním gnoseologickým přístupem.¹⁶⁸ Je tomu tak proto, že nejjobecnější definice právní hermeneutiky je taková, že právní hermeneutika se zabývá právní interpretací. Pod pojmem právní interpretace zde opět rozumíme jak interpretaci práva neboli interpretaci právních textů (z nichž většinu představují texty normativní), tak i interpretaci právně relevantních primárně netextových skutečností, tj. především skutkového stavu.¹⁶⁹ Jelikož hermeneutika se tradičně zabývá především výtvořem lidského ducha, pak můžeme konstatovat, že i v právní hermeneutice hraje klíčovou roli interpretace právních textů. Nejen právo, nýbrž všechny ostatní normativní systémy úzce souvisí s komunikací a schopností člověka sdělovat a uchovávat informace prostřednictvím jazykových systémů.¹⁷⁰ Od ostatních forem komunikace se právní komunikace, a tedy i právní texty, které jsou jejím převažujícím výrazem,¹⁷¹ odlišují jedním podstatným charakteristickým rysem, a tím je jejich mocenské nadání, resp. nadání vůlí normotvůrce. Odlišnost právních textů a literárních či běžných textů každodenní lidské komunikace a z toho pramenící

---

¹⁶⁷ Za čtvrtý hermeneutický směr současné filosofie se označují diskursivní teorie zkoumající obecný praktický diskurs (tzv. diskursivní teorie), o nichž je však pojednáno na jiném místě této práce. Osobně se domnívám, že jakkoliv diskursivní teorie vycházejí z hermeneutického filosofického základu, jdou ve svém zkoumání daleko za hranice hermeneutiky. Viz blíže např. Brozek, B., Stelmach, J. *Metody prawnicze*, s. 242 - 244.

¹⁶⁸ Tak to např. uvádí elektronická encyklopedie Wikipedia u hesla „legal interpretivism“, u něž uvádí, že právní hermeneutika je odnoží hermeneutiky filosofické. Blíže http://en.wikipedia.org/wiki/Interpretivism_%28legal%29, navštíveno dne 7. 9. 2007. Obecně k interpretativismu jako určitém filosofickém směru srv. např. Fay, B. *Současná filosofie sociálních věd. Multikulturní přístup*. Slon, Praha, 2002.

¹⁶⁹ Blíže Novák, F. *Interpretace – „správnost“, závaznost, komparatistika* (Malé poznámky k velkému tématu). In Gerloch, A., Maršálek, P. (eds.) *Problémy interpretace a argumentace v soudobé právní teorii a právní praxi*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 43-45. I tyto mimojazykové skutečnosti jsou však pro potřeby aplikace práva vyjádřeny jazykem ve formě skutkových vět. K tomu blíže viz 1. a 2. kapitola této práce.

¹⁷⁰ I z pohledu analytického se mnozí právní teoretici snažili definovat právo pomocí řeči (komunikace). Srv. blíže Reichl, Z. *Právo a jeho výraz*. Praha, 1947, s. 5. V tomto díle je snadno rozeznatelná návaznost na učení raného H. Kelsena (1881-1973), který právo považoval za systém normativních vět. Z novější literatury lze poukázat na Weinberger, O. *Norma a instituce*. MU Brno, 1995.

¹⁷¹ Složitost problému jednotlivých rovin právní komunikace ve společnosti podrobují zkoumání ve své tvorbě mnozí současní právní teoretici. Viz blíže např. Van der Burg, W. *The Expressive and Communicative Function of Law, Especially with Regard to Moral Issues*. *Law and Philosophy*, 2001, č. 1, s. 45 an., Morawski, L. *Law, Fact and Legal Language*. *Law and Philosophy*, 18, 5/1999, s. 461 – 473.

odlišnost v hermeneutickém přístupu k těmto textům je neustále předmětem odborného zkoumání a lze se setkat s různými vědeckými názory na tento problém. Mocenské nadání normotvůrce způsobuje především odlišné působení právního normativního textu. Dalším významným rozdílem, kterým se normativní texty zásadně odlišují od textů literárních, je bezpochyby jejich aplikační poslání. Normativní text byl totiž normotvůrcem vytvořen právě proto, aby sděloval právní normy, které mají být aplikovány v konkrétních právních případech. To znamená, že události a lidské jednání určitého druhu, které se odehrají v sociální realitě, jsou poměřovány s právními normami, které takový druh událostí a jednání upravují a stanovují práva a povinnosti subjektům. V případě porušení práv a povinností stanovených právními normami se pak uplatňuje další výlučná vlastnost práva, a tou je vynutitelnost právní normou stanoveného práva či povinnosti prostřednictvím mechanismů státního donucení.

Stručně řečeno, normativní texty jsou tvořeny proto, aby podle nich bylo porozuměno právním pravidlům, podle nichž mají být řešeny právní případy. Těžiště zájmu právní hermeneutiky spočívá tedy ve zkoumání struktury a metod porozumění normativních textů v procesu aplikace práva. Interpret je nucen vybírat z určité významové množiny možných interpretačních alternativ, z nichž jedna z nich bude vybrána jako právní řešení případu. Samozřejmě se nabízejí zásadní otázky: jaké metody a kritéria interpret použije, aby identifikoval správné a přitom spravedlivé řešení právního případu? Jak se vyrovná s případnými mezerami právní úpravy? Jak vyřeší konflikt norem a principů, k němuž může dojít? To všechno jsou typické příklady otázek, které vytvářejí tématické pole právní hermeneutiky a na něž tato věda hledá odpovědi. Problém aplikace práva je tak především problémem porozumění interpreta právnímu případu jako významovému celku, o to komplikovanějším, že v pozici interpreta vystupuje aplikační orgán, tedy určitá instituce¹⁷² nadaná rozhodovací pravomocí. Z toho plyne, že problémy aplikace práva jsou v první řadě problémy hermeneutickými.

3.3. Jednotlivé směry právní hermeneutiky a jejich filosofická východiska

V souladu s výše uvedeným vymezením základních tří směrů v hermeneutické filosofii bude cílem následujícího rozboru poukázat na vazbu současné právní

---

¹⁷² K definicím instituce viz blíže Weinberger, O. Norma a instituce. Brno: MU v Brně, 1995, s. 20 - 25. Dle Weinbergerova dělení považujeme aplikační orgány za instituce reálné - osobní. Viz blíže bod 3.5 této subkapitoly.

hermeneutiky na filosofické hermeneutické myšlení a uvést také základní charakteristiku těchto pojetí hermeneutiky. Kromě toho by pak tato analýza měla poskytnout odpověď na otázku, které z těchto pojetí má největší praktickou použitelnost a může tak plnit úlohu východiska pro zkoumání právní interpretace a fenoménů s ní spojených.

3.3.1. Hermeneutika metodologická (též epistemologická)

a) Filosofická východiska

Tato větev hermeneutického myšlení ve společenských vědách byla inspirována nadšením pozitivismu vládnoucího v přírodních vědách v 19. století. Základní ideovou náplní tohoto směru se stal úkol vytvořit obecné instrumentarium metod, které by bylo možné aplikovat v duchovědách tak, aby byla dosažitelná objektivní správnost výsledků. Cílem tohoto úsilí bylo dodat duchovědám punc objektivity, které kvůli odlišnému předmětu zkoumání, na nějž povětšinou nelze aplikovat metody empirického poznávání, postrádaly. Klíčovým se pro tento hermeneutický směr stalo dílo F. D. E. Schleiermarchera (1768 - 1834) a W. Diltheye (1833 - 1911). Schleiermacher učinil z hermeneutiky v pravém slova smyslu filosofický problém. Dokladem toho je i jeho prohlášení, že „*Úkol hermeneutiky se objevuje všude, kde zachycujeme myšlenky nebo řady myšlenek pomocí slov.*“¹⁷³ Hermeneutika v jeho pojetí se stala universální teorií poznání duchovědných výtvorů vyjádřených jazykem.¹⁷⁴

V tomto smyslu uvažoval o hermeneutice i Dilthey, který již šel dále a přiřknul jí poslání stát se metodologií všech humanitních věd. Dilthey však zároveň s nastolením objektivistických požadavků směřoval své odborné snahy též k psychologickým aspektům porozumění, takže jeho hermeneutika není prosta rozporných míst.¹⁷⁵ Důležité ovšem je, že i program metodologické (objektivistické) hermeneutiky se velmi rychle dostal do podvědomí humanitních vědních oborů ve 20. století a přinesl další recepce a kritiku tohoto pojetí nauky o rozumění.

b) Právní hermeneutika metodologického směru

V právní hermeneutice se vliv metodologického pojetí hermeneutické filosofie významně projevuje. Právní hermeneutika ve svém původním („starém“) pojetí je

---

¹⁷³ Citováno v Szondi, P. Úvod do literární hermeneutiky. Brno: Host, 2003, s. 134.

¹⁷⁴ Blíže Brozek, B., Stelmach, J. Metody prawnicze, s. 236 - 237.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 238.

v zásadě metodologická. Mezi její moderní zakladatele náleží německý teoretik tvořící na rozmezí vlivu škol pojmové a zájmové jurisprudence F. C. von Savigny.¹⁷⁶ Ten popsal a definoval dodnes přijímané instrumentarium metod interpretace práva. Jeho úsilí korespondovalo s programem metodologické hermeneutiky, tj. vytvořit ustálenou metodologii jurisprudence nezávislou, autonomní a objektivní.¹⁷⁷

I v dalších pojetích tohoto směru je právní hermeneutika stavěna do role zvláštního případu metodologie humanitních věd. Zejména italský právník Emillio Betti (1890 - 1968)¹⁷⁸ hermeneutiku koncipoval jako metodologii všech humanitních věd a snažil se zformulovat všeobecně platná pravidla (kánony) interpretace, která se obecně při interpretaci užívají. Jeho ambicí bylo metodologicky obsáhnout všechny duchovědné disciplíny a jejich metody, tedy rovněž hermeneutiku právní. Tyto kánony jsou v jeho podání v podstatě shodné s obecnými základními zásadami výkladu v duchovních vědách. Teorie humanitního rozumění je v Bettiho pojetí teorií objektivní a plně srovnatelnou s teoriemi poznávání (vysvětlení) v přírodních vědách. Podobně jako romantističtí filosofové, i on hledá v hermeneutice objektivní metodologii výkladu, tedy jakýsi pevný bod, kterého se lze v humanitních vědách zachytit. Výsledkem výkladu má být podle Bettiho objektivní rozumění.¹⁷⁹ V tomto duchu se snažil obecnou hermeneutiku recipovat do právní hermeneutiky německý současný právní filosof Helmut Coing (1912 - 2000). Metodologické úvahy byly hlavním předmětem vědeckého zájmu i u dalších teoretiků žijících ve 20. století, zejména německých, konkrétně K. Larenze¹⁸⁰ a J. Essera,¹⁸¹ které ovšem nelze bez dalšího označit jako „klasické“ zastánce tohoto hermeneutického směru.

---

¹⁷⁶ K F. C. von Savignymu a jeho právně-filosofické názorové determinaci viz blíže 1. kapitola této práce. Analýze metodologického instrumentaria právní interpretace je věnována pozornost v 6. kapitole této práce.

¹⁷⁷ Savigny tedy věřil v objektivní poznání práva nezávisle na jeho interpretu. V jeho teorii právní interpretace je patrný vliv F. D. E. Schleiernachera, neboť klade důraz na gramatický a psychologický prvek rozumění. Právo je však podle Savignyho projevem ducha lidu (*Volksgeist*), proto psychologický prvek rozumění nepůsobí nutně subjektivizaci výkladového závěru.

¹⁷⁸ Svou teorii prezentoval v práci *Allgemeine Auslegungslehre als Methodik der Geisteswissenschaften*. První vydání však vyšlo již 1955, tedy dříve, než Gadamerova „*Wahrheit und Methode*.“ Není bez zajímavosti, že E. Betti byl - narozdíl od H.-G. Gadamera, profesí právník, přesto však jeho hermeneutická teorie je koncipována jako hermeneutica generalis.

¹⁷⁹ Pro výstižnou charakteristiku Bettiho hermeneutiky srovnej Goebel, J. *Rechtsgespräch und kreativer Dissens. Zugleich ein Beitrag zur Bedeutung der Sprache in der interpretativen Praxis des Zivilprozesses*. Schriften zur Rechtstheorie, Heft 200, Duncker & Humblot, Berlin, s. 79 – 80, dále Grondin, J. Úvod do hermeneutiky, s. 160 a násl.

¹⁸⁰ K. Larenz zpracoval komplexní metodologii právní vědy ve svém díle *Juristische Methodenlehre*. V české filosoficko-právní tvorbě na něj odkazuje především Pavel Holländer ve své monografii *Filosofie práva*. Obě díla jsou uvedena v seznamu literatury.

¹⁸¹ J. Esser mnohdy bývá označován za jednoho z hlavních tvůrců současné právní hermeneutiky v tom směru, že reagoval na hermeneutickou diskusi ve filosofickém prostředí probíhající v 70. letech mezi

3.3.2. Hermeneutika fenomenologická

a) Filosofická východiska

Tento filosofický směr vychází překvapivě oproti směru metodologickému z fenomenologického zkoumání ontologických otázek, které bylo spojeno se jménem německého filosofa Edmunda Husserla (1859 - 1938). Ontologický aspekt jinak v zásadě gnoseologického učení spočívá v tom, že fenomenologická hermeneutika nehledá metody vedoucí ke správnému právnímu porozumění, které by kladlo nárok na objektivitu odůvodněnou užitím té správné metody, nýbrž samotnou strukturu právního porozumění. Je tedy mnohem více teorií deskriptivní (či také strukturní)¹⁸², než preskriptivní.

Hlavní filosofický základ tomuto směru dává fundamentální ontologie německého filosofa Martina Heideggera (1889 - 1976), který se ve své práci *Sein und Zeit* vyslovil ke mnoha hermeneutickým problémům souvisejícím zejména s časovostí a dějinností bytí (*Dasein*). Rozumění ve fenomenologické hermeneutice hraje roli prostředku sebeuvědomění se samotné existence životního světa, čímž se stává vlastně způsobem jeho existence. Z toho pramení i universální rozměr hermeneutiky, ovšem již nikoliv jako metodologie, nýbrž jako struktury poznávání existence. Je třeba poznamenat, že ani v tomto pojetí neztrácí hermeneutika svou primární gnoseologickou zaměřenost. Fenomenologická hermeneutika však úzce propojuje otázku poznávání se samotnou daností existence. Nejvýznamnějším filosofem, který systematicky rozvinul problematiku fenomenologické hermeneutiky, byl Hans-Georg Gadamer (1900 – 2002).¹⁸³ Jeho známá práce *Wahrheit und Methode* (1962), v níž prezentoval svou teorii filosofické hermeneutiky založenou na fenomenologickém základě, se stala doposud nejvlivnějším odborným počinem na půdě hermeneutické filosofie. Dočkala se řady kritických recepcí nejen na půdě filosofické, ale i filosoficko-právní.

Gadamerův úspěch byl do značné míry zapříčiněn plodnou syntézou Heideggerových názorů s modelem sokratovsko-platonského dialogu, který Gadamer považuje za model dialogického rozumění v řeči. Hermeneutiku vnímá především jako vědu zabývající se rozuměním, jako teoreticko-praktickou životní úlohu všech

---

zastánci metodologického pojetí a fenomenologického pojetí. V českém prostředí se jeho dílo *Vorverständnis und Methodenwahl in Rechtsfindung* doposud nestalo v našem právním prostředí předmětem obsáhlejší teoretické reflexe, vyjma již výše citovaného P. Holländera, který se ovšem věnuje především analýze rozpracování problematiky právních principů u J. Essera i K. Larenze.

¹⁸² V návaznosti na A. Kaufmanna tentýž poznatek akcentuje R. Alexy. Viz blíže Alexy, R. *Recht, Vernunft, Diskurs*, s. 77.

¹⁸³ Přímou H.-G. Gadamerovi, jeho osobnosti a tvorbě srv. blíže např. Hroch, J. *Hans-Georg Gadamer (1900 – 2002)*. *Filosofický časopis*, 2002, roč. 50, č. 2, s. 331 an.

rozumějících subjektů. Klade velký důraz na časovost rozumění, řečovost rozumění a jeho podmíněnost subjektivními kategoriemi poznávání (předporozumění, předsudek). Subjekt je dle Gadamera dominujícím prvkem rozumění, neboť jeden nerozumí lépe než ten druhý, nýbrž „jinak“. Z toho pramení i závěr, že interpret může vykládané dějinné skutečnosti (dílu) porozumět i jinak, než sám její autor, a přitom jeho porozumění může být stejně platné a v daném hermeneutickém horizontu správné. Rozumění tedy nemá dle Gadamera klasické subjekt-objektové schéma, nýbrž schéma intersubjektivní vyjádřené vzletně jeho slovy „*od ducha k duchu*“.¹⁸⁴ Rozumění pro něho znamená strukturální, nikoliv metodologický fenomén, a hledat metody k němu vedoucí nemá valného smyslu, neboť rozhodujícím faktorem je rozumějící subjekt, nikoliv objekt porozumění.

b) Právní hermeneutika fenomenologického směru

Sám Gadamer si dobře uvědomil velký potenciál právního porozumění jako předmětu zkoumání právní hermeneutiky pro svou koncepci filosofické hermeneutiky, a proto ve svém díle *Wahrheit und Methode*¹⁸⁵ zařadil kapitolu, která se zabývala koncepcí právní hermeneutiky jako příkladu hermeneutiky obecné ve fenomenologickém slova smyslu.¹⁸⁶ Právní hermeneutika dle Gadamera plní roli teoreticko-praktickou. Tuto roli splňuje právní hermeneutika pro svou úzkou vazbu na právní praxi - tedy na „životní svět“, reálné jednání osob v právních vztazích. Gadamer klade klíčový důraz na model hermeneutického kruhu, který je tvořen dialektickým procesem kvalitativní a kvantitativní změny předporozumění interpreta v konfrontaci s objekty právního porozumění (tj. právními a skutkovými věťami). Další kategorií, které se Gadamer obsáhle věnuje, je předsudek a jeho vliv na porozumění interpreta práva. Gadamerova filosofie založená na bytí v řeči a mechanismu dialogu interpreta s poznávanou dějinnou skutečností zde dochází svého pravého konkrétního výrazu. Gadamerovo učení díky svému universálnímu dopadu na všechny humanitní obory lidského zkoumání se velmi rychle dostalo na půdu právní filosofie. Mezi následovníky

---

¹⁸⁴ Gadamer, H.-G. Estetika a hermeneutika. In: Člověk a řeč (Výbor textů). Praha: Oikoymenh, 1999, s. 45

¹⁸⁵ Gadamer, H.-G. *Wahrheit und Methode. Grundzüge der philosophischen Hermeneutik*. Tübingen, 1962.

¹⁸⁶ Stalo se tomu pod přesným názvem „*Die exemplarische Bedeutung der juristischen Hermeneutik*“. Viz blíže tamtéž, s. 252. K tomu dále blíže Gizbert-Studnicki, T. *Das hermeneutische Bewusstsein der Juristen*. Rechtstheorie, 1987, č. 18, Duncker&Humblot, Berlin, s. 346 – 347.

H.-G. Gadamera patří především P. Ricoeur¹⁸⁷ či J. Grondin, v zaoceánském prostředí se pak odrazila v učení P. Winche či R. Rortyho.¹⁸⁸ Kriticky na fenomenologickou hermeneutiku navázali i příslušníci jiných filosofických směrů, zejména diskursivní etiky (K.-O. Apel, J. Habermas), které bude věnována pozornost v jiné části této práce.¹⁸⁹ Tyto teorie lze svou podstatou rovněž počítat mezi hermeneutické teorie, ovšem jejich rozpracování překračuje rámec tradičních hermeneutických učen.

O rozsáhlejší recepci gadamerovskey orientované hermeneutiky na půdě právní vědy se v první řadě zasloužil německý právní teoretik A. Kaufmann (1923 - 2001). Fungování práva je podle Kaufmanna založeno na procesu rozumění, z čehož vyplývá, že právo samo není stavem, nýbrž určitým dynamickým aktem. Vychází z pojetí práva jako vztahu mezi normou a konkrétním případem, jehož věcný obsah poskytuje životní svět okolo nás. Právo je tedy výsledkem procesu realizace práva. Rozumění právnímu textu je v první řadě tvořícím procesem, v němž hrají klíčový význam kategorie předporozumění a hermeneutického kruhu. Jiným autorem vycházejícím z obdobného pojetí byl i Kaufmannův současník a spoluautor některých prací W. Hassemer. Dalšími právními filozofy, kteří pojali své teoretické úvahy o právní interpretaci částečně pod vlivem fenomenologické hermeneutiky, byli již zmínění J. Esser a K. Larenz. Z polských právních filozofů respektujících a kriticky recipujících tento myšlenkový základ lze jmenovat J. Wróblewského, T. G. Studnického či J. Stelmacha.

c) Hlavní odlišnosti „nové“ fenomenologické právní hermeneutiky od „staré“ právní metodologie

V čem tedy spočívá hlavní rozdíl hermeneutiky fenomenologické od hermeneutiky metodologické? Zjednodušeně řečeno, fenomenologickou právní hermeneutiku zajímá více problém subjektu a jeho přestruktur právního poznávání, než samotný objekt právního rozumění, tedy převážně útvary právního jazyka. Metodologickou hermeneutiku naproti tomu zajímá logicky více objekt právního rozumění, tj. přesněji řečeno způsob, jakým k němu má interpret přistoupit, aby dosáhl jeho správného (objektivního) porozumění. Tento rozdíl samozřejmě není nutno

---

¹⁸⁷ Z jeho děl připomínám zejména Ricoeur, P. *Hermeneutics and Human Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981. V češtině vyšel např. jeho esej Ricoeur, P. *Úkol hermeneutiky*. Praha: Filosofia, 2004.

¹⁸⁸ K charakteristice zámořských hermeneutických neopragmatických směrů blíže Hroch, J. K etickým a sociokulturním koncepcím soudobého amerického neopragmatismu. *Filosofický časopis*, 2002, roč. 50, č. 4, s. 543 – 559.

¹⁸⁹ Viz blíže 5. kapitola této práce.

spatřovat ve vztahu „buď, anebo“, nýbrž daleko spíše ve vztahu vzájemné komplementarity. Důležitost hledání metod právního porozumění je pro právní vědu nezbytná. Tato snaha je však omezena otevřeností právního systému¹⁹⁰ a pluralitou přístupů k platnému právu. Žádná univerzálně správná metoda v obecném slova smyslu doposud nebyla nalezena a zřejmě ani nalezena nebude. Metodologická právní hermeneutika proto reálně přináší vymezení určitých myšlenkových nástrojů interpretů práva, nepřináší však konečnou modelovou preskripci volby správného nástroje na určitý typ právního případu a test správnosti zvoleného interpretačního závěru.

Z toho pramení určitá metodologická skepse, která nahrává změně orientace právní vědy více směrem k hermeneutice fenomenologické. Ta přináší pro právní vědu tolik potřebné uvědomění subjektivity přístupů k právní interpretaci. Konkrétněji pak nabízí přímý pohled do struktury právního rozumění, nepředepisuje správné metody, nýbrž se snaží popsat a pochopit reálný proces interpretace v právu. Hlavním přínosem tohoto směru je dle mého názoru důraz kladený na zkoumání předvídatelnosti právního rozhodování. Jestliže je proces rozumění determinován kategoriemi subjektivního poznávání, pak pochopení a rekonstrukce jejich myšlenkového obsahu může vést k lepšímu porozumění jejich interpretativní činnosti. Klíčový význam z pohledu právní interpretace jako nedílné a klíčové součásti aplikace práva pak hraje pochopení předporozumění institucí (aplikačních orgánů), které autoritativně určují, co je právem v konkrétním právním případě. Fenomenologicko-hermeneutický přístup vede nutně k názoru, který jsem již uvedl výše u A. Kaufmanna, a to, že právo je až výsledek procesu právního porozumění (tedy zejména rozhodnutí řešící právní případy), nikoliv východiska tohoto procesu (normativní právní texty a jiné zdroje práva). Akt nalezení práva tak dostává svůj subjektivní rozměr - porozumění a pochopení svého smyslu. V této práci vycházím ze svého druhu syntetického pohledu zahrnujícím obě uvedená pojetí, což znamená, že právní hermeneutiku považuji za subdisciplínu právní vědy, která se zabývá metodami a strukturou právního porozumění.

3.3.3. Analytická hermeneutika

a) Filosofická východiska

Tento hermeneutický směr poněkud zužuje pole zájmu hermeneutické filosofie, a to pouze a výhradně na otázky jazykové analýzy a jejím užití při výkladu textů

---

¹⁹⁰ K otázce otevřenosti systému práva viz blíže např. Pulkrábek, Z. K problému otevřenosti (psaného) práva a možnostem jeho dotváření, s. 1025 – 1048.

(exegezi). Jejím hlavním myšlenkovým zdrojem je především filosofie jazyka (L. Wittgenstein) a analytická filosofie (R. Carnap). Analytická hermeneutika upouští od strukturálních analýz rozumění a také se nepouští do stanovování metodologického instrumentária rozumění. Je pro ni typické, že se od ostatních hermeneutických směrů distancuje, ačkoliv předmět zájmu - tedy lingvistická a jazyková stránka rozumění - je pro ně společná. K zastáncům tohoto směru ve filosofii patřil kromě již jmenovaných autorů např. J. M. Bocheński. V právní hermeneutice má tento směr poměrně vlivné zastoupení.

b) Analytická právní hermeneutika

Hlavní ideou analytického směru je exegeze právních textů jako jazykových projevů, a to s využitím myšlenkového základu čerpajícího z filosofie jazyka a analytické filosofie. Analytická hermeneutika tvoří určitou syntézu či kompromisní pozici mezi analytickým a hermeneutickým myšlenkovým směrem.¹⁹¹ Mezi hlavní příznivce analytické hermeneutiky patří např. finští právní teoretici G. H. von Wright nebo Aarnio, kteří se ve svém díle soustřeďují na analýzu typologie právních vět a jejich uspořádání do argumentačních řetězců. Nelze v této souvislosti nezmínit také Hartovo učení, které rovněž vycházelo z obdobných myšlenkových zdrojů. Tento směr právní hermeneutiky má velmi blízko k logickému pojmání právního rozumění, ovšem na straně druhé akcentuje sociální aspekty dopadu aplikační právní interpretace obsažené v rozhodnutích aplikačních orgánů (tzv. skandinávský právní realismus).

Důkazem prolínání jednotlivých směrů právní hermeneutiky je i to, že analytické snahy směřující k formalizaci právního porozumění nalzáme i u Roberta Alexyho či polských teoretiků Aleksandra Peczenika nebo Wróblewského, v jejichž pracích lze nalézt prvky tohoto pojetí hermeneutiky. V neposlední řadě je nutno k autorům smýšlejícím o otázkách interpretace analytickým způsobem rakouského právního filosofa českého původu Weinbergera, jehož myšlenky budou mimo jiné blíže představeny níže ve stručném exkursu do českého hermeneutického myšlení.

3.4. Exkurs do českého hermeneutického myšlení 20. století

Na okraj tématu je vhodné uvést, s jakými projevy právně hermeneutického myšlení se setkáváme v českém právně-teoretickém diskursu. Je třeba předeslat, že

---

¹⁹¹ Viz blíže Aarnio, A., Alexy, R., Peczenik, A. The Foundation of Legal Reasoning. Rechtsstheorie, 1981, č. 12, s. 134.

„právně-hermeneutickým myšlením“ zde mám na mysli largo sensu teoretické názory vztahující se k výzkumu právní interpretace a právní metodologie, nikoliv pouze právně hermeneutické směry moderní.

Z doby rozkvětu českého právního myšlení v době mezi světovými válkami lze v souvislosti s hermeneutickým myšlením jmenovat zejména Jaroslava Kallaba (1879 - 1942), právního filosofa a teoretika trestního práva, který jehož právně filosofické dílo je obecně vykládáno jako konstruktivní pokus o kritiku normativní teorie. Kallab je autorem rozsáhlého díla „Úvod ve studium metod právnických“ uveřejněného ve dvou částech.¹⁹² Toto dílo bylo vedeno i podle svého názvu snahou o vymezení základních pojmů a metod výkladu práva (tedy metodologickým směrem), ovšem Kallab v tomto zkoumání používá i fenomenologické postupy a vede úvahy směřující k odhalení podstaty rozumu interpretu práva. V jeho závěrech lze vytušit zejména vliv novokantovství a intuitivismu pramenícího z vlivu filosofie života (H. Bergson, S. Kierkegaard). Kallab má nejbližší k názorům francouzského právního vědce Dijona Francois Gényho, který byl významným kritikem francouzské právní exegeze a příznivcem volnoprávního směru.¹⁹³ Hlavní Gényho myšlenka, kterou přejímá i Kallab, je taková, že životní poměr (rozumějme právní vztah - pozn. aut.) je třeba upravit v souladu s požadavky účelnosti a spravedlnosti.¹⁹⁴

Dílním problémům právní interpretace se věnovali i další významní právníci tohoto období (František Weyr, Jaromír Sedláček, Jaroslav Krejčí).¹⁹⁵ V českém právním prostředí té doby se rozvíjelo i analytické zkoumání právní interpretace. Jeho projevy můžeme najít již v době první republiky, např. v práci Zdeňka Reichla¹⁹⁶ je snadno rozeznatelná inspirace analytickou filosofií Vídeňského kruhu a také Kelsenovou ryzí naukou právní.

Samostatnou kapitolou ve vývoji právně gnozeologického myšlení je v tomto ohledu teorie teleologického myšlenkového řádu,¹⁹⁷ kterou vytvořil významný národohospodář a právník Karel Engliš (1880 - 1961). Na základě svých noeticko-

---

¹⁹² Kallab, J. Úvod ve studium metod právnických. Kniha první. Základní pojmy. Brno: Barvič a Novotný, 1920, Kallab, J. Úvod ve studium metod právnických. Kniha první. Hlavní směry. Brno: Barvič a Novotný, 1921.

¹⁹³ Kallab podává stručný nástin Gényho teorie se slovy, že jeho dílo zahájilo období metodologického bádání na přelomu 19. a 20. století a ovlivnila řadu francouzských i německých autorů. Viz blíže Kallab, J. O novějších směrech v metodologii právní praxe, s. 20 - 22.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 20.

¹⁹⁵ Viz blíže jednotlivé stati uvedených autorů v Weinberger, O., Kubeš, V. Brněnská škola právní teorie (normativní teorie). Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, Praha 2003.

¹⁹⁶ Reichl, Z. Právo a jeho výraz. Praha, 1947.

¹⁹⁷ Engliš, K. Malá logika: věda o myšlenkovém řádu. Praha: Melantrich, 1947.

logických zkoumání došel k názoru, že je třeba odlišit tři typy poznání: ontologicko-kauzální, finální (teleologické) a normologické.¹⁹⁸ Jeho učení významně ovlivnilo nejen brněnskou normativní školu, nýbrž i její následovníky, především pak Weinbergerovo neo-institucionalistické učení.

V období socialistického Československa nebyl zkoumání právní interpretace přisuzován náležitý význam, a to z toho důvodu, že byla propagována ideologie jednoduché formální aplikace práva, která nepřipouštěla možnost existence složitých případů či aplikace právních principů.¹⁹⁹ Přednost byla dávana důrazu na politické uvědomění interpreta a byla zdůrazňována jako základní interpretační direktiva výkladu práva jeho účel, tedy prostředek uskutečňování vůle vládnoucí třídy v podobě socialistické zákonnosti. Zkoumání právní interpretace tedy nebylo vnímáno jako prvořadý problém právní vědy.²⁰⁰ Právní hermeneutika v té době do značné míry ztratila přímý kontakt se západní hermeneutickou filosofií, což způsobilo poměrně značný časový odstup reakce české právní vědy, zejména na filosofickou hermeneutiku.²⁰¹ Hermeneutické myšlení v této době reprezentoval především právní filosof a teoretik Viktor Knapp (1914 - 1996) či Jiří Boguszak (1927), v 80. letech také Pavel Holländer (1953) a Aleš Gerloch (1955).²⁰²

V našem současném právním prostředí lze stále ještě pozorovat určitý odstup od hermeneutiky co do jejího hlubšího teoretického zkoumání. Metodologický přístup, spojený především s kognitivistickým přesvědčením o existenci jediného správného řešení právního případu, lze aktuálně vyzorovat v díle některých českých teoretiků.²⁰³ Pozornost je ze strany odborné teoretické právnické veřejnosti věnována zejména

---

¹⁹⁸ Kubeš, V. Brněnská škola ryzí nauky právní. In Kubeš, V., Weinberger, O. Brněnská škola právní teorie (normativní teorie). Praha: Karolinum, 2003, str. 21 - 22.

¹⁹⁹ Toto období z hlediska právně metodologického a hermeneutického myšlení velmi obsáhle analyzuje Zdeněk Kühn. Viz blíže Kühn, Z. Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace. Analýza příčin postkomunistické právní krize. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 19 - 99.

²⁰⁰ Z této doby lze připomenout zejména práce Jiřího Boguszaka, Zdeňka Jičínského či Františka Šamalíka. Viz blíže Boguszak, J. K pojmosloví a metodologii teorie práva. Právník, 1967, č. 3, s. 201 - 215. Z tvorby 80. let lze jmenovat kupř. Františka Nováka, Františka Cvrčka, kteří se dlouhodobě věnují výzkumu právního jazyka a automatizovaného zpracování právních informací. Viz blíže Cvrček, F., Novák, F., Pomahač, R. Některá teoreticko-metodologická východiska výzkumu působení práva v socialistické společnosti. Právník, 1986, č. 5, s. 671 a násl.

²⁰¹ Pokusem o takovou reakci byla kupř. odborná stat' V. Urfuse s názvem „Právní hermeneutika či hermeneutika v právu?“ uveřejněná v roce 1986. Blíže viz Urfus, V. Právní hermeneutika či hermeneutika v právu? Právník, č. 12/1986, s. 1146 an.

²⁰² Např. Gerloch, A., Knapp, V. Vědecké metody poznání práva. Praha: Ústav státní správy, 1983.

²⁰³ Blíže např. Telec, I. Metodika výkladu právních předpisů. Právně-hermeneutická technika. Doplněk, Brno, 2001. Kritické reakce k jeho pojetí interpretace práva z prostředí brněnské Právnické fakulty Horák, O., Dostálík, P. Historická meditace nad interpretací práva. Časopis pro právní vědu a praxi, č. 2/2005, s. 167 an.

problematice právních principů a složitých případů aplikace práva spolu s rozbořením současné judikatury českých vrcholných justičních orgánů. Co se týče fenomenologické hermeneutiky, překonává česká právní věda Weinbergerův názor²⁰⁴, že hermeneutikou, kterou se zabývá, je pouze „*metodologie výkladu, chápání a interpersonálního vysvětlování jazykových projevů.*“²⁰⁵ Hermeneutická filosofie podle jeho názoru povyšuje sama sebe na filosofii života, přičemž poznání staví na mimologickém intuitivním procesu.²⁰⁶

Weinberger je tedy typickým představitelem analytické právní hermeneutiky, přičemž ve svém díle se věnoval zejména problematice zkoumání logiky norem a institucionálnímu rozměru práva (v návaznosti na G. H. von Wrighta a brněnskou normativní teorii). Holländer a do jisté míry i Knapp ve svých dřívějších pracích²⁰⁷ rovněž zaujímali k problematice interpretace práva analytickou pozici. Holländer dnes však již do značné míry přejímá prvky pozice fenomenologické.²⁰⁸ Celkově však lze poznamenat, že jakkoliv je analytický směr v hermeneutice stále vyhledávaný některými českými právními teoretiky, v praxi se příliš ohlasu nedočkal. Podlé mého názoru je to způsobeno tím, že právní praxe s analytickými metodami ve většině případů nepracuje vědomě, nýbrž pouze intuitivně v rámci právního rozumění. I analytická hermeneutika však uznává základní hermeneutické kategorie, bez nichž by hermeneutika nebyla hermeneutikou - tedy především hermeneutický kruh, předvědění, předporozumění, horizont porozumění apod., které jsou hlavním předmětem zkoumání fenomenologické hermeneutiky. Pozitivním jevem bezesporu je, že se v poslední době objevují i drobnější odborné statě, které se problematice fenomenologické právní hermeneutiky podrobně věnují.²⁰⁹ Přesto však ani v současné době není evidentně

---

²⁰⁴ Pro účely této práce chápu Otu Weinbergera v důsledku jeho českého původu jako českého právního vědce, byť většinu svého vědecky aktivního života prožil v Rakousku (Graz) a lze ho tedy právem považovat rovněž za rakouského právního filosofa.

²⁰⁵ Weinberger, O. Norma a instituce, s. 151 - 152.

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ Mám na mysli zejména práci ve spoluautorství s V. Knappem pod názvem Aplikácia logiky v právnom myslení. Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, Bratislava 1992.

²⁰⁸ Holländer, P. Filosofie práva, s. 219 an.

²⁰⁹ Za všechny je třeba příkladmo uvést Gerloch, A., Tryzna, J. Nad vázaností soudce zákonem z pohledu některých soudních rozhodnutí. Právní rozhledy, 2006, č. 1; Wintř, J. K hermeneutice v právní vědě a v historiografii. Právník, 2006, č. 9, s. 993 an.; Houbová, D. Standardní a nadstandardní metody interpretace právního textu a rétorika v soudcovské argumentaci. In: Gerloch, A., Maršálek, P. Problémy interpretace a argumentace v soudobé právní teorii a právní praxi. Eurolex Bohemia, 2003; dále Hlouch, L. Místo a úloha právní hermeneutiky v právním myšlení. In Studia Humanitatis. Ars hermeneutica. Metodologie a theurgie hermeneutické interpretace. Filosofická fakulta Ostravské university v Ostravě, 2006, s. 59 - 67; Houbová, D. Standardní a nadstandardní metody interpretace právního textu a rétorika v soudcovské argumentaci. In Gerloch, A., Maršálek, P. Problémy interpretace a argumentace v soudobé

v českém právně teoretickém diskursu autor, který by vytvořil teorii právní interpretace na základě kritického rozpracování východisek fenomenologické či metodologické právní hermeneutiky, případně syntézy těchto pohledů. Kromě jiného také proto bude analýze hermeneutických kategorií věnována následující subkapitola, v níž budou využity poznatky ze všech uvedených pojetí právní hermeneutiky.

3.5. Základní hermeneutické kategorie

Těmto filosofickým kategoriím se někdy v návaznosti na strukturalismus říká tzv. předstruktury poznání. Ve všech případech se jedná o kategorie vztahující se více k subjektu, než objektu porozumění. Největší zásluhu na jejich vědeckém zkoumání má především hermeneutika fenomenologická a analytická. Hermeneutika metodologického zaměření se jejich hlubší tematizací do té míry nezabývá.

V následujících řádcích se pokusím shrnout poznatky pramenící z obou těchto hermeneutických větví zkoumání právní interpretace a vymezit pojetí hermeneutických kategorií, v němž je budu používat v této práci i nadále. Obsahově se v těchto kategoriích projevují základní podmínky lidského rozumění, kterými jsou zejména časoprostorová determinace procesu porozumění (historičnost a aktualita porozumění) a vázanost na jazykové vyjádření interpretovaných sdělení.

3.5.1. Horizont porozumění interpreta a horizont textu

Kořeny kategorie horizontu můžeme opět spatřovat v hermeneutické filosofii. Zejména Gadamerova nauka o splynutí horizontů (*Verschmelzung*) významně ovlivnila právní hermeneutiku. Normativní právní text je rovněž textem, který je určitým způsobem historicky a kulturně ukotven.²¹⁰ Chceme-li ho interpretovat, nemůžeme tyto aspekty v žádném případě pominout. Na straně subjektu interpretace pak nacházíme v zásadě obdobnou determinaci podmínkami, v nichž tento subjekt existuje v čase. Výsledkem interpretace takto historicky a kulturně podmíněného normativního textu je

---

právní teorii a právní praxi. Eurolex Bohemia, 2003; Hlouch, L. Právní hermeneutika a současné teoreticko-právní myšlení. Časopis pro právní vědu a praxi, 2007, č. 3, s. 257 - 263.

²¹⁰ Dle mého názoru zde narážíme na problematiku materiálních pramenů práva, neboť těmi jsou určité společenské zájmy, které jsou formovány na základě potřeb určitým způsobem kulturně specifikované společnosti v dané době. Jak kulturní, tak i historické determinanty těchto potřeb se pak odrazí ve svém normativním vyjádření – tj. v textu právního předpisu jako formálním prameni práva.

pak v procesu aplikace práva kulturně a historicky determinované rozhodnutí založené na přiblížení či splynutí horizontů interpreta normativního textu a textu samotného.²¹¹

U Weinbergera nalezneme kupříkladu dělení právní interpretace dle kategorie horizontu na výklad v historickém horizontu doby vzniku (tzv. interpretace *ex tunc*) a výklad z hlediska aktuální smyslu právních norem (interpretace *ex nunc*).²¹² Toto dělení je v podstatě odvozeno od cíle výkladu (historické či aktuální vůle zákonodárce), a to výklad objektivní historický a výklad objektivní aktuální.

Domnívám se, že velkou úlohu v praktické aplikaci práva hraje především interpretace *ex nunc* vycházející z horizontu porozumění interpreta. Vnímáme-li normativní texty jako „živé texty“ v Gadamerově pojetí (tedy texty, které žijí v různých dobách svými různými interpretacemi získanými na základě aktualizace daného textu), musíme je vykládat tak, jak to vyžaduje horizont interpreta: tedy současné legitimní společenské potřeby dané dobou a stadiem vývoje společnosti. V instrumentáriu právní metodologie hraje objektivní aktuální teleologie (tedy metoda odvozená právě od volby aktuálního horizontu normativního textu) velmi důležitou roli. Vzdálenost horizontu interpretované dějinné skutečnosti a horizontu porozumění interpreta se nazývá „odstup“ (*Abstand*).²¹³ Kategorie odstupe ovšem může mít v hermeneutickém pojmosloví i jiný význam, a to především ve smyslu uvědomění si předsudků při řešení problému.

3.5.2 Předvědění interpreta (*Vorwissen*)

Předvědění²¹⁴ je prvním z trojice předstruktur poznávání interpreta práva (předvědění, předporozumění, předsudek), které tvoří jakési heuristické východisko poznávání. Interpret přistupuje k interpretaci právního problému vždy již s nějakými předchozími znalostmi, jejichž kvantita i kvalita jsou samozřejmě na výsost individuální. Předvědění interpreta si můžeme představit jako souhrn znalostí a vědomostí interpreta, které má ještě před tím, než začne interpretovat danou právní otázku. Vliv předvědění

---

²¹¹ „Horizont textu“ zde nahrazuje horizont zákonodárce, který je pro účely interpretace svých úmyslů osobou fiktivní - tedy činitele, který nemá identitu. Přesto však platí, že tento úmysl lze rekonstruovat a zkoumat intencionalisticky. Srovnej Aarnio, A. *Das regulative Prinzip des Gesetzesauslegung. Rechtstheorie*, 1989, č. 4, s. 420; obdobně Aarnio, A. *On Legal Reasoning*, s. 216.

²¹² Weinberger, O. *Norma a instituce*. MU Brno, 1995, s. 157.

²¹³ Zde mám na mysli „časový odstup“ v tom smyslu, jak o něm hovořil ve svém díle M. Heidegger, nikoliv odstup ve smyslu zachování si neutrální pozici při řešení problému. O jednotlivých významech tohoto pojmu v hermeneutické filosofii přehledně pojednává P. Ricoeur. Viz blíže Ricoeur, P. *Úkol hermeneutiky*, s. 27 - 41.

²¹⁴ Tento termín užívá ve svém díle např. G. H. von Wright, J. Wróblewski, A. Aarnio. či O. Weinberger. Srv. např. Aarnio, A. *On legal reasoning*, s. 100; dále Weinberger, O. *Norma a instituce*, s. 157 - 158.

na způsob a styl, jakým interpret přijímá a vykládá nové skutečnosti.²¹⁵ Na základě nově získaných poznatků pak buď dochází k určité korekci předvedění interpreta, nebo k utvrzení daných znalostí.²¹⁶

U Weinbergera nalézáme rozdělení předvedění interpreta na tři oblasti:²¹⁷

- a) základy právních znalostí (základy právní dogmatiky, znalost fungování jednotlivých právních institutů...)
- b) pravidla, koncepce a přístupy v juristické metodologii (znalost interpretačních pravidel)
- c) vědomosti o struktuře oblasti právní úpravy (tj. obeznámenost s danou oblastí společenských vztahů, na něž dopadají normy konkrétního právního odvětví).

Předvedění je považováno za součást (či spíše heuristické východisko) další kvalitativní předstruktury právního poznání, kterou je předporozumění interpreta.

3.5.3. Předporozumění interpreta (*Vorverständnis, pre-understanding*) a předsudek (*Vorurteil, prejudice*)

Předporozumění je považováno – a nutno dodat, že právem – za centrální pojem právní hermeneutiky.²¹⁸ Je třeba říci, že jde o pojem pocházející již z klasické metodologické hermeneutiky, který však byl nově tematizován Gadamerovou filosofickou hermeneutikou,²¹⁹ jenž považoval předporozumění za nezbytnou součást každého rozumění.²²⁰ Předporozumění je pojem společný pro fenomenologické a analytické hermeneutické uvažování. Mluví o něm i Weinberger, jenž ho definuje jako „...znalosti interpreta o předmětu sdělení a o způsobu a podstatě toho, jak interpret tento předmět chápe. ... Předporozumění je zčásti chápáno jako kategoriální rámec porozumění, zčásti jako předvídatelný přístup k interpretovanému projevu.“²²¹ Filosofická hermeneutika však neomezuje účinek předporozumění jen na řečové projevy, nýbrž vztahuje jeho působení k jakémukoliv objektu interpretace.

Z toho vychází Esser při svém detailním rozpracování pojmu předporozumění v právní hermeneutice.²²² Poukazuje na to, že interpret práva musí rozumět nejen

²¹⁵ Weinberger, Ch. und O. Logik, Semantik, Hermeneutik. Beck, München, 1979, s. 167.

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ Tamtéž, s. 191.

²¹⁸ Gizbert-Studnicki, T. Das hermeneutische Bewusstsein der Juristen, s. 356

²¹⁹ Srovnej např. Jørgensen, S. Hermeneutik und Auslegung. Rechtslehre, 1978, č. 1, s. 67.

²²⁰ Esser, J. Vorverständnis und Methodenwahl in Rechtsfindung. Frankfurt am Main: Athenäum Verlag, 1970, s. 135.

²²¹ Weinberger, O. Norma a instituce, s. 157 – 158.

²²² Esser, J. Vorverständnis und Methodenwahl in Rechtsfindung, s. 134 – 137.

právnímu textu, aby našel jeho smysl v konkrétním případě, ale i konkrétní situaci reálného světa (stavu věci).²²³ Jedině tehdy může být proces aplikace práva správný, pokud interpret porozumí oběma těmto prvkům, jak faktické, tak právní stránce případu. Řeší se tu vlastně základní vztah mezi světem právních norem a světem sociální reality: tyto dva světy jsou ve vztahu jakéhosi „napětí“ (*Spannung*),²²⁴ které mezi právní normou a stavem věci (skutkovým stavem) působí dialekticky.²²⁵

Ve světle idejí filosofické hermeneutiky však věc vyhlíží poněkud jinak. Základní myšlenkou Gadamera je jednota světa a řeči (bytí v řeči). Jestliže je normativní text formou komunikace, tedy řeči, konstituuje se právní případ ve vědomí interpreta práva až z pohledu normativního textu. Teprve skrz něj může interpret tento případ pochopit. Bez existence normativního textu jako pramene právních norem by takové skutkové dění, o kterém text mluví, bylo jen neprávním faktorem. Normativní text tedy tvoří jakési „brýle“, skrze něž je interpret teprve schopen porozumět právnímu případu jako právnímu. Právní hermeneutika tedy v tomto bodě překonává klasickou pozitivistickou tezi o oddělení světa právní normativity a světa empirického²²⁶, což je ve svém důsledku významným přínosem pro chápání procesu aplikace práva.

Esser si je toho dobře vědom a v této souvislosti mluví o tzv. aplikativním předporozumění, tj. předporozumění interpreta práva (soudce, správního orgánu) v procesu aplikace práva směřujícího k vydání určitého individuálního právního aktu. Aplikativní předporozumění je vlastně „očekáváním smyslu“ (*Sinnerwartung*) možných řešení sporných otázek. Toto „očekávání smyslu“ interpret má na základě svých dřívějších zkušeností a znalostí; racionální, ale i intuitivní úvahy nad právním případem. Předporozumění interpreta tedy do značné míry předurčuje výběr jednoho z možných interpretačních závěrů, které připadají v daném případě do úvahy.²²⁷ Esser tedy chápe předporozumění nejen jako strukturní kategorii porozumění interpreta právnímu případu, nýbrž jako určitý řídicí korektiv, který navádí interpreta (aplikační orgán) k výběru správné metody výkladu a tím i výslednému interpretačního závěru, k němuž

---

²²³ Nutno ovšem dodat, že při těchto děleních se vždy jedná o dělení určitým způsobem zjednodušující. Juristická interpretace totiž zahrnuje mnoho dalších objektů. Jak správně upozorňuje Weinberger, je do nich nutno započítat především individuální právní akty (rozhodnutí, smlouvy...), ale také konkludentní jednání postrádající právní formu. Srov. Weinberger, O. Norma a instituce, s. 160-161.

²²⁴ Esser, J. Vorverständnis und Methodenwahl in Rechtsfindung, s.32.

²²⁵ Srov. Mastronardi, P. Juristisches Denken, s. 34. Jak již bylo dříve poukázáno, každý proces rozumění v sobě nese dialektický náboj.

²²⁶ V Kelsenově terminologii (recipované z filosofického díla I. Kanta) se jedná o dualitu světů *Sein* (bytí) a *Sollen* (měti).

²²⁷ Esser, J. Vorverständnis und Methodenwahl in Rechtsfindung, s. 136

tato metoda míří. Podobně jako Esser na věc nahlíží i Gizbert-Studnicki, který označuje předporozumění interpreta v aplikačním smyslu jako „očekávání smyslu.“ Do tohoto pojmání kategorie předporozumění se promítá Gadamerův náhled na text jako odpověď na otázku. Normativní text vyjeví svůj smysl pouze z pohledu určitým způsobem položené otázky. Modelem rozumění je zde v tradici Gadamerovy hermeneutiky dialog mezi normativním textem a jeho interpretem. Text totiž sám o sobě žádný smysl nemá, teprve až jako konkrétní právní odpověď na konkrétní zadanou právní otázku.²²⁸ Při aplikaci práva je tedy nejprve třeba porozumět skutkovému stavu věci (tedy určitým dějinným skutečností) a zároveň pak hledat na otázky, které skutkový stav věci vyvolává, odpovědi v normativním textu.²²⁹

Hermeneutická kategorie předporozumění je zkoumána i ostatními právními filosofi především jako cesta k pochopení procesu právního (zejména soudcovského) rozhodování. Aarnio mluví o předporozumění z pozice právního realisty především ve smyslu předporozumění interpreta aplikujícího právo sociální realitě, kterou má právo přetvářet. Velmi dobře si uvědomuje, že pouhý logicko-deduktivní pohled k pochopení předporozumění nedostačuje.²³⁰ Podle jeho přesvědčení je předporozumění *conditio sine qua non* právní argumentace a interpretace, a tedy i rozhodování právních případů. Chceme-li tedy proniknout do struktury rozhodovacího procesu a pochopit mechanismus určování interpretačního závěru, který je interpretem - aplikačním orgánem - vybrán jako „správné řešení“ případu, je nutno zkoumat právě předporozumění těchto interpretů práva.²³¹ S dalším pojetím konceptu předporozumění přichází Larenz v návaznosti na Gadamera a jeho následovníky, především Essera a Kaufmanna. Podle Larenze je předporozumění vztaheno vždy k věci, o níž právní text pojednává, a k útvarům právního jazyka samotným, které o věci vypovídají. Bez tohoto předporozumění není podle Larenze možné si vytvořit již zmíněné očekávání smyslu o řešené právní věci.²³² Předporozumění se podle jeho názoru vztahuje nejen na skutkové a právní jazykové vyjádření právního případu, ale i na společenské souvislosti, rozložení zájmů, strukturu životních vztahů, na něž se právní normy vztahují.²³³ Larenz se kriticky vymezuje proti Gadamerovu pojetí předporozumění v návaznosti pojem

---

²²⁸ Srovnej tamtéž, s. 357.

²²⁹ Srovnej tamtéž, s. 135.

²³⁰ Aarnio, A. *On Legal Reasoning*, s. 70.

²³¹ Tamtéž, s. 222.

²³² Larenz, K. *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, s. 185.

²³³ Tamtéž, s. 187.

předsudku (*Vorurteil*).²³⁴ Pojem předporozumění je třeba od pojmu předsudku striktně odlišit. Za předporozumění považuje pouze očekávání smyslu, nikoliv však předsudky, které je třeba v právním myšlení odbourávat.²³⁵ Nesouhlasí také s Esserovou myšlenkou „řídícího“ či „navádějícího“ charakteru aplikačního předporozumění, neboť se domnívá, že tento model vede přímo k volnému nalézání práva v intencích soudcovské normotvorby. Takový postup Larenz nepovažuje za slučitelný se systémem německého (či *largo sensu* kontinentálního práva) vázaného na „zákon a právo“. Ačkoliv nevylučuje, že tento model porozumění je v soudcovské praxi funkční (je tedy podoben reálné struktuře aplikačního porozumění), nepovažuje ho za legitimní.²³⁶

Předporozumění je proto důležitým prvkem právního rozumění, že představuje subjektivní vklad či východisko interpreta při interpretaci *questiones iuris* i *questiones facti*. V případě aplikačního porozumění představuje stadium porozumění právnímu případu, které se za určitých okolností v této obsahové podobě může stát i výsledkem procesu porozumění. Z tohoto důvodu je jeho vliv na výsledek této interpretace nesporný a ignorovat jej by znamenalo odsoudit interpretaci práva do role činnosti založené na fiktivním předpokladu stejné „objektivity“ rozumění všech subjektů aplikujících právo. Předporozumění je chápáno jako východisko či podmínka stavu „očekávání smyslu“, který je další dialektickou fází hermeneutického rozumění. Stručně řečeno, předporozumění subjektu tvoří součást a východisko tzv. hermeneutického kruhu.

3.5.4. Hermeneutický kruh (hermeneutická spirála)

Tímto pojmem máme na mysli tzv. kruhovou strukturu duchovního porozumění dějinným skutečnostem, tedy i právního rozumění. Tento model rozumění není v žádném případě v právním myšlení novinkou, znala ho již renesanční a romantická hermeneutika. Hermeneutický kruh je vyjádřením vzájemného vztahu mezi celkem a částí, přičemž co se za těmito pojmy skrývá, je závislé vždy na konkrétním předmětu rozumění. Mnozí autoři, kteří mají blíže k metodologickému pojetí hermeneutiky, označují tento kruh za metodu rozumění.²³⁷ Naproti tomu, fenomenologická

---

²³⁴ Pojem „předsudek“ rozpracovává kriticky v návaznosti na Gadamera nejen K. Larenz, ale také J. Esser či P. Ricoeur.

²³⁵ Larenz, K. *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, s. 187-189, dále také Brozek, B., Stelmach, J. *Metody prawnicze*, s. 248.

²³⁶ Larenz, K. *tamtéž*, s. 188.

²³⁷ Např. Mastronardi, P. *Juristisches Denken*, s. 50.

hermeneutika jej považuje hermeneutický kruh za strukturu porozumění, tedy model, který odpovídá realitě porozumění a nepředpisuje žádné metody.

Z pohledu analytické hermeneutiky vyhlíží hermeneutický kruh jako souhrn různorodých výkladových operací, jimž je v jistém smyslu společný kruhový charakter argumentace.²³⁸ Weinberger popisuje hermeneutický kruh jako „...*postupný proces, při němž porozumění materiálu, a z něj odvozované zobecnění, podmiňuje následnou korekturu a prohloubení původního chápání.*“ Tento autor významně odlišuje kruhový model rozumění od tzv. logického kruhu dokazování (tautologie, *circulus vitiosus*), přičemž tvrdí, že rozumění není mimologický proces. V kruhovém pohybu rozumějícího vědomí od celku k části a od části k celku dochází ke kvantitativním i kvalitativním změnám předporozumění interpreta (v pozici „části“), takže se interpret nevrací na stejný počáteční stupeň rozumění, ale již na novou úroveň. Proto je tento proces některými zejména fenomenologicky orientovanými hermeneutiky nazýván spíše spirálou, která lépe vystihuje dialektickou povahu rozumění, než zjednodušený model kruhu.²³⁹ Síla hermeneutického kruhu a jeho klíčová důležitost pro proces porozumění se projevuje i tím, že mnoho hermeneutických pravidel interpretace (principů, kánonů, metod, direktiv apod.) je při bližším zkoumání založeno právě na tomto modelu. Pohledem fenomenologickým lze konstatovat, že tato pravidla interpretace v sobě uvnitř obsahují strukturu odpovídající hermeneutickému kruhu.²⁴⁰

Hermeneutický kruh jako model právního rozumění popisuje výstižně německý právní teoretik Robert Alexy, který volí pro jeho charakteristiku pohled fenomenologicky orientované hermeneutiky. Model hermeneutického kruhu spatřuje v následujících vztahových rovinách:²⁴¹

a) Vztah normativního textu a předporozumění

Tímto způsobem dochází ke kruhovému procesu interpretace textu (celek) na základě předporozumění interpreta (část). Částečné porozumění je založeno na očekávání smyslu řešení případu aplikace práva. Toto očekávání je zpětně ovlivňováno předporozuměním interpreta v důsledku postupnému rozumění interpretovanému

²³⁸ Weinberger, O. Norma a instituce, s. 158. Dále srov. Aarnio, A. On Legal Reasoning, s. 131.

²³⁹ Takto se o hermeneutickém kruhu vyjadřují především A. Kaufmann a W. Hassemer. Srv. Larenz, K. Methodenlehre der Rechtswissenschaft, s. 184, pozn. č. 49. Dále srv. např. Looschelders, D., Roth, W. Juristische Methodik im Prozess der Rechtsanwendung. Zugleich ein Beitrag zu den verfassungsrechtlichen Grundlagen von Gesetzesauslegung und Rechtsfortbildung. Schriften zur Rechtstheorie, Heft 176, Berlin: Duncker&Humblot, 1996, s. 60 an.

²⁴⁰ Szondi, P. Úvod do literární hermeneutiky, s. 141.

²⁴¹ Volně převzato dle Alexy, R. Recht, Vernunft, Diskurs, s. 75-77.

normativního textu. Konfrontace očekávání smyslu s rozuměním získaném interpretací normativního textu způsobuje korekci původního předporozumění interpreta. Alexy tento vztah nazývá **postulátem reflexe**,²⁴² neboť interpret reflektuje poznatky získané na základě této konfrontace ve svém porozumění případu.

b) Vztah aplikované právní normy (norem) a systému práva

Jako „část“ zde vystupuje aplikovaná právní norma (samozřejmě nemusí jít nutně o jednu normu, ale o vícero právních norem, jejichž společná a systematická aplikace má vést k řešení případu) a v pozici „celku“ zde vystupuje právo jako společenský normativní systém. Každá právní norma je jako jednotka tohoto systému tímto systémem determinována jednak co do své právní síly, jednak co do platnosti a samozřejmě co do aplikačního použití v konkrétním případě. Interpret nemůže porozumět smyslu právní normy v daném případě, pokud nevezme tuto systémovou determinovanost této normy v úvahu a nepromítne porozumění systému práva (celku) do porozumění jeho právní normy (jeho části). V tomto pojetí hermeneutického kruhu se hlásí ke slovu také použití principů, které jsou právnímu systému vlastní (např. princip ústavně-konformní aplikace práva, princip proporcionality, apod.). Obecně vzato tento vztah zdůrazňuje hermeneutický princip „rozumění v kontextu.“ Pokud bychom měli vybrat z tradiční škály výkladových metod práva metodu typickou pro tenhle způsob hermeneutického kruhu, byla by jí metoda systematického výkladu. Alexy tento způsob výkladu nazývá **postulátem koherence** (tj. vnitřní soudržnosti a souladu).²⁴³

c) Vztah právní normy a skutkového stavu

Tento způsob hermeneutického kruhu se vztahuje k onomu napětí mezi normou a skutkovým stavem, o kterém již byla zmínka v rámci výkladu o předporozumění. O proces kruhového charakteru se zde jedná proto, že porozumění se zde nedá vyjádřit lineárně (ať už od normy ke skutkovému stavu či naopak). V hermeneutickém pojetí nejde o dichotomii těchto dvou světů, ale o jejich vzájemné prolínání v procesu aplikace práva.²⁴⁴ Porozumět smyslu normativního textu lze pouze a jedině v konkrétním případě

---

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ Tamtéž. Z další literatury navazující zejména na Alexyho srov. např. Strauch, H.-J. Bindung des Richters an Recht und Gesetz - eine Bindung durch Kohärenz. Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, 2002, č. 3, s. 300 a násl.

²⁴⁴ Srovnej Gizbert-Studnicki, T. Das hermeneutische Bewusstsein der Juristen, s. 362.

aplikace práva. Jde tedy o proces, v němž se interpret neustále snaží porozumět jednotlivým částem skutkového stavu z pohledu právní normy vyjádřené v normativním právním aktu a naopak, to vše ve snaze postihnout jak skutkový stav, tak i normativní úpravu na něj dopadající co nejvíce úplně. Tento proces pak vrcholí závěrečnou subsumpční úvahou, v níž interpret dospívá k individuální právní normě upravující konkrétní skutkový stav. Z této souvislosti dovozuje Alexy **postulát úplnosti** (všechny atributy skutkového stavu a na něj dopadající právní normy musí být zohledněny).

3.6. Instituce jako interpret práva v procesu jeho aplikace

Jedním ze základních cílů této práce je zaměření na otázky právní interpretace v kontextu aplikace práva, tedy aplikační právní interpretace. Je proto na místě si položit otázku, kdo vlastně je z hermeneutického pohledu tím orgánem, který právo aplikuje a tím zároveň interpretuje a dotváří. Aplikačním orgánem, tedy subjektem procesu právní interpretace, jsou různé instituce. Jelikož lze teoreticky rozlišit mnoho různých institucí, budu se při jejich klasifikaci držet normativně (neo) institucionalistického pohledu Weinbergera.²⁴⁵

Instituce jsou podle něho logickým produktem společenské interakce a mají tedy vždy vztah k praktickému lidskému jednání, jsou jeho rámcem. Vytvářejí vzory, jimiž jsou určovány jak společenské struktury, tak role individuů. K jejich charakteristice nepostačuje pouze popis chování lidí v nich, ale také výklad normativních systémů pravidel, na nichž jsou založeny. Instituce je tedy dle Weinbergera „*funkcionální, účelovou jednotkou, která usiluje o uskutečnění plánovaného díla. Slouží určité vůdčí ideji, tj. myšlenke instituci určující a institucí rozvíjené (idée directrice)*“.²⁴⁶ Řídící idea instituce tedy představuje jakýsi právně-politický pokyn k lidskému jednání v rámci dané instituce.²⁴⁷ Weinberger rozděluje instituce na normativní a věcné, přičemž instituce věcného typu v sobě zahrnují instituce reálné.²⁴⁸ Těmi jsou osoby nebo předměty, které se prostřednictvím pravidel a struktury instituce stávají osobami s určitou specifickou rolí. Právo samo je z tohoto pohledu společenskou institucí (věcného charakteru), která vytváří další instituce potřebné ke své vlastní realizaci

---

²⁴⁵ Weinberger, O. Norma a instituce, s. 15 - 19.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 17.

²⁴⁷ Samotná myšlenka řídicích či vůdčích idejí není Weinbergerovým výtvozem. Objevila se již na konci 19. století v souvislosti s některými zájmovými, psychologickými či volnoprávními směry. Viz blíže Kallab, J. O novějších směrech v metodologii právní praxe, s. 64 - 65.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 18.

(osobního i věcného charakteru).²⁴⁹ Instituce aplikující právo jsou tedy v uvedeném dělení podřaditelné pod instituce osobní (jejich základem je určitý personální substrát, dále normativní systém organizačních pravidel instituce a konečně množina věcí, které slouží k činnosti aplikační instituce).

Z hermeneutického pohledu má pro další zkoumání procesu aplikační interpretace největší význam řídicí (vůdčí) idea aplikační instituce. Reprezentuje v obecné rovině to, co chápeme pojmem předporozumění u konkrétního interpreta práva. Interpret aplikující právo tak činí vždy jako součást určité reálné právní instituce, nikdy jako sám jednotlivec. Jeho předporozumění je tedy významně ovlivněno řídicí ideou aplikační instituce, jíž je součástí. Vztah mezi předporozuměním interpreta a řídicí ideou aplikační instituce nelze rozhodně popsat jako ekvivalenci, která by v podstatě pro interpreta znamenala úplné oproštění se od vlastních předstruktur poznání a ztotožnění se s řídicí ideou instituce. Taková situace není podle mého názoru hermeneuticky možná. Nejpravděpodobnějším modelem vztahu těchto dvou předstruktur právního poznávání je inkluze, tedy inkluze řídicí ideje instituce v předporozumění interpreta. Fakticky je to totiž vždy jen a jen interpret jako myslící subjekt, nikoliv aplikační instituce, který je schopen rozhodovat právní případy a dotvářet právo na konkrétní úrovni jeho existence v podobě subjektivních práv a povinností jeho adresátů. Vycházím tedy z názoru, že mezi předporozuměním interpreta aplikujícího právo a aplikační institucí, v jejímž rámci interpret vykonává aplikační činnost, existuje právě vztah inkluze. Řídicí idea je tak obsažena v předporozumění interpreta při rozhodování právních případů. Právní interpretace v rámci aplikace práva je tedy procesem subjektivně a institucionálně podmíněným, a to nejen v rovině zvoleného interpretačního závěru, ale konsekventně i v rovině jeho odůvodnění, tedy volby argumentů prokazujících a osvědčujících správnost či intersubjektivní platnost interpretačního závěru.

Konkretizujeme-li výše uvedenou obecnou úvahu na reálné podmínky našeho právního řádu, nalezneme v zásadě dvojí typ aplikačních institucí, a to orgány soudního a správního typu. Vedle toho však nelze vyloučit aplikaci práva u orgánu moci zákonodárné²⁵⁰. Specificky se v rámci našeho právního systému chovají instituce, které

---

²⁴⁹ Tamtéž, s. 19.

²⁵⁰ Lze uvést např. rozhodování jedné z komor Parlamentu ČR o vydání svého člena trestnímu stíhání. Srv. blíže ustanovení čl. 27 odst. 5 Ústavy ČR a § 12 zákona č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny, ve znění pozdějších předpisů, a § 13 zákona č. 107/1999 Sb., o jednacím řádu Senátu, ve znění pozdějších předpisů.

lze označit za instituce kontrolního charakteru, jejichž působení není klasickou aplikací práva (rozhodováním o právech a povinnostech subjektů), nicméně jinak má většinu jejich pojmových znaků.²⁵¹ Hlavní členění řídicích idejí tedy lze odvodit od typu orgánu aplikujícího právo. Další, již podrobnější členění těchto idejí, pak přichází v úvahu v rámci těchto dvou hlavních kolejí aplikace práva, a to dle jednotlivých soudů či správních orgánů a jejich postavení v hierarchii soudnictví či exekutivy, dle druhu právních vztahů, které tyto aplikační orgány posuzují a o nichž rozhodují. U právních institucí kontrolního a jiného charakteru, které se přímo nepodílejí na procesu aplikace práva (tj. přímo nezasahují svým rozhodnutím do práv a povinností subjektů) lze řídicí ideje rovněž identifikovat. O konkrétním fungování těchto specifických řídicích idejí jednotlivých aplikačních institucí bude pojednáno v této práci na jiném místě, proto se v kontextu této kapitoly nebudu tímto problémem dále zabývat.

Na tomto místě je vhodné zvolit spíše syntetický pohled a zkoumat, zda je možné vymezit nějakou společnou řídicí ideu aplikační instituce. Vycházím z názoru, že to možné je. Všechny aplikační právní instituce jsou totiž determinovány právním řádem, v důsledku jehož platnosti a účinnosti existují. Jsou tedy s právním řádem a jeho základními principy spjaty jak strukturálně, tak i funkcionálně. Není tedy přílišným zjednodušením problému, pokud vyjdeme z teze, že všeobecnými obecnými řídicími ideami aplikačních institucí jsou vůdčí ideje právního řádu jako takového. Weinberger v této souvislosti hovoří o třech základních ideách (cílech) právního řádu:²⁵²

a) spravedlnost právního rozhodování

Právní řád má směřovat k naplnění ideje spravedlivého rozumnění právních vztahů ve společnosti. Jelikož právní rozhodování je hlavním prostředkem pro realizaci a garance práva, musí i ono směřovat a naplňovat ideu spravedlnosti.

b) právní jistota

Tato idea práva v sobě zahrnuje jednak požadavek seznatelnosti práva, a jednak jeho předvídatelnosti. Je chráněno očekávání adresátů práva o jeho racionálním obsahu a také racionálním rozhodnutí.

c) idea systému (řádu)

Pokud má právo plnit jako instituce funkce v něm obsažené, musí zachovávat strukturu a funkce určitého „řádu“ či „systému“, nikoliv nepředvídatelného chaosu.

---

²⁵¹ Mám na mysli zejména veřejného ochránce práv a Nejvyšší kontrolní úřad. Viz blíže čl. 97 Ústavy ČR, blíže upraven v zákoně 166/1993 Sb., o Nejvyšším kontrolním úřadu, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.

²⁵² Tamtéž, s. 24 -25.

Weinberger v této souvislosti mluví především o autoritativním působení práva jako záruce jeho fungování jako řádu právě prostřednictvím právního rozhodování. Každé právní řízení má být dle jeho názoru ukončeno právoplatným rozhodnutím.²⁵³

Obdobně se k vymezení účelů (cílů) práva vyjadřuje německý právní filosof Gustav Radbruch, když za ně považuje „*obecné blaho, spravedlnost a právní jistotu*.“²⁵⁴ Radbruch definuje vztah těchto cílových idejí tak, že nejsou spolu ve vzájemném souladu, nýbrž v ostrém sporu mezi sebou navzájem.²⁵⁵ To znamená, že každý z těchto účelů práva nabývá v konkrétních situacích jeho aplikace větší či menší váhu a důležitost. Obecné blaho představuje jakýsi poukaz na to, že kromě institucionálního charakteru má právo rovněž charakter veřejného statku. Aplikace práva je v tomto ohledu pak procesem, kterým se právo jako statek distribuuje svým příjemcům (adresátům). Důležité je, že na vymezení těchto cílů (vůdčích idejí práva) se shodují jak zastánci přirozenoprávního myšlení (či určité formy jeho renesance), tak i pozitivisticky orientovaní myslitelé.²⁵⁶

Z hlediska předporozumění interpreta jako součásti aplikační instituce proto lze konstatovat, že by tyto základní ideje práva měly být jeho součástí. Z pohledu strukturálního jsou implicitní součástí právního předporozumění aplikační instituce. Intenzita přítomnosti toho kterého účelu v právu se liší podle povahy toho kterého právního případu a je tak odvislá od volby argumentů k obhajobě interpretačního závěru. Tyto účely však nemusí být vždy implicitně uvedeny v argumentačním řetězci, někdy jsou přítomny pouze implicitně či v tacitní podobě. I v tomto případě však lze tyto účely, které byly při řešení právního případu v předporozumění přítomny, rekonstruovat a dopátrat se tak institucionálních hermeneutických východisek aktu aplikace práva. Zvláště v případech, kdy interpret aplikující právo přistupoval k textu teleologicky, tedy se snahou přímo nahlédnout účel práva v kontextu řešeného právního

---

²⁵³ Ačkoliv se jedná o tradiční vymezení práva jako „řádu“ s poukazem na jeho autoritativní působení, je nutno vnímat tuto ideu práva kriticky. Právní řád ani zdaleka nepřipomíná funkční systém s průhlednou strukturou a jasnými pravidly fungování, nýbrž v sobě nepochybně skrývá určité prvky chaosu. Právní řízení mnohdy vůbec nekončí právoplatným rozhodnutím s efektivním sociálním dopadem, nýbrž různými procesními způsoby ukončení, které řešení věci in meritum de facto nepřinášejí. Právo tedy ve své realitě může připomínat chaos, avšak jeho řídicí ideou musí být systém a řád.

²⁵⁴ Radbruch, G. *Der Mensch im Recht*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1957, s. 88. K obsáhlému výkladu této problematiky viz blíže Holländer, P. *Filosofie práva*, s. 84 -85.

²⁵⁵ Radbruch, G. *tamtéž*.

²⁵⁶ Pomíjím zde značný odpor aktuální právněteoretické doktríny k této kategorizaci právněteoretických směrů myšlení odůvodněný především tvrzením, že umírněné formy obou směrů spolu vesměs obsahově splývají, zatímco ty krajní (extrémní pozitivismus či iusnaturalismus) se reálně nevyskytují a nemají v současnosti žádné významnější zástupce. Blíže viz Kühn, Z. *Aplikace práva ve složitých případech*. K úloze právních principů v judikatuře, s. 65 an.

případu, bývá taková rekonstruktivní analýza velmi přínosná, neboť vyjasňuje celý proces interpretace a otevírá onu pověstnou „černou skříňku“ (*black box*) právního rozhodování. Důležitost teleologického pojetí práva konstatuje i P. Holländer, když říká: „*Pro zákonodárce je účel motivem, důvodem přijetí právní normy, pro sociologa je účel právní normy cílem a výsledkem poznávání (např. v souvislosti se studiem efektivnosti právní regulace), pro soudce je účel normativním momentem spoluurčujícím interpretaci práva, jenž hraje klíčovou roli při objasňování obsahu a smyslu práva.*“²⁵⁷

Spolu s Holländerem lze uzavřít, že právě právní hermeneutika ve své moderní (zejména gadamerovské) podobě má ke hledání účelů v právu velmi blízko.²⁵⁸ Jak se budu snažit v této práci ukázat, účely v právu jsou myšlenkové konstrukce, které je třeba uvažovat, vážit a zapojovat při hledání smyslu aplikovaných právních pravidel. Právní hermeneutika v gadamerovském podání řeší problém hledání účelu s odkazem na horizont porozumění interpreta, tedy cestou aktualizace. To však neznamená, že neexistují případy, v nichž by neměl být hledán účel v souladu s historickým horizontem zákonodárce.²⁵⁹ Účel a smysl jsou pojmy velmi blízké a mnohdy se zaměňují, avšak v této práci pojem „smysl“ bude i nadále reprezentovat hledané právní pravidlo při řešení právního případu aplikace práva. Pojem účel podle mého názoru zahrnuje právně-politické záměry vedoucí k vytvoření právního pravidla, které se ovšem v časovém rozměru působení právního pravidla mohou měnit. Účel lze tedy vykládat spíše jako určité kritérium interpretačního procesu, jehož cílem je nalezení smyslu práva v konkrétním případě (*quid iuris*).

Právní hermeneutika jako disciplína zabývající se právní interpretací je v současné době stále aktuálnější. Poskytuje neocenitelná metodologická východiska ke zkoumání právně-poznávacích procesů, zejména procesu aplikačního. Hlavním důvodem vzrůstajícího zájmu o právní hermeneutiku je však zřejmě skutečnost, že právo jako předmět právní vědy se mění. Předním hlediskem právního zkoumání se stává „primát praxe“ jako zdůraznění toho, že právo žije ve svých praktických interpretacích reálnými aplikačními institucemi. Žijeme v době extenze práva do různých oblastí lidského života, která se projevuje mimo jiné i jeho stále větší komplikovaností. Právní interpretace se v tomto systému stává důležitou společenskou

---

²⁵⁷ Holländer, P. *Filosofie práva*, s. 84.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 85.

²⁵⁹ K tomuto problému bude věnována pozornost v 6. kapitole této práce.

činností, která má dopad na vytváření právního vědomí právního společenství. Zkoumání právní interpretace je tak mnohem více spjato s praxí, než by se mohlo na první pohled zdát.

3.7 Syntetické pojetí právní hermeneutiky

Z těchto východisek je nutno hledat odpověď na otázku, který z uvedených směrů v právní hermeneutice je pro toto poslání právní vědy nejinspirativnější. Metodologická hermeneutika je bezesporu páteří zkoumání právní interpretace a poskytuje právní vědě model instrumentária metod právní interpretace. Jejím hlavním nedostatkem je však neschopnost nalézt test správnosti výkladového závěru, který by z ní učinil návod, jak dospět ke správnému obsahu platného práva. Oproti tomu fenomenologická hermeneutika nabízí náhled do struktury právního porozumění a odhaluje to, co je v právní interpretaci zdánlivě skryto, tj. subjektivní kategorie právního porozumění. Neposkytuje však žádné návody a ani o to neusiluje, je spíše deskriptivní teorií praktického procesu právní interpretace. Analytická hermeneutika přináší právní vědě poznatky o užívání, struktuře a výkladu právních vět. Jejím převažujícím předmětem studia jsou rozhodnutí aplikačních institucí a analýza argumentačních řetězců tvořících jejich odůvodnění.

Jsem toho názoru, že ve střetu pohledů fenomenologického a metodologického se současná právní věda obrací spíše k fenomenologickému pohledu, který má potenci popsat mechanismy rozumění, jež nelze pojmut do žádného metodologického instrumentu. Tím ovšem není řečeno, že metodologie nemá v právní vědě své místo, naopak. Metodologie vytváří nutný základ pro strukturální fenomenologické zkoumání, které má potenci jít za hranice metody k samotné podstatě porozumění, a je zároveň neocenitelným pomocníkem právní praxe. Analytická hermeneutika pak představuje vhodný doplněk metodologického i fenomenologického zkoumání, neboť poskytuje způsob, jak analyzovat právní materiál (normativní texty, soudní rozhodnutí, právní literaturu...).

Proto se domnívám, že potenciál hermeneutiky coby nejen teoretického, ale i praktického nástroje právníků lze spatřovat nikoliv ve striktním oddělení jejich jednotlivých forem, nýbrž v jejich přínosné syntéze. Právní hermeneutika má své nesporné metodologické, strukturální i analytické aspekty, přičemž všechny tyto aspekty jsou nezbytnou součástí právního porozumění a jeho zkoumání. Slovy H.-G. Gadamera řečeno, hermeneutika není jen nějaká teorie, hermeneutika je přirozená

schopnost každého člověka, tedy i právníka.²⁶⁰ Z těchto důvodů zastávám v této práci syntetické hermeneutické hledisko. Sepětí struktury právního poznávání, jeho metod (tedy zobecněných preskribovaných postupů) a analýzy právního jazyka představuje východisko, z něhož lze koncipovat teorii právní interpretace a zároveň zkoumat její praktické fungování v právním životě.

---

²⁶⁰ Gadamer, H.-G. Hermeneutik als theoretische und praktische Aufgabe. *Rechtstheorie*, 1978, č. 3, s. 257.

4. kapitola Právní argumentace

Motto: „Unius positio non est exclusio alterius.“

Na úvod je třeba poznamenat, že ve stručném nástínu problematiky právní argumentace prezentovaném v této práci mi nejde o pojednání všech aspektů právní argumentace a teoretických otázek spojených s touto problematikou, ale pouze těch, které hodlám dále využít k naplnění praktického poslání této práce.

Nejprve se pokusím podat definice pojmu právní argumentace a představit hlavní teoretická pojetí této problematiky, která ovlivňují současný teoretický diskurs o právní argumentaci.²⁶¹ Dále vycházím ze základního dvojího pohledu na právní argumentaci z pozice její struktury a funkce. Na právní argumentaci lze takto pohlížet buď z perspektivy její vnitřní struktury (tzv. vnitřní odůvodnění), anebo z pohledu ostatních účastníků argumentace (tzv. vnější odůvodnění). Toto dělení v souladu s Alexyho názorem chápu jako společné kritérium jak pro rozlišení právní interpretace, tak i právní argumentace jako jejího komunikativního základu.²⁶² Z pohledu zkoumání vnitřních aspektů právní argumentace se nebudu detailněji zabývat problematikou logické struktury argumentace spadající do oboru logického zkoumání. Z této oblasti si však blíže povšimnu problematiky struktury argumentačních řetězců a podstaty jednotlivých argumentačních figur, jejichž praktické užití představím na několika příkladech. Naproti tomu se více soustředím pouze na otázky odůvodnění vnějšího, které podle mého názoru v právní argumentační praxi hraje roli prostoru, v němž je řešena otázka správnosti interpretačního závěru.

4.1. Vymezení pojmů argumentace a právní argumentace

Argumentace je chápána jako proces usuzování, v němž pro potvrzení určitého názoru (poznatku) jsou vznášena tvrzení (argumentační tvrzení či premisy), jejichž cílem je odůvodnit správnost tohoto názoru (argumentačního závěru).²⁶³ Proto je

---

²⁶¹ Je zapotřebí ihned v úvodu této kapitoly zdůraznit, že ponechávám stranou některé významné současné zámožské teoretické směry zabývající se právní argumentací, jako je kupř. hnutí Critical Legal Studies. K tomu viz např. Kahane, H., Cavender, N. *Logic and Contemporary Rhetoric: The Uses of Reason in Everyday Life*, 9. Auflage, Belmont (CA), 2002, jakož i některé nové současné evropské autory (Manfred Kienpointner, Josef Kopperschmidt atd.) Viz k těmto autorům blíže např. Kreuzbauer, G. *Der Topos vom Gemeinwohl in der juristischen Argumentation*. In Hielbaum, Ch., Koller P. (Hrsg.). *Politische Ziele und juristische Argumentation*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2003, s. 13.

²⁶² K tomuto dělení viz blíže kapitolu I. této práce.

²⁶³ K definici argumentace srv. blíže Szymanek, K. *Umění argumentace*. Terminologický slovník. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, s. 40 an.; dále Holländer, P. *Ústavněprávní*

argumentace obecně definována jako „*uvádění argumentů pro určité tvrzení; souhrn důvodů, důkazů; zdůvodňování a dokazování.*“²⁶⁴ Je to tedy zvláštní forma sociální komunikace, jejímž cílem je věcně odůvodňovat správnost určitého tvrzení a zároveň přesvědčovat ostatní komunikující účastníky o jeho správnosti. Argumentaci je tedy možno pokládat za nosič porozumění a interpretace, neboť jejím prostřednictvím získáváme a ověřujeme poznatky o sociální realitě.

Právní argumentace je fenoménem nerozlučně spjatým s právní komunikací, je určitou specifickou metodou či procesem, který právní komunikaci charakterizuje. Právní argumentace je jako nosič právní interpretace mechanismem, který zajišťuje dynamiku práva, a to jak v rovině jeho tvorby, tak i realizace. Největší vědecký zájem ovšem poutá právní argumentace ve sféře realizace práva, především pak jeho autoritativní aplikace.²⁶⁵ Argumentace se stává jedním z prostředků, které orgánům aplikujícím právo umožňují zachovávat spravedlnost a předvídatelnost právního rozhodování, zejména pro řešení především tzv. obtížných případů.²⁶⁶ Argumentace má jako určitý způsob přístupu k právnímu poznávání velmi úzké vztahy k hermeneutice, logice, dialektice a rétorice, které představují v podstatě metodologické instrumentarium argumentace v tom obecnějším slova smyslu. V některých pojetích ovšem tyto dílčí teoretické části argumentace mohou být považovány spíše za teorii samotné argumentace jako takové.²⁶⁷ Z toho je zřejmé, že pojem právní argumentace je velmi obtížně uchopitelný a při jeho vymezení se dotýkáme samotného procesu právního poznávání. Jak výstižně podotýká německý právní teoretik Fritjof Haft, „*argumentace představuje vrchol juristické činnosti. Je to úloha, která se zdá být nejlehčí, ovšem jen velmi těžce se naplňuje.*“²⁶⁸ A ještě jednu vlastnost právní argumentaci přisuzuje, totiž „*nekonečnost*“.²⁶⁹ Podle jeho názoru je argumentace nekonečným procesem, tak jako není konečný počet argumentů, které lze v dané věci snést. Právní argumentace reflektuje rozmanitost a různorodost lidského života a problémů, které přináší. S tímto názorem nelze než vyslovit souhlas, což ovšem nepředstavuje ani v nejmenším výraz skepse k poznávání procesu argumentace. Pochopení její struktury a funkcí je pro

---

argumentace. Ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu. Praha: Linde, 2003, s. 9; také Kolektiv autorů. The Oxford Companion of Law. Clarendon Press, Oxford, 1980, s. 76.

²⁶⁴ Kolektiv autorů: Akademický slovník cizích slov. Academia, Praha 2000, s. 69.

²⁶⁵ Brozek, B., Stelmach, J. Metody prawnicze, s. 159.

²⁶⁶ K vysvětlení pojmu „obtížný (složitý) případ“ blíže viz 6. kapitolu této práce.

²⁶⁷ Viz blíže Brozek, B., Stelmach, J. tamtéž, s. 160- 169. Autoři zde představují velmi přehledné analýzy všech uvedených pojmů souvisejících s problematikou argumentace.

²⁶⁸ Haft, F. Juristische Rhetorik. 6. Auflage. Alberstudienbuch, Freiburg, München, 1999, s. 93.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 94.

právní vědu již po léta velmi důležitým a náročným úkolem, jehož význam vzrůstá spolu s rostoucí potřebností znalostí o právní argumentaci v právní praxi. Argumentace dle Hafta vždy znamená určitý spor, a to buď spor se sebou samým, anebo s někým jiným, o určitý předmět sporu.²⁷⁰

Je na místě konstatovat, že se lze setkat s různými pojetími právní argumentace a odlišnými přístupy k tematizaci tohoto pojmu. Např. Alexy hovoří o dělení argumentace na topicko-rétorické a procedurální pojetí.²⁷¹ Dále rozlišuje pět možných alternativních modelů právní argumentace:²⁷²

a) deduktivní

Je založen na základní myšlence, že řešení právního případu lze dovodit z platné normy za použití přesných definic právních pojmů a empirických vět.

b) decizní

Je založen na tom, že interpret (zejména soudce) vyplňuje svůj prostor k uvážení svou vůlí podle mimoprávních kritérií rozhodování.

c) hermeneutický

Je založen na modelu hermeneutického kruhu a různých způsobech jeho uplatnění v právní interpretaci.

d) koherenční

Je založen na myšlence systematické jednoty či koherence, které je kritériem správnosti argumentačního závěru.

e) diskursivní.

Je založen na myšlence, že právo je druhem racionálního praktického diskursu.

Naproti tomu, Weinberger dělí argumentaci na objektivní (striktní) a pragmatickou (rétorickou), přičemž obě pojetí striktně odlišuje charakteristikou platnosti a správnosti.²⁷³ U polského teoretika Krzysztofa Szymanka nalézáme základní rozlišení právní argumentace na argumentaci deduktivní (založenou na inferenčních schématech se dvěma pravdivostními hodnotami) a nededuktivní (založenou na pravděpodobnostních úsudcích tzv. neformální logiky).²⁷⁴ V zásadě platí, že každá

---

²⁷⁰ Tamtéž.

²⁷¹ Alexy, R. *Recht, Vernunft, Diskurs. Studien zur Rechtsphilosophie*. Frankfurt am Main, 1995, s. 191.

²⁷² Alexy, R. *Die juristische Argumentation als rationaler Diskurs*. In: Alexy, R., Koch, H.-J., Kühlen, L., Rüssmann, H. *Elemente einer juristischen Begründungslehre*. 1. Auflage, Baden-Baden 2003, s. 113 - 116.

²⁷³ Weinberger, O. *Argumentace v právu a v politice*. Právník, 1994, č. 7, s. 577.

²⁷⁴ Szymanek, K. *Perswazja, argumentacja, slaby argument, mocny argument*. In: Stelmach, J. (ed.). *Studia z filozofii prawa*. Krakow: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellonskiego, 2003, s. 33 - 44.

teorie vyzdvihuje některý z mnohých aspektů komplikovaného fenoménu argumentace a činí jej základem dalšího dělení či typologie. Bližší pohled na jednotlivá pojetí právní argumentace poskytuje následující exkurs.

4.2 Exkurs do recentních teorií právní argumentace

Ohledně základního rozdělení teorií právní argumentace lze využít kritérium myšlenkových zdrojů těchto teorií.²⁷⁵ První skupina teorií právní argumentace se odvozuje z kořenů pozitivisticko-analytické filosofie a navazuje zejména na učení Wittgensteina, Austina, Toulmina a dalších teoretiků. Druhá skupina teorií právní argumentace se odvíjí od fenomenologicko–hermeneutického filosofického směru (Kaufmann, Habermas, Alexy) a rozvíjí pragmatickou stránku právní argumentace, tj. vazbu na lidské jednání. Na tomto místě je třeba připomenout, že toto rozdělení teorií právní argumentace odráží již zmiňované základní dělení interpretace a argumentace na vnitřní (interní) a vnější (externí) složku, podle něhož složka vnitřní odpovídá logické správnosti argumentu, zatímco složka vnější odpovídá jeho přesvědčivosti, pravdivosti,²⁷⁶ plausibilitě a akceptovatelnosti argumentace v dimenzi právního společenství.²⁷⁷ Komunikativní základ teorií právní argumentace vyvolává také otázku, zda lze právní argumentaci označit za diskurs *sui generis*, tedy určitou argumentační řeč, která má svá pravidla, podle nichž lze určit správnost užitých argumentů.²⁷⁸

V této kapitole nehodlám záměrně využít rozlišující hledisko dle spočívající v odlišných filosofických východiscích, neboť se domnívám, že i diskursivní teorie právní argumentace v sobě do značné míry zahrnují prvky filosofie jazyka, teorie jazykových her apod., tedy východiska, která byla výše označena jako pozitivisticko-analytická. Odlišnost diskursivních teorií je dle mého názoru spíše v tom, že jdou ve svém zkoumání fenoménu právní argumentace podstatně hlouběji do pragmatického rozměru právní argumentace. Akceptující tato východiska se tyto teorie snaží proniknout do pravidel argumentačního diskursu a jejich hlavním předmětem zkoumání už nejsou jen útvary právního jazyka, nýbrž samotné lidské jednání, které je pragmatickým východiskem právní argumentace. Z těchto důvodů se budu v této

---

²⁷⁵ Vycházím zde z dělení uvedeného v Brozek, B., Stelmach, J. *Metody prawnicze*, s. 23.

²⁷⁶ „Pravdivostí“ se na tomto místě nerozumí logická pravdivost, která může být v příkrém rozporu se skutečností, o níž posuzované premisy i jejich závěr vypovídají.

²⁷⁷ Blíže k charakteristice a účelu tohoto dělení srv. Wróblewski, J. *Rozumenie prawa i jego wykladnia*. Ossolineum, Warszawa - Wrocław, 1990, s. 108 an., dále Alexy, R. *Recht, Vernunft, Diskurs*. s. 17-18, dále Brozek, B., Stelmach, J., *Metody prawnicze*, s. 173. V této práci srv. kapitola 1.

²⁷⁸ Tomuto tématu je věnována následující kapitola této práce.

kapitole věnovat stručnému přehledu hlavních myšlenek teorií právní argumentace, které se ve 20. století objevily na půdě právní vědy a které se zabývaly vnější složkou právní argumentace.

Jedná se o topiku Theodora Viewegha, novou rétoriku Chaima Perelmana (spolu s Lucií Olbrechts-Tyteca), Aarniovu teorii právní argumentace a konečně normativně institucionalistický pohled Weinbergerův významný především pro české teoretické myšlení. Exkurs do těchto teoretických vymezení právní argumentace volím z toho důvodu, že tyto teorie patří v současné době v našem právním prostředí k nejznámějším a nejvlivnějším. Podrobnější analýze diskursivních teorií právní argumentace (tj. zejména Habermasově a Alexyho diskursivní teorie práva), které na ně kriticky navázaly, bude věnována pozornost v následující kapitole.

4.2.1. Topika Theodora Viewegha

Německý právní filosof Theodor Viewegh vystoupil se svou teorií právní argumentace již v 50. letech 20. století. Jak již sám název jeho teorie napovídá, do značné míry ho inspirovalo velké Aristotelovo dílo Topika, které je věnováno rétorice a zkoumání struktury a funkcí správného argumentování.²⁷⁹ Dle Aristotela topoi znamenalo určitou řečovou figuru, byť v překladu toto slovo znamená něco jako „místo“, „umístění“.

Viewegh pojal svou teorii argumentace v návaznosti na Aristotela dialekticky. V rámci topoi se podle něho problémy, které jsou v argumentačním procesu řešeny, postupně znovu a znovu formulují prostřednictvím argumentů a protiargumentů.²⁸⁰ Jeho teorie staví na rétorických tezích, neboť rozhodujícím kritériem pro určení správnosti argumentu je podle Viewegha jeho váha. Argumentace má podle něho dvě fáze.²⁸¹

- 1) užití náhodných pohledů na věc v libovolném pořadí
- 2) strukturování argumentů do „katalogů“ podle příležitosti k problému

Je zjevné, že se jedná o proces, který pracuje s již (před)připraveným repertoárem hledisek, přičemž v něm nepřevažuje logické hledisko, nýbrž zejména pragmatika argumentace a vztah k předmětu argumentace.

Vieweghův pohled na právní argumentaci je tedy v podstatě dosti strukturální, neboť hledá souvislost mezi významem a smyslem užitého argumentu a povahou

---

²⁷⁹ Aristotelés. Topiky. Československá akademie věd. Praha: Academia, 1975

²⁸⁰ Aarnio, A. On Legal Reasoning, s. 93, Pawlowski, H.-M. Methodenlehre für Juristen. Theorie der Norm und des Gesetzes. 2. Auflage, Heidelberg: C. F. Müller Juristischer Verlag, s. 74 - 75.

²⁸¹ Larenz, K. Methodenlehre der Rechtswissenschaft, s. 138-140.

problému, který je argumentován. Za „topoi“ považuje Viewegh kupříkladu právní principy, zásady právního státu, dobrou víru a podobné právní standardy.²⁸² Klasickým topoi může být kupříkladu argument obecného blaha,²⁸³ veřejného zájmu, právní jistoty, přiměřenosti apod. Stejně tak jím ale může být již konkrétní právní závěr (např. uplatnění argumentu a contrario, analogický závěr apod.). Topoi tedy nelze ve Vieweghově pojetí úplně konkretizovat. Reinhold Zippelius při analýze katalogů topoi výstižně podotýká, že nakonec lze celý právní řád popsat jako právní katalog topoi.²⁸⁴ Přitom uznává, že argumenty jsou mnohostranně aplikovatelné (v závislosti na kontextu konkrétního případu), důležitým prvkem je ovšem všeobecná akceptovatelnost těchto argumentů.

V současné době se názory na topickou teorii právní argumentace různí. Lze zobecnit, že autoři zabývající se vnitřními funkcemi interpretace a argumentace topiku neuznávají jako teorii, která by přispěla k prohloubení poznání právní argumentace. Weinberger k této teorii kupř. uvádí, že „*argumenty v topice nejsou posuzovány jako axiomatická východiska, ale jako pravděpodobnostní, názorově akceptovatelné předpoklady (domněnky)*.“²⁸⁵ Z toho Weinberger dovozuje, že topika jako teorie juristického zdůvodňování není spolehlivá ani hodnověrná. Je zřejmé, že je spíše než vnitřně propracovanou teorií právní argumentace snahou o propojení aristotelovské rétoriky a reálných poznatků z právní praxe, která skutečně některé rysy této teorie, jak bude ukázáno dále, reálně uskutečňuje. V souvislosti s pragmatickým pojetím argumentace ovšem topika hraje velmi důležitou úlohu: je východiskem ke zkoumání tohoto rozměru právní argumentace, a to zejména v kontextu diskursivního nazírání na právo.

4.2.2. Perelmanova diskursivní teorie („nová rétorika“)

Podobně je tomu i u díla Chaima Perelmana (1912 - 1984), belgického právního filosofa a teoretika, které je v současné době dosti citováno.²⁸⁶ Perelman postavil svou

---

²⁸² Tamtéž, s. 141.

²⁸³ Blíže k tomu např. Kreuzbauer, G. Der Topos der Gemeinwohl in der juristischen Argumentation, s. 15 a násl.

²⁸⁴ Zippelius, R. Rechtsphilosophie. 2. Auflage, München: Verlag C.H. Beck, s. 258.

²⁸⁵ Weinberger, O. Norma a instituce. MU Brno, 1995, s. 182.

²⁸⁶ Hodnocení Perelmanovy teorie od jeho kritických následovníků jsou spíše kladná, vyskytla se i označení přirovnávající ji k „bombě“ či „převratu“ v teorii argumentace. Viz blíže http://en.wikipedia.org/wiki/Chaim_Perelman#Articles_2. Navštíveno dne 20. 6. 2007. Hlavním dílem je bezesporu slavné pojednání *Traité de l'argumentation: La nouvelle rhétorique*. Paris: Presses Universitaires de France, který vyšel poprvé v roce 1958. Spoluautorkou Perelmanovi byla Lucie Olbrechts-Tyteca. Tato práce není doposud k dispozici v češtině.

teorii na mechanismu diskursu. Každý diskurs (tj. argumentační řeč) je podle něho zaměřen k určitým adresátům, a to stejné lze říci o jakémkoliv psaném textu. Diskurs je tvořen v podmínkách posluchačů.²⁸⁷ Jedná se tedy opět o koncepci rétorickou, založenou na pojetí diskursu jako přesvědčovací procedury. Svě učení nazývá příznačně „moderní rétorikou“²⁸⁸ či „argumentační teorií“. Perelman a Olbrechts-Tyteca rozlišují tradiční schéma dvou druhů argumentace: racionální (více směřující k akcentu logiky věci) a přesvědčovací (směřující k adresátům).

Mechanismus diskursu si Perelman představuje jako argumentační kanál mezi účastníky. V modelu racionální argumentace pak Perelman pracuje s pojmem „univerzální auditorium“, které je nutno přesvědčit o správnosti argumentu. Jako klíčový moment jeho teorie se jeví právě společenská akceptace (tedy okamžik, kdy se disens mění v konsens) a auditorium přijímá názor přesvědčujícího účastníka diskursu (nejen jednotlivce, ale také instituce, sociální skupiny atd.).

4.2.3. Aarniova koncepce právní argumentace

Finský právní teoretik a filosof Aulis Aarnio, který v mnohém navazuje na Wittgensteina a kriticky na školu skandinávského právního realismu reprezentovaného zejména dánským právním teoretikem Alfem Rossem, rozpracoval teorii právní argumentace, která staví na analyticko-intencionalistických základech. Právní argumentaci tak vnímá jako „*řečový způsob prezentace argumentů*“, který se skládá z různých „dílčích“ jazykových her (modů). Společná jazyková hra je základem právní argumentace, neboť všechny myšlenkové konstrukty nutné pro porozumění právních otázek (pojmy, normy, intence, koncepce apod.) existují ve vědomích jednotlivých argumentujících účastníků a jejich význam je společnou jazykovou hrou determinován.²⁸⁹ Jejich společným posláním je hledání správného řešení právních případů. Jsou to především tyto mody právní argumentace:²⁹⁰

- a) intuice jako záruka správnosti

---

²⁸⁷ Aarnio, A. On Legal Reasoning. Turku, 1977, s. 93-94.

²⁸⁸ R. Zippelius o Perelmanovi příznačně konstatuje, že oživil staré umění rétoriky. Srv. Zippelius, R. Rechtsphilosophie, s. 256 - 257.

²⁸⁹ K tomu A. Aarnio příznačně cituje K. O. Apela, jednoho z propagátorů diskursivně-etického programu, který jazykovou hru definuje v návaznosti na Wittgensteina takto: „*Jazykové hry jsou celky, v nichž se užívání jazyka mísí s formou života a určitým způsobem vidění světa, přičemž každá z nich je odlišná od ostatních, nicméně s ostatními propojená.*“ Blíže tamtéž, s. 126.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 88 - 92.

Intuicí má Aarnio na mysli spíše předvědění²⁹¹ a předporozumění interpreta, v kombinaci s jeho právním citem. Tyto kategorie jsou prvotní podmínkou právního poznávání.

b) autorita jako záruka správnosti

Autoritou se zde rozumí autorita práva nebo autorita určité osoby či také instituce. Aarnio navíc nevylučuje, že někdy se samotné stanovisko (právní názor) tak vžije v právním společenství, že se sám stává autoritou (dochází tedy k odtržení argumentu od svého autora a jeho zobecnění do názoru právního společenství). Taková argumentace je pak založena na odkazu na většinový (převažující) názor.

c) otevřená argumentace

Jediným rozhodujícím kritériem je váha argumentů, což ovšem nevylučuje zapojení výše uvedených modů a) a b), neboť a) je z podstaty věci vždy v argumentaci implicitně přítomen. Aarnio při hledání testu správnosti právní argumentace vychází z určitých základních předpokladů, které tvoří rámec právní argumentace. Jsou to především.²⁹²

- pevné empirické předpoklady
- intersubjektivní významy (mají charakter „předstruktury poznání“, nejsou předmětem pochyb a změn)
- interpretace společných významů

Aarnio se ve své teorii soustředí na vývojový aspekt právní argumentace (tj. na její vnitřní dialektiku) a všímá si, jak se interpretace významů společných pro určité právní společenství vyvíjí v čase. Tento vývoj má dle jeho názoru tři stadia:

- 1) kvalitně odůvodněné názory mají schopnost zůstat ve vědomích účastníků diskursu
- 2) při změně klíčových poznatků a hodnot práva se mění názor (změna společného významu)
- 3) vznikají nové, odůvodněné názory

Aarniova teorie vychází z kořenů právního realismu a zdůrazňuje úlohu kultury společnosti (tedy intersubjektivních významů - společenských hodnot, zásad, normativů

---

²⁹¹ V návaznosti význam předvědění uváděný finským teoretikem G. H. von Wrightem. Viz blíže tamtéž, s. 100.

²⁹² Aarnio, A. On Legal Reasoning, s. 105.

apod.), které rozhodujícím způsobem ovlivňují právní diskurs, zejména autoritativní diskurs vedený orgány aplikace práva. Každé rozhodnutí je podle jeho názoru sociokulturním fenoménem implikujícím sociální dopad. Na druhé straně ovšem Aarnio právní realismus kritizuje a neztotožňuje se s názorem, že platnou normou je pouze norma v praxi následovaná. Aarniova teorie právní argumentace se tedy řadí k tzv. analyticko-hermeneutickým teoriím,²⁹³ navazuje přitom na filosofii jazyka a také právní hermeneutiku v její analytické formě.

Aarnio si dále všímá především struktury argumentace ve formě „argumentačních řetězců“ ve vazbě na možnost právního porozumění, které se realizuje prostřednictvím tvorby výkladových vět.²⁹⁴ Přitom se Aarnio věnuje obsáhle problematice odůvodňování právních rozhodnutí.²⁹⁵

Právní argumenty jako takové mají mít následující vlastnosti:

- a) musí být relevantní (tj. související s řešeným problémem),
- b) akceptovatelné (tedy nejen racionální, ale i hodnotově konformní s právním společenstvím)
- c) verifikovatelné (tj. v korespondenčním slova smyslu ověřitelné²⁹⁶).

Jejich vážení musí probíhat za určitých podmínek, které mají logický a hodnotový charakter, přičemž je třeba, aby byly argumenty váženy konzistentně. Tento požadavek v sobě implikuje nutnost shody či alespoň obdobnosti hodnotových systémů autora argumentu a ostatních účastníků (adresátů).²⁹⁷ V rovině aplikace práva se jedná o tzv. odůvodňovací jazykovou hru²⁹⁸, která má tři zásadní podoby: sylogistickou (tj. deduktivní), analogickou a induktivní.²⁹⁹ Tyto jazykové hry právní argumentace odpovídají výše vymezeným myšlenkovým postupům užívaným v právním případovém myšlení. Pro Aarnia je nejdůležitějším posláním právní argumentace její užití při soudcovském rozhodování, které považuje sociální tvořivý mechanismus, který vychází především z hodnotového systému společnosti.³⁰⁰

---

²⁹³ Brozek, B., Stelmach, J. *Metody prawnicze*, s. 40.

²⁹⁴ Blíže viz Aarnio, A. *Linguistic Philosophy and Legal Theory. Some Problems of Legal Argumentation*, s. 24 - 26.

²⁹⁵ Tamtéž.

²⁹⁶ Zde je zapotřebí podotknout, že toto platí pouze o skutkových argumentačních tvrzeních, nikoliv o právních argumentech (právních výkladových větách), které není možné dle verifikovat jako deskriptivní tvrzení o realitě.

²⁹⁷ Aarnio, A. *On Legal Reasoning*, s. 99.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 129.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 130.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 122.

4.2.4 Weinbergerovo pojetí právní argumentace

Rakouský právní filosof, teoretik a logik českého původu Ota Weinberger (1919) se problematice právní argumentace věnoval velmi obsáhle.³⁰¹ Jeho pojetí právní argumentace nevychází primárně z diskursivních koncepcí a soustřeďuje se na úlohu logiky v právní argumentaci. Weinberger se staví velmi kriticky i k právní hermeneutice fenomenologického směru, a byť uznává model hermeneutického kruhu jako přijatelnou strukturu právní interpretace, nepovažuje hermeneutický pohled na proceduru právní argumentace za klíčový. Jeho pojetí právní argumentace se nazývá teorií „plausibilní argumentace“.

Weinberger jako kritický pokračovatel normativní teorie práva³⁰² vychází z non-kognitivistického náhledu na právní poznávání. Oporu pro svou teorii právní argumentace nachází v jednak v logických koncepcích (G. H. von Wright) a v hodnotových teoriích. Zásadně odmítavě se staví k diskursivním teoriím právní argumentace koncipovaným J. Habermasem a jeho následovníky (především R. Alexym). Weinberger diskursivním teoriím vytýká dvě zásadní věci:

- a) přeceňování úlohy konsensu při hledání právního poznání (tj. správného, v diskursivní teorii platného řešení);
- b) úlohu kategorie racionality, která je podle zastánců diskursivní teorie produktem a cílem konsensu.³⁰³

Přitom však Weinberger nepopírá intersubjektivní charakter argumentačních procedur, ani užitečnost a funkci samotného diskursu. Na rozdíl od teoretiků zastávajících diskursivní model ovšem nepovažuje intersubjektivní mechanismus výměny argumentů za směrodatný pro určení platnosti argumentu, a to ani za podmínku tzv. ideálního diskursu.

Podle Weinbergera se právní argumentace skládá ze dvou složek.³⁰⁴

- a) odůvodňování na základě zákona (nebo jiného pramene práva) v souvislosti se zjišťováním skutečnosti;

---

³⁰¹ Z mnoha děl tohoto právního filosofa a teoretika lze připomenout zejména práci *Logik, Semantik, Hermeneutik*, kterou napsal spolu s Christine Weinberger. Weinberger, Ch. und. O. *Logik, Semantik, Hermeneutik*. Beck, München, 1979. Tato práce nebyla přeložena do češtiny.

³⁰² Weinberger je považován za pokračovatele brněnské normativní teorie (F. Weyr), ovšem nutno dodat, že jeho „normativní institucionalismus“ nese i mnohé prvky sociologických a teleologických směrů v jurisdicenci.

³⁰³ Svou vizi nástínu základních tezí teorie právní argumentace předestřel O. Weinberger české odborné veřejnosti ve stati Weinberger, O. *Argumentace v právu a v politice*. *Právník*, č. 7 roč. 133, 1994, s. 577 an.

³⁰⁴ Weinberger, O. *Norma a instituce*, s. 187.

- b) odůvodňování samotného obsahu zákonů (práva).

Z hlediska struktury právní argumentace dle objektu O. Weinberger rozlišuje v právním zdůvodnění čtyři základní druhy argumentace:³⁰⁵

- a) argumentace právními předpisy
- b) argumentace aplikací principů
- c) argumentace realizací volné úvahy (diskrece)
- d) argumentace funkční analýzou v rámci vůdčích idejí dané instituce

Toto dělení zcela evidentně vychází z tradiční dichotomie mechanismu právní regulace na tvorbu (odůvodňování *de lege ferenda*) a aplikaci práva (odůvodňování *de lege lata*). Weinberger tvrdí, že tato odůvodnění jsou založena na rozdílných argumentačních řetězcích. Právní argumentace tedy dle Weinbergera hraje klíčovou roli v zákonodárství i právní praxi. Weinberger ve své koncepci právní argumentace staví na logickém rámci právní argumentace, když tvrdí, že základem je řetěz logických vyplývání (deduktivních důsledků). Ty však samotné nemohou vyplnit pojem právní argumentace, důležitou vlastností užitých argumentů je tzv. *plausibilita*, která není primárně odvislá od „vnitřní racionality“ argumentů.³⁰⁶ *Plausibilitu* lze vnímat jako určitou „hodnověrnost“ argumentu, která je založena na celém komplexu různých faktorů zejména intersubjektivního původu.³⁰⁷

Racionálně *plausibilní* koncepce spočívá na následujících předpokladech, které charakterizují rovněž racionální stanovisko či argumentační závěr:³⁰⁸

- a) obhajované teze mají vždy pouze určitý stupeň jistoty (nikoliv absolutní pravdivosti)
- b) zkoumání *plausibility* akceptovatelných možností hodnotí jejich relativní přesvědčivost;
- c) součástí hledání racionality je i ochota vstoupit do interpersonálního diskursu;
- d) racionálně *plausibilní* úvaha není úplně zachytitelná formálně-logickými úsudky.

Weinberger se svým konceptem „*racionální plausibility* právních argumentů“ sice poskytl velmi cenný pohled „vnějšího pozorovatele“ na diskursivní teorie právní argumentace, ovšem ve výsledku jeho ostrá kritika vyznívá pouze korektivně:

³⁰⁵ Weinberger, O. *Argumentace v právu a v politice*, s. 587.

³⁰⁶ Záměrně zde užívám Wróblewského termín „*vnitřní racionality*“ - tedy logické správnosti argumentace, abych zdůraznil propojení úvah těchto teoretiků. Pro Weinbergera je *plausibilita* užitého argumentu je v podstatě odvislá od jeho přesvědčivosti a přijatelnosti pro konkrétní adresáty, což je v zásadě totéž, co Wróblewski i Alexy nazývají „*vnější racionalitou*“ či „*vnějším odůvodněním*“ argumentu.

³⁰⁷ Weinberger, O. *Argumentace v právu a v politice*, s. 578.

³⁰⁸ Přepřacováno dle Weinberger, O. *Norma a instituce*, s. 184.

Weinberger nevyvrací samotnou diskursivní platformu výměny argumentů, ale hledá jiné kritérium platnosti, které by nemělo jen procedurální charakter. Diskursivní racionalita totiž podle Weinbergera nemůže zaručit správnost argumentace.

Weinberger definuje pomocí pojmových znaků i charakteristiku tzv. „racionálního stanoviska“, které má být modelem právní argumentační procedury a jejího výsledku.³⁰⁹

- a) existuje trvalá snaha o odůvodnění obhajovaných názorů a jejich podrobení kritické zkoušce;
- b) požadavkem racionálního postoje je kombinatorní nalezení a prozkoumání všech možností posuzovaného pole³¹⁰;
- c) racionální stanovisko se vždy pídí po pramenech poznání a stupni jistoty obhajovaných tezí;
- d) kdo uvažuje racionálně, usiluje o objasnění toho, které elementy jeho názoru mají charakter poznávací a která hodnotová stanoviska jsou závislá na praktických rozhodnutích;
- e) při racionální argumentaci lze používat rozličné domněnky (předpoklady) a rozvíjet jejich logické konsekvence. Z toho vyplývá výběr akceptovatelných možností. Zkoumání plausibility analyzuje různé možnosti a hodnotí jejich relativní přesvědčivost;
- f) k racionálnímu postoji náleží také ochota vstoupit do interpersonálního diskursu. V interpersonálních diskurzech spočívá šance na tříbení názorů, eventuálně nalezení společného řešení;
- g) tam, kde se jedná o právní názor, zákonodárství a další společenské procesy, je požadavkem racionality institucionalizace procesů demokratických diskursů za účelem kritiky a hledání konsensu.

Je zřejmé, že modelem „racionálního stanoviska“ se Weinberger v mnohém přiblížil v pojmání teorie právní argumentace k teoriím diskursivním, konkrétně reprezentovaným Habermasovou diskursivní teorií práva a Alexyho procedurální teorií spravedlnosti. Weinberger tak nepopírá, že o diskursu lze uvažovat jako o modelu pro právní argumentaci a kritické právní myšlení, avšak zůstává věrný spíše analytickému pojetí správnosti a pravdy, byť nikoliv v absolutním slova smyslu.

---

³⁰⁹ Tamtéž, s. 184.

³¹⁰ Tj. sémantického pole vykládaného objektu argumentace (pozn. aut.).

4.3. Právní argument a model právní argumentace

Základní jednotkou právní argumentace je právní argument či argumentační výpověď.³¹¹ Při pokusu o jeho definici se přidržím Alexyho názoru, že „*argumenty jsou prostředkem interpretace.*“³¹² Obdobně na vztah právní argumentace a právní interpretace nahlíží Aarnio, který vidí mezi oběma procesy těsnou „vnitřní spojitost“, zejména v každodenní juristické praxi.³¹³ Argumentem tedy nazýváme určitou jazykovou výpověď, kterou představujeme adresátům argumentace důvody pro určité interpretační řešení.³¹⁴ Přitom klíčovým prostorem, v němž se interpretace prostřednictvím argumentace může realizovat, je vnější odůvodnění (externí justifikace) interpretačního závěru.³¹⁵ Pro Alexyho proces argumentace splývá s metodami interpretace, kterým je věnována pozornost na jiném místě této práce.³¹⁶ Z hlediska strukturálního je právní argument určitým tvrzením (tedy právní větou), která se vztahuje k dokazované skutečnosti (*probandum*). Právní argumentační tvrzení (právní argument) v zásadě může vypovídat o obsahu právní normy, právního principu, právní zásady, tedy souhrnně vzato o obsahu práva. Z toho plyne, že jeho typickými vlastnostmi jsou racionalita a správnost, tedy shodu významu argumentu a významu platného práva. Tato významová shoda v konkrétním případě pak zakládá právní smysl argumentu.

Naproti tomu skutkový argument vypovídá o skutečnostech světa bytí, tedy o právně relevantních skutečnostech. Právní argumentace užívaná k odůvodnění právních rozhodnutí je pak typická tím, že obsahuje vždy skutkové i právní argumenty, což odpovídá základnímu schématu právního případového myšlení, které představuje syntézu pojmového analytického myšlení a skutkového analytického myšlení.³¹⁷

---

³¹¹ Obsah pojmů „argument“ a „argumentační výpověď“ nemusí být zcela totožný. Szymanek kupř. uvádí, že argumentační výpověď může obsahovat více argumentů a je tedy pojmem širšího rozsahu, než argument sám. Viz Szymanek, K. Perswazja, argumentacja, slaby argument, mocny argument. In Stelmach, J. (ed.). *Studia z filozofii prawa*. Krakow: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2003, s. 29; stejně také Szymanek, K. *Umění argumentace*. Terminologický slovník, s. 40 - 48.

³¹² Alexy, R. *Recht, Vernunft, Diskurs*, s. 83

³¹³ Aarnio, A. *Linguistic philosophy and legal theory*. Some problems of Legal Argumentation, s. 22.

³¹⁴ Obdobně srov. Kreuzbauer, G. *Der Topos vom Gemeinwohl in der juristischen Argumentation*, s. 13 - 14.

³¹⁵ Tamtéž, s. 82.

³¹⁶ Blíže k metodám (kánonům, aspektům či hlediskům) právní interpretace viz 6. kapitola této práce.

³¹⁷ Haft, F. *Juristische Rhetorik*, s. 117. Analytické myšlení zde ovšem nevyklučuje použití ostatních myšlenkových metod, kupř. syntéze, analogie, indukce, komparace apod.

NORMA (její význam a smysl je zjišťován prostřednictvím analýzy a rekonstrukce smyslu právních pojmů užitých v právních větách, které ji vyjadřují)

↑ ↓ ↓ → proces právního rozumění³¹⁸

PŘÍPAD (jeho význam a smysl je zjišťován na základě induktivního myšlenkového postupu)

Cílem je dosáhnout situace, kdy skutkové argumenty budou odpovídat argumentům právním, tedy dojde k podřazení skutkových argumentů pod právní argumenty vykládající význam a smysl právní normy, dojde tedy k právnímu porozumění případu do té míry, že je možné posuzovaný případ právně vyřešit prostřednictvím určitého argumentačního závěru (v rovině aplikační právního rozhodnutí).³¹⁹ V syntéze analyzovaných tezí je pak skryta dialektická podstata argumentace, která z ní činí proces relativně nekončících myšlenkových konstrukcí a nalézání dalších řešení.

4.3.1. Vnitřní a vnější stránka argumentu

Samotná vnitřní struktura argumentu (nikoliv argumentace) má podobu implikačního vztahu mezi určitým počtem argumentačních premis a argumentačním závěrem (tj. konkluzí).³²⁰ Vnitřní struktura argumentu tedy zahrnuje hermeneutický požadavek, aby argument byl vnitřně logicky koherentní (závěr vyplýval z premis), ale také srozumitelný a odpovídající situaci, k níž se vztahuje. Přitom však nelze zapomenout na skutečnost, že argument je součástí intersubjektivní komunikace mezi účastníky argumentace. Z toho pramení i charakteristika jeho intersubjektivních (vnějších) vlastností, které se odrážejí v pojmu „síla argumentu“. Dle tohoto kritéria lze v zásadě rozlišit argumenty silné a slabé. Kritérium síly však není kritériem pouze logickým korespondujícím s kvalitou vnitřního odůvodnění argumentu.³²¹ Odvozuje se

³¹⁸ Blíže k problematice právní hermeneutiky viz 3. kapitola této práce. Celé toto schéma z právně hermeneutického pohledu splňuje znaky hermeneutického kruhu či hermeneutické spirály.

³¹⁹ Na tomto místě je třeba připomenout učení H. Kelsena, který považoval právní rozhodnutí o individuálních právních případech (tedy aplikaci práva) za zdroj právní normativity v podobě tzv. individuálních norem stanovujících práva a povinnosti konkrétních subjektů práva. Nikoliv tedy pouhá aplikace, ale vydání nové právní normy v individuálních skutkových podmínkách, tedy akt vůle orgánu aplikujícího právo je podle Kelsena podstatou rozhodovací praxe. Blíže Kelsen, H. Všeobecná teorie norem. MU v Brně, Brno 2000.

³²⁰ Szymanek, K. Perswazja, argumentacja, mocny argument, slaby argument, s. 28.

³²¹ Adjektivum „logický“ je zde užito výhradně ve smyslu „formálně logický“ či „predikátově logický“.

totiž od celé řady dílčích intersubjektivních kritérií, mezi něž náleží především pravděpodobnost správnosti, přesvědčivost a plausibilita argumentu. Hodnocení síly argumentu je proces subjektivního charakteru, neboť pro jednoho adresáta může být daný argument velmi silným, pro jiného nikoliv, což závisí nejen na předstrukturách jejich porozumění, ale zacílenosti argumentu na potřeby a zájmy adresáta.

Vnitřní a vnější stránka argumentu jsou tedy spojené nádoby, čím zřetelnější je vztah mezi premisami a argumentačním závěrem, tím vyšší je pravděpodobnost přesvědčivosti a plausibility argumentu (tedy jeho akceptací adresáty právní argumentace). Podle mého názoru však není vztah mezi vnitřní a vnější stránkou argumentu nutným vyplýváním, ale pouze pravděpodobnostním úsudkem. I logicky nesprávně odůvodněný argument se může stát argumentem plausibilním a přesvědčivým.

4.3.2. Deduktivní a nededuktivní argumenty

Skupina argumentů, u nichž je jejich síla dána platností logického závěru, jsou tzv. argumenty deduktivní (analytické). Jejich síla čerpá z tzv. axiomat jazyka,³²² neboli ekvivalencí jazykových výpovědí stejného významu. V korespondenci s teorií rozumění se jedná o situace tzv. „rozumění samo sebou“ (neboli isomorfismu).³²³ Takový argument je na základě své vnitřní sepnutosti s axiomem jazyka platný, přičemž o něm mezi účastníky dané argumentační řeči není sporu.³²⁴

Příkladem může být tento argument:³²⁵

P: Pan Novák je ženat.

↓

Z: Pan Novák není svobodný.

který je platný na základě axiomatické platnosti skryté premisy, že

P (s): „Svobodný muž je ten, který není ženatý.“

---

³²² Axiom jazyka znamená výpověď, jejíž platnost se nezpochybňuje - je vždy dána. Každý systém znaků je postaven na určitých axiomatech, která představují východiska celého systému. Axiom tak představuje definici v kruhu (tautologii), která potvrzuje sebe sama. Blíže např. Sousedík, P. Logika pro studenty humanitních oborů. Druhé, rozšířené vydání, Praha: Vyšehrad, 2001, s. 182 - 187.

³²³ K isomorfismům (enthymematům) blíže viz kapitola 1 a 6 této práce.

³²⁴ Tato situace ovšem předpokládá účastníky stejné jazykové hry. Pokud by došlo ke střetu různých jazykových her, nebyl by splněn základní předpoklad situace bezprostředního rozumění (jasnosti sémantiky jazyka). Zpochybnění axiomatickosti argumentačního tvrzení by pak znamenalo rovněž relativizaci platnosti takového argumentu. Podobně viz Szymanek, K. Perswazja, argumentacja, mocny argument, slaby argument, s. 32.

³²⁵ „P“ označuje v tomto schématu premisu, zatímco „Z“ argumentační závěr.

Z pohledu využití v aplikační právní argumentaci je tento argument skutkovým argumentem, neboť popisuje skutkový stav. Dokazovanou skutečností (probandem) je v tomto případě osobní stav pana Nováka.

Většina deduktivních argumentů má samozřejmě složitější logickou strukturu, avšak jejich podstata tkví stále v modelu sylogistickém (inferenčním) podřazování, z něhož usuzujeme na splnění pojmových znaků určitého pojmu (v tomto případě statusové adjektivum „svobodný“).

Druhou skupinu argumentů z pohledu kritéria síly argumentu tvoří ty, které nemají pouze deduktivní povahu - argumenty nededuktivní (v Weinbergerově terminologii „pragmatické“). Tyto argumenty mají toliko pravděpodobnostní základ a jejich konkluze nevyplývá výlučně z premis.³²⁶ Logika je pouze jednou z podmínek správného právního poznávání, nikoliv však jeho samotným základem.³²⁷ Do hry se při hodnocení síly těchto argumentů dostává zejména faktor autority či faktor zájmů autora i adresátů argumentu. Síla těchto argumentů je dána jejich vnějším odůvodněním, tedy zejména jejich přesvědčivostí. Logická pravidla inferenčního usuzování jsou zde použitelná pouze omezeně a nepředstavují test správnosti argumentu.³²⁸ V tomto kontextu se hovoří o tzv. neformální logice, která si klade za cíl popsat metody praktické argumentace v kontextu její úlohy v poznávání a utváření sociálních vztahů (tedy i vztahů právních). Hlavní metodologickou otázkou představuje hledání testu správnosti, tedy kritérií, která determinují správnost takového argumentu.

Příkladem pravděpodobnostní úvahy může být následující skutkový argument:³²⁹

P1 *Jan je známý pražský ekologický aktivista.*

P2 *Včera proběhla v Praze demonstrace ekologických aktivistů proti globálnímu oteplování.*

P3 *Jan v době jejího konání nebyl doma.*

Z *Jan se pravděpodobně zúčastnil demonstrace ekologických aktivistů.*

Z uvedených premis nelze jednoznačně deduktivně usoudit, že Jan se zúčastnil uvedené demonstrace. Na druhé straně však premisy P1 - P3 představují dostatečné racionální důvody pro to, abychom mohli pravděpodobnostně usuzovat, že Jan se této demonstrace skutečně zúčastnil.

Jak vidno, nededuktivní argumenty hrají velmi významnou úlohu např. při rekonstruování skutkových okolností právních případů, ale nejen tam. I při řešení otázek

³²⁶ Szymanek, K. Perswazja, argumentacja, mocny argument, slaby argument, s. 40.

³²⁷ Augsberg, I., Ladeur, K.-H. Auslegungsparadoxien. Zu Theorie und Praxis juristischer Interpretation. Rechtstheorie 36, Duncker & Humblot, Berlin, 2005, s. 143- 184.

³²⁸ Weinberger, O. Argumentace v právu a v politice. Právník, č. 7 roč. 133, 1994, s. 584, dále Szymanek, K. Perswazja, argumentacja, mocny argument, slaby argument, s. 42 - 44.

³²⁹ P1 - P3 jsou premisy a Z je závěr argumentačního schématu.

právních interpret velmi často pracuje při hledání odpovědi na otázku *quid iuris* s pouhými pravděpodobnostními úsudky, a to při používání všech interpretačních metod, využívání analogie a prostředků vyplňování mezer v zákoně, které jsou založeny na teleologických a hodnotových úsudcích, které nepracují s jednoznačnými ověřitelnými premisami, ale spíše aproximativními interpretačními postuláty.³³⁰

4.4. Struktura právní argumentace

Strukturou právní argumentace rozumíme určité uspořádání jednotlivých prvků tohoto procesu. Dle Hafta má argumentace tři základní strukturní prvky:

- a) předměty argumentace
- b) procesní postup, dle něhož jsou argumenty ve sporu užívány
- c) základní typy argumentů, které je možno rozlišit.³³¹

Tradičním schématem reflektujícím komunikativní povahu argumentace je schéma subjekt - objektové, které zahrnuje argumentující subjekt (orgán aplikující právo, účastník právního procesu, právní vědec, laik apod.) a objekt argumentace, o němž je veden spor, či který je prostřednictvím argumentů vykládán, řešen či autoritativně rozhodován.

Tímto objektem mohou v zásadě být skutečnosti jazykové a skutečnosti faktické (čili nejazykové).³³² Subjekt-objektové schéma však popravdě není v této podobě nikdy kompletní, a to ani v případě monologické argumentace subjektu se sebou samým, neboť argumentace nikdy nesměřuje pouze „*ad rem*“ (k věci), nýbrž vždycky má argument svého adresáta či okruh adresátů. Každá argumentace je tedy podle mého názoru povahou argumentací „*ad rem et ad personam*“, tedy k věci i k osobám, účastníkům argumentační řeči.³³³ Subjekt - objektové schéma lze tedy zjednodušeně vyložit spíše jako kruhové schéma intersubjektivního charakteru.

4.4.1. Předmět argumentace

Již zmíněná ukotvenost právní argumentace v jazykové komunikaci způsobuje, že i zmíněné dělení objektu argumentace na jazykové a nejazykové skutečnosti je velmi

---

³³⁰ K tomu blíže v 6. kapitole věnované právním případům a metodologii jejich řešení.

³³¹ Haft, F. Juristische Rhetorik, s. 94.

³³² Tamtéž, s. 95.

³³³ V tomto ohledu se bezesbytku ztotožňuji s názorem Perelmanovým, který k tomuto problému uvádí: „Každý diskurs je zaměřen k určitým adresátům, a často zapomínáme, že to samé platí o jakémkoliv psaném textu. Diskurs je tvořen v podmínkách posluchačů.“ Citováno v Aarnio, A. On Legal Reasoning, s. 94.

relativní. Fakta totiž uzpůsobujeme pro jejich použití v argumentaci do tzv. „skutkových tvrzení“, tedy útvarů jazyka. Bez těchto skutkových tvrzení by fakta nemohla být komunikována dále a logicky ani použita jako argument. Jak podotýká dále Haft, přesto se ve skutečnosti se však vždy jedná o spory o určitá fakta, které ovšem probíhají jaksi „skrytě“ za sporem o tvrzení o těchto skutečnostech.³³⁴ V oboru právní argumentace je proto klasickým objektem argumentace „právní případ“. Právní případ však nepředstavuje pouze skutkový děj jako takový (tedy fakta), nýbrž je jednotou skutkového děje a jeho právních významů, které skutkovému ději podle platného práva lze přiřadit.

Pro nalezení smyslu práva v konkrétním případě je ovšem nutno zhodnotit, která z potenciálních právních významových rovin případu odpovídá řešené otázce. Interpret proto musí „pozorovat případ zblízka“, aby dospěl ke správnému určení právního významu skutkového děje.³³⁵ Proto podle mého názoru nelze říci, že by předmětem právní argumentace v některých případech byla pouze fakta či pouze jazykové skutečnosti (právní termíny, právní věty, právní text). V každodenní právní praxi se spíše jedná o propojenou kombinaci obou skutkových i právních aspektů právních případů.

4.4.2. Argumentační postup

Na úvod k této části struktury právní argumentace je vhodné poznamenat následující tři poznatky, které jsou společné pro všechny právní argumenty:

- a) ke každému problému, jehož řešení se hledá prostřednictvím právní argumentace, je možné nalézt velké množství různých argumentů;
- b) většina těchto argumentů má schopnost být použita tzv. oboustranně, tedy pro dvě či více variant řešení;³³⁶
- c) žádný typ argumentu nemá předem zaručen nárok na správnost, neboť jeho síla se mění spolu s kontextem právního případu a osobností interpreta.

Argumenty jsou v argumentačních postupech vzájemně propojeny, přičemž tento systém se nejčastěji popisuje právě modelem „řetězce“ či „sítě“ argumentů.

---

³³⁴ Tamtéž, s. 97.

³³⁵ Aarnio, A. On Legal Reasoning, s. 46. V 6. kapitole se tématice významových rovin právního případu věnuji obsáhleji a uvádím i demonstrativní příklad.

³³⁶ Aarnio k tomuto problému výstižně podotýká, že základní zásadou právní argumentace je pravidlo, podle něhož nesmí být zároveň v jednom argumentačním řetězci jeden argument použit pro i proti témuž tvrzení (zásada bezrozpornosti či koherence). Argument ovšem může mít objektivně oboustranný charakter. Blíže viz tamtéž, s. 98.

Jelikož argumentační výpovědi jsou vlastně výkladovými větami, vytváří tyto výkladové věty řetězec argumentů směřující k odůvodnění argumentačního závěru.³³⁷ Základní metodologickou otázkou je, v jaké fázi lze považovat argumentovanou tezi (dokazovanou tezi) za dostatečně odůvodněnou. Odpověď na tuto otázku je vždy závislá na okolnostech konkrétního argumentačního řetězce, jeho účastníků, předmětu a cíle, který účastníci sledují. Z relativity poznávacích schopností interpreta a teoretické nekonečnosti modelu hermeneutické spirály plyne, že argumentační závěr může být odůvodňován nekonečným počtem argumentačních tvrzení. To by ovšem neodpovídalo potřebám právní praxe, která okamžik dostatečné odůvodněnosti spojuje s významy pojmů srozumitelnost, přesvědčivost a přezkoumatelnost právní argumentace. Splňuje-li právní argumentace tyto požadavky, pak je právním společenstvím považována za dostatečně odůvodněnou a plausibilní.

V kontextu právního případového myšlení to znamená, že argumenty jsou většinou tvořeny nejprve výkladovými právními větami obecnějšího rázu, poté deskriptivními skutkovými větami a v poslední odůvodňovací fázi pak dochází k okamžiku, kdy je na základě porovnání skutkových právních vět s výkladovými právními větami vytvořena konkrétní subsumpční právní výkladová věta (věty) řešící konkrétní právní případ. V případě aplikační argumentace je pak tato věta transformována do výroku aktu aplikace práva (individuálního právního aktu).

Argumentační řetězec může mít v zásadě dvě různé podoby, které se liší jak svou složitostí, tak i strukturním uspořádáním jednotlivých prvků.³³⁸ První podobou je tzv. **lineární argumentace**. V tomto argumentačním modelu se argumenty řadí do jednoduchého nevětveného řetězce za sebe, aniž by docházelo k nějakým myšlenkovým odbočkám či zvažování různých variant. Jeden argument logicky vyplývá z druhého, přičemž o ostatních možných argumentech není řeč (nejsou explicitně použity). V této podobě argumentace se využívá především dedukce (odvození zvláštního od obecného), indukce (dovození obecného od zvláštního) a analogie (odvození zvláštního od zvláštního).³³⁹ V aplikační právní argumentaci tento lineární řetězec argumentů vyplňuje prostor mezi normou a právním případem, přičemž povaha této podoby právní argumentace v podstatě vylučuje řešení obtížnějšího právního problému, ať již skutkové či právní povahy.

---

³³⁷ Tamtéž, s. 96.

³³⁸ Haft, F. Juristische Rhetorik, s. 98.

³³⁹ Tamtéž, s. 102 - 104.

Oproti tomu, **dialektická argumentace** je argumentačním postupem, který je založen na rozporu jednotlivých argumentačních tvrzení a jeho odstraňování. Při snaze nalézt řešení mohou vznikat další rozpory mezi argumentačními tvrzeními. Dialektická argumentace má své kořeny v antické filosofii dialogu. Tento model právní argumentace se může uskutečňovat v zásadě dvěma způsoby: buď formou prostého dialogu mezi účastníky, anebo formou modelu určitého trojúhelníku (účastníků a „neutrálního pozorovatele“), který argumenty účastníků posuzuje. Právě pozice neutrálního pozorovatele umožňuje vnést do argumentační řeči metodu nestranného vážení argumentů. Tento model je rovněž nejbližší modelu fungování aplikační argumentace v právních procesech. Nestranným pozorovatelem, který je povolán k vážení argumentů účastníků, je zde orgán aplikující právo.³⁴⁰ Zároveň však tento model rozhodně není vyčerpávajícím popisem argumentačních procedur v procesu aplikace práva, schází mu totiž dimenze procesních pravidel právní argumentace a kritérií poměrování váhy argumentů.

4.4.3. Typologie argumentů

Právní věda se hledáním měřítek váhy argumentů zabývá již mnoho let, avšak doposud bez finálního teoretického řešení, je-li takové řešení vůbec v tomto oboru vědeckého zkoumání možné. Je tomu tak zřejmě proto, že otázka měřítka váhy či správnosti argumentu totiž nemá v oboru obecné právní úvahy žádné řešení. Teprve v kontextu konkrétního právního případu se lze ptát, které právní argumenty uplatněné při hledání jeho řešení převáží a mohou tak být označeny za správné.

Obecně však lze - opět ze strukturálního hlediska - rozřadit typy argumentů dle určitých společných cílů argumentace, které mají být obecně s různou mírou vždy naplněny. Jsou jimi racionalita, etika a plausibilita.³⁴¹ Racionalita argumentačního závěru je založena na argumentaci skutkovým stavem (fakty), etický rozměr argumentace je postaven na bázi obecně sdílených právních hodnot a konečně plausibilita je založena na korespondenci argumentačního závěru s předporozuměním interpreta. Racionálně tedy argumentujeme zejména prostřednictvím obdobných případů, čísel, či jiných skutkových okolností, eticky pak prostřednictvím pojmů, základních zásad, právních principů, norem a hodnot, a konečně plausibilně

---

³⁴⁰ Tamtéž, s. 108.

³⁴¹ Tamtéž, s. 111.

prostřednictvím svých poznatků, zkušeností, paušálních soudů či obecně přijímaných pravd.

4.5. Argumentační techniky

Argumentační techniky (či také argumentační či rétorické figury) jsou určité postupy, které jsou užívány argumentujícími účastníky v závislosti na předmětu a osobách účastníků. I pro argumentační techniky je charakteristický poznatek, o němž byla řeč již v subkapitole věnované struktuře právní argumentace, a to sice absence apriorního nároku na správnost.

Kde jedna argumentační technika může vést k přesvědčení ostatních účastníků o správnosti argumentu i argumentačního závěru, v jiném případě se může ukázat jako nevhodná a vedoucí k nesprávnému řešení. Argumentačních figur existuje mnoho a není smyslem této práce je zde vypočítávat, navíc všechny tyto figury rozhodně nelze zařadit do instrumentária právně argumentačních technik. Je možné však postihnout určité jejich obecné znaky a pokusit se je tak rozlišit.³⁴² V návaznosti na již zmiňované dílčí součásti procesu právní argumentace je možno rozlišovat mezi topickými, pragmatickými a rétorickými figurami.³⁴³

4.5.1 Topické figury

Topické argumentační figury velmi úzce souvisejí s případovým myšlením. Případové myšlení je z podstaty věci základem myšlení právního, neboť právo se uskutečňuje v právních případech. Právní případ má svou skutkovou a právní rovinu, které jsou obě předmětem právní argumentace. Předmětem topických figur jsou zejména popisy skutkových dějů, tedy skutková tvrzení. Topické figury jsou tedy založeny na myšlenkové metodě srovnávání (porovnávání), tedy analogii skutkových aspektů právních případů. Klíčem k úspěšnému topickému argumentu je vystihnout podstatné rysy případu, které mají určující vliv na jeho právní kvalifikaci. Takové argumentační tvrzení pak může být následováno jeho právním hodnocením, anebo nikoliv - v modelu nestranného pozorovatele je hodnocení váhy tohoto argumentu a jeho právního hodnocení na tomto pozorovateli. V procesu aplikace práva před příslušnými aplikačními orgány tedy topické argumenty hrají klíčovou roli při

---

³⁴² Haft tuto skutečnost vyjadřuje tak, že mezi těmito třemi typy figur nelze shledat nějaké striktní rozhraničení. Blíže viz tamtéž, s. 116.

³⁴³ Haft, F. Juristische Rhetorik, s. 115.

objasňování skutkového stavu, který je základem pro právně hodnotící úvahu tohoto orgánu.

Příkladem pro topický právní argument může být v kontextu právního případu náhrady škody způsobené provozem motorového vozidla na psu, který vběhl pod rozjeté vozidlo: „Váš pes neměl obojek a pobíhal zcela volně po vozovce mezi jízdními pruhy.“ Právní hodnocení tohoto argumentu se bude ubírat tím směrem, zda se nejedná o okolnost vylučující (omezující) zavinění řidiče motorového vozidla.

Jak uvádí Haft, nejspecifičtějším juristickým topickým argumentem je figura autority (**argumentum ex autoritate**). „Ničeho nemůže být tak moc zneužito jako *authority*“, říká Haft a naráží na problém užívání tohoto argumentu v situacích, kdy to - jeho slovy - není „fěr“. Argument autority, tedy poukaz na tvrzení určitého subjektu, které apriori vznáší určitý nárok na správnost (bez nutného prověření v kontextu podmínek konkrétního případu), má pro právníky zvláštní význam v tom, že působení samotného práva ve společnosti je autoritativní a idea správnosti tvoří nedílnou součást fenoménu práva. Vyhledání argumentativní autority se proto jeví jako logickým únikem ze situace, kdy věcné argumenty neposkytují jednoznačné řešení a argumentační řeč tedy nevyústí v porozumění smyslu případu, nýbrž v neporozumění. Argument autority nemá však věcnou povahu, nýbrž povahu osobnostní.³⁴⁴ Tento aspekt dává tomuto argumentu v konkurenci ostatních více váhy, pokud se jedná o autoritu všeobecně v daném oboru práva či obecně uznávanou. Podle Hafta je možné použít tuto figuru správně („fěrově“) pouze za následujících předpokladů:³⁴⁵

- a) citovat lze pouze to, co účastník skutečně přečetl
- b) co účastník pochopil
- c) co se k případu hodí

I na argument autoritou se tedy vztahují základní mantinely přístupu argumentujícího subjektu. Naopak, základní direktivou v negativním slova smyslu zůstává zákaz zneužití argumentu autoritou. Zneužití argumentu se samozřejmě netýká jen tohoto, nýbrž všech argumentů, a to nejen topických. O zneužití argumentu lze samozřejmě mluvit nejen v situaci, kdy interpret takto zakrývá své neporozumění případu a argumentuje tvrzením, které skutkovým podmínkám případu neodpovídá, ale i v situaci, kdy interpret porozuměl případu, ovšem ze subjektivních důvodů dává přednost jinému řešení případu a dle toho i vybírá argumenty (tzv. tendenční argumentace, založená na tendenční interpretaci jednotlivých prvků případu).

---

³⁴⁴ Viz blíže také Szymanek, K. Umění argumentace. Terminologický slovník, s. 48 - 41.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 119.

Pod autoritou si obvykle představíme učeného odborníka s dlouholetými zkušenostmi či renomovaného vědce. Ovšem autoritami uznávanými v realitě právního života společnosti jsou také a především instituce, především pak hierarchicky vysoce postavené orgány aplikace práva, které jsou nadány mocenskou autoritou rušit jiné akty tvorby i aplikace práva, případně metodicky vést jiné níže postavené aplikační instituce. Za všechny lze jmenovat především Ústavní soud, či vrcholné orgány soustavy obecných soudů (Nejvyšší správní soud, Nejvyšší soud ČR), dále také ústřední orgány státní správy.³⁴⁶ K institucím, které tímto druhem právní autority nedisponují, náleží kupř. veřejný ochránce práv, jehož autorita je odvislá v zásadě pouze od společenské akceptace tohoto institutu i osoby, která tuto funkci toho času zastává. Ze zahraničních zdrojů autorit ve sféře právní argumentace lze uvést kupříkladu Evropský soud pro lidská práva ve Strassbourgu či Evropský soudní dvůr v Lucemburku v oblasti práva Evropského společenství (ES).³⁴⁷

4.5.2. Pragmatické argumentační figury

Pragmatickými figurami se na půdě právní argumentace rozumí ty figury, které jsou přímo napojeny na sdělované volní stanovisko argumentujícího subjektu. Jinak řečeno, tyto figury představují možné způsoby, jak vést argumentační řeč tak, aby užité argumenty ve vzájemné souvislosti tvořily významový celek vypovídající o volním stanovisku argumentujícího subjektu.

Na tomto místě je vhodné upozornit na dvě základní zásady, jimiž by se z pragmatického pohledu měly argumentační figury řídit.

a) srozumitelnost argumentace

Srozumitelnost argumentace je do značné míry závislá na složitosti zvolených formulací. Jak uvádí Haft, „*neexistují převážně složité myšlenky, nýbrž pouze komplikované formulace.*“³⁴⁸ Srozumitelnost má ovšem jak rozměr subjektivní, tak rozměr objektivní. Subjektivní stránka srozumitelnosti právní argumentace spočívá v tom, že argumentační řetězec by měl být přizpůsoben hermeneutickým schopnostem

---

³⁴⁶ Srv. blíže zejména čl. 83, 87 a 91 Ústavy ČR.

³⁴⁷ K úloze Evropského soudního dvora v se sídlem v Lucemburku viz blíže čl. 35 Smlouvy o Evropské unii, již je ČR vázána na základě Smlouvy o přistoupení k EU vyhl. pod č. 44/2004 Sb. m.s. Evropský soud pro lidská práva je zřízen čl. 19 a násl. Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění protokolu 3, 5 a 8. Vyhl. pod č. 209/1992 Sb.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 121.

svých adresátů. To lze ovlivnit zejména jazykovým vyjádřením argumentačních tvrzení (tzn. volbou určitých výrazů, přehlednou syntaxí a stylem vyjadřování).³⁴⁹

Objektivní rozměr srozumitelnosti spočívá v požadavku potenciality porozumění - aby argumentaci bylo možno porozumět. Z argumentačního řetězce by především mělo být seznatelné, co je prokazováno, jaké argumentační závěry jsou vyvozovány z uvedených premis. Naplnění objektivní stránky srozumitelnosti přispívá především koherence a bezrozpornost argumentace. Při nedostacích v tomto rozměru právní argumentace pak vznikají tzv. argumentační chyby, které mohou vést ke zpochybnění správnosti argumentačního závěru.³⁵⁰

b) orientace v argumentačním řetězci

V tomto bodě se projevuje pragmatická vyzrálость argumentujícího subjektu. Argumentace by měla takřikajíc volně plynout, tedy zachovávat vzájemnou návaznost argumentů nejen po stránce logického vyplývání, ale zejména věcné koherence. Je důležité, zda argumentující subjekt volí induktivní, deduktivní či analogický způsob usuzování, neboť tuto volbu je třeba pro zachování konzistence v dané části argumentačního řetězce držet, což ovšem nevylučuje dílčí zařazení ostatních způsobů usuzování. Ty by ale neměly narušit celkovou povahu argumentačního řetězce.

Pragmatika argumentace tedy do značné míry spočívá ve snaze přiblížit adresátům myšlenkové pochody natolik srozumitelně, aby je adresáti byli s to pochopit a porozumět. Srozumitelnost argumentace se tak jeví v úzké souvislosti s její přesvědčivostí, nesrozumitelná argumentace zároveň postrádá přesvědčivost.

4.5.3 Rétorické figury

Do instrumentária figur argumentace patří nepochybně rétorické figury. Obsahem těchto figur jsou určitá tvrzení, která nejsou odlišná věcně (tj. ve vztahu k objektu argumentu), nýbrž ve vztahu k formě takového tvrzení. Tato specifická forma pak umožňuje těmto figurám zvláštní působení na vědomí adresáta, které spočívá především ve zdůraznění argumentovaného tvrzení prostřednictvím opakování výrazu,

³⁴⁹ Např. adresát argumentace, který má pouze základní vzdělání, sotva porozumí odborným latinským právním výrazům. Právní argumentace, v níž by takové výrazy byly obsaženy, by pro něho mohla být nesrozumitelná. Parémie „*ignorantia legem neminem excusat*“ se na tento případ nevztahuje, neboť zde nejde o obsah právních pravidel, ale formu výkladových vět, jakou je tento obsah sdělován. Proto by právní argumentace měla být srozumitelná i těm, kteří odborné výrazy právního (či právníckého) jazyka neznají.

³⁵⁰ Pro stručnou analýzu typologie možných argumentačních chyb viz blíže Achterberg, N. Argumentationsmängel als Fehlerquellen bei der Rechtsfindung. Rechtstheorie, 1979, Beiheft 1, s. 43 an.

jeho postupného zesilování, anafor³⁵¹ apod. Těmito figurami se v zásadě mění význam argumentovaného výrazu a také jeho váha v argumentačním řetězci. Z toho vyplývá, že tyto argumentační figury mají v podstatě sémanticko-pragmatický základ.

Rétorické figury mají svůj největší význam v mluvených projevech, nikoliv v projevech psaných, a proto se jimi nadále nebudu podrobněji v této práci zabírat.³⁵²

4.6. Nejdůležitější právní argumenty

Mezi nejčastěji užívané, svým způsobem typizované, právní argumenty patří tzv. zvláštní právně-logické argumenty. Přívlastek „právně-logické“ zde uvádím z důvodů spíše didaktických a tradičních, neboť v odborné literatuře bylo již mnohokrát ukázáno, že tyto právní argumenty nejsou převážně logického charakteru, nýbrž klasicky topicko-rétorického. Navíc, existence samotné „právní logiky“ je nanejvýš sporná³⁵³ a v současné době není příliš uznávána. Právní věda dnes vychází spíše z toho, že existují určité myšlenkové konstrukce užívané v právním myšlení, které vycházejí z instrumentária formální a predikátové logiky (různé typy sylogismů, logické spojky, apod.), avšak specifické právně-logické myšlení je pouze prázdný pojem.³⁵⁴ Od právní logiky v uvedeném slova smyslu je třeba odlišovat tzv. logiku normativních vět či logiku norem, která je specifickým pokusem o teoretické uchopení vztahů mezi normativními větami.³⁵⁵

Pragmatika užívání těchto argumentů je odvislá od předporozumění smyslu (tedy očekávanému smyslu) práva v konkrétních případech. Nelze tedy dovodit žádná absolutně platná pravidla jejich užívání, pouze u některých z nich modelově vymezit situace, v nichž jejich použití bude se zřetelem k povaze věci plausibilní a správné.³⁵⁶ Tuto hlavní myšlenku je třeba mít při užívání těchto argumentů neustále na paměti. Současné užití vícera argumentačních figur v témže argumentačním řetězci totiž může

³⁵¹ Anafora znamená opakování určitého slova či skupiny slov s cílem zdůraznit jejich důležitost. K pojmu anafora blíže viz Szymanek, K. Umění argumentace. Terminologický slovník, s. 29 - 30.

³⁵² Blíže k rétorickým figurám v právní argumentaci viz Večeřa, M., Urbanová, M., Hungr, P. Základy rétoriky pro právníky. MU v Brně, 2001, s. 79, dále v obecné rovině Toman, J. Jak dobře mluvit. Praha: Svoboda, 1981, s. 297 an.

³⁵³ Tyto hlasy se mohutně ozývají více z tábora samotných logiků, než právních teoretiků. Srv. např. Gahér, F. Tvorba, interpretácia a aplikácia právnych noriem. In Brzobohatá, K. (ed.). České právní myšlení a logika - minulost a perspektivy II. Sborník z konference. MU v Brně, 2005, s. 40.

³⁵⁴ Funkcionální definici tzv. „právní logiky“ uvádí Weinberger, když říká, že právní logika je soustava logických systémů, které lze uplatnit při právní práci. Viz blíže Weinberger, O. Základy právní logiky. Brno: MU v Brně, 1993, s. 14.

³⁵⁵ Jedná se o tzv. deontickou logiku. Blíže viz tamtéž, s. 151; také Knapp, V. Vědecká propedeutika pro právníky, s. 135 an.

³⁵⁶ Srv. Knapp, V. Vědecká propedeutika pro právníky, s. 51 - 52.

vést k logickým rozporům, i proto je třeba řídit se již zmíněným kritériem smyslu a účelu argumentace, ovšem v souladu se zásadami vnitřní koherence celého argumentačního řetězce. Logika v právní argumentaci, jak se domnívám, spíše znamená racionalitu, tedy onen „logos“ v tom slova smyslu, v němž ho užívali již antičtí filosofové.³⁵⁷ Tento „logos“ nelze bez dalšího ztotožnit ani s jedním systémem v současné době existujících logik (formální, neformální, deontické, logiky tříd apod.). Právní argumentace je procesem, který z různých logických myšlenkových konstrukcí čerpá, avšak ani zdaleka se jimi nevyčerpává.

Následující katalog právních argumentů je tedy souhrnem topikko-rétorických argumentačních figur, které lze užít samozřejmě i jinde, než v právní argumentaci. Některé z nich jsou však pro právní argumentaci typické či dokonce pro výklad právních textů nezbytné.³⁵⁸

1) argumentum a simili (per analogiam)

Je aplikací jedné z hlavních metod právního uvažování, tedy metody analogie (porovnávání, srovnávání). Znamená, že v obdobných případech lze použít stejný interpretační závěr, jako u případu jiného. Někdy je také traktován jako odvození „zvláštního“ od „zvláštního“. V rovině porovnávání výkladových právních vět má dvě hlavní formy: analogii legis a analogii iuris. Za skutečnou analogii (tedy důkaz podobnosti) se ovšem tradičně považuje pouze analogie legis. Je tomu tak proto, že pro platnost analogického závěru se vyžaduje test obdobnosti (či dokonce stejnosti) zásadních pojmových znaků porovnávaných pojmů.

Analogie iuris je postup, kterým je kdekoliv v právním řádu nalézáno a konstruováno nové právní pravidlo platící pro situaci právem výslovně neupravenou. Tento postup má ryze teleologický charakter a nemá se srovnáváním pojmových znaků u analogie legis (která může být dána na rozdíl od analogie iuris přímo zákonnou direktivou - „*použije se obdobně*“) nic společného. Jedná se většinou o aplikaci

---

³⁵⁷ „Logos“ se v antické filosofii objevuje nejen jako výraz pro „rozum“, nýbrž také pro „řeč“, „řád“, „mysl“ apod. Viz blíže např. Gadamer, H.-G. *Člověk a řeč*. In *Člověk a řeč (Výbor textů)*. Oikoymenh, Praha 1999, s. 22.

³⁵⁸ Vymezení hlavních tzv. právně-logických argumentů je v současné době již do značné míry notorií, přesto samozřejmě u různých autorů nalzáme připomenuty některé jiné argumenty. Stejně tak je zřejmé, že jakýkoliv výčet těchto argumentačních figur nemůže být z povahy věci (potenciální nekonečnosti a bezbřehosti právní argumentace) konečný. Proto je vhodné hned na úvod odkázat na relevantní literaturu, z níž bylo především v této části kapitoly zejména čerpáno: Brozek, B., Stelmach, J. *Metody prawnicze*. Zakamycze, Krakow 2004, s. 213 - 218; Večeřa, M., Urbanová, M., Hungr, P. *Základy rétoriky pro právníky*. MU v Brně, 2001, s. 78 - 80, Bydlinski, F. *Grundzüge der juristischen Methodenlehre FOWI*, Nummer 95, 2003.

obecnějších právních standardů (zásad, principů, kautel, maxim apod.). Naproti tomu, analogie legis je v právním řádu ve své explicitní podobě velmi hojně zastoupena, ve své implicitní (tedy nevyčleněné) formě tvoří jednu z nejužívanějších myšlenkových postupů v právním myšlení a je podstatou některých dalších právních argumentů.

2) argumentum a contrario (neboli argumentum per eliminationem)³⁵⁹

Je považován za logický opak analogie, přikazuje dovodit interpretační závěr z opaku. Podle Szymanka má argumentum a contrario spíše charakter interpretačního odkazu či direktivy, nikoliv logického odvození.³⁶⁰ Tato myšlenková konstrukce a priori předpokládá, že neexistuje třetí možnost (z toho také synonymický název argumentum per eliminationem, tj. vyloučením třetího - *tertium non datur* - třetí není dáno). Z tohoto vymezení pramení i základní vymezení oblasti možného použití argumentu a contrario pouze na případy, kdy určitý právní pojem ve svém rozsahu zahrnuje pouze dva podřazené pojmy, tedy určitou sémantickou dichotomií. Tak např. učebnicový příklad argumentu a contrario zní následovně:³⁶¹

P1: „Věci jsou movité nebo nemovité.“³⁶²

↓

P2: Nemovitostmi jsou pozemky a stavby spojené se zemí pevným základem.“

↓

P3 „Jízdní kolo nemá pevný základ a není spojeno se zemí.“

↓

P4=Z1 „Jízdní kolo není věc nemovitá.“ (dílčí argumentační závěr a zároveň další premisa)

→ **Z2: Jízdní kolo je věc movitá. (per argumentum a contrario Z1)**

Z uvedeného je zřejmé, že tento myšlenkový postup může být v kontextu argumentu a contrario správný jedině tehdy, pokud neexistuje právní pojem pro jakýsi třetí druh věcí z hlediska jejich typické vlastnosti (tj. v tomto případě pohybu či stability v prostoru). Jelikož náš právní řád takový pojem nezná, je tento argumentační závěr

³⁵⁹ Některé současné učebnice právní teorie vymezují tyto argumenty odlišně (jako dva různé právní argumenty), ačkoliv se jedná o tutéž myšlenkovou konstrukci. Lišit se ovšem může počet prvků, na něž je vylučovací postup aplikován. Toto odlišení považuji za teoreticky přínosné, ovšem praxí příliš nereflektované (o čemž svědčí i převažující praxe nazývání vylučovacího postupu per argumentum a contrario bez ohledu na počet prvků předmětné množiny). Viz blíže Knapp, V., Holländer, P. Aplikácia logiky v právnom myslení, s. 211.

³⁶⁰ Szymanek, K. Umění argumentace. Terminologický slovník, s. 53.

³⁶¹ Obdobný příklad uvádí např. seminární praktikum z právní teorie. Viz blíže Večeřa, M. et. al. Sbirka příkladů z teorie práva. Praha: Aspi, 2005, s. 205.

³⁶² P1 a P2 jsou přesnou dikcí normativních vět obsažených v ustanovení § 119 odst. 1, 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů.

pravdivý. V opačném případě by bylo nutno argumentační řetězec rozšířit o další dvě premisy: v první z nich by byla definována vlastnost X třetího druhu věci, ve druhé z nich by bylo predikátovým výrokem řečeno, zda jízdní kolo tuto vlastnost má, anebo nikoliv.³⁶³ Pak by ovšem takový důkaz nabyl přesněji spíše charakteru argumentu per eliminationem (tj. vyloučení více variant, než pouze jedné ze dvou možných).³⁶⁴

3) Vztah analogie a argumentu a contrario (per eliminationem)

Z hlediska právní interpretace je klíčový vztah argumentum a contrario a argumentum per analogiam. Z toho vznikají pak mnohé výkladové spory, neboť neexistuje pravidlo, podle něhož by bylo možné určit, kdy je třeba užít analogie, a kdy naopak argument a contrario. Jedná se totiž o výklad situace tzv. mlčení zákonodárce. V této situaci je právním předpisem něco stanoveno jen A, avšak již nikoliv o non A (tedy všech ostatních prvcích nemajících pojmové znaky A). Argumentum a contrario pak lze platně použít pouze tehdy, pokud lze výkladem dovodit, že zákonodárce řekl či měl (mít) na mysli, že pouze A má mít určitý právní režim, nikoliv však již non A. Tato úvaha sice může vycházet z jazykového vyjádření právního pravidla (právní věty), avšak pokud zákonodárce nestanoví výslovně exkluzivní vztah A a non A z hlediska určité vlastnosti X (např. vylučovacími výrazy „jen“, „pouze“ atd.), pak je nutno provést teleologickou úvahu založenou především na intuici a předporozumění interpreta, zda také prvky non A nemají mít vlastnost X. Tato teleologická úvaha (z hermeneutického pohledu se jedná o očekávání smyslu interpretačního závěru) rozhraničuje analogii od argumentu a contrario.³⁶⁵

Oba přístupy zároveň k jedné argumentované tezi užít nelze, neboť by byl narušen postulát bezrozpornosti a koherence právní argumentace (interpretační závěry vzešlé z těchto myšlenkových figur jsou ve sporu). Navíc, i kdyby zákonodárce výslovně stanovil, že „jen A“ má vlastnost X, lze jazykový výklad tohoto výrazu podrobit testu korespondence s očekávaným smyslem takového ustanovení. Pokud by

³⁶³ Obdobný příklad uvádí Tomáš Sobek, přičemž podrobuje strukturu a funkci argumentu a contrario kritické analýze. Viz blíže Sobek, T. O povaze právní argumentace. Právník, 2007, č. 7, s. 721.

³⁶⁴ V. Knapp uvádí, že pod pojmem argumentu a contrario se skrývají tři dílčí argumenty založené na obdobném myšlenkovém postupu vyloučení: argumentum per eliminationem v užším smyslu, argumentum a contrario a argumentum exclusi tertii. Srv. Knapp, V. Vědecká propedeutika pro právníky, s. 53.

³⁶⁵ O teleologické úvaze při použití těchto argumentů hovoří i Tomáš Sobek. Kritizuje však vazbu právního argumentu a contrario na zákon o vyloučení třetího, neboť podotýká, že pokud platí „jen A má vlastnost P“, pak je lhostejné, zda ve třídě prvků non A existují další možnosti. Argumentum per eliminationem lze takto chápat jako redukované argumentum a contrario, které v zásadě není závislé dle Sobka na platnosti situace tertium non datur. Tamtéž, s. 720, obdobně Knapp, V., Holländer, P. Aplikácia logiky v právnom myslení, s. 212.

byl shledán nepřijatelný výkladový závěr (hraničící s absurditou), je pravděpodobné, že by interpret dal přednost výkladové verzi, která je jeho očekávání smyslu takového ustanovení bližší. Tomáš Sobek k tomu výstižně podotýká, že „...*na a contrario argumentaci jsou nakonec zajímavé především důvody, proč odmítneme uplatnit dispozici právní normy na případy, které nejsou v hypotéze této normy zmíněny. Těmito důvody typicky bývají cíle, hodnoty a principy na pozadí právní úpravy.*“³⁶⁶

Lze tedy v tomto ohledu uzavřít, že rozhodujícím momentem pro užití argumentu a contrario či případné analogie je stanovení výlučnosti prvku A ve vztahu k vlastnosti X. Pokud lze tuto výlučnost smysluplně (na základě hermeneutické analýzy okolností případu a účelu, k němuž se právní text vykládá) dovést, pak lze předpokládat, že a contrario závěr je v daném případě správný.

Je však třeba upozornit na to, že v některých právních odvětvích je použití analogie buď vyloučeno, nebo dosti omezeno. Je tomu tak především v trestním právu hmotném, kde je analogie z povahy věci vyloučena i pozitivněprávně vyloučena, neboť obor lidského jednání, který by byl potenciálně (v závislosti na užití argumentu per analogiam) trestný, by nebylo možné právním textem přesněji vymezit, což by vedlo k popření samotných zásad právního státu (právní jistota, předvídatelnost, trestní represe jako nástroj ultima ratio).³⁶⁷ Tento princip je však i v trestním právu hmotném prolomen případným zákonným příkazem užití analogie, nebo naplňováním obsahu neurčitých pojmů, při němž se analogické argumentační figury používá. Obdobně je užití analogie velmi omezené v procesním právu, které má veřejnoprávní charakter a v kontextu zásady zákonnosti výkonu státní moci je nutné omezit pravomoc orgánů aplikujících právo pouze tím, co jim zákon výslovně dovoluje.³⁶⁸

4) argumentum a fortiori (a potiori)

Je to tzv. argument síly, který je svou podstatou odvozen od analogického myšlení.³⁶⁹ Na rozdíl od prostého argumentu per analogiam však postihuje situace, kdy

³⁶⁶ Sobek, T. O povaze právní argumentace, s. 720.

³⁶⁷ Na tento povahový rys trestního práva a jeho případný aplikační dopad na adresáty práva pamatoval zákonodárce výslovně v Listině základních práv a svobod ČR, viz blíže čl. 39 takto: „*Jen zákon stanoví, jaké jednání je trestným činem.*“, který je dále rozveden v zákonných normách trestního práva hmotného. Z odborné trestněprávní časopisecké tvorby k tomuto tématu srv. např. Fenyk, J., Císařová, D. Společenská nebezpečnost a materiální protiprávnost jako dvě formy vyjádření jediného materiálního znaku trestní odpovědnosti. Trestní právo, 2003, č. 10, s. 14 – 16, dále také Fenyk, J., Hájek, R. Několik poznámek k podmínkám použití výkladu a analogie při rozhodování o odnětí a přikázání věci podle § 25 TrŘ v přípravném řízení trestním. Trestněprávní revue, 2007, č. 11, s. 311 an.

³⁶⁸ Viz blíže čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod ČR: „*Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví.*“

³⁶⁹ Obdobně srov. Bydlinski, F. Grundzüge der juristischen Methodenlehre, s. 58.

významy porovnávaných jazykových výrazů se sémanticky liší mírou určité společné vlastnosti. Dle míry její intenzity, kterou lze z hlediska jejího právního významu porovnávat, pak posuzujeme správnost daného řešení. Tento argument má dvě možné formy:

a) a minori ad maius (od menšího k většímu)

Tento argument má své místo především při interpretaci zakazujících právních norem. Platí, že je-li zakázáno jednání svým dosahem menší škodlivosti (rozhodná vlastnost), je zakázáno tím více jednání větší škodlivosti.

Klasickým případem tohoto argumentu je případ trestnosti trestného činu vraždy: je-li de lege lata trestné ublížení na zdraví s následkem zabití člověka (nedbalostní trestný čin), pak je tím více trestná vražda, která je charakterizována úmyslem pachatele zabít. Zabití a vražda se liší intenzitou zavinění pachatele, z níž pramení i odlišná společenská nebezpečnost jednání (úmyslné jednání je nebezpečnější než jednání nedbalostní).

Tento argument mlčky používáme např. také v silničním provozu: tam, kde je dopravní značkou zakázáno zastavení, je tímto zákazem vyjádřen i zákaz stání (je-li zakázáno pouhé zastavení, je tím více zakázáno stání). Zastavení a stání se sémanticky a pragmaticky liší dobou klidu vozidla v prostoru působení předmětné dopravní značky, která je v tomto případě předmětem právní regulace.

b) a maiori ad minus (od většího k menšímu)

Naproti tomu argument od většího k menšímu je charakteristický u normativního modu „dovolení“, tedy u právních norem opravňujících.

Příkladem může být např. dovolené chování nájemce bytu, který je oprávněn s písemným souhlasem pronajímatele přenechat do podnájmu na dobu určenou ve smlouvě o podnájmu nebo bez určení doby. V takovém případě při použití tohoto argumentu platí, že je-li nájemce oprávněn uzavřít podnájemní smlouvu a byt přenechat k užívání třetí osobě, je také oprávněn takový byt přenechat do užívání třetí osobě bezplatně na základě smlouvy o výpůjčce (bezplatné užívání), byť o ní občanský zákoník výslovně v souvislosti s oprávněním nájemce byt dále „podnajmout“ nehovoří.³⁷⁰

5) argumentum ab exemplo

Tento argument je produktem analogického způsobu myšlení. Příklad, kterým je argumentováno ve prospěch určitého interpretačního závěru, musí být obdobný případu

---

³⁷⁰ Srov. blíže ustanovení § 719 odst. 1 a § 619 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů.

řešenému.³⁷¹ Kvůli své analogické podstatě se často tento argument zaměňuje s argumentem a simili.

6) argumentum reductionis ad absurdum

Tento právní argument je jakýmsi subtypem předchozího právního argumentu per eliminationem. Zároveň ovšem začasťe bývá součástí teleologické argumentace.³⁷² I zde jde o vyloučení jednoho možného řešení argumentačního závěru. Struktura tohoto argumentu je postavena na konstrukci fiktivního řešení (non-A), které je evidentně nepravdivé (neplatné a neplausibilní). Tento argument pracuje se skrytou premisou, že zákonodárce nejedná iracionálně či nesmyslně, to jest, že absurdní řešení nemůže být v souladu s vůlí zákonodárce v subjektivním i objektivním smyslu. Vyloučením možnosti, že by non-A mohlo být správným řešením, tak opět metodou předchozího argumentu docházíme závěru, že správným (rozumějme racionálnější, plausibilnějším) řešením je teze A. Tento argument bývá začasťe považován za tzv. rozhodčí argument.³⁷³

7) Argumentum a rerum natura neboli argument povahou věci

Tento argument pracuje s velmi vágním a neurčitým pojmem „povaha věci“. Je zaměřený k samotnému smyslu práva v daném případě. „Povahou věci“ je nutno rozumět racionální uspořádání právního vztahu tak, aby tento odpovídal očekávanému smyslu právní úpravy. Z toho vyplývá, že tento právní argument směřuje spíše k věci v normativním slova smyslu (tj. k určitému právnímu institutu), než přímo ke skutkové rovině případu samotného.³⁷⁴ Povaha věci také implikuje do jisté míry již zmíněné „rozumění samo sebou“, neboť odůvodňovaný argumentační závěr považuje interpret za nesporný, přirozený a racionální.³⁷⁵ U povahy věci však nejde v zásadě o případy sémantických isomorfismů, nýbrž o „rozumné uspořádání právního vztahu“. Tento argument má tedy velmi blízko k teleologickému výkladu či racionalitě samé.

---

³⁷¹ Funkce tohoto argumentu blíže rozvádí K. Szymanek. Blíže viz Szymanek, K. Umění argumentace. Terminologický slovník, s. 51.

³⁷² Bydlinski, F. Grundzüge der juristischen Methodenlehre, s. 32. Blíže k metodologické rovině tohoto argumentu (teleologické redukci) viz 6. kapitola této práce.

³⁷³ Knapp, V. Vědecká propedeutika pro právníky, s. 52.

³⁷⁴ Na úlohu „povahy věci“ při právní argumentaci a juristické interpretaci upozorňuje zejména F. Bydlinski. Tamtéž, s. 28 - 32.

³⁷⁵ Viz blíže k tomu Rüthers, B. Rechtstheorie, s. 574 an.

8) Argument a loco communi a argument a loco specifi

Jedná se o dosti obecně koncipované argumenty, doslova argumenty „místy obecnými“ a „místy zvláštními“. Nejedná se o nic jiného než o argumentaci obecnými a zvláštními právními topikami.³⁷⁶ Právní topikou obecnou může být např. argument obecným právním principem, kupř. principem právní jistoty či předvídatelnosti práva, které se potenciálně mohou uplatnit ve všech oborových druzích právní argumentace.

Zvláštními právními topikami jsou naproti tomu právě samotné právní případy, kterými lze argumentovat na základě analogické metody uvažování (či srovnávací metody). Argument zvláštními právními topikami je tedy typický pro argumentaci judikaturou (právními větami soudů zobecněnými z rationes decidendi konkrétních případů aplikace práva).

9) Argument koherence či bezspornosti

Pro každou argumentaci, a tedy i pro argumentaci právní je typický princip bezspornosti argumentace.³⁷⁷ Lze připomenout, že každý argument je svou povahou v zásadě „otevřený“ a dává tak jako určitá výkladová věta možnost užití k podpoře různých (a to i opačných) výkladových závěrů, ovšem základním pravidlem koherence právní argumentace je, aby tentýž argumentující subjekt nepoužil takový argument v rámci jednoho argumentačního řetězce rozporně, tedy zároveň argument A použil k odůvodnění tvrzení B a non B, přičemž obě tato tvrzení by považoval za zároveň platná a správná.

Princip koherence a z něho vyplývající argumentační figura tak zamezují myšlenkovým omylům a chybám, případně záměrné manipulaci s argumentačními tvrzeními. Tento požadavek ovšem není jen formálním kalkulem, nýbrž základním sociologickým požadavkem na fungování práva.³⁷⁸ V právní praxi se lze samozřejmě setkat často s rozpornou argumentací (vědomou i nevědomou), ta ovšem většinou zakládá určité vady aktu právní komunikace, jehož je součástí (návrhu, žaloby, rozhodnutí atd.), které oslabují srozumitelnost, plausibilitu a přesvědčivost takového výkladu.

---

³⁷⁶ K výkladu pojmu „právní topiky“ viz výklad výše v této kapitole.

³⁷⁷ Podobný názor uvádí i Weinberger, O. Argumentace v právu a v politice, s.

³⁷⁸ Knapp, V. Vědecká propedeutika pro právníky, s. 54 - 55.

10) Argument a completudine (úplnosti)

Smyslem této argumentační figury, opět vycházející z výkladového principu úplnosti, je zabránit vzniku argumentačních mezer či myšlenkových skoků, které rovněž znepřehledňují argumentační řetězec a zakládají neporozumění. Navíc mohou vést k nesprávnému argumentačnímu závěru, neboť může dojít k pomnutí některých výkladových tvrzení, která by jinak hrála v argumentačním řetězci důležitou roli, tedy měla velkou argumentační váhu.

*Příkladem může být situace, v níž pan X je napaden panem Y, který má v ruce nůž. Pan X udeří pana Y pěstí a způsobí mu ublížení na zdraví spočívající v přeraženém nosu a dvou vyražených zubech.*³⁷⁹

Argumentační řetězec A by mohl být následující:

A1: Pan X udeřil pana Y pěstí a způsobil mu újmu na zdraví.

A2: Kdo jinému způsobí újmu na zdraví, byť z nedbalosti, spáchá trestný čin ublížení na zdraví.

Z: Pan X se dopustil ublížení na zdraví.

Tento řetězec ovšem není úplný, neboť je vytržen ze svého skutkového kauzálního kontextu.

Bezprostřední příčinou jednání pana X byl útok pana Y s nožem. Proto spíše platí následující řetězec:

A1: Pan Y napadl pana X nožem.

A2: Pan X udeřil pana Y pěstí.

A3: Nutná obrana je okolností vylučující protiprávnost jednání.

Z: Pan X jednal v nutné obraně, a proto se nedopustil ublížení na zdraví.

Jak je z uvedeného případu zřejmé, kompletace argumentačního řetězce zohlednila kauzální řetěz skutkových událostí a změnila argumentační závěr o spáchání či nespáchání trestného činu ublížení na zdraví. Zde ovšem platí, že ne všechna skutková tvrzení je nutno do argumentačního řetězce zahrnout, jen některá jsou s to změnit argumentační závěr. Výběr těchto rozhodných argumentačních tvrzení je závislý na předporozumění a předvedění argumentujících subjektů, tedy předporozumění případu, z něhož vychází argumentační závěr. I zde je nutno konstatovat klíčový vliv

---

³⁷⁹ Tento příklad je podán pouze ve zjednodušené formě výkladových vět (nikoliv formálně přesně), k úplnosti argumentačního řetězce by bylo zapotřebí uvést více premis (argumentačních tvrzení), jejichž objektem by byly zejména trestněprávní normy, principy, i judikatura. Tato tvrzení však i v praxi mnohdy zůstávají skryta a nejsou explicitně vyjádřena, ačkoliv v myšlenkovém procesu přítomna jsou. K porozumění však mnohdy dostačuje i takto zkrácená forma argumentačního řetězce, jsou-li v něm obsažena skrytá tvrzení, která jsou všem ostatním účastníkům argumentace (založená na určité jazykové hře) známa a rozumí se tak sama sebou (nemusí se však vždy jednat o případ klasického isomorfismu). V uvedeném příkladu jsou takovými skrytými premisami především tvrzení, že „protiprávnost je známkou trestného činu“ apod.

předporozumění smyslu právního případu na podobu právní argumentace i jejího závěru představujícího řešení případu.

11) Argument systematický

I on vyplývá ze základního postulátu racionality právní argumentace. V souladu s tímto argumentem lze použít v daném argumentačním řetězci pouze takové argumenty, které se vztahují ke skutkovým a právním otázkám případu, či které alespoň volně souvisejí s řešeným případem. „Souvislost“ zde znamená schopnost ovlivnit podobu argumentačního závěru v daném argumentačním řetězci. Argument, který tuto schopnost postrádá, nesouvisí s věcí samou a je v daném řetězci redundantní či irelevantní.

Používání takových argumentů v právní praxi slouží především k souvislostnímu ukotvení řešeného případu, podpoře argumentačního závěru nepřímými důkazními tvrzeními. Stejně tak mohou nesouvisející argumenty tvořit zástěrku pro neporozumění případu a následný potenciálně nesprávný argumentační závěr.

12) Argument historický

Tento argument přináší do argumentačního řetězce časoprostorový prvek dějinného horizontu řešení případu. U argumentů právními normami se jedná zejména o tvrzení odůvodňující časovou působnost právní normy a intertemporální problémy jejího působení. Dále se prostřednictvím historických argumentů prezentují tvrzení vykládající subjektivní historickou vůli zákonodárce, často prostřednictvím dobových pramenů vypovídajících o vzniku příslušných právních předpisů. Význam těchto argumentů bývá často právní teorií zpochybňován a jejich role posouvána pouze do podpůrné roviny. Nelze však tento poznatek v žádném případě přijmout jako určitou paušalizaci, váhu argumentu i zde určují účastníci argumentace i povaha věci samé. Proto se i tyto právní argumenty mohou stát rozhodnými argumentačními tvrzeními přímo implikujícími argumentační závěr.³⁸⁰

---

³⁸⁰ Oddělení historického a teleologického je zde spíše didaktické, v praxi se oba argumenty do značné míry svým významem překrývají a tvoří tak spíše jednu z forem historicko-teleologického výkladu. Cílem je totiž vždy nalezení vůle zákonodárce, otázkou je ovšem, v jakém časovém horizontu.

13) Argument teleologický

Tento argument je vyjádřením jedné z metod tradičního juristického instrumentária. Označuje způsob argumentace zaměřený na její cíl. Ten představuje opět do značné míry vazbu na subjektivní předporozumění smyslu případu, k němuž se odůvodnění vztahuje.³⁸¹ Hlavní roli sehraává zejména v situacích, kdy samotný očekávaný smysl interpretace je popírán jinými interpretačními závěry získanými na základě metod interpretace.

14) Argumenty psychologické, sociologické a ekonomické

Oba tyto argumenty mají v právní argumentaci spíše podpůrný charakter. Psychologický argument slouží k odůvodnění motivů lidského jednání, které zapříčinilo vznik určitého skutkového stavu. Tento argument ovšem může mít i klíčovou funkci, a to např. v trestněprávní argumentaci při zdůvodňování zavinění pachatele. V takovém případě by tento argument představoval jedno z klíčových argumentačních tvrzení v takovém řetězci. Sociologické argumenty mají v zásadě čistě empirický podklad, může se jednat o různé statistiky, analýzy, faktografické údaje. Zpravidla mívají pouze kontextuální význam, neboť nepředstavují rozhodná skutková tvrzení při řešení právních případů. Jsou také většinou obecného dosahu, neboť odrážejí určitý stav společnosti v době vzniku a trvání skutkového stavu argumentovaného právního případu. Ekonomický argument je spojen s požadavkem efektivity právní argumentace. Řešení právního případu by mělo dle tohoto právního argumentu směřovat k maximalizaci společenského bohatství a užitku.

15) Argumenty eristické

Mezi tuto skupinu argumentů patří figury, které patří k tradičnímu instrumentáriu řečnictví od starověku. Jejich užívání v právní argumentaci je omezené, ale rozhodně ho nelze vyloučit, vyskytují se jak ve verbálních, tak písemných právních projevech. Patří mezi ně např. tzv. *argumentum baculinum* (důkaz „holí“, tedy určitou sociální převahou), *argumentum ad ignorantiam* (využívání neinformovanosti posluchačů), *argumentum ad misericordiam* (působení na city), *argumentum ad personam* (nikoliv v neutrálním slova smyslu, zde se jedná o zesměšňování protivníka, tedy věcně irelevantní argument), *argumentum ad populum* (využívání skupinových

---

³⁸¹ Blíže se teleologické, historické a systematické argumentaci věnuje 6. kapitola této práce, a to v rovině teoreticko-praktické analýzy juristického metodologického instrumentária.

instinktů a vášní), argumentum ad vanitatem (snaha získat odpůrce lichocením), argumentum ad verecundiam (odvolání se na autoritu uznávanou protivníkem) či argumentum ad veritatem (odvolání se na notoriету - tj. nedokazovanou, všeobecně známou skutečnost).³⁸²

Závěrem k problematice struktury a fungování tzv. zvláštních právních argumentů lze konstatovat dle mého názoru následující. Tyto argumenty převážně nejsou postaveny na formálně logických myšlenkových konstrukcích, nýbrž na reálně fungujících typově vymezených právnických úsudcích, které se v určitých rysech přibližují některým útvarům formálně-logického a predikátově - logického myšlení. Jejich převažující povaha je však rétorická. Jelikož tyto argumenty tvoří komunikativní rámec právní interpretace, je podstatou jejich užití v argumentačním řetězci očekávání smyslu jejich užití. Neexistuje univerzální test správnosti užití takového argumentu, pouze typové situace, v nichž se určité argumenty obvykle užívají a vedou k řešení obecně přijímanému jako plausibilní a správné. V právní praxi se argumenty neužívají mnohdy záměrně či ve své úplné podobě, neboť jsou spíše součástí intuice interpretů práva jako obvyklé praktické výkladové postupy, které se pouze podobají opravdovým argumentačním figurám.

Podle mého názoru tedy lze uzavřít, že hybným hermeneutickým momentem výběru určitého právního argumentu je předporozumění interpreta (v němž se zrcadlí jak zásady právní argumentační řeči, skutkový stav případu i znalost právní úpravy), a dále úsudek o vhodnosti použití takového argumentu učiněný na základě teleologické hodnotící úvahy.

4.7 Aplikační argumentace

Zvláštním typem právní argumentace jsou argumentační řetězce, pomocí nichž se řeší a rozhodují právní případy v procesu autoritativní aplikace práva. Aplikační argumentace je nosičem praktického operativního výkladu, tedy konkretizovaných právních pravidel regulujících chování konkrétních subjektů práva. Prostřednictvím argumentačních závěrů, které se odrážejí ve výrocích aktů aplikace práva, poskytuje autoritativní odpovědi na otázku *quid iuris* v rámci jednotlivých právních případů.

---

³⁸² Tento výčet uvádí Urbanová, M., Večeřa, M., Hungr, P. *Základy rétoriky pro právníky*, s. 79.

Od jiných rovin právní argumentace se aplikační argumentace liší v několika ohledech. Především je to otázka argumentujících subjektů. Pro ně je v aplikační argumentaci typické nerovné postavení, neboť soud, správní orgán či orgán jiného typu nadaný rozhodovací pravomocí je oprávněn řešení právního případu autoritativně vybrat (tj. zvolit správný interpretační závěr) a svou vůlí v souladu s tímto interpretačním závěrem stanovit závazně pro ostatní účastníky aplikační argumentace práva a povinnosti, případně stanovit, jaká práva a povinnosti mezi účastníky již existují. Modelově tato situace spadá do strukturního modelu tzv. neutrálního pozorovatele.³⁸³

Další odlišností od ostatních forem právní argumentace je právem regulovaný proces komunikace s orgánem aplikujícím právo. Aplikační proces je upraven procesněprávními normami, které zavazují jak aplikační orgán, tak i účastníky procesu, komunikovat vzájemně pouze stanoveným způsobem (tj. formou podání, návrhů, výzev, procesních rozhodnutí, meritorních rozhodnutí, opravných prostředků apod.). Jedná se tedy o vysoce formalizovaný proces právní komunikace, jehož cílem je najít řešení rozhodovaného případu, které musí být v souladu s právem, ale zároveň klást nárok na intersubjektivní relativní správnost³⁸⁴ v daném hermeneutickém horizontu aplikačního orgánu.

Třetí odlišností, kterou je třeba zmínit, je povinnost aplikačního orgánu právní případ rozhodnout a také jeho formální garance legality rozhodnutí. Jedná se o projev zásady *iura novit curia* („soud zná právo“). Vybraný interpretační závěr, který se ve formě rozhodnutí stává „správným“ řešením právního případu, je považován za souladný s právem, a to do doby, dokud není v jiném právním řízení rozhodnuto o opaku a takový akt aplikace práva zrušen. Tento jev se nazývá *presumpce správnosti* aktů aplikace práva. Aplikační orgán navíc vystupuje vůči účastníkům z pozice autority, a proto se může stát, že účastník je omezen ve své snaze přinést další argumenty pro svá tvrzení a své navrhované řešení případu.³⁸⁵ Aplikační argumentace může být zahájena z iniciativy účastníků, tj. určitým podáním příslušnému aplikačnímu orgánu, anebo iniciativou samotného aplikačního orgánu za podmínek stanovených procesněprávními předpisy.

---

³⁸³ Blíže viz 4. kapitola, subkapitola Argumentační postup.

³⁸⁴ Blíže k problému správnosti viz následující kapitola této práce věnovaná právnímu diskursu.

³⁸⁵ Tuto možnost přináší aplikačním orgánům tzv. princip koncentrace řízení (uplatňovaný v některých typech řízení) a princip volného hodnocení důkazů (uplatňovaný ve všech typech právních řízení).

Důležitost aplikační právní argumentace spočívá v tom, že právě ona představuje prostředek vytváření „živého práva“³⁸⁶, tedy naprosto konkrétních právních pravidel pro konkrétní životní situace reálného světa bytí.³⁸⁷ Výkladový řetězec právních vět počínajících u těch vyjadřujících nejjobecnější principy práva, pokračující normativními zákonnými a podzákonnými právními větami obsahujícími právní normy zde vrcholí tvorbou konkrétních výkladových právních vět hodnotících konkrétní skutečnosti vyjádřené větami skutkovými.

Pokud jsem na začátku této práce vyšel z teze, že interpretace je proces evoluce práva, pak aplikační argumentace představuje v tomto procesu nejvýznamnější výrazovou složku.³⁸⁸ Proto bude jejímu dalšímu rozboru v této práci věnována pozornost, a to jak po stránce metodologické (interpretačních metod užívaných v aplikační argumentaci), tak i po stránce strukturální (jednotlivé argumentační toky mezi právními institucemi a účastníky aplikačních argumentačních procesů). K tomu je ovšem z hlediska současných teoretických směrů zkoumajících právní argumentaci představit další skupinu teorií, a to teorií diskursivních, a odpovědět si na otázku, do jaké míry lze diskursivní teorii pojímat jako možný model aplikační právní argumentace.

---

³⁸⁶ Používám zde záměrně Ehrlichův termín, někdy také označovaný anglickým výrazem „*law in action*“ v právněfilosofickém pojetí amerického realismu.

³⁸⁷ Kupř. Weinberger tvrdí, že juristická argumentace se dotýká v zásadě interpretace a odůvodnění rozhodnutí. Považuji tedy aplikační právní argumentaci za hlavní sféru uplatnění právní argumentace. Viz blíže Weinberger, O. Norma a instituce, s. 179.

³⁸⁸ Jinak řečeno, průměrný laický adresát práva, který je zároveň účastníkem aplikačního právního procesu, se tolik nezajímá o to, co je napsáno v právním předpisu (o němž v některých případech ani nikdy neslyšel), nýbrž o to, jak bude rozhodnut jeho právní případ a jaká práva a povinnosti mu budou uloženy, případně jak bude rozhodnuto o jeho existujících právech a povinnostech (konstitutivním či deklaratorním aktem aplikace práva).

5. kapitola Právní diskurs

Motto: „Diskurs je více než jen zhuštění výrazových forem ve stylistickém a terminologickém smyslu, a z toho důvodu není totožný s právem jako odborným jazykem.“ (Michael Paroussis)³⁸⁹

V této kapitole se budu zabývat výkladem diskursivních teorií právní argumentace jako určitou další, kvalitativně odlišnou, vývojovou etapou filosoficko-právního myšlení. Pozornost bude nejprve věnována filosofické kategorii diskursu s následným exkursem do různých filosofických diskursivních teorií. Nosnou částí této kapitoly bude část pojednávající o diskursivních teoriích Jürgena Habermase a Roberta Alexyho, jejichž předmětem zkoumání je rovněž právní diskurs. V závěru se pokusím nastínit hlavní otázky současného diskursivního myšlení ve vztahu k problematice aplikační právní argumentace.

Cílem této analýzy bude pokusit se zodpovědět diskutovanou otázku současné právní filosofie, a to, zda právní diskurs je pouhým zvláštním případem obecného praktického diskursu, anebo se jedná o jiný svébytný druh sociální komunikace (odborný jazyk, právní rozhovor atd.). Z toho logicky plyne i další otázka, zda institucionální diskurs jako nosič právní argumentace a interpretace v rovině aplikace práva splňuje parametry uvedených diskursivních teorií a zda se tedy vůbec jedná o právní diskurs.

5.1. Filosofické kořeny pojmu „diskurs“

„Diskurs“ (*angl. discourse, něm. Diskurs*) je pojmem původně filosofickým, který vznikl jako myšlenková konstrukce zobecňující vztah mezi komunikací ve společnosti a argumentačním myšlením. Z pohledu aristotelovského dělení poznávání je diskurs problémem praktické filosofie, tj. z kantovského hlediska praktického rozumu. Za předchůdkyně diskursivních teorií lze označit ty myšlenkové koncepce, které se tak či onak zabývaly problematikou vztahu poznávání, subjektů poznávání a především úlohou jazyka (řeči) v tomto procesu. Materiální prameny diskursivního myšlení³⁹⁰ tak provází filosofii od počátku její existence v různých formách a filosofických kategoriích. Podstatou diskursu je mechanismus dialogu či určitého rozhovoru, který

---

³⁸⁹ Paroussis, M. *Theorie des Juristischen Diskurses. Eine institutionelle Epistemologie des Rechts*, str. 61.

³⁹⁰ Tedy myšlení orientovaného na výzkum jazyka a řeči a jeho vztahu k reálnému světu „bytí“.

v sobě již implikuje intersubjektivní nazírání světa. Tento mechanismus tvorby úsudků je metodou starou jako samo filosofické myšlení a souvisí s dialektickým pojmáním světa jako rozporu a jednoty protikladných prvků, prostřednictvím nichž je svět nejen utvářen, ale také a především poznáván. Již v antice byla základním předmětem zkoumání v těchto otázkách kategorie logu (logos)³⁹¹, která symbolizovala dialektickou jednotu myšlení a jazyka. Diskursivní myšlení se vyvíjelo od předsokratické filosofie (např. Hérakleitos), v níž nalzáme dialektické prvky, přes slavné období řecké antické filosofie (Sokrates, Platón, Aristoteles), jež byla založena a formována na metodě dialogu až k středověkým filosofickým směrům křesťanské filosofie, především pak filosofii Aurelia Augustina (354 - 430 n. l.), jehož učení o vnitřním slově (*verbum interius*) je v podstatě základem dnešního chápání diskursu intepreta s autorem textu. Významný vklad do poznání diskursivního myšlení k výzkumu těchto otázek přinesla též středověká scholastika, reprezentovaná především Tomášem Akvinským a jeho kritickou recepci Aristotelových kategorií a principů myšlení.³⁹²

Z novověkých filosofických škol, které se zabývaly podstatou lidského myšlení a vztahem jazyka (řeči) a světa je nutno poukázat na empirismus (J. Locke)³⁹³ a posléze německá osvícenská filosofie reprezentovaná W. von Humboldtem, který je často považován za zakladatele moderní vědy o jazyce.³⁹⁴ Recentní směry diskursivní filosofie též ve velkém rozsahu navazují na poznatky hermeneutických směrů 18. a 19. století (F.D.E. Schleiermacher, W. Dilthey), stejně jako z filosofie života (S. Kierkegaard) a zejména filosofické fenomenologie (E. Husserl). Kořeny samotného pojmu diskurs je ovšem nutno hledat až ve filosofickém myšlení minulých dvou století.

5.2. Moderní a postmoderní teorie diskursu

Samotný pojem diskurs³⁹⁵ má svůj původ ve strukturalistickém myšlení, které bylo rozvíjeno na přelomu 19. a 20. století a svůj kritický odraz našlo v mnoha

---

³⁹¹ Logos je výchozí hermeneutickou kategorií tzv. sokratovsko-platónského dialogu, který velmi dobře reprezentuje nejen kontradikci, ale nastolení jednoty názorů.

³⁹² To je reprezentováno především spisy Analytiky a Topika (teorie eristické argumentace).

³⁹³ Především mám na mysli Lockův esej „*On the Human Understanding*.“ Locke, J. Esej o lidském rozumu. Praha: Svoboda, 1984.

³⁹⁴ Velmi obsáhlý průřez dějinami filosofického myšlení se zvláštním zřetelem na zkoumání úlohy „rozhovoru“ „dialogu“ nabízí práce Oelmüller, W., Dölle-Oelmüller, R., Steenblock, V. Diskurs: Sprache. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1991.

³⁹⁵ „Diskurs“ se někdy do češtiny nepřesně překládá jako „rozprava“, „diskuse“ či „rozhovor“, viz blíže např. Kol. autorů. Akademický slovník cizích slov. Praha: Academia, 2000, s. 170. Žádný z těchto výrazů ovšem dostatečně nevystihuje význam tohoto pojmu, jak je užíván v současných sociálních vědách obecně a právní vědě zvláště. Proto je lépe termín diskurs těmito českými ekvivalenty nenahrazovat.

současných filosofických proudech. V druhé polovině 20. století se v návaznosti na kritický racionalismus (R. Carnap, K. Popper), filosofii jazyka³⁹⁶ (L. Wittgenstein) a teorii řečových aktů (J. L. Austin, J. Searle, P. Strawson) objevují další extenzivní rozpracování teorie diskursu. Např. tzv. erlangenská škola (P. Lorenzen, W. Kamlah) se věnovala studiu pojmu „dialogické situace“ a v návaznosti na intersubjektivní podmínky poznávání se řadí ke konsenzuálním teoriím pravdy. Pravda je podle tohoto pojetí diskursu založena na tzv. homologii, tedy shodě účastníků diskursu o určité otázce. Dá se říci, že toto pojetí je do jisté míry s určitými drobnými odlišnostmi společné i všem ostatním současným diskursivním teoriím.

Dále se jedná především o práce francouzského filosofa P. Ricoeura či německého filosofa K. O. Apela (1922) v rovině zkoumání etického diskursu. K. O. Apel nechápe konsensus materiálně (tedy jako shodu názorů o určité otázce), nýbrž procedurálně (tedy jako souhrn podmínek, které činí komunikaci možnou). Za nejvýznamnější současné autory věnující se úloze diskursu procedurách poznávání, tvorby a ovlivňování společenských vztahů je nutno bezpochyby považovat francouzského filosofa M. Foucaulta (1926 - 1984)³⁹⁷ a J. Habermase (1929). Pouze u těchto autorů lze hovořit o diskursu jako svébytném filosofickém pojmu, který má své specifické definovatelné odlišnosti od jiných komunikačních modelů. Je třeba upozornit na terminologický problém související s pojmem diskursivní teorie.³⁹⁸ Je zřejmé, že již z nastíněného historického pohledu lze evidentně označit každou teorii argumentace z teorii diskursivní, budeme-li chápat diskurs *largo sensu*, tedy ve smyslu argumentativního komunikačního toku informací. Diskursivní teorii *sensu stricto* ovšem chápeme pouze teorie těch autorů, kteří pojímají diskurs jako svébytný odlišný model praktické komunikace, tedy zejména Habermase a Alexyho, kterým bude v následujících pasážích věnována bližší pozornost. Tyto diskursivní teorie jsou však specifické a s obecnými diskursivními teoriemi *largo sensu* neporovnatelné.³⁹⁹

---

³⁹⁶ Základní teze filosofie jazyka byly rozebrány v části II. této práce věnované jazyku a právnímu jazyku.

³⁹⁷ M. Foucault patřil k nejvýznamnějším kritikům strukturalismu. Foucaultovo pojetí diskursu je významné pro pozdější specifické oborové teorie diskursu v tom, že vychází ze schématu intersubjektivní a interinstitucionální komunikace (tedy nejen mezi lidskými bytostmi, ale komplexní jednotou lidských bytostí, společenských vztahů determinovanou určitou funkcí ve společnosti). Proto také se jeho teorie diskursu řadí v odborné literatuře k teoriím institucionálním. Blíže viz Paroussis, M. *Theorie des Juristischen Diskurses*, s. 17.

³⁹⁸ Tamtéž, s. 48 - 49.

³⁹⁹ Tamtéž. Tento konflikt diskursivních teorií je srozumitelně představen na internetových stránkách <http://www.rechtssemiotik.de/sachen/norm.shtml>, navštíveno dne 3. 1. 2007.

Z výše předestřeného exkursu do filosofických kořenů diskursivních teorií vyplývá, že jednotné vymezení pojmu diskurs neexistuje. Lze odlišit několikero koncepcí jeho pojímání, kupř. tak, jak se o to pokouší M. Paroussis.⁴⁰⁰

- 1) institucionálně-epistemologické koncepce diskursu (např. Foucaultova teorie epistemologického diskursu)
- 2) dialogické koncepce (diskurs vystupuje v úloze řečového argumentačního prostoru)
- 3) strukturální koncepce (diskurs jako mocenské působení prostřednictvím řeči).

Foucaultovo pojetí diskursu není pro současnou právní filosofii příliš inspirativní, a to proto, že Foucault pojímá diskursy jako součást sociální kontroly ve společnosti, jako formu realizace moci.⁴⁰¹ Přitom však zaujímá spíše pohled vnějšího pozorovatele, než účastníka takového diskursu. Nezabývá se proto samotným problémem argumentace ani z pohledu procedurálního, ani fenomenologického. Naopak, Habermasovo pojetí se stalo pro filosofickoprávní úvahy o úloze interpretace a argumentace v právu v posledních desetiletích určující. Bylo by ji možno dle výše uvedeného dělení (po výtce orientačního a zjednodušujícího) zařadit do druhé skupiny jako dialogickou koncepci diskursu jako argumentačního prostoru. Důvodem její vysoké relevance pro právní vědu je nepochybně skutečnost, že Habermas pojímá diskurs jako „argumentační řeč“, čímž se přibližuje reálným problémům právní praxe mnohem více, než genealogizující a psychologizující úvahy Foucaultovy. Habermasova diskursivní teorie vyvolala v právní vědě široký ohlas a iniciovala recepci jeho myšlenek na půdu právní filosofie v podobě teorií právního diskursu.

Pro účely této práce považuji toto pojetí diskursu za stěžejní z toho důvodu, že se zaměřuje přímo ke klíčovému vztahu interpretace a argumentace, které jsou imanentní formou právní komunikace. Proto bude následující výklad věnován právě rozboru Habermasova pojetí diskursu.

---

⁴⁰⁰ Paroussis, M. *Theorie des Juristischen Diskurses*, s. 15

⁴⁰¹ Foucault se zabýval zkoumáním pojmu „epistémé“ (základ poznání), pod nímž rozuměl „ducha doby“ či „světonázor“. ⁴⁰¹ Prostřednictvím diskursivních procedur se dle Foucalta uplatňuje ve společnosti moc, následky jejíhož uplatňování Foucault spatřuje především v procedurách vylučování, zákazů, zavržení apod. Diskurs je tedy pro něho určitou procedurou, technikou moci. Výslovně o něm hovoří takto: „*V každé společnosti je produkce diskursu současně kontrolována, vybírána, organizována a předělována určitým počtem procedur, jež mají za úkol odvrátit jeho moc a nebezpečí, zvládnout jeho nahodilý výskyt, uklidit z cesty jeho těžkou, obavu vzbuzující hmotnost...Diskurs není pouze tím, čím se projevují boje nebo systémy nadvlády, ale i tím, pro co a čím se bojuje, je mocí, které se snažíme zmocnit.*“⁴⁰¹ Foucault chtěl však jít dále za vztah sociální moci a jejím diskursivní uplatňování, jeho cílem bylo na základě určitých základních kategorií provést analýzu dějinné existence diskursu. Za tyto kategorie Foucault považuje pravidelnost, nahodilost, diskontinuitu, závislost a transformaci. Blíže viz Foucault, M. *Řád diskursu*. In *Diskurs, autor, genealogie. Tři studie*. Nakladatelství svoboda, Praha 1994, s. 9.

5.2.1. Habermasova teorie diskursivní racionality

U Habermase je třeba uvést si podrobněji základní rysy jeho pojetí diskursu, neboť jeho filosofické smýšlení do jisté míry utváří aktuální pohledy na právní diskurs jako jedno z možných vymezení argumentačního prostoru, v němž se realizuje právní komunikace. Habermas je autorem tzv. teorie komunikativního jednání a rozpracoval diskursivní teorii pro další oblasti praktické filosofie, především pro obor diskursu právního.

a) Teorie komunikativního jednání

Pro Habermase se kategorie diskursu stává východiskem pro formulaci kritické teorie společnosti vycházející z komunikativního jednání, tzv. teorie komunikativního jednání. Habermas se ve svých četných pracích⁴⁰² čerpá především z racionalistických východisek a soustřeďuje se na analýzu a rozbor procesu komunikace ve společnosti. Komunikace pro Habermase však není jen pouhým přenosem informací, ale zároveň sociálním jevem, který strukturuje život člověka. Nevnímá ji však v pozici pouhého „derivátu“ vztahu člověka ke světu, nýbrž v roli „nutné podmínky konstituce sociálních vztahů“.⁴⁰³ Komunikaci považuje za nic méně než formu lidského jednání. Aby však mohl zkoumat, na jakých mechanismech komunikace funguje, zabýval se Habermas také jazykem jako médiem lidské komunikace, zejména jeho pragmatickou rovinou vztahující se k lidskému jednání.

b) Universální pragmatika

Touto teorií Habermas zdůvodňuje úlohu jazyka jako prostředku lidského jednání ve společnosti. Základními požadavky platnosti jazyka dle této teorie jsou: srozumitelnost, pravdivost, hodnověrnost a správnost.⁴⁰⁴ Jazyk je pro Habermase médiem fungování konsensuálně orientované komunikace ve společnosti. Ve snaze

---

⁴⁰² Zejména lze poukázat na tyto práce: Theorie des kommunikativen Handelns (1981), kterou lze považovat za práci stěžejní a východiskovou, dále Der philosophische Diskurs der Moderne (1985) atd. Pro rozpracování diskursivní teorie práva je nejdůležitějším počinem práce Faktizität und Geltung (1992). Podrobný výčet Habermasových děl spolu s klasifikací do jednotlivých období jeho tvorby uvádí Tatiana Machalová. Srv. blíže Machalová, T. Tradice a perspektivy racionalistického právního myšlení, s. 144 a pozn. č. 23 a 24.

⁴⁰³ Habermas, J. Theorie und Praxis. Sozialphilosophische Studien. Frankfurt am Main, 1971, s. 121. Citováno tamtéž, s. 147.

⁴⁰⁴ Tyto znaky účastník diskursu automaticky a bezpodmínečně přijímá při používání jazyka. Viz blíže tamtéž, s. 153.

objasnit společenský rozměr bytí člověka Habermas staví na kategorii intersubjektivní.⁴⁰⁵

Komunikace dle Habermase probíhá na základě „universálního principu U“, z něhož dovozuje diskursivní zásadu „D“, která vyjadřuje vůli účastníků spolu komunikovat a zároveň vůli dospět ke konsensu jako normě budoucího jednání.⁴⁰⁶ Stručně řečeno, Habermas chce popsat pravidla uplatňování jazyka. Jazyk je pro něj určitou formou jednání. V této souvislosti odhaluje v jeho struktuře několik rovin. Jednou z rovin jazyka je podle něho i tzv. **diskurs**.

c) Diskurs jako mechanismus zdůvodnění a potvrzování platnosti norem

Diskurs pro něj představuje situaci, kdy komunikativní jednání má charakter argumentační řeči. V diskursu tedy nejde jen o pouhou výměnu informací.⁴⁰⁷ Smyslem diskursu je ověřovat platnost řečových aktů. K pojmu diskurs uvádí Habermas přímo toto: „Pod heslem *„diskurs“* jsem zavedl formu komunikace vyznačující se argumentací, jejímž tématem je dosažení oprávněnosti problematických nároků platnosti. Máme-li vést diskurs, tak musíme jistým způsobem vystoupit ze souvislosti jednání a zkušenosti; zde totiž nedochází k výměně informací, ale argumentů, jež slouží ke zdůvodnění, (nebo zamítnutí) problematických nároků platnosti.“⁴⁰⁸

Diskurs je tedy určitá forma komunikativního jednání, jež je založena na argumentaci, tedy zdůvodňování řečových aktů a přesvědčování ostatních účastníků diskursu o jejich platnosti. Diskurs vzniká vždy v momentě určitého disensu⁴⁰⁹ (nesouladu názorů). Pro Habermase znamená okamžik disensu situaci, v níž jsou zpochybněny podmínky platnosti, tj. absentuje konsensus. Jelikož každé komunikativní jednání vytváří potenciální možnost dorozumění jeho účastníků o dané věci, Habermas se domnívá, že cílem aktérů diskursu je dosáhnout konsensu, tedy uznání či neuznání nároku argumentů na intersubjektivní platnost. Disens a konsensus je tak možné

---

⁴⁰⁵ Tamtéž, s. 157, 168

⁴⁰⁶ Jak T. Machalová výstižně uvádí, „*situace argumentační řeči (diskursu) předpokládá schopnost účastníků komunikace přijímat a uplatňovat zásady komunikace. Tyto zásady jsou přijímány kontrafakticky a v diskursivní situaci, tj. i při potvrzování nároku platnosti, se projevují jako podmínky nejen rozumění, ale také porozumění.*“ Srv. tamtéž, s. 170.

⁴⁰⁷ Srovnej Goebel, J. Rechtsgespräch und kreativer Dissens. Zugleich ein Beitrag zur Bedeutung der Sprache in der interpretativen Praxis des Zivilprozesses. Schriften zur Rechtstheorie, Heft 200, Berlin: Duncker & Humblot, 2001, s. 88.

⁴⁰⁸ Habermas, J. Vorstudien und Ergänzungen zur Theorie des kommunikativen Handelns. Frankfurt: Suhrkamp, 1984, s. 138.

⁴⁰⁹ Tvůrčí roli disensu zdůrazňuje ve své práci Joachim Goebel, byť není příznivcem diskursivního pojetí práva. Srovnej Goebel, J. Rechtsgespräch und kreativer Dissens. Zugleich ein Beitrag zur Bedeutung der Sprache in der interpretativen Praxis des Zivilprozesses, s. 98 – 100.

považovat za dílčí konstituující prvky diskursu, jejichž vztah má komplementární povahu: Habermas chápe disens jako nutnou podmínku dosažení konsensu a naopak.⁴¹⁰ Diskursivní teorie tedy neřeší otázku, co je pravda, nýbrž otázku **procedurální**: jaká pravidla má diskurs mít, abychom jeho prostřednictvím mohli dospět k pravdivosti a správnosti argumentů, tedy aby byly argumenty diskursivně platné. Habermas se domnívá, že diskursivní teorii lze vyřešit tři důležité problémy:⁴¹¹

- 1) problém pravdy (pravdivost výroku je závislá na konsensu účastníků diskursu)
- 2) problém identity (sebereflexe diskursu ovlivňující změnu samotné identity společnosti)
- 3) problém legitimizace (ospravedlnění společenských rozhodnutí vůči jejich adresátům)⁴¹²

d) Podmínky vedení diskursu

Habermas se poměrně obsáhle věnoval vymezení podmínek, za nichž je možné vést diskurs. Ve víře v racionalitu diskursu dospívá k pojmu „ideální řečová situace“, což je podle jeho názoru situace, kdy jsou podmínky porozumění nastaveny tak, aby bylo možno vést diskurs, který nebude poznamenán deformacemi komunikace. Touto snahou se Habermas snaží vyhnout problematice předsudků, neurčitostí, vágností, či přetvářky, které poznamenávají reálnou komunikaci ve společnosti. Zejména však podle jeho názoru v ideální řečové situaci dosahují účastníci konsensu ze své vlastní vůle, tedy bez jakéhokoliv nátlaku. Zároveň však konstrukcí tohoto modelu zavedl příčinu ke klíčovým námitkám svých kritiků. Podmínky, kterými je charakterizována ideální řečová situace, se týkají zejména charakteristiky účastníků diskursu, a dále vlastností samotné komunikace.⁴¹³

---

⁴¹⁰ Habermas k tomu výslovně uvádí: „Čím více diskursu, o to více rozporu a difference. Čím abstraktnější souhlas, o to rozmanitější disens, se kterým můžeme nenásilně žít.“ Tuto myšlenku Habermas reaguje na kritiku postmoderny vůči jeho diskursivní teorii, která namítala především nereálnost universalitu diskursu z důvodu přílišné různorodosti jednotlivých diskursů ve společnosti. Blíže viz Habermas, J. Die Einheit der Vernunft in der Vielheit ihrer Stimmen. In: Marquard, O. (Hrsg.): Einheit und Veilheit. XIV. Deutscher Kongres für Philosophie Giesen 21. - 26. September 1987. Hamburg, 1990. Citováno dle Machalová, T. Tradice a perspektivy racionalistického právního myšlení, s. 228.

⁴¹¹ Anzenbacher, A. Úvod do filosofie. Praha: SPN, 1991, s. 71.

⁴¹² Rozhodujícím problémem je pro Habermase legitimizace argumentů, na základě níž získávají svoji platnost.

⁴¹³ **První podmínka** se týká účastníků diskursu a vztahuje se k jejich šanci uplatnit svá vyjádření, tedy zjednodušeně řečeno, předpoklad, že účastník je schopen komunikace (je komunikativně kompetentní). **Druhá podmínka** jde dále a obsahuje předpoklad, že všichni účastníci mají stejné šance přednést svoje

Shrneme-li uvedené Habermasovy teze, lze jeho pojetí diskursu charakterizovat následovně. Diskurs je dle Habermase jako argumentační řeč „rovných“ a ideálně „svobodných“ lidí založen na ideálních podmínkách komunikace (neexistují bariéry rozumění ani na straně účastníků, ani na straně sdělovaných argumentů). Rovnost účastníků implikuje, že žádný účastník není schopen vznést argument založený na autoritě (argumentum ex autoritate), tedy argument implicitně založený na nerovné pozici účastníka diskursu. Síla argumentů se v diskursu odvozuje pouze od jejich plausibility.

Jen v takové situaci lze podle Habermase dosáhnout konsensu jako rozumně zdůvodněného argumentačního závěru. Ideální řečová situace má podle Habermase regulativní i konstitutivní povahu, což znamená, že v ní přijaté konsensuálně přijaté závěry jsou uplatnitelné v realitě⁴¹⁴, a to navzdory své ideální (tedy v podstatě fiktivní, v praxi téměř nedocílitelné) povaze. Habermas věří, že když lidé dospějí ke konsensu, tak tím zároveň dávají najevo vůli jednat podle normy, která je obsahem tohoto konsensu. To znamená, že Habermas odhlíží od možných diskrepancí mezi konsensuálně potvrzeným pravidlem chování a reálným jednáním účastníků diskursu.

Habermasova diskursivní teorie nalezla mnoho stoupců a pokračovatelů, stejně jako odpůrců (např. v postmoderním myšlení a dekonstruktivismu).⁴¹⁵ Zejména je mu vytýkána přílišná idealizace podmínek fungování diskursu a až příliš kantovský obdiv k racionalitě. Pro právní interpretaci je však stěžejním faktem to, že Habermasova diskursivní teorie ukazuje nové struktury a především funkce právní argumentace. Klíčovou myšlenkou jeho diskursivní teorie je podle mého názoru tento moment:

---

názory a doporučení a zúčastnit se pak jejich výkladu a zdůvodnění. Jde zde tedy o jakousi komunikativní rovnost účastníků vzhledem k řešení daného problému. **Třetí podmínkou** je možnost účastníků jako jednajících uplatnit reprezentativní řečové akty (tzn. postoje, pocity a přání). Tato podmínka sice vyhlíží poměrně problematicky, ovšem Habermas jí sleduje splnění požadavku korespondence výroků účastníků (užitých argumentů) se skutečnými myšlenkami účastníků. **Čtvrtou, a poslední podmínkou** je možnost (šance) účastníků uplatnit regulativní řečové akty, tedy např. vydávat rozkazy, zakazovat a dovolovat určité chování apod. Není tedy přípustné, aby některý účastník diskursu měl privilegovanou pozici či stál vůči ostatním účastníkům v nadřazeném postavení. Srv. blíže Machalová, T. Tradice a perspektivy racionalistického právního myšlení, s. 222 - 224

⁴¹⁴ Tamtéž, s. 224

⁴¹⁵ Např. Lyotard, J.-F. Der Widerstreit. München, 1989. Citováno tamtéž, s. 227, pozn. č. 50. Habermas je kritizován nejen z pozice postmoderního myšlení, ale i z pozic gadamerovské a analytické hermeneutiky. Viz blíže Habermas, J. Hermeneutic and Analytic Philosophy. Two Complementary Versions of the Linguistic Turn? In: O'Hear, A.(Ed.): German Philosophy Since Kant. Supplement to Philosophy. Royal Institute of Philosophy. Supplement 44, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, s. 410 an.; dále Weinberger, O. Nový pohled na Kantův kriticismus – význam kriticismu pro aktuální jurisprudenci. In Právně filosofický odkaz I. Kanta a současné právní myšlení. Sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 4. - 5. března 2004 v Brně. Brno: Právnická fakulta MU v Brně, 2004.

Subjekt není samotným poznávajícím subjektem, neboť jeho poznatky o světě a jeho identitu spoluurčuje intersubjektivita. Ta je vytvářena v prostředí určitého komunikativního společenství, pro něž je typická určitá sociolingvistická a kulturní determinace. Poznávací schopnosti jednotlivce ustupují do pozadí proceduře výměny a tvorby poznatků prostřednictvím argumentační řeči. Už ne tolik schopnost usuzování jednotlivce, ale pravidla diskursu samotného určují, které poznatky jsou platné, a které nikoliv.

Pro samotnou existenci a fungování diskursu lze ve vazbě na Habermasovo pojetí vymezit následující předpoklady: určité jazykové společenství, určitá jazyková hra definovaná konkrétními pravidly, účastníci diskursu (jednotlivci, instituce, společenství jako celek), vůle k nalezení pravdy (správné odpovědi na otázku), konsensuální mechanismus ověření platnosti argumentu, procedurální pravidla fungování diskursu.

5.3. Teorie právního diskursu

Teorie právního diskursu vychází z pojetí diskursu jako řečových dějů, které vytvářejí základnu pro právní argumentaci (tj. sdělování právních informací). Kromě toho je diskurs také prostředím, v němž se tyto právní informace prakticky uplatňují. To znamená, že v prostředí právního diskursu fungují společenské praktiky a instituce, skrze něž se ověřují a naplňují funkce práva, tedy prostředím, v němž se právo realizuje. V tomto ohledu se rozvíjí teorie právního diskursu ve dvou rovinách, a to jednak v rovině produkce specifického právního vědění, a jednak uvedení tohoto vědění v život v určité sociální instituci. Stručně řečeno, diskursem se zde rozumí argumentační tok právních informací mezi jednotlivými normotvornými a aplikačními institucemi a dalšími účastníky právního diskursu. Diskurs zde nepředstavuje jednoduchou, normovanou a subjektivizovanou dialogickou proceduru. V kontextu diskursivního vnímání práva je právo samo diskursivní jednotou (*diskursive Einheit*), v níž tradiční základní jednotky právní komunikace (právního jazyka) získávají jiný rozměr. Z pohledu diskursivní teorie práva není právní pojem jen základní jednotkou normativního textu, nýbrž i pojmem diskursivním, a právní věta není jen vyjádřením právních informací, nýbrž je i diskursivní výpovědí.⁴¹⁶ Z těchto úvah vyplývá

---

⁴¹⁶ Paroussis, M. *Theorie des Juristischen Diskurses*, s. 37- 39.

jednoznačně následující poznatek: diskurs se stává prostředím, v němž se uskutečňuje také právní argumentace.

Ze současných teoretických diskursivních koncepcí je na půdě evropského kontinentu nejvlivnější koncepce Jürgena Habermase, kterou rozvinul na půdě právní filosofie německý právní teoretik a filosof Robert Alexy. Další koncepce právního diskursu představil ve svém díle kupř. A. Kaufmann (právní diskurs jako dialog v návaznosti na gadamerovskou hermeneutiku) či současný nizozemský právní filosof J. M. Broekmann (právní diskurs jako zvláštní případ obecného občanského diskursu)⁴¹⁷. K diskursivním teoriím právní argumentace se také řadí již zmiňovaná „nová rétorika“ Ch. Perelmana. Těmto teoretickým proudům zde nadále nebude věnována bližší pozornost, neboť v současné době velmi ovlivňuje teoretickoprávní diskusi Alexyho teorie procedurální spravedlnosti. Proto bude v následujícím výkladu věnována pozornost právě jejím základním východiskům.

V německé právní teorii vzniklo okolo problematiky právního diskursu několikero velmi zajímavých diskusních témat. Prvním z nich je spor o to, zda model právního diskursu více vyhovuje potřebám právní teorie, než model právní komunikace jako odborného jazyka (*Fachsprache*).⁴¹⁸ Oba modely se obsahově sice částečně překrývají, avšak model diskursu je strukturálně i funkcionálně složitější než model oborového jazyka, a navíc jazyk (řeč) ve své oborové formě je tak či onak *conditio sine qua non* právního diskursu a práva jako takového.⁴¹⁹ Diskursivita však, jak navrhuje Paroussis,⁴²⁰ umožňuje zachovat pojetí práva jako řečového produktu, avšak jít zároveň dále v poznávání působení práva ve společnosti. Cílem je odlišit právní jazyk od ostatních obdobných oborových jazyků (tzv. „technolektů“), např. jazyka medicíny, jazyka informatiky apod. Diskursivní model práva je veden představou kvalitativně odlišného modelu: právo se v něm prezentuje nejen jako řečový produkt, nýbrž jako institucionální realita.⁴²¹ Institucionální rozměr právu dávají instituce, které právo tvoří i

---

⁴¹⁷ Tamtéž, s. 39. Mezi nejvýznamnější Broekmanovy práce patří *Recht en Antropologie* (1979), *Mens en mensbeeld van ons recht* (1979). Broekman se věnoval teorii právního diskursu v návaznosti na strukturalistické a fenomenologické tradice. Viz blíže http://uitgeverij.larcier.com/collections/deiureferenda/?fa=contributor&person_id=1075.

⁴¹⁸ Tento spor na několika místech připomíná M. Paroussis. Paroussis, M. *Theorie des Juristischen Diskurses*, s. 53, 56, 69 a dále.

⁴¹⁹ Tamtéž, s. 53.

⁴²⁰ Tamtéž, s. 54 - 56.

⁴²¹ Obdobnou definici lze nalézt i u Weinbergera, a to i přes zmíněný nesouhlas s úlohou diskursu v právním poznávání. Weinberger ovšem takto právo definuje z pohledu normativního institucionalismu, jehož je zastáncem. Blíže viz Weinberger, O. *Argumentace v právu a v politice*, s. 585.

aplikují. Diskursivita je tedy jednou z dalších konstrukcí, kterými se právní věda snaží blíže porozumět struktuře a funkcím práva.

Druhým zásadním tématem týkajícím se otázky charakteristiky právního diskursu se stala otázka jeho vztahu k obecnému praktickému diskursu. Tento aktuálně stále živý teoretický spor spočívá v tom, zda je třeba na právo nahlížet jako na autonomní diskursivní fenomén, anebo pouze zvláštní případ obecného praktického diskursu. Hledání odpovědi na tuto otázku se věnoval ve své koncepci diskursivní teorie práva německý právní filosof a teoretik R. Alexy, který se pokusil o recepci Habermasova učení do právního prostředí.⁴²² Na základě kritiky Habermase představil svou teorii právního diskursu jako zvláštního případu diskursu obecného, která je v právní teorii známá jako tzv. *Sonderfallsthese*. U tohoto tématu je nutno provést bližší výklad teorií právního diskursu prezentovaných J. Habermasem a R. Alexym.

5.3.1. Habermasovo pojetí právního diskursu

Habermas se ve své práci *Faktizität und Geltung* věnoval specificky problémům právního diskursu a konstruuje v něm tzv. diskursivní teorii práva. Tato teorie je do značné míry konstruovaná na sociologicko-filosofických východiscích. Jejím cílem není pouze popis, analýza struktury a funkce právního diskursu za účelem charakteristiky podmínek právního porozumění. Habermas sledoval svou teorii větší cíl: chtěl, aby jeho diskursivní teorie práva byla dílčím potvrzením velké „kritické teorie společnosti.“ Ve vztahu k právní teorii vznáší požadavek, aby se vymanila ze své izolace od ostatních praktických právních disciplín a stala se komunikovatelnou.⁴²³ Přesto však se stala jeho práce podnětem zejména pro posun vnímání především právní argumentace v procesu realizace (a v rámci ní v první řadě autoritativní aplikace) práva.

Právo podle Habermase „...nemůže být jen funkcionální potřebou komplexní společnosti, ale musí být schopné reagovat na překérní podmínky sociální integrace, které v konečném důsledku vždy souvisí s porozuměním komunikujících subjektů, tzn. s jejich akceptací požadavků platnosti.“⁴²⁴ Situace „porozumění“ komunikujících subjektů je podle Habermase dána tím, že tito účastníci jsou pod jakýmsi „normativním tlakem“, který je způsoben tzv. idealizacemi jazyka. Idealizace jazyka jsou určité

---

⁴²² Ke stručnému představení osobnosti Roberta Alexyho a jeho prací viz stať Machalová, T., Hlouch, L. O podstatě a povaze práva. Zpráva o přednášce R. Alexyho. Časopis pro právní vědu a praxi, 2006, č. 3, s. 322.

⁴²³ Machalová, T. Tradice a perspektivy racionalistického právního myšlení, s. 192.

⁴²⁴ Tamtéž, s. 185, pozn. 20.

vlastnosti jazyka, které svým působením formují komunikaci uskutečňovanou prostřednictvím jazyka tak, aby taková komunikace vedla ke vzájemnému porozumění účastníků. Mezi idealizace podle Habermase náleží tyto vlastnosti jazyka:⁴²⁵

- a) obecnost jazyka (pojmosloví, gramatika)
- b) platnost jazyka (význam řečeného považujeme za platný, správný a skutečný)
- c) cílem komunikace je porozumění, výsledek domluvy koresponduje s reálným jednáním účastníků (tzv. konstruktivně-performativní stanovisko).

Právě pragmatická rovina jazyka, tedy pojítka mezi porozuměním komunikujících účastníků diskursu a jejich reálným jednáním, je pro Habermase konstrukcí, z níž dovozuje normativitu komunikace obecně i normativitu komunikace právní. Východiskem k formulování diskursivní teorie práva se stala Habermasova teze, že právo je povoláno plnit roli „transformátora“ v koloběhu komunikace mezi životním a systémovým světem,⁴²⁶ a to transformátora založeného na principu racionality jako garanta spravedlnosti.

Alexy k Habermasově diskursivní teorii práva říká, že se „*snaží ukázat, jak mohou být ideální obsahy diskursivních principů v institucionálním rámci právního systému realizovány.*“⁴²⁷ Hlavním nosným momentem diskursivní teorie práva bylo řešit napětí mezi právní jistotou a správností právních rozhodnutí. Habermas vychází z analýzy pojmů koherence, principu, aplikačního diskursu, přiměřenosti a společenského paradigmatu, kterou vyústí v analýzu pojmu právního diskursu, v němž spatřuje řešení tohoto problému.⁴²⁸ Správnost je kategorií úzce svázanou s platností argumentů užívaných pro justifikaci práva. Habermas však platností v souvislosti s právem rozumí pouze platnost práva jako takového (tzn. právních pravidel) a rozlišuje platnost ve dvojím smyslu; jednak ve smyslu platnosti formální (*Gültigkeit*), a jednak platnosti „diskursivní“, tedy společenské akceptaci pravidel (*Geltung*). Právní diskurs v Habermasově pojetí je tedy procedurou legitimizující právo jako takové, což znamená, že je zároveň zdrojem diskursivní platnosti práva. Problémem Habermasovy diskursivní teorie, jemuž bude dále věnována pozornost, je vztah právního diskursu k obecnému praktickému diskursu. Jak Habermas tvrdí, právní diskurs není zvláštním případem obecného praktického diskursu (či diskursu

---

⁴²⁵ Tamtéž, s. 216.

⁴²⁶ Tamtéž, s. 108. Citováno tamtéž, s. 186, pozn. 22.

⁴²⁷ Alexy, R. *Recht, Vernunft, Diskurs*, s. 165.

⁴²⁸ K tomu tamtéž, s. 166 - 172.

morálního), a nemá tedy k němu v žádném případě doplňující charakter.⁴²⁹ R. Alexy navázal na Habermasovo diskursivní pojetí práva a pokusil se ho prohloubit. V otázce vztahu právního diskursu a obecného praktického diskursu⁴³⁰ se ovšem Alexy od Habermasova pojetí zásadně odchýlil.

5.3.2. Alexyho model právního diskursu

Alexy rozpracoval svou teorii právního diskursu zejména v pracích *Theorie der juristischen Argumentation* (1978) a později *Recht, Vernunft, Diskurs* (1995).⁴³¹ Alexy odlišuje tři skupiny problémů souvisejících s diskursivní teorií práva:

- a) problém pravdivosti,
- b) problém potřeby,
- c) problém zdůvodnění této teorie.

Alexy připomíná, že jeho teorie se vztahuje pouze na řešení problému potřeby a pravdivosti právního diskursu. Předmětem zkoumání je pro Alexyho pouze praktický diskurs vztahující se k reálnému lidskému jednání, nikoliv diskurs teoretický.⁴³² Alexy vychází z teze, že diskursivní teorie je procedurální, což vyjadřuje definicí, že norma N je správná právě tehdy, když může být výsledkem procedury P.⁴³³ Dle jeho mínění je to právně-argumentační model, který lze rozeznat dle toho, že empirické a normativní přesvědčení a zájmy jednotlivců se mohou na základě přednesených argumentů v rámci diskursivní procedury měnit. Diskursivní teorie není ani teorií „definitivního rozhodnutí“ (*entscheidungsdefinitive Theorie*), neboť pravidla diskursu jsou do značné míry závislá na účastnících diskursu a jsou naplnitelná jen přibližně. Alexy diferencuje strukturu pojmu diskurs a rozlišuje mezi diskursem ideálním a diskursem reálným, ve snaze vyhnout se kritice o nepotřebnosti diskursivní teorie a také překonat slabiny Habermasovy diskursivní teorie spočívající především v nerozlišování mezi konsensem na určité normě a její aplikací v realitě životního světa.

---

⁴²⁹ Habermas, J. *Faktizität und Geltung*, s. 272-273.

⁴³⁰ Je třeba podotknout, že Alexy nesdílí s Habermasem stejné pojmové vymezení tzv. „obecného praktického diskursu.“ Zatímco Habermas pod tímto pojmem rozlišoval morální a etické diskursy, Alexy předkládá jednotné pojetí obecného praktického diskursu, v němž jsou obsaženy jak morální, etické i pragmatické argumenty, které jsou mezi sebou vzájemně provázány a doplňují se. Srv. blíže Alexy, R. *Die juristische Argumentation als rationaler Diskurs*. In: Alexy, R., Koch, H.-J., Kuhlen, L., Rüssmann, H. *Elemente einer juristischen Begründungslehre*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2003, s. 117.

⁴³¹ Alexy, R. *Recht, Vernunft, Diskurs*, Alexy, R. *Theorie der juristischen Argumentation: die Theorie des rationalen Diskurses als Theorie der juristischen Begründung*. 2. Aufl. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1991.

⁴³² Alexy, R. *Recht, Vernunft, Diskurs*, s. 109.

⁴³³ Tamtéž, s. 110.

a) Ideální diskurs

Alexy ho charakterizuje tak, že se jedná o variantu diskursu, která je ve všech ohledech „ideální“. To znamená, že se odehrává v neomezeném časovém intervalu a počet jeho účastníků není omezen. Účastníky tohoto diskursu vymezuje tak, že jsou plně empiricky informovaní o diskutovaném problému, užívají pojmy, které jsou jim zcela jasné (tj. užívají je konzistentně v dohodnutém významu), jsou plně schopni změny sociální role či názoru a nemají o předmětu diskursu žádné předsudky. S konceptem ideálního diskursu Alexy spojuje následující problémy: problém konsensu, problém kritéria a problém správnosti.

1) problém konsensu

Alexy si plně uvědomuje, že ani ideální podmínky nezaručují dosažení konsensu. Ideální diskurs tak není procedurou, která by musela nutně vést ke konečnému rozhodnutí o předmětu diskursu (diskutované otázce). Ani při potenciálně nekonečném diskursu, jehož závěr bude rozhodnutím o diskutované otázce, není jisté, že takto docílený konsensus bude konečně platným a nezměnitelným. Alexy tak vyjadřuje skepsi k možnostem diskursu vyřešit problémy pro futuro, naopak zde zastává konzervativní pohled vycházející z uvědomění si hermeneutických limitů účastníků, kteří jsou sice ve všech ohledech ideální, nicméně jsou stále lidmi. Jelikož Alexyho teorie klade důraz na procedurální aspekt diskursu, nelze se divit, že se zde dostává do popředí schopnost diskursu vést ke skutečným konsensům jako procedurální charakteristika diskursu.

2) problém kritéria

Alexy zde rozebírá otázku, do jaké míry může být určitým způsobem definovaný diskurs jako procedura kritériem správnosti.⁴³⁴ Z tohoto pohledu pak konstatuje, že diskursu by se v zásadě mělo účastnit vícero osob, a to z toho důvodu, že pokud se jedná o praktickou otázku (tedy praktický diskurs), jedná se zároveň o interpretaci a poměrování jednotlivých zájmů. Jen účastník sám je schopen originálně interpretovat svůj vlastní zájem. Proto se Alexy přiklání k tomu názoru, že má-li být diskursivní procedura kritériem správnosti, je zapotřebí více účastníků. Zároveň ovšem doplňkově a okrajově připouští možnost „monologického“ diskursu, když se domnívá, že i v myslí

---

⁴³⁴ Tamtéž, s. 116-118.

jednoho účastníka lze určitým způsobem napodobit interpretaci zájmů ostatních účastníků formou „virtuálního diskursu“, ovšem pouze v omezeném rozsahu.⁴³⁵ Dalším problémem souvisejícím s nárokem procedury na kritérium správnosti je pouze aproximativní splnitelnost požadavků ideálního diskursu, která způsobuje neurčitost výsledku diskursu. Dále si Alexy v tomto kontextu všímá také interní struktury diskursu, která nezaručuje žádnou definitivu výsledku diskursu, což způsobuje nejistotu. V právním prostředí v tom spatřuje Alexy překážku pro to, aby na základě diskursu bylo možno vybrat jednu ze dvou soupeřících norem za správnou.

3) problém správnosti

V centru Alexyho pozornosti v problematice právního diskursu stojí klíčová otázka: je diskurs procedurou, která je schopna garantovat svými pravidly správnost svých výsledků?⁴³⁶ Alexy rozlišuje tři roviny, v nichž o problému nároku na správnost uvažuje. Prvním z nich je rovina samotného pojmu správnosti, druhým je rovina objektivitivy a rovina kontroverze mezi výsledky diskursu. Z těchto rovin je dle mého názoru nejpřínosnější Alexyho úvaha nad problémem objektivitivy diskursu v návaznosti na roviny případné kontroverze výsledků diskursu.

V návaznosti na tuto rovinu rozlišuje dvě pojetí správnosti, a to pojetí absolutní správnosti a pojetí relativní správnosti. Koncept absolutní správnosti pramení ze kognitivistického přesvědčení, že „*správnost a pravdivost jsou objektivní hodnoty*“.⁴³⁷ Proti tomu však stojí diskurs jako procedura založená na interakci subjektivních názorů, přičemž výsledek diskursu je podmíněn opět subjektivním aktem - jeho akceptací. Alexy si je dobře vědom, že příklon k jednomu či druhému pojetí znamená oprávněnou kritiku ať už ze strany zastánců klasické objektivistické vědecké metodologie, nebo na druhé straně z tábora příznivců postmoderny či hermeneutiky, které staví na subjektivistické teorii pravdivosti. Proto řeší tento problém hledáním jakési středové pozice, tedy tvrzením, že výsledek diskursivní procedury není ani jen objektivní, ani jen subjektivní.⁴³⁸ Kritériem správnosti podle něho není konsensus, nýbrž pravidla diskursu - průběh diskursivní procedury jako takové, nikoliv mechanismus akceptace určitého

---

⁴³⁵ Tamtéž, s. 116 - 117.

⁴³⁶ Tamtéž, s. 118 - 123.

⁴³⁷ Tamtéž, s. 119.

⁴³⁸ Alexy přímo k charakteristice své teorie uvádí, že představuje „...*střední cestu mezi objektivistickými a kognitivistickými teoriemi na straně jedné a subjektivistickými a nonkognitivistickými teoriemi na straně druhé.*“ Viz blíže Alexy, R. Die juristische Argumentation als rationaler Diskurs, s. 117.

výsledku.⁴³⁹ Alexy znovu připomíná, že odpovídat na praktické otázky znamená mj. také interpretovat zájmy jednotlivých účastníků diskursu a vážit je. Na tyto otázky podle jeho názoru neexistuje předem jedna správná odpověď. Teze o jediné správné odpovědi tak v rovině praktické diskursu představuje pro Alexyho jen těžko odůvodnitelnou fikci.⁴⁴⁰

Alexy proto svou úvahu o správnosti praktického diskursu uzavírá závěrem, že pojem správnosti má absolutní charakter pouze v tom rozsahu, v jakém představuje určitou regulativní ideu, určitý cíl, který by měl účastník v diskursu sledovat. Na druhé straně ovšem, pro řešení kontroverzních situací, v nichž se jako výsledek diskursu nabízejí dvě protichůdné varianty (norma N a její negace) jako stejně správné, je třeba v souladu s relativním pojetím správnosti konstatovat, že jsou obě vzhledem k užití proceduře relativně správné. Pojetí relativní správnosti přitom hraje nejdůležitější úlohu v reálném diskursu.⁴⁴¹

b) Reálný diskurs

Tato forma diskursu již znamená uplatnění diskursivního modelu komunikace a argumentace v praxi, tedy v situaci, v níž skuteční účastníci vstupují do diskursu s cílem najít správnou odpověď na předloženou praktickou otázku. Opět je třeba zdůraznit, že pro Alexyho je praktickou otázkou otázka platnosti normy v konkurenci jiných norem, s nimiž je v kolizi. Alexy rozlišuje tři možnosti výsledku praktického diskursu při existenci dvou potenciálně správných možných řešení:⁴⁴²

- 1) situaci, v níž je na základě diskursu vybráno jedno řešení jako „diskursivně nezbytné“;
- 2) situaci, v níž je na základě diskursu vybráno jedno řešení jako „diskursivně nemožné“;
- 3) situaci, v níž jsou na základě diskursu označena obě řešení jako „diskursivně možná“.

Pro Alexyho je v rovině reálného praktického diskursu nejpálčivějším problémem správnost, kterou chápe v relativním slova smyslu. Jelikož ji odvozuje od

---

⁴³⁹ Tamtéž, s. 120, 121.

⁴⁴⁰ Alexy, R. tamtéž, s. 122. Alexy na tomto místě zejména kritizuje R. Dworkina, jehož teorie právní argumentace je v tomto ohledu silně kognitivistická a počítá s tím, že pro každý případ aplikace práva existuje v kontextu právních pravidel a principů právě jedna správná odpověď poznatelná ideálním (fiktivním) interpretem. Ke Dworkinově koncepci práva viz blíže Dworkin, R. *Taking Rights Seriously*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1977, s. 81 - 130; v této práci rozebírám některé aspekty Dworkinovy teorie v 6. kapitole.

⁴⁴¹ Alexy, R. *Recht, Vernunft, Diskurs*, s. 123.

⁴⁴² Tamtéž, s. 123- 124

míry naplnění pravidel diskursu, která nemusí být naplněna vůbec, či pouze do určité míry, dovozuje, že správnost výběru určitého řešení má spíše určitou „intenzitu“ - a je tedy tím pádem nejistá a neurčitá. Tím v podstatě rezignuje na možnost hledání absolutně správného řešení v reálných diskursivních podmínkách, byť konstatuje, že „...po nalezení relativně správných možností řešení se lze dále ptát, kdo má doopravdy pravdu...“ Ihned k tomu však dodává, že diskursivní procedura prostě nemá potenci vést „...do sféry jistoty, nýbrž do sféry pouhých názorů a domněnek.“⁴⁴³

Alexy se však s touto analýzou možností a funkcí reálného diskursu neuspokojuje a jde dále. Hledá pro reálný diskurs využití v právním prostředí, které je klíčovým způsobem formováno institucemi. Alexy hledá oporu v reálném prostředí fungujícího demokratického státu s ústavně zaručenými mechanismy ochrany práv subjektů. V tomto prostředí spatřuje prostor, v němž reálný diskurs skutečně může probíhat a probíhá, byť pouze s aproximativní mírou naplnění diskursivních pravidel. Z takto vymezeného diskursivního prostoru se Alexy soustředí na problematiku lidských práv. Jeho základním východiskem pro koncepci reálného diskursu je tvrzení, že právě diskursivně teoretické zdůvodnění lidských práv má dva základní úkoly: v první řadě odůvodnit pravidla praktického diskursu s tím účelem, aby bylo možno následně ospravedlnit samotná lidská práva.⁴⁴⁴ Za hlavní obecná pravidla reálného praktického diskursu považuje tato:⁴⁴⁵

- 1) Každý, kdo může mluvit, se smí účastnit diskursu.
- 2) Každý může:
  - zpochybnit kterékoliv tvrzení,
  - učinit toto tvrzení předmětem diskursu,
  - vyjádřit své postoje, přání a potřeby,
- 3) Žádnému mluvčímu nesmí v rámci nebo mimo rámec diskursu vyvíjeným nátlakem být zabraňováno ve využívání diskursivních oprávnění stanovených v bodech 1) a 2).

Konkrétní pravidla diskursu, která Alexy dovozuje dále, se týkají zejména charakteru „tvrzení“, tedy řečového aktu určitého obsahu, který představuje východisko k procesu argumentace.

- 1) Kdo něco tvrdí, vznáší zároveň nárok na pravdivost či správnost.

---

⁴⁴³ Tamtéž, s. 126.

⁴⁴⁴ Tamtéž, s. 129.

⁴⁴⁵ V recentní české odborné literatuře rozvádí Alexyho pravidla reálného diskursu např. Z. Kühn. Viz blíže Kühn, Z. Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře, s. 62 - 64.

- 2) Nárok na správnost implikuje v sobě nutnost odůvodněnosti tohoto nároku.
- 3) Nárok na odůvodněnost v sobě implikuje povinnost argumentujícího na žádost tvrzení odůvodnit.
- 4) Spolu s odůvodněním se automaticky objevují požadavky na stejné zacházení, beznátlakovost a universálnost argumentů.⁴⁴⁶
- 5) Kdo za celý svůj život nevznesl žádné „tvrzení“ definované v bodech 1) - 4), nepodílí se na všeobecné životní formě lidí.

Z obsahu Alexyho pravidel reálného praktického diskursu je zřejmé, že se jedná o kritickou recepci již výše popsaných Habermasových postulátů diskursu. Hlavní využití reálného praktického diskursu spatřuje Alexy v realizaci a aplikaci lidskoprávních standardů, které jsou součástí moderních demokratických států založených na účtě k základním právům a svobodám člověka.⁴⁴⁷ Zdůvodnění základních lidských práv je pro Alexyho odůvodnění celé demokracie, neboť základní lidská práva představují právní garanci demokratického společenského zřízení. Odůvodnění základních práv se koncentruje zejména na problém obsahu a struktury těchto práv.⁴⁴⁸

Základní lidská práva je možno odůvodňovat dvěma způsoby: přímo a zprostředkovaně. Bezprostřední (přímé) zdůvodnění je možné skrze tři argumenty: argument autonomie, argument konsensem a argument demokracií.⁴⁴⁹ Argument autonomie spočívá v tom, že u toho, kdo vychází z autonomie svého partnera v diskursu, je vyloučeno, aby omezoval či popíral základní lidská práva tohoto účastníka. Respektováním „diskursivní autonomie“ účastníka je tedy zároveň zaručeno respektování autonomie ve sféře lidského jednání. Autonomie lidského jednání vede ke vzniku systému soukromých a veřejných práv, které tuto autonomii chrání.⁴⁵⁰

---

⁴⁴⁶ Alexy k těmto požadavkům uvádí, že z pohledu kritiky mohou být nahlíženy jako nadbytečné a sporné. Podle jeho názoru ovšem patří k pravidlům diskursu proto, že diskurs je komunikativní procedurou úzce spojenou se samotným fungováním společnosti. Alexy, R. *Recht, Vernunft, Diskurs*, s. 130.

⁴⁴⁷ Originálním lidskoprávním katalogem v moderních světových dějinách je Všeobecná deklarace lidských práv přijatá Valným shromážděním OSN dne 10. 12. 1948 v New Yorku, která ovšem hraje úlohu pouze souboru teleologických finálních norem, nikoliv závazného mezinárodněprávního standardu. V rovině mezinárodního práva jsou lidská práva zaručena několika mezinárodními mnohostrannými smlouvami (Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod). V německém právním řádu je katalog lidských práv a svobod zařazen přímo v ústavě. Viz blíže německý *Grundgesetz* (čl. 1-19), přístupné na internetových stránkách http://www.bundestag.de/parlament/funktion/gesetze/grundgesetz/gg_01.html, staženo dne 28. 7. 2006

⁴⁴⁸ Alexy, R. *Recht, Vernunft, Diskurs*, s. 144 - 145.

⁴⁴⁹ Tamtéž, s. 146 - 164.

⁴⁵⁰ Tamtéž, s. 154.

Argument konsensu se vztahuje nikoliv k charakteru účastníků diskursu, nýbrž k výsledku diskursu jako takového. Alexy přejímá tento argument z Habermasovy diskursivní teorie. Podle Alexyho tento argument nutně doplňuje argument autonomie, neboť zavádí do standardů odůvodnění lidských práv kategorie nestrannosti a rovného zacházení.⁴⁵¹ Významově opačné kategorie (nerovnost, preference jedné strany) by totiž nemohly obstát v ideálním diskursu o lidských právech, který účastníci mohou vést za platnosti postulátů racionality, rovného zacházení a svobody.⁴⁵² Posledním argumentem pro lidská práva a jejich zdůvodnění je argument demokracie. Tu chápe Alexy jako legitimizující proceduru, která přibližuje k sobě správnost a legitimitu. Předpokladem dle Alexyho je, že demokracie, v níž jsou alespoň přibližně respektovány prvky diskursivní racionality, musí být založena na lidských právech a rovnosti příležitostí. Platí-li předchozí dvě premisy, platí také třetí z nich, a to, že platí základní ne-politická práva na život, existenční minimum a na vzdělání. Demokracie tedy podmiňuje existenci lidských práv.

V Alexyho pojetí tak diskursivní teorie práva zastává nejen místo teorie právního poznávání a právní argumentace, ale je zároveň teorií zdůvodnění existence lidských práv jako nutné náležitosti moderního právního státu.

5.3.3. Právní diskurs jako zvláštní případ diskursu praktického („*Sonderfallsthese*“)

Z předcházejícího výkladu je zřejmé, že Alexy recipoval podstatnou část své diskursivní teorie od Habermase. Nejzávažnější otázkou diskursivní teorie, které věnoval největší pozornost, se stala otázka správnosti, o níž již byla řeč. Alexy v praktickém diskursu spatřuje „*beznátlakovou interpersonální řečovou formu jednání, v níž se normativní výpovědi ověřují z hlediska své správnosti.*“⁴⁵³ Právní systém založený na diskursivních procedurách by měl fungovat jako médium realizace praktického rozumu ve skutečnosti. Alexy však ztotožňuje praktický rozum především s otázkou hodnocení lidského jednání, a to zejména z pohledu etického poznání povinnosti. V tomto kontextu pak vnímá i právní diskurs, který považuje za jakýsi „doplňek“ obecného diskursu praktického, neboť právo rovněž řeší otázky normování lidského jednání.

---

⁴⁵¹ Tamtéž, s. 156.

⁴⁵² Alexy dokonce považuje kategorii nestrannosti za jeden z hlavních účelů funkce diskursivních pravidel. Blíže také Alexy, R. Die juristische Argumentation als rationaler Diskurs, s. 118.

⁴⁵³ Paroussis, M. Theorie des Juristischen Diskurses, s. 25.

Z těchto úvah zformuloval Alexy svou tezi o právním diskursu jako zvláštním případě diskursu praktického, tedy zmiňovanou „*Sonderfallsthese*“ (tj. „tezi o zvláštním případě“) ⁴⁵⁴, která je prima facie svou podstatou zdánlivě pouhým podřazením specifického pod obecné, avšak svým skutečným dosahem zásadním teoretickým problémem.

Samotnou *Sonderfallsthese* Alexy pojímá jako rámcovou syntézu tří dílčích tezí, tzv. „*Sekundaritätsthese*“ (tj. teze o subsidiaritě morálních pravidel k právním pravidlům), „*Additionsthese*“ (tj. teze o doplňujícím charakteru právních argumentů) a „*Integrationsthese*“ (tj. teze o souladu právních a obecných praktických argumentů), kteréžto dílčí teze v podstatě popisují pojmové znaky *Sonderfallsthese*. ⁴⁵⁵ Teze o subsidiaritě morálních pravidel znamená, že v případech, v nichž si interpret nevystačí s pravidly obsaženými v právních předpisech, je nutno užít obecný praktický diskurs k řešení takového případu. Teze o doplňkovém charakteru právních argumentů spočívá v tom, že čistě právní argumenty hrají roli pouhého doplňku pravidel a argumentů ukotvených v obecném praktickém diskursu. Dle teze o souladu právních a praktických argumentů pak musí být všechny specifické právní argumenty ve shodě s argumenty obecného praktického diskursu.

Jestliže totiž přijmeme platnost *Sonderfallsthese* jako celku, zároveň tím podřazujeme nároky správnosti právních argumentů užitých v právním diskursu morálním kritériím, kterým by takové argumenty nesměly protiřečit. Přijetí *Sonderfallsthese* znamená zásadní omezení při definování kategorie diskursivní správnosti právního argumentu - má být přesvědčivý, plausibilní, racionální a zároveň v souladu s chápáním etických kategorií. Právní argument v takovém případě musí vznášet nárok nejen na platnost právní, nýbrž i na platnost morální. Taková extenze úlohy právního argumentu je jednoznačným projevem Alexyho diskursivně přirozenoprávního směřování, které počítá s objektivním ospravedlněním odůvodnění platnosti právního argumentu. ⁴⁵⁶ *Sonderfallsthese* tedy není pouze komunikativní model

---

⁴⁵⁴ V následujícím textu se přidržím užívání německého výrazu „*Sonderfallsthese*“ (angl. „*special case thesis*“), neboť český příklad uvedený v závorce nevyznívá terminologicky čistě, přičemž i v jiné sekundární literatuře k tomuto problému je takový přístup obvyklý. Viz blíže Grabowski, A. *Dyskurs prawniczy jako przypadek szczegolny ogólnego dyskursu praktycznego*. In Stelmach, J. *Studia z filozofii prawa*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. Krakow, 2003.

⁴⁵⁵ Blíže viz Brozek, B., Stelmach, J. *Metody prawnicze*, s. 197, také Grabowski, A. *Dyskurs prawniczy jako przypadek szczegolny ogólnego dyskursu praktycznego*, s. 45.

⁴⁵⁶ Blíže viz Alexy, R. *On the Concept and Nature of Law*. Warszawa: Ius et lex, 2006. Ze sekundární literatury také Machalová, T., Hlouch, L. Aktuální význam Radbruchovy formule. *Právník*, 6/2007, s.115 - 130.

právní argumentace, je to především hodnotová teze odrážející určitý model vztahu práva a morálky. V kontextu ostatních teorií vztahu těchto dvou normativních systémů lze tuto tezi zařadit mezi tzv. spojovací teorie či spojovací teze (*Verbindungsthese*), typické pro současné přirozenoprávní myšlení. Struktura *Sonderfallsthese* je založena na vztahu mezi „případem“ (*Fall*) a „zvláštním případem“ (*Sonderfall*).⁴⁵⁷

a) případ (*Fall*)

K charakteristice obecného případu postačí uvést, že o případ řešený procedurou praktického diskursu se jedná tehdy, když se při řešení praktických otázek (tj. otázek souvisejících s lidským jednáním) řeší nárok na správnost výsledné normy lidského jednání.

b) zvláštní případ (*Sonderfall*)

Otázku vztahu obecného praktického diskursu a právního diskursu je dle Alexyho nutno řešit právě funkčním porovnáním pojmových znaků těchto dvou diskursivních procedur. Aby byla *Sonderfallsthese* platná, je zapotřebí, aby právní diskurs splňoval kritérium praktičnosti a nároku na správnost. Kritérium praktičnosti právního diskursu považuje Alexy za nepochybné, neboť v právním diskursu jde přece o ověřování platnosti normativních výpovědí. Podmínka nároku na správnost, který právní argumenty ke své platnosti musí vznášet, je dle něho rovněž splněna. Problém ovšem spočívá v samotné definici správnosti: je obecně praktická správnost argumentu totožná se správností právního argumentu? Právní argument lze označit za správný tehdy, pokud „...*může být z pohledu zákona, judikatury a dogmatiky racionálně odůvodněn.*“⁴⁵⁸ Z toho plyne, že hlavní zdroje právních argumentů užívaných v právním diskursu představují zákony (tj. právní předpisy), judikatura (rozhodovací praxe soudních a správních orgánů) a doktrína tvořící právní dogmatiku. Z těchto specifických zdrojů čerpají právní argumenty primárně svou platnost. Nárok argumentu na správnost přesahuje pouhou doveditelnost argumentu s poukazem na jeho legitimní zdroj v podobě pramene právních informací. Lze konstatovat, že nárok praktického argumentu na správnost a nárok právního argumentu na správnost není svou povahou úplně totožný, neboť právní správnost v sobě zahrnuje zejména uvedená kritéria zdroje platnosti právního argumentu.

---

⁴⁵⁷ Alexy, R. *Theorie der juristischen Argumentation*, s. 263 - 264.

⁴⁵⁸ Tamtéž, s. 430.

Alexyho však odlišnost kritérií správnosti právního argumentu nedovedla ke zpochybnění Sonderfallsthese. Alexy sice uznává determinaci právního argumentu uvedenými kritérii, ovšem na druhé straně tento rozdíl z komplexního pohledu nepovažuje za příliš důležitý. Větší váhu přikládá tomu, že obecný praktický diskurs i právní diskurs mají společnou snahu hledat praktickou správnost svých argumentů. Sonderfallsthese proto neznamena, že by diskursivní teorie práva měla potenciál určovat sílu argumentů v právním diskursu, avšak chce vyjádřit skutečnost, že diskursivní teorie je schopna definovat podmínky a za nichž se může projevit síla nejlepších argumentů užitých v právní argumentaci.⁴⁵⁹

Souhrnně vzato, Alexymu se nepodařilo jasněji určit rozdíl mezi právním a obecným praktickým diskursem, protože založil své zdůvodnění jenom na konstrukci distinkce mezi obecným a zvláštním. Ve svém pojetí obecného praktického diskursu zůstává Alexy v zásadě v mezích Habermasova vymezení, který se vůbec nezabývá institucionální podobou diskursu, ale spojuje jej pouze stupněm demokratické organizace společnosti. Z uvedeného je zřejmé, že odlišností právního diskursu od diskursu morálního je vícero. Odlišnosti mezi právním a obecným praktickým diskursem se netýkají jen kritérií správnosti argumentu jako platného tvrzení, nýbrž i samotných pravidel právního diskursu a charakteru právní komunikace. I bez rozsáhlejšího teoretického rozboru je zřejmé, že právní argumentace (zejména užívaná v procesu aplikace práva) nemá charakter donucení prostého procesu, který by nebyl v čase, prostoru a ve schopnostech účastníků nijak omezen. Hlavním důvodem těchto zásadních odlišností právního diskursu od obecného diskursu praktického spočívá jednoduše v tom, že právní diskurs je formován právem, které je důvodem, významovým rámcem a smyslem jeho existence.⁴⁶⁰ Tento poznatek má klíčový vliv na vlastnosti právního diskursu a vede k položení zásadní otázky: Lze Sonderfallsthese považovat za východisko k popisu právní argumentace? Neboli, má tedy právní argumentace podobu právního diskursu, anebo je tento model pro právní argumentaci nevyhovující?

Pro podrobnější rozbor této otázky se jeví vhodné vyjít z rozlišení právní argumentace⁴⁶¹ na institucionalizovanou a neinstitucionalizovanou a zkoumat

---

⁴⁵⁹ Alexy, R. Die juristische Argumentation als rationaler Diskurs, s. 122.

⁴⁶⁰ Srov. Huang, Ch. Ch. Das Verhältnis von moralischem Diskurs und rechtlichem Diskurs bei J. Habermas. Berlin: Duncker&Humblot, 2007, s. 146.

⁴⁶¹ Toto dělení viz blíže tamtéž, s. 146 an. Srov. 4. kapitola této práce věnovaná právní argumentaci.

využitelnost *Sonderfallthese* ve vztahu k těmto konkrétním formám právní argumentace.

a) Institucionalizovaná právní argumentace

Tato forma právní argumentace je spojena především s právními rozhodovacími procesy, zejména soudním a správním rozhodovacím procesem. Hlavními omezeními institucionalizované formy právní argumentace jsou procesní pravidla, která striktně určují úlohu rozhodujícího orgánu (instituce), tak i úlohu účastníků tohoto procesu. Odlišnost od obecného praktického diskursu spočívá i v samotném účelu institucionalizované právní argumentace: zatímco soud argumentuje za účelem nalezení ospravedlnitelného racionálního řešení případu v souladu s právem, účastníci argumentují ve snaze dosáhnout v řízení úspěchu, zpravidla určitého statku (zejména věci, práva či stanovení povinnosti jinému účastníkovi). Je zřejmé, že účastníci této argumentační procedury nemají při argumentaci společný cíl. Procesní pravidla, jimž je podřízen jak orgán aplikující právo, tak i účastníci, zakládají nerovnost mezi rozhodujícím orgánem a účastníky. Zatímco účastníci jsou v zásadě vůči sobě rovni, orgán aplikující právo je účastníkům nadřazen, neboť je oprávněn svým rozhodnutím měnit právní status účastníků a zasahovat do jejich právní sféry.

Právní proces tedy vyhlíží jako hluboce pragmaticky zakořeněná argumentační procedura, v níž účastníci nesledují pouze gnozeologické zájmy (tj. poznání správného řešení), nýbrž jednají a argumentují strategicky tak, aby dosáhli kýženého úspěchu, tedy získali právo, věc či dosáhli uložení povinnosti jinému účastníkovi řízení.⁴⁶² Alexy si byl těchto zásadních odlišností vědom, nicméně přesto setrval na své tezi o podřaditelnosti právní argumentace institucionální pod pojem diskursu. Důvodem k tomu mu byl opačný postup, tedy hledání vlastností právního diskursu, které jsou shodné s vlastnostmi obecného diskursu. Hlavním společným rysem těchto dvou diskursů je podle Alexyho racionalita: je pramenem a cílem veškeré praktické argumentace. Právě racionalita jako vlastnost právní argumentace je podle Alexyho důvodem, proč je třeba na právní argumentaci institucionální, tedy na formalizované procesy právního rozhodování, nahlížet prizmatem *Sonderfallthese*. Jako nejvhodnější příklad pro ukázkou fungování procedury diskursu považuje diskurs o základních lidských právech. Tento Alexyho doktrinální názor pronikl i do judikatury německého ústavního soudu,

---

⁴⁶² Tamtéž, s. 147.

který se vyslovil takto: „*Výklad zejména ústavního práva má povahu diskursu, v němž se při metodicky bezvadné práci nabízejí nikoliv absolutně správná tvrzení, nýbrž se zde důvody činí platnými, staví se proti nim jiné důvody a nakonec ty nejlepší důvody věc rozhodují.*“⁴⁶³

Rozvedeme-li tuto myšlenku dále, pak z Alexyho myšlenky nutně vyplývá, že nelze setrvat bez dalšího u zužujícího pojmání diskursivity práva pouze ve vztahu k ústavnímu právu. Jestliže u ústavního práva má právní interpretace vysloveně diskursivní povahu, je otázkou, jak je tomu u interpretace tzv. jednoduchého (zákonného) práva. Případy, v nichž orgány ochrany ústavnosti určují výklad ústavního práva v konkrétních případech, jsou totiž vždy regulovány i právem tzv. jednoduchým právem, které tvoří z hermeneutického pohledu jejich hlavní významový rámec, zatímco ústavní právo je kontextem, jehož aplikací spolu s jednoduchým právem je třeba dospět ke správnému řešení. Přijmeme-li toto východisko, pak lze vyslovit názor, že Alexy zřejmě připouští, že diskursivní povaha je vlastní právu jako takovému, přičemž v případech ústavněprávních je intenzita diskursivity právní argumentace nejvyšší. Z toho důvodu se však Alexy praktickým příkladům z oboru jednoduchého práva příliš nevěnuje a dává prostor analýzám složitých případů aplikace práva, v nichž se diskursivní povaha práva projevuje zejména řešením konfliktu principů.⁴⁶⁴

b) Neinstitutionalizovaná právní argumentace

Není pochyb o tom, že neinstitutionalizovaná právní argumentace, do níž můžeme bez váhání zařadit doktrinní argumentaci na poli právní vědy, argumentaci mezi sobě rovnými účastníky diskursu (kupř. při realizaci smluvní autonomie v soukromém právu) a podle mého soudu i argumentaci laickou, se odehrává určitou komunikativní formou, kterou obvykle nazýváme „diskuse“ či „výměna názorů“, v případě uzavírání smlouvy spíše pak „jednání“. V realitě se tedy může jednat o situaci, kdy se na poli vědeckých časopisů vyměňují názory na výklad určitého právního problému, na dialog mezi oferentem a akceptantem při uzavírání občanskoprávní smlouvy, ale také v rovině laické argumentace např. o výměnu názorů nad televizní reportáží o výsledku soudního procesu s masovým vrahem.

---

⁴⁶³ BverfGE 82, 30 (38 an.). Přístupné na http://www.bverwg.de/enid/9041e0ea1917f2c3345a6d5eadd6a7d8,0/Aktuelles/Entscheidungssuche_9p.html

⁴⁶⁴ Viz blíže Alexy, R. Rechtsregeln und Rechtsprinzipien. In: Alexy, R., Koch, H.-J., Kuhlen, L., Rüssmann, H. Elemente einer juristischen Begründungslehre. 1.Auflage, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2003, s. 231.

Z hlediska jazykového úzu lze konstatovat, že termín diskurs se v české odborné veřejnosti - a to při absenci jakéhokoliv bližšího teoretického odůvodnění - etabloval pro rovinu doktrinální argumentace, kde je bez námitek akceptován jako model odborné výměny právních názorů mimo formalizované právní procesy. Tato forma právního diskursu ovšem v důsledku své chybějící institucionalizace postrádá znak autoritativnosti, tedy schopnosti stanovit na základě přijatého argumentačního závěru závazné individuální pravidlo chování.⁴⁶⁵ Naopak, při uzavírání smluv či laických diskusích o právních otázkách se termín diskurs v obecném jazyce příliš ne užívá. Jazykový úzus je však pouze otázka označení, nikoliv otázka analýzy splnění pojmových znaků diskursu, kterou je třeba provést za účelem prokázání závěru o charakteru neinstitucionalizované právní argumentace.

I pro neinstitucionalizovanou právní argumentaci platí omezení (či spíše nutná determinace) povahou právní argumentace - tvrzení užíváná jako právní argument jsou podmíněna platným právem. Právo v tomto ohledu tvoří jakýsi horizont platnosti právního argumentu, je determinantou a měřítkem jeho právní existence. Alexy se k této otázce staví velmi otevřeně a přijímá extenzivní hledisko výkladu problému: zejména výměna názorů na půdě právní vědy je nepochybně právním diskursem, přičemž hlavním argumentem pro tento názor je poukaz na racionalitu vědecké argumentace.⁴⁶⁶ Alexy je toho názoru, že právě u odborných pojednání se ve velké míře naráží na protiargumenty. Proto považuje odborná pojednání za „*pisemnou formu vnitřního (monologického) diskursu*.“⁴⁶⁷ Alexy proto i v ostatních formách neinstitucionalizované právní argumentace považuje za klíčový, či „rozhodný“ pojmový znak diskursu racionalitu.⁴⁶⁸

Ostatní pojmové znaky diskursu vymezené Alexym totiž v neinstitucionální právní argumentaci najdeme jen s občasným úspěchem. Určitě lze hovořit o přítomnosti požadavku rovnosti účastníků takové argumentace, avšak rozhodně ne absolutní (ve vědeckých diskusích často hovoříme o tzv. autoritách, tedy vědeckých osobnostech, jejichž argumentům přikládáme větší váhu, než argumentům ostatních argumentujících odborníků; při uzavírání smluv je často jeden z účastníků ekonomicky silnější než ten

---

⁴⁶⁵ Znak „vůle“ či „autority“ si uvědomoval při odlišování forem právní interpretace také H. Kelsen, když považoval interpretaci orgánem aplikujícím právo za unikátní právě kvůli přítomnosti autentického volního aktu dotvářejícího právo. Viz blíže Kelsen, H. *Reine Rechtslehre*. Wien: Österreichische Staatsdruckerei, 1992, s. 350 - 352.

⁴⁶⁶ Tamtéž, s. 148.

⁴⁶⁷ Alexy, R. *Theorie der juristischen Argumentation*, s. 269.

⁴⁶⁸ Huang, Ch. Ch. *Das Verhältnis von moralischem Diskurs und rechtlichem Diskurs bei J. Habermas*, s. 149.

druhý a může si reálně diktovat podmínky kontraktu atd.). Rovnost je tedy naplněna pouze do jisté míry. Poněkud více se v neinstitucionální argumentaci naplňuje požadavek společného hledání pravdivého řešení problému. V porovnání s argumentací institucionální je zřejmé, že argumentace neinstitucionální nemá natolik strategický charakter, avšak to platí pouze u doktrinární argumentace. U kontraktační argumentace je samozřejmě prvek strategického (záměrného) argumentování přítomen velmi silně, neboť odráží přirozené ekonomické zájmy účastníků. Komunikativní kompetence účastníků těchto argumentačních procesů jsou velmi různé, rozhodně nelze mluvit o ideálních hermeneutických schopnostech ani o konzistenci užívaných termínů. Tak by bylo možno pokračovat i nadále.

Domnívám se, že již z tohoto krátkého porovnání vysvítá pro řešenou otázku charakteru neinstitucionální právní argumentace dílčí závěr: Tato argumentace rozhodně nesplňuje všechny znaky diskursu, některé ovšem ano. Záleží tedy na tom, který znak diskursu označit za rozhodný a vlastně i konstitutivní: který pojmový znak zakládá diskursivní charakter právní argumentace? Přijmeme-li Alexyho závěr, že tímto znakem je racionalita, pak z toho logicky vyplývá, že diskursem bude téměř každá diskuse o právním tématu, v níž jsou užívány racionální argumenty. Pokud tato teze neplatí, pak nezbyvá než se ztotožnit s kritikou Alexyho diskursivní teorie, kteří tvrdí, že právní argumentace (obecně) není právním diskursem, nýbrž „něčím jiným.“⁴⁶⁹

5.3.4. Kritika Sonderfallthese

Již výše bylo naznačeno, že koncepce Sonderfallthese je i v německé právní teorii velmi sporná⁴⁷⁰ a vyvolává i v současnosti řadu diskusí. Jedním z hlavních kritiků této koncepce se stal sám Habermas, který se k tomuto problému vyjádřil několikrát, přičemž jeho stanovisko doznalo vždy určitých změn. Své prozatím poslední stanovisko vyjádřil Habermas v práci *Fakticita a platnost* (1992),⁴⁷¹ v níž se zabývá především institucionálním hlediskem právního diskursu. Habermas tvrdí, že institucionalizovaná právní argumentace má podobu diskursu, ovšem nikoliv diskursu jako zvláštního případu diskursu morálního. Právní proces je procedurou, v níž její strany artikulují své zájmy, nicméně podle něho je rozhodující moment hledání pravdy (tedy správného

---

⁴⁶⁹ Tamtéž, s. 156.

⁴⁷⁰ To přiznává i sám její autor, přičemž uvádí i přehled dalších kritických reakcí, kterým v textu této práce není věnována detailnější pozornost. Viz blíže Alexy, R. *Die juristische Argumentation als rationaler Diskurs*, s. 121, pozn. č. 26.

⁴⁷¹ Habermas, J. *Faktizität und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1992.

rozhodnutí), které je hermeneutickým posláním nestranného soudce.⁴⁷² Nárok argumentů na správnost tak vítězí v aplikačním diskursu nad pouhým strategickým komunikativním jednáním jeho účastníků motivovaným žádaným úspěchem v procesu. Celý aplikační diskurs podléhá procesním pravidlům, které určují jednání a vystupování orgánu aplikujícího právo vůči účastníkům procesu.⁴⁷³

Habermas nepovažuje *Sonderfallthese* za přijatelný model právního diskursu a dochází k závěru, že právní a morální diskurs jsou dva komplementární diskursy světa praktického rozumu a normativní regulace lidského jednání.⁴⁷⁴ V právu ani zdaleka neurčují správné řešení vždy morální důvody. Habermas považuje právní diskurs v jistém ohledu za komplexnější proceduru, neboť v sobě zahrnuje i prvek demokratické legitimacy a nepominutelný moment pozitivní (záměrné) tvorby právních pravidel ve společnosti. Proto nemůže být právní diskurs zvláštním případem morálního diskursu.⁴⁷⁵

Obdobnou kritiku sklízí *Sonderfallthese* i ze strany polské právní teorie. Grabowski se například zabývá otázkou, zda Alexy svou teorií zamýšlel vůbec popsat právní diskurs jako praktickou, reálně existující a fungující proceduru. Vzhledem k tomu, že Alexyho teorie je konstruovaná na deduktivních postupech vyvozování zvláštních poznatků z obecných teorií praktického diskursu, je evidentní, že se nechtěl příliš zabývat tím, jak právní diskurs ve skutečnosti funguje.⁴⁷⁶ Tím ovšem jeho teorii nelze přiznat empirické ani deskriptivní ambice. Ideální diskurs je z hlediska reálného života práva pouze fikcí, pročež z něho nelze vyvozovat žádné poznatky o fungování právní argumentace v aktuální společenské realitě. Alexy - i v kontextu svých ostatních teoretických úvah - zřejmě *Sonderfallthese* chápe spíše jako model preskriptivní, tedy svého druhu morální apel vtahující diskursivně etický aspekt do právní argumentace

---

⁴⁷² Tamtéž, s. 283.

⁴⁷³ Konkurenční diskursivní teorii, která vznikla v diskusi s Alexym, představil německý teoretik Klaus Günther. Jedná se o dualistickou teorii právního diskursu, jejíž ústřední myšlenka spočívá v tom, že klíčovou roli v teorii právního diskursu hraje problém aplikačního diskursu. Svou teorii K. Günther představil v práci *Der Sinn für Angemessenheit. Anwendungsdiskurse in Moral und Recht*. Frankfurt am Main, 1988. Alexyho reakce na jeho kritiku lze např. nalézt v Alexy, R. *Recht, Vernunft, Diskurs. Studien Zur Rechtsphilosophie*. Frankfurt am Main, 1995, s. 57 - 70.

⁴⁷⁴ Toto pojetí vychází ze vztahu práva a morálky, který Habermas považuje za komplementární. Viz blíže Machalová, T. *Tradice a perspektivy racionalistického právního myšlení*, s. 249 - 250.

⁴⁷⁵ Huang, Ch.-Ch. *Das Verhältnis von moralischem Diskurs und rechtlichem Diskurs bei J. Habermas*, s. 154. K tomu dále také Grabowski, A. *Dyskurs prawniczy jako przypadek szczególny ogólnego dyskursu praktycznego*, s. 45 an.; dále Kaufmann, A. *Lässt sich die Hauptverhandlung in Strafsachen als rationaler Diskurs auffassen?* In Jung, H., Müller-Dietz (eds.). *Dogmatik und Praxis des Strafverfahrens. Beiträge anlässlich des Colloquiums zum 65. Geburtstag von Gerhard Kielwein*, „*Annales Universitatis Saraviensis*“ 122, 1989, s. 21.

⁴⁷⁶ Grabowski, A. *tamtéž*, s. 61.

v duchu svého přesvědčení o správnosti spojovací teze, tedy propojení práva a morálky.⁴⁷⁷

O Weinbergerově kritice vůči diskursivní teorii jako takové již bylo pojednáno v části věnované teoriím právní argumentace, a proto se na tomto místě omezím pouze na konstatování, že Weinberger jako zastánce non-kognitivismu nepřijal Alexyho snahu o podřazení právního diskursu pod diskurs morální.⁴⁷⁸ Kriticky se Alexyho diskursivní teorii práva staví i Holländer, když ji kritizuje především z pozic teorie pravdivosti a poukazuje na limity konsensuální teorie pravdy, na níž je Alexyho pojetí právního diskursu založeno.⁴⁷⁹

Sonderfallthese nemá v právní filosofii jen odpůrce. Například britský právní teoretik Neil MacCormick⁴⁸⁰ staví svou teorii právní argumentace na obdobné - svého druhu „spojovací“ - tezi, že „*právní myšlení a argumentace je vysoce institucionalizovaný a formalizovaný typ morálního myšlení a argumentace.*“⁴⁸¹ Obdobně se k problému staví i polský teoretik Peczenik či německý teoretik M. Kriele, kteří rovněž přijímali určitou pojmovou a hodnotovou nadřazenost diskursu morálního.⁴⁸² Německý právní filosof Kaufmann rovněž akceptuje model diskursu jako procedury, v níž se odehrává právní argumentace, ovšem nevychází z požadavků a pravidel diskursu rozpracovaných Habermasem a Alexym, nýbrž ztotožňuje diskurs s dialogem,⁴⁸³ který je vždy základním mechanismem jeho fungování. Diskurs jako model právní argumentace se tedy objevuje v právní teorii v mnoha podobách a pojetích, a proto je sémantika tohoto pojmu ne vždy úplně zřetelná. Je proto nutno rozlišovat, zda je pojem diskurs užíván v habermasovsko-alexiovském pojetí, či v některém ze svých jiných četných chápání. Základní otázka, která nás přivedla k tomuto stručnému vhledu do diskursivního právního myšlení, však zůstává stále nezodpovězena: Má právo jako takové a zejména jeho aplikační rovina charakter

---

⁴⁷⁷ Blíže k problému spojovací a rozdělovací teze viz Holländer, P. *Filosofie práva*, s. 30 an.

⁴⁷⁸ Kromě svých jiných prací se Weinberger vyjádřil k tomuto problému především ve statích publikovaných v zahraničních časopisech. Blíže viz např. Weinberger, O. *Basic Puzzles of Discourse Philosophy*, *Ratio Juris*, 1996.

⁴⁷⁹ Holländer, P. *Filosofie práva*, s. 185 - 186.

⁴⁸⁰ Významný britský teoretik, spoluautor (nezávisle na sobě) neoinstitucionalistického směru spolu s rakouským právním teoretikem českého původu O. Weinbergerem.

⁴⁸¹ MacCormick, N. *Legal Reasoning and Legal Theory*, Oxford 1978, s. 101an. Citováno v Grabowski, A. *Dyskurs prawniczy jako przypadek szczególny ogólnego dyskursu praktycznego*, s. 47.

⁴⁸² Tamtéž.

⁴⁸³ Také ovšem s nezbytnými předpoklady dialogu, kterými jsou spor, rozhovor, nesouhlas apod. Jedná se o klasické dialogické pojetí komunikace vycházející z kořenů dialektiky sokratovsko-platonského dialogu. Blíže Paroussis, M. *Theorie des Juristischen Diskurses*, s. 32 - 34.

diskursu, anebo nikoliv? Teprve poté je možno legitimně odpovídat na otázku, v jakém vztahu je právní diskurs k diskursu morálnímu či obecně praktickému.

5.4 Právo jako diskursivní fenomén sui generis

Na základě výše uvedené analýzy diskursivního pojetí právní argumentace bylo ukázáno, že habermasovský model diskursu v Alexyho kritickém podání nevyjadřuje obecně přirozenost právní argumentace. Jeho využitelnost je poměrně významně limitována, alespoň dle Alexyho, ústavněprávní a lidskoprávní argumentací. Ideální diskurs je teoretickým modelem, a tedy modelem ideálním, virtuálním. Jeho předpoklady (absolutní hermeneutické schopnosti účastníků a jejich rovnost) jsou v praxi nenaplnitelné, mohou hrát tedy pouze úlohu jakési žádoucí cílové podoby právního diskursu.

Reálný diskurs, který již Alexy považuje za skutečné uplatnění diskursivity v právní sféře lidské existence, má ve vztahu k realitě právních argumentačních toků ve společnosti rovněž poněkud nevyhovující pravidla. Taková diskursivní procedura sice může obstát při legitimizaci lidských práv, je však otázkou, zda tato pravidla odrážejí legitimizaci subjektivních práv a povinností pramenících ze zákonného práva. Tyto právní argumentační procedury sice navazují na diskurs o základních lidských právech, ovšem jejich charakteristika se od diskursu o lidských právech dost podstatně odlišuje. Alexy si byl této skutečnosti vědom, a proto jako příklad uplatnění reálného diskursu uvádí pouze lidskoprávní diskurs spjatý s naplněním principů a hodnot tvořících rámec demokratického právního státu.

Přes výše uvedené pochybnosti a protiargumenty se domnívám, že z modelu diskursu lze vycházet jako z modelu aproximativního skutečným argumentačním procesům v právu, avšak nikoliv v pojetí diskursu *sensu stricto*, či dokonce diskursu ideálního.⁴⁸⁴ Jak jsem již dříve uvedl, diskurs je pojem polysematický, a proto je vhodné vymezit, v jakém smyslu lze tento pojem akceptovat jako vhodný koncept modelu právní argumentace.

Vycházím z toho, že právo se realizuje prostřednictvím určité argumentační řeči, neboť právě argumentace je přirozenou formou právní komunikace. Cílem této

---

⁴⁸⁴ Současná právní teorie považuje tuto otázku sice za spornou a z důvodu nefunkčnosti právního diskursu v ideálním pojetí hledají někteří autoři východisko v konceptu tzv. právního rozhovoru („*Rechtsgespräch*“, „*legal talk*“), který ovšem vychází z podobných charakteristik, jako právní diskurs v pojetí dialogicko-pragmatickém, které v této práci zastávám i já. Proto se domnívám, že rozdíl mezi konceptem „právního rozhovoru“ a „právním diskursem“ v daném pojetí je spíše terminologický.

argumentační řeči je předávání právních informací mezi účastníky takového diskursu, a to předávání nejen v pasivním slova smyslu, nýbrž i ve smyslu aktivním - tedy ve tvorbě nových právních informací o právních skutečnostech konstituujících právní realitu (např. právních rozhodnutích). Tato argumentační řeč má určité vlastnosti, které je možné popsat, a to zejména z pohledu lingvistického, logického a pragmatického. Podle toho, mezi kterými subjekty jsou právní informace komunikovány, lze u právní argumentační řeči rozlišit i několik argumentačních rovin.⁴⁸⁵ Základní dělení spočívá v odlišení právní argumentace odůvodňující vznik nových právních norem (de lege ferenda) a právní argumentace odůvodňující aplikaci existujících právních norem a jejich dotváření (de lege lata a praeter legem). Z toho lze dovodit, že je spíše nutno hovořit nikoliv o právním diskursu, nýbrž o různých právních diskurzech či dílčích právních diskurzech (*Teildiskurse*), které je možno odlišit podle různých kritérií (účastníků, řešené otázky apod.).

Poslání diskursivní teorie při poznávání těchto argumentačních procedur je dle mého názoru jiné, než stanovit určitý ideální model fungování právní argumentace s preskriptivním účinkem, který však v praxi nelze uskutečnit. Domnívám se, že pro teoretické pochopení fungování tohoto procesu v realitě je vhodnější využít induktivní metodu, tedy extrahovat obecné vlastnosti právního diskursu z reálně fungujících argumentačních toků v právním společenství.⁴⁸⁶ Pravidla právní argumentace jsou v institucionální rovině stanovena zejména procesněprávními normami pozitivního práva (např. soudní a správní rozhodování), z nichž lze na základě zobecnění získat poznatky o pravidlech těchto rovin právní argumentace. Kromě toho je zapotřebí také připomenout, že právní diskurs má nejen institucionální, ale také interinstitucionální charakter, neboť jednotlivé aplikační instituce na základě právem stanovené hierarchie provádějí přezkumnou činnost svých právních rozhodnutí. V rovině neinstitucionální právní argumentace jsou tato pravidla spíše etablována samotnou právně argumentační praxí účastníků.

Neodmyslitelnou vlastností procedury diskursu a zároveň ohniskem všech jeho pravidel je kategorie racionality⁴⁸⁷, je to právě racionalita, která si svými požadavky

---

⁴⁸⁵ Viz blíže např. Krawietz, W. Normative Communication in Modern Legal Systems. *Rechtstheorie* 2003, č. 34, s. 27 - 38.

⁴⁸⁶ V tomto bodě nesdílím Alexyho konstrukci diskursivní teorie práva, která je vystavěna na deduktivním modelu vyvození znaků právního diskursu z morálního diskursu jako vztahu obecného a zvláštního.

⁴⁸⁷ Racionalita sama ovšem může mít v různých pojetích právního diskursu různé funkce (tj. jako racionalita vyvolaná nutností konsensu účastníků (Habermas), racionalita ve smyslu strategického jednání

vynucuje existenci těchto pravidel a specifikuje se do jejich obsahu v různých formách. Kategorie racionality je zároveň východiskem a imanentním základem většiny současných teorií právní argumentace.⁴⁸⁸ To dle mého soudu znamená, že právě racionalita je průsečíkem diskursivního a klasického náhledu na právní argumentaci⁴⁸⁹ a plní tak úlohu výchozího bodu obou chápání právní argumentace.

Na tomto místě se pokusím vymezit hlavní obecné kategorie, které jsou podle mého názoru podstatou pravidel fungování právního diskursu:

1) racionalita

Je cílem i prostředkem fungování právního diskursu, společnost má zájem na tom, aby právní roviny vztahů vnikajících mezi jejími členy byla racionální a smysluplná. S kategorií racionality úzce souvisí problematika účelu práva, jeho významu a smyslu. Jelikož právo je prostředkem regulace společenských vztahů, má racionalita vést k jejich rozumnému (tj. zároveň i smysluplnému) uspořádání. Vnímám tedy racionalitu v pragmatickém pojetí, tedy ve vztahu k žádoucímu (tedy z hlediska právního společenství rozumnému a právem požadovanému) stavu věcí. Nemám však zde v zásadě na mysli racionalitu v diskursivním slova smyslu, nicméně na druhé straně se nedomnívám, že by tato rovina racionality neměla v právním diskursu své místo.⁴⁹⁰ Rozhodně však nelze přijmout tvrzení, že právním diskursu je jediným měřítkem správnosti konsensus. Racionalita podle mého názoru je komplexní kategorií, v níž hraje konsensuální možnost jejího dosahování pouze dílčí úlohu, v právním diskursu významně limitovanou jeho autoritativní povahou.

Požadavek racionality tedy působí na kvalitu použité argumentace zejména v aplikačním diskursu, neboť aplikační instituce je povinna argumentovat racionálně⁴⁹¹ tak, aby dostatečně odůvodnila svůj argumentační závěr, který justifikuje její právní rozhodnutí v daném právním případě.

(K.O. Apel), racionalita ve smyslu antického významu slova „logos“ (Kaufmann) apod. Jak kriticky konstatuje Weinberger, diskursivní racionalita nevede k poznání pravdy.

⁴⁸⁸ Takto je právní diskurs prezentován i v syntetickém pokusu o syntézu analytického, diskursivního a normologického pohledu ve stati Aarnio, A., Alexy, R., Peczenik, A. The Foundation of Legal Reasoning. *Rechtstheorie*, 12/1981, s. 275 - 279.

⁴⁸⁹ Zde je ovšem třeba učinit kritickou poznámku v tom směru, že v současné době zejména pod vlivem dekonstrukce a postmoderny lze zpochybnit i samotnou racionalitu právní argumentace jako takovou. Je pravdou, že samotná argumentace účastníků vždy nemusí být racionální, racionalita ovšem stále zůstává hlavním cílem i prostředkem právního diskursu.

⁴⁹⁰ Viz k tomu Weinberger, O. *Argumentace v právu a v politice*, s. 581.

⁴⁹¹ K tomu blíže např. nález Ústavního soudu ČR ze dne 4. 2. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 21/96, přístupný na www.concourt.cz.

2) dialektika

Dialektickou rovinu právní argumentace tvoří několikero protipólů, mezi nimiž vzniká dialektické napětí. V rovině intersubjektivní komunikace je to vztah mezi konsensem a disensem o určitém právním poznatku, v rovině je to základní problém realizace práva: vztah mezi obecným (právními pravidly) a zvláštním (jejich realizací v konkrétním případě).⁴⁹² Dialektická povaha právního diskursu v sobě rovněž implikuje i jeho dialogickou povahu.⁴⁹³

3) nárok na správnost

V tomto bodě nelze než souhlasit s Alexym, že pro právní diskurs je nárok na správnost argumentačního závěru naprosto typický a nepostradatelný. Problematiku správnosti ovšem dle mého názoru nelze řešit pouze odkazem na soulad s morálním základem práva. U celé řady právních argumentů totiž tento vztah dovést přímo nelze; morální hodnoty či morální měřítko jsou mnohdy v právním diskursu doveditelná velmi zprostředkovaně (odkazem na obecná dobra či účely v právu). Správnost je v první řadě problémem hermeneutickým, nikoliv axiologickým: je tedy nutno hovořit o časovém, dějinném a kontextuálním horizontu správnosti určitého argumentu, neboť na základě tohoto horizontu se mění i axiologické schéma hodnot tvořících referenční rámec posuzování správnosti argumentačního závěru. Na potenciální absolutní správnost argumentu, jak se domnívám, je proto třeba z těchto důvodů rezignovat.

4) autorita

Oproti modelu ideálního diskursu je autorita pro většinu právních diskursů typická. Vymezení autority v diskursu je tradičně spojováno v nejobecnější rovině se státem a jeho orgány, které rozhodují o tvorbě a aplikaci práva, tedy o obsahu obecných právních pravidel (právních norem) a jejich konkrétních dopadech do právní sféry jejich adresátů. V právní teorii však na toto téma probíhá diskuse, která jednoznačné ztotožnění diskursivní autority s orgány národního státu kritizuje. Jedná se především o to, že národní právní systémy již nejsou zdaleka jedinými systémy právních pravidel,

---

⁴⁹² Dialektickou povahu fungování práva ve společnosti vystihl již Aristoteles, když popsal vztah mezi právním předpisem a právním případem jako vztah všeobecného a zvláštního. Viz blíže Aristoteles. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda, 1979, s. 130.

⁴⁹³ V tomto ohledu však souhlasím s Alexym, že pro diskursivní argumentační proceduru vždy nezbytné, aby se jí fyzicky účastnilo více subjektů. Je evidentně možný i tzv. „vnitřní“ diskurs jednoho účastníka, který ve své mysli vznáší argumenty pro i proti určitému argumentačnímu závěru. Alexy, R. *Recht, Vernunft, Diskurs*, s. 116-117.

s nimiž se subjekty práva setkávají. Je třeba vzít v potaz nová mocenská centra (zdroje a nositele autority), mezi něž náleží např. Evropská unie (EU) a její právní systém. Analýza tohoto okruhu problémů by překračovala rámec této práce.⁴⁹⁴

Pro účely této práce budu tedy i nadále vycházet z toho, že právní argumentace je diskursivní procedurou *sui generis*, ovšem nikoliv zvláštním případem či doplňkem diskursu morálního ve smyslu Alexyho *Sonderfallthese*. Pravidla ovládající právní diskurs a jeho jednotlivé dílčí diskursy nevycházejí z pravidel obecného praktického diskursu na základě deduktivního dovození. To však nevyklučuje shodu některých základních kategorií, na nichž spočívá každá argumentační procedura (racionalita, dialektika, nárok na správnost). Tato shoda podle mého názoru je hlavním argumentem pro tvrzení, že právo je diskursem a aplikace práva je jeho zvláštní rovinou. Tento přístup umožňuje dle mého názoru přesnější teoretický pohled na skutečnou právní argumentační praxi, aniž by se nutně jednalo pouze o empirické či analytické zkoumání.⁴⁹⁵ Mezi dílčími právními diskursy hraje nejdůležitější úlohu aplikační diskurs (*Anwendungsdiskurs*), tedy argumentační procedura spjatá procesem vydávání právních rozhodnutí aplikačními institucemi (orgány aplikace práva).

5.5 Aplikační právní diskurs

Pod pojmem aplikační diskurs rozumím právní argumentační procedury, které probíhají mezi účastníky právních řízení a aplikačními institucemi, v nichž aplikační instituce autoritativně rozhodují o právech a povinnostech subjektů. Jak podotýká Alexy, základními dvěma otázkami fungování aplikačního diskursu je hledání správného řešení právního případu (nárok na správnost) a požadavek racionality.⁴⁹⁶

S tímto poznatkem lze podle mého názoru souhlasit, neboť aplikační právní argumentace má nepochybně vést k racionálnímu řešení právního případu, které bude považováno nejen aplikační institucí, ale i celým právním společenstvím za správné. Dále je ovšem nutno vymezit, jaké specifické vlastnosti má aplikační právní diskurs od ostatních právních diskursů. Cílem následujícího pokusu o charakteristiku těchto

---

⁴⁹⁴ Blíže k tomuto problému např. Krawietz, W. Information and Normative Communication in Modern Legal Systems. *Rechtstheorie* č. 34, 2003, s. 27 - 38.

⁴⁹⁵ Alexy se snaží diskursivní teorii odlišit od empirických a analytických teorií, přičemž ovšem nepopírá jejich význam pro studium právní argumentace. Viz blíže Alexy, R. *Die juristische Argumentation als rationaler Diskurs*, s. 117.

⁴⁹⁶ Je třeba se snažit tyto požadavky v aplikační právní praxi naplňovat, protože jinak by právní systém mohl ztratit svou legitimitu a tím i společenskou akceptaci. Viz blíže tamtéž, s. 120.

vlastností je představit pouze ty nejdůležitější z nich, které jsou základními kameny fungování aplikace práva:

1) nerovnost účastníků diskursu⁴⁹⁷

Jedním z účastníků aplikačního diskursu je vždy aplikační instituce, která jako orgán nadaný výkonem veřejné moci (rozhodovací pravomocí) je oprávněna projevat se autoritativně a svým komunikativním jednáním stanovovat subjektivní práva a povinnosti ostatním účastníkům aplikačního diskursu.

2) vázanost diskursu procesněprávními normami

Nejen aplikační instituce, ale i ostatní účastníci diskursu mohou v diskursu vystupovat pouze právem stanoveným způsobem (podávat návrhy, brát je zpět, požadovat od aplikační instituce určité služby, tj. kupř. právní zastoupení či osvobození od poplatků, využívat opravných prostředků proti rozhodnutí aplikační instituce, apod.).

3) disens účastníků

Účastníci aplikačního diskursu mohou být v konsensu či disensu o řešené právní otázce. Samotný autoritativní argumentační závěr (tj. řešení případu), které aplikační instituce zvolí, však nemusí být založeno na konsensu účastníků. Z principu nerovnosti účastníků aplikačního diskursu a mocenského působení aplikačních institucí plyne, že aplikační instituce je povinna rozhodnout právní případ nezávisle na tom, zda s ostatními účastníky diskursu dosáhla o řešeném případě konsensu.

4) dotváření práva

Argumentační závěry přijaté aplikační institucí a vydané ve formě rozhodnutí mají potenciál dotvářet právo a konkretizovat obecná právní pravidla vzhledem k jednotlivým případům. Aplikační diskurs tak lze považovat za zdroj nových konkrétních právních informací a poznatků, a to nejen pro účastníky daného právního řízení, ale i pro nezúčastněné členy právního společenství. Proto aplikační diskurs představuje faktické pokračování diskursu legislativního vedeného v obecné rovině mezi normotvornou autoritou a členy právního společenství.

---

⁴⁹⁷ Termínem „účastník“ je zde míněn účastník diskursu, nikoliv ve smyslu pozitivněprávního termínu „účastník“ právního řízení.

5) spravedlnost⁴⁹⁸

Idea spravedlnosti hraje úlohu prostředku i cíle aplikačního procesu. Pro aplikační diskurs platí tyto zásady spadající do rámce kategorie spravedlnosti:

- a) rovnost diskursivních oprávnění účastníků právních řízení vůči aplikační instituci;
- b) rovnost zacházení aplikační instituce s ostatními účastníky diskursu
  - ba) procesní (nelze zvýhodňovat jednoho účastníka vůči jinému)
  - bb) meritorní (uplatnění principu „*treat like cases alike*“, řešení obdobných případů obdobně). Jedná se zde vlastně o princip diskursivního příkazu analogie, tedy zabraňování vzniku neodůvodněných rozdílů při rozhodovací činnosti aplikačních institucí.⁴⁹⁹ Tato zásada má obdobný obsah se zásadou předvídatelnosti právního rozhodování.
- c) princip zákonné spravedlnosti (tj. zákaz extrémního rozporu interpretačního závěru se spravedlností, zákaz libovůle a přepjatého formalismu aplikační instituce při výkladu práva).

6) presumpce správnosti přijatého argumentačního závěru

Platí, že pravomocný výrok rozhodnutí aplikační instituce je považován za správný, dokud není zrušen k tomu kompetentní aplikační institucí. Takto je chráněn princip dobré víry adresátů aktů aplikace práva v jejich správnost.⁵⁰⁰ Výjimku z tohoto pravidla představují pouze nicotné akty aplikačních institucí, tzv. paakty, které tato domněnka nechrání. Účelem této konstrukce je ochrana právní jistoty subjektů jednajících v dobré víře ve správnost argumentačních závěrů vydaných aplikační institucí ve formě rozhodnutí.

---

⁴⁹⁸ V českém právním řádu tvoří ústavněprávní základ působení ideje spravedlnosti čl. 36 Listiny základních práv a svobod. Ta je rozvedena dále v jednotlivých procesních předpisech, např. § 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů („spravedlivá ochrana práv a oprávněných zájmů účastníků“), dále § 1 zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu, ve znění pozdějších předpisů („spravedlivé potrestání“). K tomu existuje také bohatá judikatura Ústavního soudu ČR, která výklad tohoto článku Listiny významně dotváří. Jedná se např. o nález ze dne 4. 11. 1999, sp. zn. III. ÚS 61/97, nález ze dne 22. 9. 1999, sp. zn. I. ÚS 245/98, nález ze dne 24. 6. 2004, sp. zn. IV. ÚS 19/03, nález ze dne 20. 4. 2004, sp. zn. IV. ÚS 36/04, č. 56 a další. Přístupné na www.concourt.cz.

⁴⁹⁹ Explicitně je tento příkaz vyjádřen kupř. v § 2 odst. 4 zákona č. 500/2004 Sb., správním řádu, ve znění pozdějších předpisů: „*Správní orgán dbá, aby přijaté řešení bylo v souladu s veřejným zájmem a aby odpovídalo okolnostem daného případu, jakož i na to, aby při rozhodování skutkově shodných nebo podobných případů nevznikaly nedůvodné rozdíly.*“

⁵⁰⁰ Viz blíže nález Ústavního soudu ČR ze dne 9. 10. 2003, sp. zn. IV. ÚS 150/01, přístupné na www.concourt.cz.

7) záruky zákonnosti a ústavnosti aplikačního diskursu

Postulát nároku na správnost a snaha o jeho naplnění v praxi se projevuje v tom, že účastníkům dotčeným autoritativním rozhodnutím aplikační instituce jsou právem přiznávány procesní prostředky obrany (řádné a mimořádné opravné prostředky, stížnost k orgánu ochrany ústavnosti, atd.).⁵⁰¹ Jejich využitím se účastníci aplikačního diskursu mohou zejména zahájit přezkumný aplikační diskurs, jehož cílem je prověřit správnost rozhodnutí aplikační instituce. Tento diskurs vedou a rozhodují v něm hierarchicky výše postavené aplikační instituce. Jelikož přezkoumávají rozhodnutí jiné aplikační instituce, má přezkumný aplikační diskurs rovněž interinstitucionální povahu, neboť argumentační závěry přijaté v rámci přezkumného diskursu jsou směřovány rovněž k prvoinstanční aplikační instituci, která je vázána argumentačním závěrem vydaným přezkumnou aplikační institucí.

8) princip konečného řešení

Nárok na správnost je v aplikačním diskursu limitován využitím výše uvedených opravných prostředků, případně za určitých podmínek podáním nového návrhu.⁵⁰² Po vyčerpání těchto možností nápravy rozhodnutí je tento individuální právní akt konečným a právně nezpochybnitelným řešením právního případu, i kdyby z hermeneutického hlediska nebyl řešením správným. Kategorie správnosti v aplikačním diskursu má charakter aproximativního přiblížení se ke správnosti hermeneutické, tedy spíše charakter relativní. Z hlediska cíle aplikačního diskursu jako jedné z hlavních procedur realizace práva je zřejmé, že nekonečné zpochybňování správnosti argumentačního závěru aplikační instituce by vnášelo do systému práva právní nejistotu a nestabilitu celého mechanismu právní regulace.

Všechna tato pravidla jsou vyjádřena v jednotlivých procesních režimech aplikace práva různým způsobem, formou a mají různou intenzitu, ovšem jejich společný smysl je v zásadě tentýž: definovat argumentační proceduru ochrany práv a právem chráněných zájmů subjektů tak, aby v co největší míře v daných společenských

---

⁵⁰¹ Existují i takové přezkumné diskursivní právní procedury, které nelze zahrnout pod pojem „právní řízení“, neboť nejsou zakončeny vydáním individuálního právního aktu. K takovým procedurám v českém právním prostředí náleží kupř. kontrola aktů orgánů veřejné správy veřejným ochráncem práv podle zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁰² Je tomu tak v těch právních řízeních, kde neplatí překážka věci rozhodnuté (res iudicata, res administrata). Příkladem z českého právního řádu může být řízení ve věcech důchodového pojištění. Srv. blíže ustanovení § 58 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

podmínkách splňovala kritéria racionality a efektivity fungování právního systému. Z hlediska intenzity naplňování jednotlivých pravidel v aplikačním diskursu existují značné rozdíly také mezi jednotlivými formami aplikace práva⁵⁰³, zejména mezi aplikačním diskursem správním a soudním. Zvláštní pravidla poté mají přezkumné aplikační diskursy, a to zejména co do rozsahu otázek, které mohou přezkumné aplikační instituce v tom kterém řízení přezkoumávat.⁵⁰⁴

Dále lze hovořit o zásadních odlišnostech diskursu zákonného (tzn. diskursu vedenému v oboru jednoduchého práva) a diskursu lidskoprávního či ústavního (tzn. diskursu vedeného v oboru ústavního práva a základních právních principů a hodnot). Podrobná teoretická analýza těchto otázek však již přesahuje rámec této práce.⁵⁰⁵

Domnívám se, že pro řešení otázek právní interpretace je třeba akceptovat, že aplikace práva je jednou z rovin právního diskursu, přičemž nastíněný model pravidel či principů tohoto diskursu může vést k lepšímu pochopení aplikačních procedur v právu i práva jako takového. Přitom je podle mého soudu nutno klást důraz na důkladnou teoretickou analýzu odlišností jednotlivých typů aplikačního diskursu, a to zejména v otázce diskursivní pozice aplikační instituce a jejích právně poznávacích determinant, které jsou limitujícím rámcem při řešení právních případů.

---

⁵⁰³ V českém právním prostředí *de lege lata* lze hovořit o následujících hlavních typech řízeních, v nichž se právo aplikuje: občanské soudní řízení, trestní řízení, správní řízení (v tomto pojetí zahrnující i zvláštní procesní režimy, jako kupř. proces daňový) a rozhodčí řízení. V českém právním řádu existují kromě toho typy přezkumných řízení upravených zvláštními procesními předpisy, a to soudní řízení správní (přezkum aktů orgánů veřejné správy, jejich nečinnosti, volební soudnictví a věci politických stran a hnutí) a konečně řízení před Ústavním soudem.

⁵⁰⁴ Zde mám na mysli zásadní rozdílnost mezi revizním, apelačním a kasačním principem přezkumu rozhodnutí. V českém právním řádu existují přezkumná řízení upravená zvláštními procesními předpisy, a to soudní řízení správní (v něm probíhá přezkum aktů orgánů veřejné správy, jejich nečinnosti, kompetenčních sporů, volební soudnictví a věci politických stran a hnutí) a konečně řízení před Ústavním soudem (abstraktní a konkrétní kontrola ústavnosti výkonu veřejné moci).

⁵⁰⁵ Konkrétní příklady přezkumných aplikačních diskursů v reálných právních případech s důrazem na rozbor interinstitucionálních argumentačních toků jsou obsaženy v kapitole VI. této práce.

6. kapitola Právní případy

Motto: „Mluvíme-li o vůli zákona, nemůžeme tím míniti vůli v obvyklém slova smyslu, nýbrž chceme tím vyjádřiti cosi, co by právě metodologie ráda znala.“ (Jaroslav Kallab)⁵⁰⁶

Cílem předchozích kapitol této práce bylo vytvořit si dostatečná pojmová a teoretická východiska ke zpracování těžiště celé problematiky, kterým je problematika právních případů jako objektu aplikační činnosti právních institucí v rámci právního diskursu. Vzhledem k rozsahu, složitosti a propracovanosti této problematiky v zahraniční literatuře i v recentní domácí tvorbě⁵⁰⁷ se omezím pouze na analýzu těch aspektů, které jsou důležité pro teoreticko-praktické závěry prezentované v této práci. Z těchto důvodů se omezím na rozbor dvou odlišných pohledů na složité případy, a to pohledu strukturálního a pohledu metodologického.

Problém strukturální je hledáním odpovědi na otázku, jestli a jak se liší tzv. jednoduché případy od složitých případů, tedy zda existují určité ustálené znaky, kterými lze odlišit složitý případ od jednoduchého, a do jaké míry je složitost či jednoduchost případu závislá na subjektivním porozumění věci interpretem. Pohled metodologický pak je nutný k zodpovězení otázky, jak ovlivňuje charakter rozhodovaného případu zvolené instrumenty (metody, aspekty) právní interpretace a tím pádem i volbu užitých argumentů k justifikaci jednotlivých diskursivních stanovisek.

6.1. Pojem a struktura právního případu

Právní případ (*Rechtsfall, legal case*) je základním objektem právního porozumění obecně a v rovině aplikačního porozumění právu zvláště.⁵⁰⁸ Lze definovat jako případ, který lze vyřešit pouze pomocí platného práva,⁵⁰⁹ tedy určitý rámeček existence, který má právní význam. Svou povahou je však právní případ vždy určitou

---

⁵⁰⁶ Kallab, J. O novějších směrech v metodologii právní praxe, str. 9.

⁵⁰⁷ Mám na mysli zejména rozsahem i hloubkou zpracování tématu originální práci Z. Kühna a samozřejmě také práce P. Holländera, které jsou české právnické veřejnosti dostatečně známy. Viz Kühn, Z. Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře, dále Kühn, Z. Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu transformace. Analýza příčin právní krize. C. H. Beck, Praha 2005; Holländer, P. Ústavněprávní argumentace po 10 letech. Ohlédnutí po 10 letech Ústavního soudu. Velmi pozoruhodným teoreticko-praktickým zpracováním současných problémů soudní aplikace práva Bobek, M., Kühn, Z., Polčák, R. (eds.). Judikatura a právní argumentace. Teoretické a praktické aspekty práce s judikaturou. Praha: Auditorium, 2006.

⁵⁰⁸ Obdobně viz např. Machalová, T. Einführung in das Rechtsdenken. Brno: MU v Brně, 2006, s. 7.

⁵⁰⁹ Tamtéž, s. 8. Tato definice je ovšem tautologická a neříká o právním případě o mnoho více než to, co je z tohoto termínu samo sebou zřejmé.

historickou, časoprostorově vymezenou událostí.⁵¹⁰ V kantovsko-kelsenovském pohledu je reálným propojením světa bytí (*Sein*) a světa mětí (*Sollen*). Z tohoto pohledu právě konfrontace reálného případu (skutkového děje či stavu) a právního systému generuje individuální normu, která reguluje konkrétní právní případ, jinak řečeno, udělit dějům v světě bytí právní význam ve světě právního mětí. Výsledky této konfrontace můžeme označit za pole možných odpovědí na otázku *quid iuris*. Právní věda často mluví o právním případě v přímé souvislosti s právním sylogismem jako podřazením skutkové podstaty faktické H(f), tedy samotného skutkového děje vyjádřeného konkrétní skutkovou větou či větami, pod skutkovou podstatu právní H (p), vyjádřenou obecnými právními větami, které popisují takový skutkový děj obecně za účelem vyvození právního následku. Sylogistickým podřazením H(f) pod H (p) je v podstatě učiněn implicitní závěr, že H (f) je případem H (p), zapsáno formálně, $H (f) = H (p)$.⁵¹¹

Tento formalizovaný model je ovšem pouhým základem struktury právního případu. Skutkový děj má ve skutečnosti mnoho různých rovin, které se vzájemně prolínají a doplňují. Ne všechny však musí být relevantní pro právní posouzení případu. Proto je v prvé řadě úkolem interpreta při výkladu struktury právního případu rozlišit, které jeho skutkové znaky jsou relevantní pro konkrétní právní posouzení z hlediska určitých právních standardů na něho dopadajících, a které nikoliv. Určování relevance jednotlivých skutkových aspektů případu je hodnotícím procesem, do něhož ve velké míře zasahují subjektivní předstruktury právního porozumění. Proto mohou různí interpreti přikládat stejným skutkovým znakům téhož případu jinou váhu pro jeho posouzení, což samozřejmě může vést k odlišným argumentačním závěrům ohledně celého právního řešení případu.

Aby mohl interpret vůbec dospět k poznání výše uvedeného ekvivalentního vztahu, nemá jinou volbu, než případ zjednodušit a extrahovat z něho ty skutkové znaky, o nichž se domnívá, že jsou pro posouzení věci z hlediska platného práva důležité. Právní případ je tedy nejprve interpretem analyzován a redukován do určitého schématu skutkových vět (tzv. skutkových zjištění či tvrzení), které jsou podřaditelné pod předmětné věty právní či jejich dílčí části tvořené právními pojmy. Toto schéma se

---

⁵¹⁰ Kühlen, L. Regel und Fall in der juristischen Methodenlehre. In: Alexy, R., Koch, H.-J., Kühlen, L., Rüssmann, H. Elemente einer juristischen Methodenlehre. Baden - Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2003, s. 62.

⁵¹¹ Nevěnují se zde logické analýze vztahu skutkové věty vyjadřující H (f) a právní věty vyjadřující H (p), který by bylo možno označit jako ekvivalenci anebo příslušnost jednoho prvku do určité množiny prvků (tj. význam skutkové věty H (f) pod pojmový rozsah H (p)). Ekvivalentním označuje logicko-sémantický vztah těchto dvou vět např. K. Larenz, který v tomto ohledu vychází z Karla Engische. Viz blíže Larenz, K. Methodenlehre der Rechtswissenschaft, s. 256.

běžně v právní terminologii označuje jako skutková podstata faktická.⁵¹² Skutkové okolnosti, které neprojdou analýzou právní relevance, však nelze od případu absolutně abstrahovat. Tyto okolnosti se v právním argumentačním procesu vždy mohou objevit ve formě podpůrných argumentů dokládajících zejména kvalitativní charakter skutkového děje. Za právní případ tedy v souladu s principem kontextuálního posouzení relevantních skutkových okolností považují jednotu rámcového vymezení skutkové podstaty s jejím právním významem. Vzhledem k existenci vnitřní struktury systému práva je zřejmé, že konkrétní skutkový děj S má ve většině případů množinu několika odlišných právních významů (následků).

Generovat právní význam určitého skutkového děje v konkrétním aplikačním procesu tedy znamená znát účel této výkladové procedury, neboť ten determinuje výběr v dané aplikační situaci správného významu. Výběr adekvátní právní významové roviny případu se nazývá právní kvalifikací (kvalifikační problém). Uvedené je demonstrováno na tomto modelovém skutkovém ději:

Představme si např. skutkový děj S, jenž vyjadřují následující skutkové věty (SV_x):

SV1: X prohlásil o Z, že je „lump, lotr a tunelář.“

SV2: X uvedenou větu pronesl v restauraci před známými Z, mj. i před jeho nadřízeným.

↓

SV3: Z byl ve svém zaměstnání zbaven funkce a převeden na jinou, méně placenou práci.“

---

1) *H (p) - § 206 odst. 1 trestního zákona - trestný čin pomluvy⁵¹³*

2) *H (p) - § 49 odst. 1 přestupkového zákona⁵¹⁴ - přestupek X proti občanskému soužití*

3) *H (p) - §§ 11- 16 občanského zákoníku - občanskoprávní delikt (odpovědnost za způsobení nemateriální újmy z důvodu zásahu do osobnostních práv pana Z)⁵¹⁵*

---

⁵¹² Srovnej Kühlen, L. Regle und Fall in der juristischen Methodenlehre, s. 62.

⁵¹³ § 206 odst. 1 trestního zákona zní: „Kdo o jiném sdělí nepravdivý údaj, který je způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.“

⁵¹⁴ Ustanovení § 49 odst. 1 písm. a) zní: „Přestupku se dopustí ten, kdo jinému ublíží na cti tím, že ho urazí nebo vydá v posměch.“

⁵¹⁵ Ustanovení § 11 občanského zákoníku zní: „Fyzická osoba má právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevu osobní povahy.“

Ustanovení § 13 občanského zákoníku zní:

„(1) Fyzická osoba má právo se zejména domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu její osobnosti, aby byly odstraněny následky těchto zásahů a aby jí bylo dáno přiměřené zadostiučinění.“

(2) Pokud by se nejevilo postačujícím zadostiučinění podle odstavce 1 zejména proto, že byla ve značné míře snížena důstojnost fyzické osoby nebo její vážnost ve společnosti, má fyzická osoba též právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích.“

V tomto případě se tedy nabízejí při konfrontaci tohoto skutkového děje s českým právním řádem nejméně tři možné způsoby určení právního významového pole možných právních posouzení (rozhodovacích situací) tohoto skutkového děje:

$H(f) = H(p)^1 \rightarrow V^1$ („X se dopustil / nedopustil trestného činu pomluvy.“)

$H(f) = H(p)^2 \rightarrow V^2$ („X se dopustil/nedopustil přestupku proti občanskému soužití“)

$H(f) = H(p)^3 \rightarrow V^3$ („X je / není odpovědný za vznik nehmotné/hmotné újmy Z (ušlý zisk).“)

V rámci tohoto právního významového pole pak příslušné variantě právního významu S odpovídá diskursivní aplikační procedura P (trestní řízení, správní řízení o přestupcích, občanskoprávní řízení). Podle odlišného právního významu těchto řízení bude skutkovému ději přiřkládán odpovídající význam a smysl, bude tedy odlišně kvalifikován.

Samotné posouzení věci nelze ze znalosti těchto skutkových vět z pozice vnějšího pozorovatele predikovat, neboť záleží na konkrétním průběhu dokazování v té které aplikační diskursivní proceduře a právní úvaze aplikační instituce, ale také samotné iniciativě subjektu Z (např. podání návrhu na projednání přestupku, podání trestního oznámení apod.).

Skutkový děj tedy, podobně jako jeho právní úprava, tvoří určitý významový celek, z něhož je do premisy právního sylogismu vyjadřující skutkovou podstatu faktickou H (f) pojmána interpretem pouze část. To však nic nemění na tom, že kontextuálně přítomné ostatní skutkové roviny mohou v různých stádiích argumentačního řetězce vedoucího k justifikaci rozhodnutí případu nabýt právního smyslu. Hermeneutické vědomí interpreta práva (aplikační instituce) se při porozumění skutkové podstatě právního případu a jejím modelovém vymezení pohybuje v obdobném hermeneutickém kruhu, jako při hledání odpovědi na otázku *quid iuris*.⁵¹⁶

6.2. Teorie právních případů

Právní metodologie 20. století zámořské i evropské provenience cítila potřebu vyrovnat se s narůstající potřebou bližšího prozkoumání typologie právních případů z hlediska metod jejich řešení v aplikačním právním diskursu. Tato diskuse byla v moderní právní filosofii do značné míry ovlivněna Hartem, který v rovině právního jazyka řešil problém neurčitosti a vágnosti právních pravidel a dovozoval z tohoto fenoménu existenci tzv. hraničních oblastech pravidla (*furry edges*).⁵¹⁷ Přestože Hart podává velmi komplexní analýzu problému neurčitosti v právu a počítá jak s neurčitostí právního pravidla stanoveného zákonodárcem, tak i neurčitostí právního pravidla určeného soudem ve formě precedentu, staví se otevřeně proti skepticizmu vůči

⁵¹⁶ K jednotlivým strukturálním rovinám kruhového modelu porozumění v případovém myšlení blíže Alexy, R. *Recht, Vernunft, Diskurs*, s. 75 an. Podrobný rozbor těchto otázek obsahuje 3. kapitola této práce.

⁵¹⁷ Hart, H. L. A. *Pojem práva*. Prostor, Praha 2004, s. 150.

pravidlům. Podstatné je, že pro Harta spočíval problém hraničních či složitých případů primárně v nejasnosti pravidel samotných (tj. především v jejich jazykovém vyjádření), nikoliv v právních případech. Na Harta navázal kriticky Ronald Dworkin (1931), americký právní filosof, který ve svém dnes již světově proslulém díle *Taking Rights Seriously*⁵¹⁸ podal kritickou analýzu Hartových pozitivistických úvah. Dworkinovo dílo v sobě obsahuje úvahy nad strukturálními i metodologickými otázkami.

Mezi jinými Dworkin přináší svou teorii typologie právních případů, tzv. teorii složitých případů, která sice vychází z pozitivistických (non-kognitivistických) základů, ovšem dospívá spíše k renesanci přirozenoprávního myšlení. Dworkin se domnívá, že soudce musí při rozhodování přistupovat k právu tak, jako by bylo „*pavučinou bez mezer*“.⁵¹⁹ Soudce je povinen případ rozhodnout především spravedlivě a konzistentně s ostatními obdobnými případy v duchu zásady obdobného zacházení s obdobnými případy („*treat like cases alike*“). Složitý právní případ je podle Dworkina právní případ, jehož řešení nelze získat z aplikace tradičních interpretačních metod. Soudce musí v těchto případech rekonstruovat právní pravidlo z právního řádu tak, jako by sám byl zákonodárcem. Složitý případ je otázka položená právnímu řádu, přičemž na tuto otázku - jak je Dworkin přesvědčen - existuje pouze jedna správná odpověď. Nalézt tuto odpověď je úkolem soudce, který by měl být vybaven dostatečnými hermeneutickými schopnostmi i znalostmi právního řádu, aby byl schopen toto řešení nalézt. Právní řád jako takový Dworkin vnímá jako integrální jednotu pravidel a principů (*law as integrity*). To znamená, že pokud interpreta nenavede na správné řešení případu právní pravidlo, musí interpret řešení rekonstruovat na základě právních principů daného právního odvětví či principů vlastního systému práva jako celku. Pravidlo vytvořené touto interpretační úvahou je však podle Dworkina pouze „odkryté“, nikoliv nově vytvořené. Dworkinova teorie tedy z hlediska metodologického prezentuje kognitivistické stanovisko, tj. možnost interpreta nalézt jediné správné řešení právního případu, z hlediska ontologického pak znamená pojmání práva jako integrity různých normativních standardů, tedy konkrétně pravidel, principů a politik.

Obdobně se k problému postavila i kontinentální právně filosofická tvorba, především v Německu. Odklonila se sice poněkud od v zámoří zavedené terminologie „hard case“ a „easy case“ k pojmům „*Normalfall*“ (normální či standardní případ) a

---

⁵¹⁸ Dworkin, R. *Taking Rights Seriously*, s. 116.

⁵¹⁹ Tamtéž.

„*Problemfall*“ či „*Grenzfall*“ (problémový či hraniční případ)⁵²⁰, nicméně distinkce mezi těmito dvěma druhy právních případů spatřuje v zásadě v obdobných aspektech. Mnozí němečtí autoři ovšem Dworkina podrobili konstruktivní kritice, především pak Esser, Alexy a Larenz. Tato kritika spočívala především v odlišném chápání charakteru odlišnosti právních principů od právních pravidel. Zrodilo se tak několikero pojetí pojmu „právní princip“, jejichž distinkci lze obecně vyjádřit asi takto: Dworkin a v podstatě i Alexy zastávají názor, že princip od pravidla se odlišuje především metodou aplikace - tedy svojí „logickou stránkou“, zatímco Esser a Larenz a další němečtí teoretici spatřují základní rozdíl mezi pravidlem a principem v obsahu těchto normativů - jejich propojení s morálním obsahem práva a určité zvláštní kvalitě principů.⁵²¹

V rakouské právní teorii si otázku rozpoznání složitých případů klade Franz Bydlinski, když spojuje složité případy především s teleologickou metodou výkladu. Výslovně pak uvádí, že „...*relevantní interpretační argumenty různých metodických rovin včetně teleologického výkladu vedou ke značně odlišným variantám výkladu, z čehož plyne, že na složité případy nejsou jednoduché recepty.*“⁵²² Problém složitých případů tedy Bydlinski odvozuje rovněž od absence testu správnosti interpretačních metod, tedy situace, kdy interpret hledá test správnosti, který by určil jedno správné řešení mezi několika možnými výkladovými závěry, k nimž dospěl prostřednictvím metodologického instrumentária.

Z výše uvedeného lze podle mého názoru dovodit, že složité právní případy představují problém, který je třeba zkoumat minimálně ze dvou důležitých pohledů. Za prvé se jedná o pohled strukturální, tedy pohled zkoumající, jaké jsou odlišnosti ve struktuře složitého případu jako skutkového rámce právního posouzení, a za druhé pohled metodologický zkoumající, jaké metody je pro řešení složitých případů potřeba volit, aby bylo možné nalézt správné řešení. Hlavním cílem metodologického zkoumání právních případů je tedy najít způsob, jak určit test správnosti výkladového závěru. Z toho důvodu je další rozbor jednoduchých a složitých právních případů nutno představit v krátkém exkurzu klasické instrumentárium interpretačních metod v právu

---

⁵²⁰ Machalová, T. Einführung in das Rechtsdenken. Brno: Právnická fakulta MU v Brně, 2006, s. 9.

⁵²¹ Podrobný výklad viz blíže Holländer, P. Philosophie práva, s. 143 - 147. Dále viz blíže Kühn, Z. Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře. s. 136 - 137.

⁵²² Bydlinski, F. Grundzüge der juristischen Methodenlehre, s. 39.

tak, jak se v návaznosti na Savignyho⁵²³ teoretické zpracování traduje v různých obměnách dodnes a jak si ho právní praxe dotváří podle svých potřeb. Poté je nutno položit si otázku, jak se odlišuje struktura složitých právních případů od struktury případů jednoduchých.

6.3. Metody právní interpretace

O metodách právní interpretace již bylo částečně pojednáno, a to v kapitole pojednávající o právní argumentaci. V kontextu právní argumentace se metoda objevovala v pozici myšlenkového základu argumentu jako konkrétního motivovaného a účelově zaměřeného tvrzení směřujícího k dovození dílčího či komplexního argumentačního závěru justifikujícího správnost argumentačního závěru. Na tomto místě budou metody právní interpretace prezentovány v krátkém exkurzu jako obecné myšlenkové přístupy k výkladu právních vět, které byly různými autory označovány různě, kupř. jako kritéria výkladu (Larenz), kánony interpretace (Betti, Pawlowski) či výkladové direktivy (Wróblewski). Čistě v rovině právní argumentace (typologie právních argumentů) prezentuje výkladové instrumentárium metod kupř. také Alexy.⁵²⁴

Skutečnost, že při různosti pojmenování se jedná v podstatě vždy o popis týchž myšlenkových postupů, dle mého mínění dokumentuje, že metodologie právní interpretace je v současné době poměrně ustálená. Přesto však literatura hovoří o tom, že právo zažívá „krizi“ své metodologie.⁵²⁵ Problémem je nepochybně chybějící test správnosti výkladu, který právní metodologie ve svém instrumentáriu doposud postrádá. Otázkou rovněž je, co je skutečným obsahem termínu „metoda“ a zda lze říci, že metody mají určité pořadí svého použití.

Již Savigny při explikaci svého instrumentária kánonů interpretace zdůrazňoval, že je rekonstruována vůle zákonodárce, přičemž mezi jednotlivými metodami výkladu neexistuje žádné pořadí či posloupnost použití, nýbrž musejí působit ve vzájemném propojení.⁵²⁶ Je-li cílem právní interpretace zjištění vůle zákonodárce v historickém či

---

⁵²³ Nutno ovšem podotknout, že z historického hlediska je toto „tradované“ instrumentárium mnohem starší. Nárys kánonů výkladu práva již byl součástí římské jurisprudence, zejména Justinianova kodexu *Corpus iuris civilis*. Tyto kánony se vyvíjely v rámci juristické metodologie jako součásti juristické hermeneutiky, odkud je také do svého díla „*System des heutigen römischen Rechts*“ F. C. von Savigny převzal.

⁵²⁴ Srv. blíže Alexy, R. *Recht, Vernunft, Diskurs*, s. 84 – 88.

⁵²⁵ Srv. blíže Denninger, E. *Normalfall oder Grenzfall als Ausgangspunkt rechtsphilosophischer Konstruktion?* *Kritischevierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*, 2002, Heft 1, s. 13 – 14.

⁵²⁶ Savigny, F. C. *System des heutigen römischen Rechts*, s. 215. Citováno v Holländer, P. *Ústavněprávní argumentace. Ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu*, s. 26.

aktuálním rozměru a subjektivním či objektivním smyslu, pak mohou metody jako myšlenkové přístupy ve formě užitých argumentů reprezentovat pouze určitý aspekt interpretovaného textu, nikoliv metodu jako svébytný přístup řešení právního případu. Z těchto důvodů považuji nahrazení pojmu „metoda“ pojmem „aspekt výkladu“ za přílehavější,⁵²⁷ byť samozřejmě otázka pojmenování není ani zdaleka tak důležitá, jako otázka vnímání úkolu, postavení a významu metodologického instrumentária právním společenstvím. Pro potřeby této práce se však přidržím spíše termínu „aspekt výkladu“, neboť se domnívám, že termín metoda do značné míry navozuje v interpretovi pocit, že při volbě určité metody lze jinou metodu vyloučit a naopak.⁵²⁸ Volba metody či aspektu výkladu však není podle mého názoru záležitostí čistě volní. Naopak, interpret vycházející ze svého předporozumění smyslu právního případu intuitivně volí ten aspekt výkladu, který ho dovede ke kvalitnějšímu právnímu porozumění věci. Až rekonstrukcí tohoto interpretativního procesu lze za pomoci právních metod lépe strukturovat a pojmenovat aspekty výkladu, které byly pro dosažení daného interpretačního závěru použity.

6.3.1. Klasické instrumentarium metod právní interpretace

a) Jazykový aspekt právní interpretace

Většina autorů nepochybně, že jazykový aspekt výkladu je pro jakoukoliv právní interpretaci nezbytným.⁵²⁹ Jelikož právní texty různých pramenů jsou vůdčím pramenem práva, nelze se při právní interpretaci vyhnout výkladu právních vět. Hovořit o jazykovém výkladu podrobněji znamená dostat se spíše do sféry právní lingvistiky, jejímž základním pojmům již v této práci byla věnována pozornost na jiném místě.

---

⁵²⁷ V tomto ohledu sdílím vidění Larenze, který mluví o tom, že metody výkladu jsou ve skutečnosti pouze různými úhly pohledu na objekt interpretace, kterým je přikládána různá důležitost. Zde se podle mého názoru projevuje vliv fenomenologické hermeneutiky, neboť „úhel pohledu“ více koresponduje se strukturálním, než metodologickým pohledem na interpretaci. Srv. Larenz, K. *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, s. 332.

⁵²⁸ Je samozřejmé, že některé metody (argumenty) nemohou být v jednom argumentačním výkladovém řetězci užity zároveň, neboť se významově vylučují (např. všechny analogické argumenty a argumentum a contrario, jak již bylo rozebráno ve 4. kapitole věnované právní argumentaci. Na tomto místě mám však spíše na mysli to, že jednotlivé metody tzv. klasického instrumentária jsou vůči sobě v zásadě komplementární (tj. jazykový, logický, systematický a historický aspekt) a neaplikují se apriori navzájem vylučovacím způsobem.

⁵²⁹ Za všechny uvádím např. Larenze, Wróblewského či Alexyho. Viz blíže Larenz, K. *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, s. 307, dále Wróblewski, J. *Rozumenie prawa i jego wykladnia*, s. 78, Alexy, R. *Recht, Vernunft, Diskurs*, s. 90.

Z této oblasti je nutno i na tomto místě připomenout především problémy lexikálního charakteru, tedy zejména výklad právních pojmů.

Jak podotýká Bydlinski, právní interpretace konkrétního právního případu mnohdy závisí především na určení rozsahu právního pojmu, tedy vymezení množiny právních významů právního pojmu, do jejíhož rozsahu je možno podřadit skutkový děj reprezentovaný skutkovou větou či individuálním jazykovým výrazem.⁵³⁰ V tomto ohledu je samozřejmě klíčové znát sémantiku aplikovaného právního předpisu a interpretovat právní pojmy buď v souladu s jejich speciálními právními významy zakotvenými v právním předpisu, např. ve formě právních definic či explikačních výčtů, anebo subsidiárně užít jejich významu v běžném jazyce. Ani tento zřejmý interpretační postup však nemusí vést k určení správného významu právního pojmu, neboť mnohdy i při absenci výslovné legální definice či explikačního výčtu pojmových znaků nelze vyjít z významu, který je pojmu přikládán v běžném jazyce, neboť by především z důvodu jeho kontextuálního užití v rámci sémantiky právního předpisu či jiného interpretovaného právního textu neodpovídalo očekávanému smyslu, který by měl takový právní pojem v konkrétních případech své aplikace mít. S výkladem rozsahu pojmu souvisejí tradiční metodologické modely jazykového výkladu, a to tzv. restriktivní, adekvátní a extenzivní výklad. Ačkoliv jsou tyto výkladové přístupy prezentovány jako formy jazykového výkladu, jejich podstata je ve skutečnosti čistě teleologická.⁵³¹ Kritériem použití extenze či redukce významového pole právního výrazu je očekávání smyslu jeho užití v konkrétním případě.⁵³²

Typickým příkladem restriktivního výkladu právního pravidla (právního pojmu) může být kupř. ustálená judikatura Nejvyššího správního soudu v otázce povinného zastoupení stěžovatelů, kteří napadají kasační stížností usnesení soudu první instance o neustanovení bezplatného zástupce (advokáta). V takovém případě Nejvyšší správní soud v souladu se smyslem kasační stížnosti (dosáhnout bezplatného právního zastoupení) nepožaduje v řízení o kasační stížnosti zastoupení advokátem, ačkoliv soudní řád správní takovou výjimku neupravuje a ani čistě jazykovým výkladem nelze dospět k závěru, že by tato skupina stěžovatelů měla požívat výjimku z povinného zastoupení advokátem.

---

⁵³⁰ Bydlinski, F. Grundzüge der juristischen Methodenlehre, s. 13 - 14.

⁵³¹ Plně souhlasím s Larenzem, že tyto modely nazírání na rozsah právních pojmů jsou ve skutečnosti propojením jazykového výkladu s analogií (extenzivní výklad) či teleologickou redukcí (restriktivní výklad). Srv. Larenz, K. Methodenlehre der Rechtswissenschaft, s. 344.

⁵³² Hranice mezi prostou extenzivní/restriktivní interpretací a teleologickou extenzivní/restriktivní interpretací jsou tedy podle mého názoru nejasné. Přítomnost účelu (smyslu) je totiž dána vždy, neboť smysl je tím vodítkem, které interpretovi říká, zda má použít extenzivní či restriktivní pohled na vykládaný termín.

*Bylo by však proti smyslu a účelu takového řízení požadovat po stěžovateli, aby byl pro řízení právně zastoupen advokátem, když se zároveň jedná o meritum sporu v této otázce.*⁵³³ Význam pojmu „stěžovatel“ ustanovení § 102 s. ř. s. byl tedy omezen (teleologicky redukován per argumentum reductionis ad absurdum) o skupinu uvedených stěžovatelů prostřednictvím ustálené judikatury Nejvyššího správního soudu.

Problematika jazykového výkladu v současné právní metodologii nespočívá v tom, že by byla zpochybňována jeho přednost před ostatními výkladovými aspekty, nýbrž v tom, že mnohdy jazykový aspekt výkladu v komplexu interpretačního postupu dominuje, ačkoliv nevede k interpretačnímu závěru, který by obsahoval právní smysl. Jak výstižně podotýká Bydlinski, právní pravidlo musí být nejprve interpretativně rozpracováno, než může být subsumpčně užito.⁵³⁴ Podle Bydlinského právě povaha tzv. jádra pojmu (*Begriffskern*) v konfrontaci s konkrétním skutkovým stavem může být zdrojem vzniku tzv. složitého právního případu. Bydlinski se domnívá, že při správné aplikaci (volbě správného významu pojmu) je nutno využít metodu konfrontace (*Gegenprobe*), tedy porovnání jednotlivých nabízejících se významů právního pojmu. Kritériem výběru správného významu zde tedy je očekávání smyslu - tedy významu právního pojmu v konkrétním případě. Larenz k tomuto problému konstatuje, že z množiny možných významů právního pojmu je klasickým výkladem (tj. ve smyslu nalézání práva) pouze jedno z těchto řešení. Význam, který do této množiny nenáleží, je již výsledkem nikoliv pouhého výkladu, ale tzv. dotváření práva.⁵³⁵

Lze proto uzavřít, že jazykový aspekt je *conditio sine qua non* jakékoliv reálné právní interpretace, neboť jejím předmětem jsou vždy právní a skutkové věty, jejichž význam a smysl je třeba interpretovat. Při výkladu těchto vět hraje klíčovou úlohu kontext, v němž jsou tyto věty uvedeny, a očekávání smyslu, který je testem správnosti volby jednoho z možných významů právního pojmu prostřednictvím konfrontace jednotlivých prvků významové množiny tvořící pojmový rozsah. Vede-li takový postup k významu existujícímu mimo tuto množinu (tj. nikoliv nemožnému, nýbrž neobvyklému, originálnímu právnímu významu), pak již sám jazykový aspekt

---

⁵³³ Viz blíže rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 10. 11. 2003, č. j. 4 As 45/2003 - 48, dále rozsudek téhož soudu ze dne 24. 3. 2006, č. j. 4 Ads 19/2005 - 105, obě rozhodnutí přístupná na www.nssoud.cz.

⁵³⁴ Tamtéž.

⁵³⁵ Larenz, K. *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, s. 309.

interpretace vede k překročení mezi interpretovaného právního textu, a význam textu takového je interpretací dotvářen.⁵³⁶

b) Systematický aspekt výkladu aneb „významová souvislost“ právního textu

Idea systému či určité souvislosti⁵³⁷ je základem působení práva jako komplexního sociálního normativního fenoménu. Postulát systému lze dovodit rovněž z ostatních základních rysů práva, které generuje určitá pořádací kritéria, jejichž jednotlivým účelem je zpřístupnit právo lidskému porozumění. Právní pravidla vyjádřená v právních větách a právních předpisech jsou spjata vzájemným „souvislostním působením“⁵³⁸, které se částečně odráží ve výrazové formě těchto pravidel (tj. struktuře právních předpisů a vztahů mezi nimi), částečně v příslušnosti k určitému katalogu principů či zásad typických pro určité odvětví práva, a konečně svou podřazeností základním hodnotám systému práva a ústavnímu pořádku.

Toto významové „souvislostní působení“ funguje samozřejmě a především i na interní úrovni v rámci samotného pravidla a jeho vyjádření (tj. právní věty), a to mezi jednotlivými termíny užitými v právní větě,⁵³⁹ jakož i syntaktickými konstrukcemi, jimiž jsou tyto termíny svázány do větších významových textových celků. Souvislostní působení, idea systému, se tedy odráží jak ve vnitřní, tak i ve vnější podobě práva. Není důležité, do jaké míry je tato idea systému právnímu řádu vlastní, a do jaké míry je tato idea do práva projektována jeho interprety, jelikož postulát systému je stejně tak platným imperativem jak při tvorbě práva, tak i při jeho aplikaci. Pawlowski k systematickému aspektu výkladu uvádí, že je třeba tento pohled propojit se zjištěnými skutkovými okolnostmi a ptát se: „*Co by se změnilo, pokud by tuto otázku zákon neupravoval?*“⁵⁴⁰ Tato otázka a odpověď na ni vede ke zjištění, jak aplikovaný zákon v realitě působí, a to v souvislosti s působením ostatních aktuálně platných a účinných předpisů. V tomto ohledu tedy systematický aspekt výkladu práva vede k nalezení

---

⁵³⁶ V německém jazyce jsou ke zdůraznění rozdílů mezi interpretací pouze „nalézající“ a interpretací „dotvářející“, překračující hranice interpretovaného textu, užívány důsledně termíny „*Rechtsgewinnung*“ a „*Rechtsfortbildung*.“

⁵³⁷ Obdobně definuje systematicko-logický aspekt právní interpretace i Bydliński. Viz blíže Bydliński, F. *Grundzüge der juristischen Methodenlehre*, s. 15.

⁵³⁸ Vypůjčuji si zde záměrně filosofický pojem „souvislostní působení“ (*Wirkungszusammenhang*), které má původ ve fenomenologické filosofii a filosofii života. Domnívám se totiž, že vyjadřuje pravý vztah mezi jednotlivými dílčími součástmi právního systému, který je rovněž určitým „živým“ normativním organismem, jehož jednotlivá pravidla vznikají, působí a zanikají, či případně se na základě intertemporalit „vracejí“ do života v podobě retroaktivního působení.

⁵³⁹ Larenz, K. *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, s. 311.

⁵⁴⁰ Pawlowski, H.-M. *Methodenlehre für Juristen*, s. 173.

systemové soudržnosti pravidel, někdy od sebe velmi fyzicky v právním předpisu vzdálených či obsažených v různých právních předpisech.⁵⁴¹ Larenz k úloze systematického aspektu právní interpretace podotýká, že významová souvislost založená především na pojmovém aparátu právního předpisu se odkrývá rozumějícímu interpretu pouze tehdy, pokud tento bere v úvahu i účely právní regulace.⁵⁴² Podle Larenze lze tedy systematické právního předpisu a pravidel v něm obsažených porozumět pouze za podmínky, že interpret při její interpretaci nazírá teleologii právního předpisu a základní hodnoty, které tato právní regulace odráží.⁵⁴³

Z pohledu právně-hermeneutického lze systematický aspekt právní interpretace popsat jako vztah mezi částí (textem či právní větou) a celkem (kontextem). V pozici kontextu k uvedeným útvarům právního jazyka mohou stát následující výrazové útvary právního řádu:

- právní termín → právní věta
- právní věta → právní předpis/jiný právní text
- právní předpis/jiný právní text → ostatní právní předpisy/právní texty související → systém práva jako celek

Kontext všem pramenům práva vytvářejí pak právní principy, ústavní pořádek a hodnotové základy právního řádu, které jsou východiskem k porozumění účelu právní regulace.⁵⁴⁴ Jinými slovy řečeno, i systematický aspekt výkladu je ve své podstatě nepřímým projevem teleologie zákona - tedy živoucího smyslu právní regulace.

Tento pohled podle mého názoru zaujímá i Ústavní soud ČR, který použil systematický výklad kupř. v plenárním nálezu ze dne 5.12.2001, sp. zn. Pl. ÚS 9/01 Sb., jímž rozhodoval o návrhu skupiny poslanců na zrušení některých ustanovení lustračních zákonů. Tuto otázku již předtím jednou posuzoval v roce 1992 Ústavní soud ČSFR. Ústavní soud ČR tedy stál před otázkou, zda takové rozhodnutí Ústavního soudu ČSFR tvoří překážku věci rozhodnuté (res iudicata), či nikoliv.

Ústavní soud za použití systematického výkladu ustanovení § 35 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů dospěl k závěru, že tato překážka ve věci není dána, neboť „systematický výklad vede k závěru, že uvedené ustanovení má na mysli pouze Ústavní soud ČR,

---

⁵⁴¹ Bydlinski, F. Grundzüge der juristischen Methodenlehre, s. 15.

⁵⁴² Larenz, K. Methodenlehre der Rechtswissenschaft, s. 314.

⁵⁴³ Srv. tamtéž, s. 315.

⁵⁴⁴ Ústavní soud ČR ve svých nálezech často opakuje, že hodnotovému rámci a právním principům vycházejícím z pojmu materiálního právního státu přiznává sílu ústavněprávních standardů a jako takové je i aplikuje. Srv. zejména nález pléna Ústavního soudu ze dne 17. 12. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/97, dále také nález ze dne 4. 2. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 21/96, přístupné na www.concourt.cz.

neboť je součástí té části Ústavy ČR, kterou se zřizuje Ústavní soud ČR. Naopak Ústavní soud ČSFR byl zřízen ústavním zákonem č. 91/1991 Sb. a pravidla o řízení před ním upravena zák. č. 491/1991 Sb.“

Ačkoliv Ústavní soud ČR použil explicitně systematický výklad, domnívám se, že by jej bylo možno označit i za výklad systematicko-teleologický, neboť šlo o smysl pojmu „Ústavní soud“ v kontextu zákona o Ústavním soudu ČR. Jelikož však je teleologický výklad považován za nadstandardní výkladovou metodu, bývá často skryt pod explicitním označením „jiné“ metody výkladu (v tomto případě systematické), pokud tato vede ke stejnému interpretačnímu závěru.

c) Logický aspekt výkladu

K úloze logického aspektu právní interpretace budiž hned v úvodu konstatováno, že většina monografií zabývajících se právní metodologií o tzv. logickém výkladu buď úplně mlčí, anebo jej zmiňuje jako součást jazykově-systematické metody výkladu.⁵⁴⁵ Důvod je prostý: logika⁵⁴⁶ bez vět či jiných výrazů totiž nedává smysl, logika naopak staví na sémantice jazykových výrazů a konstruuje inferenční schémata deduktivního vyplývání. V tomto ohledu je logický aspekt výkladu skryt v již zmíněném postulátu konzistence a bezrozpornosti argumentačního řetězce, které jsou postaveny na správnosti vyvození argumentačního závěru z premis, které představují skutkové a právní výkladové věty. Jak však již bylo na jiném místě této práce konstatováno, právní interpretace není postavena primárně na logických schématech, nýbrž schématech účelových a hodnotových, které ve svém rámci využívají některých logických forem, tedy především různých druhů sylogismů, logických vztahů vyplývání mezi výkladovými větami. Tzv. zvláštní právně-logické argumenty převážně logickou povahu ve skutečnosti nemají⁵⁴⁷ a i když jsou někdy nesprávně pod logickou metodu výkladu zařazovány, jejich podstata je teleologická, i když někdy připomínají či obsahují některé logické zákony usuzování.

Existují některé teorie, které se zabývají logickou analýzou právní argumentace a logikou norem (tzv. deontickou logikou). Patří k nim především teorie autorů, mezi nimiž lze jmenovat von Wrighta, Engische, Rosse, Tarského či Alexyho. Dále se rozvíjejí některé nové teorie nazývané jako tzv. nový logicismus v právu, které se snaží zkoumat možnosti formalizace a automatizace postupů právního rozhodování.⁵⁴⁸

---

⁵⁴⁵ Takto jej pojímá např. Bydlinski. Viz blíže Bydlinski, F. Grundzüge der juristischen Methodenlehre, s. 15.

⁵⁴⁶ Pod pojmem logika zde samozřejmě nemám na mysli matematickou logiku či jiné typy logik, které pracují výhradně s formalizovanými jazyky.

⁵⁴⁷ Viz blíže 4. kapitola této práce.

⁵⁴⁸ Blíže viz Holländer, P. Filosofie práva, s. 235 - 242.

Mnohdy se k logickému (či systematickému) aspektu výkladu počítají také základní pravidla řešení normativního sporu (tzv. konkurence norem)⁵⁴⁹ stanovících odlišné právní následky ke stejnému antecedentu pravidla:

- lex superior derogat legi inferiori (pravidlo právní síly)
  - kritériem určení platné právní normy forma, v níž je obsažen zdroj informací o takové právní normě;
- lex posterior derogat legi priori (pravidlo času)
  - kritériem určení platné právní normy je porovnání časové působnosti normy konkurujících si právních norem;
- lex specialis derogat legi generali (pravidlo speciality)
  - kritériem je míra konkrétnosti právní regulace určitého právního vztahu, konkrétnější pravidla (tj. speciální) pak platí místo pravidla obecného.

Tato pravidla ovšem nesouvisejí vůbec s logikou ve smyslu logiky formální či logiky v aristotelovském pojetí, souvisejí spíše s racionalitou práva a s představou práva jako „bezrozporného“ systému pravidel. Tato pravidla jsou nepsaná, nekodifikovaná a dovozují se z právního systému induktivním způsobem. V právní praxi způsobuje problémy především aplikace pravidla „lex specialis“. Model aplikace tohoto pravidla totiž příliš nesouvisí s prakticky velmi rozšířenými pojmy „zvláštní předpis“ a „obecný předpis“. ⁵⁵⁰ Ve skutečnosti je vztah lex specialis vztahem dvou konkurujících si pravidel, nikoliv vztah dvou právních předpisů. Model aplikace pravidla lex specialis je proto podoben následující sekvenci myšlenkových kroků:⁵⁵¹

- 1) Nalezení právních pravidel (P1, P2) dopadajících na předmětnou právní otázku.
- 2) Výklad antecedentu P1 → A 1 a konsekventu P1 → K1
- 3) Výklad antecedentu P2 → A 2 a konsekventu P2 → K2
- 4) Jestliže smysl A (P1) = A(P2) & K (P2) ≠K (P2) → platí, že P1 a P2 mají totožný předmět regulace a odlišný právní následek při splnění určitých skutkových podmínek.

---

⁵⁴⁹ Neboli tzv. pravidla „derogace mlčky“, která vyplývají daleko spíše ze samotné racionality práva a postulátu bezrozpornosti (z povahy věci rozporného) právního řádu. Blíže ze základní literatury např. Gerloch, A. Teorie práva. Vydavatelství Aleš Čeněk, Dobrá Voda, 2004. Tato pravidla podle převažujícího vědeckého mínění nelze používat v kontinentálním právním systému na poměrování právních principů, nýbrž pouze právních norem. K tomu dále Holländer, P. Filosofie práva, s. 160.

⁵⁵⁰ Tyto termíny jsou jak součástí běžné legislativní praxe, tak i aplikační praxe. Jsou součástí jak právního jazyka stricto sensu (jazyka právních předpisů), tak i jazyka právní praxe a právní doktríny.

⁵⁵¹ Ve své práci v zásadě nepoužívám logické operátory a jejich standardní označení a dávám přednost vyjádření těchto vztahů v přirozeném jazyce. V tomto případě symboly „→“ a „&“ neznamenají přímo implikaci a konjunkci, nýbrž pouze směr výkladu (→), a zároveň platí (&).

- 5) Posouzení míry konkrétnosti K1 a K2; konkrétnější z obou pravidel je pravidlem speciálním a je platné pro předmětný právní vztah (tzn., že platný konsekvent pro řešenou právní otázku je určen pouze jedním z pravidel P1, P2).

Tento teoretický model se však podobá praktické úvaze vycházející z pravidla *lex specialis* jen částečně. Prvním problémem je určení totožnosti předmětu regulace, kde se v praxi spíše než ekvivalence uplatňuje pouhá analogie, tedy podobnost relevantních pojmových znaků porovnávaných antecedentů (nikoliv nutně všech). Samotné porovnání konkrétnosti konsekventů konkurujících si pravidel je opět otázkou teleologického výkladu obou možných právních významů v kontextu právního řádu.

Praktickým příkladem ze soudní praxe, kdy došlo k použití pravidla lex specialis v obtížném případě aplikace práva, byl případ posouzení vztahu institutu nahlížení do správního spisu a oprávnění získat informace ze správní spisové dokumentace v souladu se zákonem č. 106/1999 Sb. Specifickým problémem se stal vztah mezi tímto právním předpisem a ustanovením § 133 zákona č. 50/1976 Sb., stavebního zákona, účinného do 31. 12. 2006. Zatímco stavební zákon upravoval v tomto ustanovení speciální oprávnění nahlížení do územně plánovací dokumentace a dokumentace staveb, a to pro osoby, které prokáží odůvodněnost svého požadavku, některé osoby (zejména občanská sdružení, jejichž předmětem činnosti je ochrana životního prostředí) se dožadovaly práva na tyto informace (kopie stavebních povolení apod.) podle zákona č. 106/1999 Sb.

Posouzení vztahu speciality mezi těmito právními pravidly nebylo zpočátku ujednoceno. Problematika označeného vztahu právních předpisů byla zpočátku řešena správními soudy nejednotně. Aplikační úvaha nejprve dovedla správní soudy i Nejvyšší správní soud k závěru, že oprávnění osoby podle § 133 stavebního zákona je podle pravidla lex specialis zvláštní vůči obecnému oprávnění k získávání informací dle zákona č. 106/1999 Sb. a obecnou úpravu tak deroguje.⁵⁵²

Poté však došlo ke změně právního názoru Nejvyššího správního soudu, který opakovaně judikoval, že mezi režim poskytování informací podle zákona č. 106/1999 Sb. je odlišný od režimu poskytování informací dle stavebního zákona, a to ve dvou ohledech: jednak v okruhu osob, které jsou oprávněny informace ze správního spisu získávat, a jednak v rozsahu a kvalitě informací, které na základě toho kterého režimu mohou oprávněné osoby získat. Z toho Nejvyšší správní soud (i v souladu s doktrinálním názorem) dovodil, že mezi porovnávanými pravidly není vztah lex specialis a obě právní pravidla proto platí současně (paralelně) a vzájemně se nederogují.⁵⁵³

Z tohoto příkladu v kontextu uvedených podle mého názoru plyne následující závěr. Je evidentní, že tento úsudek nebyl ani zdaleka produktem čistě logické úvahy, nýbrž úvahy teleologické -

---

⁵⁵² Jednalo se zejména o rozsudky např. rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 9. 4. 2001, sp. zn. 22 Ca 551/2000, rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 19. 12. 2001, čj. 10 Ca 332/2001-42, rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 13. 2. 2006, čj. 10 Ca 136/2005-20, jakož i rozsudek téhož soudu ze dne 25. 5. 2007, čj. 5 Ca 120/2006-33. Nejvyšší správní soud tento názor, byť nejednoznačně, podpořil ve svém rozsudku ze dne 27. 1. 2004, čj. 5 A 158/2001-100 (viz Sbirka rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. 5/2004, přístupná i na www.nssoud.cz).

⁵⁵³ Zejména srv. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 13. 12. 2006, čj. 5 As 3/2006 - 70 (přístupný na www.nssoud.cz).

smyslem právní úpravy zákona č. 106/1999 Sb. je poskytnout mj. i informace obsažené ve správním spisu i osobám neúčastnícím se řízení a nemajícím bezprostřední právní zájem na věci, avšak za podmínek a v rozsahu omezeném zákonem č. 106/1999 Sb.

Závěrem lze k logickému aspektu právní interpretace shrnout, že jeho praktický význam spočívá především v užití pravidel deduktivního vyplývání argumentačního závěru z premis (ve formě právních a skutkových vět vyjádřených právním jazykem), nikoliv však v samotné logice norem či formalizaci argumentačního toku. Logické prvky a schémata v právní argumentaci jsou navíc považovány za součást tzv. vnitřního odůvodnění právního rozhodování a nejsou tak hlavním předmětem zájmu této práce. Proto lze k logickému aspektu výkladu stručně uzavřít, že spolu s jazykovým a systematickým aspektem tvoří určitou nerozpojitelnou trojici výkladových aspektů, které se navzájem natolik prolínají a mísí, že je v praxi od sebe lze jen těžko oddělit.

d) Teleologický aspekt výkladu

Oproti logickému aspektu výkladu je teleologický aspekt, tedy rovina smyslu a účelu interpretovaných zdrojů právních informací, nejvíce zkoumanou rovinou právní interpretace. Je tomu tak proto, že smysl právní regulace předmětného právního vztahu, o němž v posuzované věci jde, je konečným cílem všech výkladových metod, v terminologii zastávané v této práci - aspektů výkladu. Savigny nepočítal tento výkladový kánon do základních čtyřech kánonů výkladu,⁵⁵⁴ avšak rovněž se o něm zmiňoval, a to jako o pomocném typu výkladu v situacích, kdy je nutno řešit neurčité výrazy právního jazyka. Při hledání smyslu a účelu daného ustanovení bylo však podle něj třeba postupovat s velkou opatrností,⁵⁵⁵ což je podle mého názoru vzhledem k subjektivnímu vlivu interpreta na určení smyslu právního předpisu skutečně nadčasová myšlenka. V současné době se v teoretickém diskursu mluví především o teleologickém výkladu v souvislosti s řešením problému „mezer“ v zákoně, neboli v těch případech, kdy právní předpisy vyžadují nejen vyšší tvůrčí aktivitu interpreta při

---

⁵⁵⁴ Čtvrtým kánónem výkladu byl dle Savignyho výklad historický, který se ovšem v dnešní době rovněž samostatně nepojednává a spíše je prezentován jako dílčí rovina výkladu teleologického. Obdobně věc vidí Bydlínski, když rozlišuje tzv. jednoduchý historický výklad a historický teleologický výklad, který považuje na rozdíl od jednoduchého výkladu historického za sofistickou metodu nalézání práva. Srv. Bydlínski, F. Grundzüge der juristischen Methodenlehre, s. 19.

⁵⁵⁵ Savigny, F.C. System des heutigen römischen Rechts, s. 215-230. Citováno v Holländer, P. Ústavněprávní argumentace. Ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu, s. 26, pozn. č. 50. Je zde cítit Savignyho obava z možného překročení možných významů normativního textu, a tudíž vlastně dotvoření právní normy.

rekonstruování hledaného právního pravidla.⁵⁵⁶ Nutnost stále častějšího používání teleologického aspektu výkladu zejména při řešení tzv. složitých právních případů se v posledních desetiletích odrazila silně jak v judičiální praxi⁵⁵⁷, tak i v teoretických pracích, když bývá někdy označována jako „boj o teleologický výklad.“⁵⁵⁸ Praxe ho tedy často reflektuje již jako tzv. nadstandardní výkladovou metodu.⁵⁵⁹

S tímto názorem úplně nesouhlasím, neboť pokládám teleologii za základní aspekt výkladu, od něhož se odvíjí teprve aspekty ostatní. Považuji tedy teleologický výklad za součást standardních interpretačních postupů, která ovšem často nebývá vyjádřena nebo se skrývá pod jiným explicitně zmíněným výkladovým aspektem (logický či systematický aspekt výkladu).

V rámci teleologického výkladu se tradičně rozlišují dle vztahu mezi dějinným horizontem interpreta a horizontem zákonodárce základní dvě varianty teleologického přístupu:⁵⁶⁰

1) historický teleologický výklad

Historická teleologie předpokládá jako svůj hermeneutický předpoklad určité „splynutí horizontů“ interpreta a zákonodárce, anebo alespoň jejich přiblížení. Larenz podotýká, že historický teleologický výklad přibližuje interpreta k normativnímu záměru zákonodárce a jeho normativním představám. Zákonodárce ovšem není reálným subjektem se skutečnou vůlí; vůle zákonodárce je proto určitá fikce, pod níž si představujeme normativní záměr části právního společenství, která se účastní tvorby práva. Larenz rozlišuje mezi „normativním záměrem“ zákonodárce a s ním souvisejícími „účely“ právní úpravy a jejich hierarchií, a na straně druhé konkrétními normotvornými představami osob podílejících se na tvorbě zákonného textu (tj.

---

⁵⁵⁶ Např. Rüthers, B. *Rechtstheorie*, s. 521 a násl.; dále Pulkrábek, Z. *Problém otevřenosti psaného práva a možnostem jeho dotváření*, s. 1025 - 1047. Samotná teorie mezer je velmi složitá a nejednotná. Na tomto místě se jí nebudu obsáhleji věnovat, neboť to již přesahuje rámec této práce s ohledem na ontologický charakter podstaty problému (teorie mezer je vlastně hledáním odpovědi na otázku otevřenosti či uzavřenosti právního systému a jeho struktury).

⁵⁵⁷ K teleologickému výkladu v praxi Ústavního soudu ČR srv. kupř. nálezy ze dne 1.11.2007, sp. zn. IV. ÚS 1770/07, dále nálezy ze dne 8. 3. 2006, sp. zn. II. ÚS 243/05 a nálezy ze dne 26. 10. 2007, sp. zn. I. ÚS 2366/07, přístupné na www.concourt.cz.

⁵⁵⁸ Srovnej Weinberger, Ch. und O. *Logik, Semantik, Hermeneutik*, s. 189.

⁵⁵⁹ Srv. např. David, L. *Poznámky k teleologickému výkladu zákona*. *Právní rozhledy*, č. 23, 2006, s. 858 an.

⁵⁶⁰ Toto dělení je poněkud zjednodušující. Kupř. Alexy prezentuje nikoliv dvě formy teleologie, nýbrž čtyři, a to na základě kombinace kritéria časovosti a subjektivity porozumění. Dle Alexyho tedy lze rozlišit subjektivní historickou, subjektivní aktuální, objektivní historickou a objektivní aktuální teleologii. Sám Alexy však přiznává, že v praxi má smysl hovořit pouze o subjektivní historické teleologii a aktuální objektivní teleologii. Viz blíže Alexy, R. *Recht, Vernunft, Diskurs*, s. 82 - 83.

ministerských úředníků apod.).⁵⁶¹ Je zřejmé, že pokud se v současné době v praxi hovoří o užití „úmyslu zákonodárce“ ve smyslu subjektivní výkladové teorie, má se jím na mysli fiktivní úmysl zákonodárce rekonstruovatelný z pramenů souvisejících se vznikem interpretovaného právního předpisu, nikoliv úmysly reálně existující, které měli osoby účastníci se tvorby zákona. Larenz k tomu podotýká, že vykládá-li rozumějící interpret zákon touto formou teleologického výkladu, znamená to, že zákonu rozumí v jeho „*vlastní racionalitě*“.⁵⁶²

Příkladem užití historického teleologického výkladu z poslední doby v prostředí českého aplikačního diskursu je kupř. stanovisko sociálně-správního kolegia Nejvyššího správního soudu k výkladu pojmu „odvlečení“ podle zákona č. 172/2002 Sb., o odškodnění osob odvečených do SSSR nebo do táborů, které SSSR zřídil v jiných státech.⁵⁶³ Nejvyšší správní soud zde explicitně provedl hodnocení z hlediska všech standardních výkladových metod a vyhodnotil důvodovou zprávu a záměr zákonodárce k citovanému zákonu jako klíčové argumenty pro výběr správního řešení. Dospěl k závěru, že oprávněnou osobou podle tohoto zákona je pouze fyzická osoba, která byla odvečena z území bývalého Československa, tedy nikoliv z území jiného státu, jak nabízela druhá výkladová alternativa předmětného ustanovení citovaného zákona, kterou by bylo možno označit za extenzivně - aktuální. Nejvyšší správní soud však usoudil, že správným výkladem je v tomto případě historická teleologie.

2) objektivní teleologický výklad

Při objektivním teleologickém přístupu interpret vychází ze vztahu prostředku právní regulace a jejího cíle, přičemž dominuje jeho horizont porozumění v tom směru, že se již neupíná na horizont porozumění historického zákonodárce, na určitou - mnohdy fiktivní - vnitřní racionalitu pramenů práva. Objektivní výklad musí být založen na pohledu dobře informovaného soudce, který stojí na základech systému práva, přičemž výkladovými informacemi mohou být všechny informace, které s rozumnou pravděpodobností mohou být účelem zákona, a také skutkové okolnosti, které mohou napomoci vybrat z této množiny účelů ten správný - tedy odpovídající konkrétnímu řešenému případu.⁵⁶⁴ Podobně jako ostatní metody (výkladové aspekty) má teleologický přístup k právní interpretaci své dílčí projevy v podobě jednotlivých

---

⁵⁶¹ Larenz, K. Methodenlehre der Rechtswissenschaft, s. 317. K obdobným závěrům dochází i Bydliński. Viz blíže Bydliński, F. Grundzüge der juristischen Methodenlehre, s. 21 - 23.

⁵⁶² Larenz, K. Methodenlehre der Rechtswissenschaft, s. 321.

⁵⁶³ Viz blíže stanovisko sociálně-správního kolegia Nejvyššího správního soudu ze dne 2. 2. 2005, č. j. Sst 2/2003 - 225, přístupné na www.nssoud.cz.

⁵⁶⁴ Srv. Bydliński, F. Grundzüge der juristischen Methodenlehre, s. 25.

teleologických výkladových instrumentů, a to zejména tzv. teleologické extenze či redukce a aspektu povahy věci.⁵⁶⁵

a) Teleologická extenze/redukce

Bydlinski charakterizuje instrument teleologické redukce/extenze jako situaci, v níž si interpretační závěr výkladové úvahy protirečí s premisami.⁵⁶⁶ Knapp zase popisuje tento interpretační instrument z funkcionálního hlediska a ukazuje, že může působit jako určitý rozhodčí argument v případě, že jiné argumenty vedou k odlišným výsledkům.⁵⁶⁷ Zejména lze jeho použitím řešit případ, kdy bylo na tentýž případ užito argumentu založeného na analogii a argumentu per eliminationem.⁵⁶⁸ Tyto interpretační závěry jsou totiž z povahy věci vždy protikladné, analogie a eliminace nemůže vést ke stejnému řešení. Naproti tomu, Larenz uvádí teleologickou redukci jako prostředek zaplnění mezer v zákoně, a to tzv. zastřených mezer. Teleologická redukce se podle něho vztahuje ke zužujícímu výkladu podobně jako analogie k rozšiřujícímu výkladu.⁵⁶⁹ Rovněž také podle jeho názoru není rozhodné, zda se v konkrétním případě blíží teleologická redukce více zužujícímu výkladu než teleologickému výkladu.⁵⁷⁰

Teleologická extenze je opačným postupem než redukce, kdy interpret do vykládaného normativního textu vkládá více smyslu, než který je dovoditelný z tohoto textu. Proto je tento juristický metodologický instrument velmi podobný analogii a také tzv. rozšiřujícímu výkladu.⁵⁷¹ Pawlowski ke vztahu těchto juristických interpretačních instrumentů podotýká, že jsou sice příbuzné, ale nikoliv totožné.⁵⁷² Teleologická redukce či extenze je souhrnně vzato považována citovanými autory za prostředek dotváření práva určitou „korekcí“ zákonného textu, která je ovšem tomuto textu imanentní,⁵⁷³ neboť odpovídá smyslu a účelu zákona a její výsledek je tedy právem samotným.

---

⁵⁶⁵ Na tyto výkladové instrumenty fungující na bázi objektivně teleologického nazírání poukazují shodně jak Larenz, tak i Bydlinski. Srv. blíže Bydlinski, F. tamtéž, s. 28 - 34; Larenz, K. Methodenlehre der Rechtswissenschaft, s. 323 - 324.

⁵⁶⁶ Srv. Bydlinski, F. tamtéž, s. 32.

⁵⁶⁷ Knapp, V. Vědecká propedeutika pro právníky. Eurolex Bohemia, Praha 2003, s. 60 - 63.

⁵⁶⁸ Tedy jednoho z tzv. argumentů síly (a fortiori) či obecného argumentu per analogiam či a simile.

⁵⁶⁹ Larenz, K. Methodenlehre der Rechtswissenschaft, s. 377.

⁵⁷⁰ Tamtéž; dále také Pawlowski, H.-M. Methodenlehre für Juristen, s. 218 - 220.

⁵⁷¹ Srv. např. Rütters, B. Rechtsstheorie, s. 567 an. Podle Rüttherse je teleologická extenze prostředkem řešení napětí mezi doslovným zněním právní normy a jejího účelu. Proto podle něho teleologická redukce náleží do skupiny instrumentů analogie zákona a představuje tedy formu subjektivního výkladu.

⁵⁷² Pawlowski, H.-M. Methodenlehre für Juristen, s. 224.

⁵⁷³ K tomu především srv. Larenz, K. Methodenlehre der Rechtswissenschaft, s. 386-388.

b) povaha věci (*Natur der Sache*)

Výklad aspektem povahy věci je v právní metodologii označována svým základem teleologická úvaha, která poukazuje na určitý samozřejmý smysl chápaný v zásadě v jednotě celým právním společenstvím. Do značné míry se v tomto aspektu právní interpretace odráží to, co Weinberger nazývá „primátem praxe“⁵⁷⁴, tedy určité přizpůsobení mechanismu výběru správného řešení právního případu dle potřeb praktického právního života, lépe řečeno, podle představy o tom, jak mají předmětné právní instituty a vztahy v právní praxi fungovat. Bydlinski k úloze argumentu „povahou věci“ uvádí, že „...*právní vývody a odůvodnění musí v zájmu korespondence práva s realitou a co v největším rozsahu pracovat také se skutkovými tvrzeními.*“⁵⁷⁵ Povaha věci podle jeho názoru přispívá jako interpretační pomůcka k objasnění smyslu a účelu práva aplikovaného v konkrétním případě tehdy, pokud však není ztotožňována s pouhým věcným popisem skutečnosti, nýbrž s určitým normativním obsahem klasických „životních vztahů“, které v normativní rovině práva existují jako právní instituty. Argument povahou věci tedy čerpá jak z praktického fungování právních vztahů, tak i ze smyslu a účelu jejich právní úpravy, a syntézou těchto pohledů přispívá k nalezení správného řešení právního případu.

Povaha věci je jednak legislativním termínem, který zákonodárce užívá k označení diskrečního prostoru pro aplikační instituce, aby mohly smysl daného ustanovení dotvořit na podmínky konkrétního právního případu,⁵⁷⁶ a jednak také právním argumentem, který interpret může použít v rámci teleologického hodnocení právního případu.⁵⁷⁷

Souhrnně je třeba k teleologickému aspektu výkladu poznamenat následující. Je racionálním završením tradičního metodologického instrumentária, jak jej právní věda předává a právní praxe uplatňuje. Plně souhlasím s názorem Bydlinského, že nelze mluvit o žádné exkluzivitě či přednosti jednoho typu teleologického výkladu před

---

⁵⁷⁴ Weinberger, O. Nový pohled na Kantův criticismus - význam criticismu pro současnou jurisprudenci. In. Brzobohatá, K. (ed.). České právní myšlení a logika - minulost a perspektivy II. MU v Brně, 2005, s. 9.

⁵⁷⁵ Bydlinski, F. Grundzüge der juristischen Methodenlehre, s. 29.

⁵⁷⁶ Příkladem z recentní české legislativy mohou být kupř. ustanovení § 278 zákoníku práce (zákon č. 262/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů), § 78 a § 133 odst. 4 stavebního zákona (zákon č. 183/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů), § 73 zákona o pomoci v hmotné nouzi (zákon č. 111/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů) atd. Povaha věci zde hraje úlohu korektivu vyžadujícího diskreci aplikační instituce, případě interpretaci neurčitého pojmu.

⁵⁷⁷ Příkladem z české judičiální praxe může být např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 12. 1992 č.j.6 A 39/92-22, přístupné na www.nsoud.cz.

druhým, teprve v kontextu problému se ukáže, která pozice je v zájmu co nejlepšího racionálního odůvodnění vhodná, tedy zda překonávat mnohdy velmi rozsáhlou časovou propast k dějinnému horizontu zákonodárce, či zda naopak založit porozumění případu na aktualitě porozumění interpreta.⁵⁷⁸ Stručnou rekapitulací podstaty uvedených metod lze dojít k závěru, že ačkoliv jednotlivé aspekty právní interpretace se různí, jejich podstata, smysl a cíl jsou stále tytéž, tj. nalézt (či v případě nutnosti dotvořit), tedy rekonstruovat či konstruovat, ze zdrojů právních informací pravidlo, které bude smyslem práva pro řešení právní případ. Všechny tzv. metody či kánony interpretace jsou tedy svou podstatou teleologické, nikoliv pouze výklad prostřednictvím argumentace e ratione legis. Samotný teleologický aspekt výkladu je však specifický tím, že umožňuje interpretovi nahlédnout smysl a účel normativního textu jaksi přímo, tedy s využitím očekávání smyslu interpretovaného normativního textu, ať už s poukazem na argumentum ad absurdum, povahu věci, analogii či jiný teleologický instrument.

Souhlasím s tím, že je tenká a neurčitá hranice mezi „korekcí“ zákonného textu, a jeho reformulací, tedy vytvořením nového textu. I k té však v procesu aplikace práva přirozeně dochází, a to právě s využitím teleologických instrumentů právní metodologie. Domnívám se tedy, že rozdíl mezi korekcí (dotvořením) práva a tzv. soudcovskou tvorbou práva z pohledu teorie interpretace je skryt v intenzitě a složitosti právního porozumění vedeného snahou dosáhnout smyslu práva v konkrétním případě, která se odráží v podílu subjektivního vkladu interpreta do interpretačního závěru. Čím vzdálenější je smysl práva od jeho pramenů (tj. zdrojů právních informací), tím více se interpretace blíží na pomyslné ose mezi nalézáním a tvorbou práva ke druhé jmenované činnosti. Interpretací tedy podle mého názoru vždy potenciálně dochází ke tvorbě nového právního textu, byť by takový text byl po sémantické stránce stejný jako text původní.

Uvedené pojetí teleologického výkladu lze demonstrovat i na mnohých nálezech Ústavního soudu ČR, který tuto výkladovou metodu velmi často užívá především v situacích, kdy je třeba překlenout nedostatky textového vyjádření právních norem a prostřednictvím teleologie dojít k interpretačnímu závěru souladnému s základními hodnotami a cíli práva.

V této souvislosti lze poukázat zejména na náleze II.ÚS 243/05 ze dne 8. 3. 2006,⁵⁷⁹ v němž se Ústavní soud ČR vyjádřil k povaze ustanovení § 22 zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů, konkrétně k výkladu pojmu „přímá souvislost.“ Přitom vyšel z toho, že

---

⁵⁷⁸ Bydlinski, F. Grundzüge der juristischen Methodenlehre, s. 17.

⁵⁷⁹ Viz blíže odůvodnění nálezu ze dne 8. 3. 2006, sp. zn. II. ÚS 243/05, přístupné na www.concourt.cz.

uvedené ustanovení zákona není jednoznačné a srozumitelné, čímž odůvodnil potřebu užití teleologického výkladu. Tímto postupem došel k interpretačnímu závěru, že tento pojem je třeba vykládat v souladu s ochranou hodnot, na nichž stojí rehabilitační předpisy, a to ve vazbě na principy právního státu a v nich obsažené morální hodnoty. Poté tento interpretační závěr ověřil testem subjektivního historického výkladu a extenzivního jazykového výkladu, přičemž došel vždy ke stejnému závěru. Propojením těchto výkladových metod dal Ústavní soud ČR jasně najevo, že nejen výsledek v konkrétním případě, nýbrž i jejich podstata je stejná - teleologická.

6.3.2. Nadstandardní metody právní interpretace

Komplexita současného právního života a systému práva jako takového si však vynucuje používání dalších metod či instrumentů, které jsou někdy nazývány jako tzv. nadstandardní metody právní interpretace, mezi něž náleží především princip ústavně-konformního výkladu, princip jednoty ústavy a princip proporcionality. Nelze zapomenout také na princip eurokonformního výkladu, jehož uplatňování souvisí s fungováním práva Evropského společenství a principů jeho sekundárního práva, jehož některé prameny mají schopnost přímého účinku v právních systémech jednotlivých členských států Evropské unie.⁵⁸⁰ S tímto výkladovým přístupem, který je v instrumentáriu českého práva nový, se judičiální praxe teprve blíže seznamuje. Důležitou roli v definování měřítek použití tohoto aspektu výkladu hraje samozřejmě Ústavní soud ČR.⁵⁸¹

Důvodem označení těchto metod jako „nadstandardních“ je tvrzení, že tyto metodologické instrumenty nejsou v procesu právní interpretace vždy zastoupeny, a proto je třeba je odlišit od těch metod či instrumentů, které jsou standardně v právní interpretaci zastoupeny v zásadě vždy. Dalším hlediskem zdůvodnění tohoto pojmenování je také tvrzení, že tyto metody (aspekty výkladu) jsou instrumentáři řešení složitých případů. Podle mého názoru se jedná o poněkud zavádějící úvahu, neboť pokud je právní interpretace chápána jako jednotný rozumějící myšlenkový proces, má smysl hovořit o jeho aspektech, nikoliv o standardních a nadstandardních metodách či instrumentech, které mají ve skutečnosti podobu hledisek, z nichž interpret

---

⁵⁸⁰ Jedná se o princip primátu práva EU před vnitrostátním právem členského státu a princip přímého účinku. Tyto principy práva EU nejsou kodifikovány, dovedil je ve své judikatuře Evropský soudní dvůr (ESD) v Lucemburku (rozsudky ESD v případech Van Gend en Loos, Costa v. Enel atd.)

⁵⁸¹ Ústavní soud ČR již k problematice eurokonformního výkladu rovněž vydal několik významných nálezů. Za všechny srv. blíže náleží ve věci tzv. cukerných kvót dne 8. 3. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 50/04, přístupné na www.concourt.cz.

nahlíží na právní případ.⁵⁸² Jakkoliv se s tímto označením příliš neztotožňuji, budu jej jako ustálený úzus užívat i nadále.

Nadstandardní aspekty právní interpretace spočívají zejména v řešení konfliktů mezi jednotlivými součástmi právního řádu, subsystémy práva a mezi odlišnými druhy normativních standardů, tedy mezi právními normami a právními principy.⁵⁸³ Mezi tyto aspekty výkladu náleží i aspekt ústavní konformity výkladu, který je v kontextu právního státu založeného na lidských právech a přesvědčení o přímé aplikovatelnosti ústavně-právních norem a principů nezbytným aspektem interpretační procedury. Prakticky je ústavně-konformní aspekt právní interpretace pěstován především v aplikačním diskursu před ústavními soudy, zatímco soudy obecné přijímají tuto interpretační metodu za vlastní komplikovaněji.⁵⁸⁴

Důvodem rozšíření tradičního instrumentária o nové výkladové postupy je především skutečnost, že jednotlivé hodnoty a principy, na nichž je právní řád postaven (tj. zejména spravedlnost a právní jistota),⁵⁸⁵ a další principy, ať již společné pro celý právní řád či pouze pro část systému práva, se dostávají v kontextu jednotlivých právních případů velmi často do konfliktu. Proto se předmětem zkoumání moderní a postmoderní právní metodologie stává právě řešení konfliktu principů jako obecných normativů, které jsou součástí systému práva a pro něž ve dworkinovském pojetí neplatí logický zákon sporu, nýbrž poměřování intenzity jejich působení v rámci konkrétního případu.

Jakousi „meta“ metodu při posuzování intenzity kolidujících právních principů tvoří tzv. princip proporcionality, jehož praktické rozpracování nabízí recentní judikatura Ústavního soudu ČR inspirovaná do značné míry judikaturou Spolkového ústavního soudu SRN z doby posledních čtyřiceti let.⁵⁸⁶ Princip proporcionality byl

---

⁵⁸² Tedy jakýchsi výkladových „brýlí“, které zobrazují právní případ vždy z určitého vybraného hlediska (jazykového, systematického, historického, ústavního, apod.).

⁵⁸³ Srv. Holländer, P. Ústavněprávní argumentace. Ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu, s. 21.

⁵⁸⁴ Téhož si všimá i Holländer. Viz blíže tamtéž, s. 37 - 39. V této práci je tato skutečnost dovozována z rozdílnosti řídicích idejí obecných soudů na straně jedné a Ústavního soudu na straně druhé. Blíže rozpracovávám tuto myšlenku v 7. kapitole této práce.

⁵⁸⁵ Nelze zde nezpomenout slavného německého právního filosofa G. Radbrucha, který k tomuto konfliktu uvedl, že základními hodnotami práva (tzv. účely v právu) jsou „*obecné blaho - spravedlnost - právní jistota, avšak nikoliv ve vzájemné souhře, nýbrž ostrém rozporu mezi sebou navzájem*“. Srv. Radbruch, G. Der Mensch im Recht. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1957, s. 88.

⁵⁸⁶ Holländer, P. Filosofie práva, s. 160 - 173. Ústavní soud ČR považuje proporcionalitu za právní princip pramenící, podobně jako ostatní ústavněprávní principy, z pojmu právního státu. K tomu viz zejména nálezy Ústavního soudu ČR ze dne 8. 2. 2000, sp. zn. I. ÚS 156/99, dále nálezy téhož soudu ze dne 16. 1. 2003, sp. zn. III. ÚS 747/2000. Princip proporcionality však již pronikl i do instrumentária obecných soudů a používá jej i veřejný ochránce práv. Srv. blíže z poslední doby zejména Závěrečné stanovisko k vystěhování Romů ze Vsetína, přístupné na internetových stránkách veřejného ochránce

judikatorně propracován do podoby testu, na základě něhož je možno určit řešení případu, v němž se střetávají základní práva či ústavní principy. S teorií právních principů úzce souvisí teorie soudcovského dotváření práva. V této práci není pro podrobnější rozbor teorie právních principů místo a nebylo to ani jejím vytčeným předmětem zkoumání, proto pouze odkazují na rozsáhlou literaturu k tomuto tématu od jiných autorů.⁵⁸⁷

6.4. Hledání testu správnosti interpretačního závěru

Účelem předcházejícího exkurzu do metodologického instrumentária bylo objasnit aspekty, které při svém užití plní úlohu kritéria výkladu. Při použití různých kritérií výkladu dochází k tomu, že interpretační proces generuje různá řešení téhož právního případu. Centrálním problémem právní metodologie je nalézt či určit kritérium, podle něhož lze poznat, že zvolené řešení je správné.

6.4.1. Pořadí interpretačních metod (pohled metodologický)

V této souvislosti právní metodologie hovoří o „přednosti“ jednoho výkladového aspektu před druhým či určitém pořadí jednotlivých aspektů výkladu. Savignyho postulát použití všech výkladových aspektů ke zjištění správného výsledku výkladu není reálně použitelný, neboť teprve struktura a složitost konkrétního případu rozhoduje, ke kterým aspektům a v jaké intenzitě je nutno přihlídnout, aby se výsledný interpretační závěr shodoval s očekáváním smyslu obsaženým v interpretově předporozumění.

Alexy zformuloval model tzv. přednosti lingvistických aspektů prima facie, která spočívá v tom, že v případech, kdy smysl vykládaného normativního textu či vět je zřejmý již ze samotného znění textu, interpret nemá potřebu přihlížet k ostatním výkladovým aspektům.⁵⁸⁸ Podobně pragmaticky se k věci staví i Bydlinski, když k „obvyklému pořadí“ přihlížení k jednotlivým aspektům výkladu uvádí, že v každém

---

práv <http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/cinnost/stanoviska.php&doc=70>, navštíveno dne 15. 12. 2007.

⁵⁸⁷ Teorii právních principů rozpracoval Dworkin ve své práci *Taking Rights Seriously*. V kontinentální právní filosofii se tomuto tématu věnoval především Esser a Alexy, dále také K. Larenz a řada dalších autorů nejen z německého prostředí. V naší literatuře lze poukázat především na obsáhlé zpracování Holländera a Kühna, z poslední doby rovněž práci Jana Wintra. Srv. Holländer, P. *Nástin filosofie práva*. Praha: Všehrd, 2000; Holländer, P. *Ústavněprávní argumentace*. Ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu; Holländer, P. *Filosofie práva*; Kühn, Z. *Aplikace práva ve složitých případech*. K úloze právních principů v judikatuře; Wintr, J. *Říše principů*. *Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2007.

⁵⁸⁸ Alexy, R. *Recht, Vernunft, Diskurs*, s. 89 - 91.

případě je nutno nejprve vycházet z právního textu a „získat“ z něho právní pravidla. Teprve pak přichází na řadu použití ostatních aspektů výkladu, avšak s tou výhradou, že v konkrétní rovině ovšem mají zmíněné výkladové aspekty ve formě argumentů rozličnou sílu, což platí i o jazykovém aspektu výkladu, který nemusí nutně vést ke správnému řešení.

Jakkoliv Bydlinski vychází z potřeby konfrontace interpretačního závěru docíleného zohledněním jednoho aspektu výkladu interpretačním závěrem docíleným jinými prostředky výkladu, konstatuje, že „...všechny výkladové metody jsou aplikovány pouze v obzvláště komplikovaných případech, neboť žádný rozumný interpret práva by nepoužil nadstandardní výkladové metody tehdy, když na základě jazykového výkladu s pomocí řečového užití výrazů našel správné řešení a když ani globální „jiná metoda“ nepřináší žádné pochyby.“⁵⁸⁹ Taková zkouška jinou metodou se ovšem standardně neobjevuje v odůvodnění rozhodnutí jednoduchých případů, je pouze jakousi vnitřní (nevyjádřenou) kontrolou správnosti interpretačního závěru.⁵⁹⁰ Bydlinského názor dobře koresponduje s tím, co bylo řečeno u tzv. standardních metod právní interpretace: o použití „metody“ rozhoduje smysl práva a racionální úvaha směřující k jeho rekonstrukci.

Larenz se podle mého názoru snaží jít ještě dále a konstruuje racionální model pořadí jednotlivých metod, který odpovídá sekvenci zohledňování jim odpovídajících výkladových aspektů v právní praxi.⁵⁹¹ Přitom však i on konstatuje, že „neexistuje žádné pevné pořadí aspektů výkladu v tom smyslu, že by důležitost jednoho aspektu jednou pro vždy byla stanovena či vůbec číselně stanovena.“⁵⁹² Zjednodušené schéma tohoto racionálního modelu interpretace právního textu vypadá takto:

a) Jazykový aspekt

Zjistí-li interpret, že takto získaný interpretační závěr je takto s určitostí stanoven správně, výkladový proces v této fázi končí. Ve většině případů ovšem interpret pouze získá určitou množinu možných významů vykládaného normativního textu, pak rozhodují ostatní kritéria;

b) Souvislostní (systematický či kontextuální) aspekt

---

⁵⁸⁹ Bydlinski, F. Grundzüge der juristischen Methodenlehre, s. 72.

⁵⁹⁰ Tamtéž.

⁵⁹¹ Larenz, K. Methodenlehre der Rechtswissenschaft, s. 332-335.

⁵⁹² Tamtéž.

Je naprosto nepostradatelný zejména při porozumění právním pojmům. Zohledňuje systematiku právních předpisů a systematiku práva jako systému pravidel a principů.

c) Normativní záměr zákonodárce a účel zákona

Podle Larenze je soudce na tento účel vázán. S tímto názorem lze souhlasit, ovšem s tou kritickou poznámkou, že je třeba při určení intenzity této vázanosti zohlednit prvek časového odstupu interpreta od horizontu zákonodárce. Intenzita vázanosti interpreta na účel zákona se tedy odvíjí od časového odstupu mezi okamžikem vzniku právního pravidla a okamžikem jeho aplikace. Čím menší je tento časový odstup, tím více lze předpokládat, že normativní záměr zákonodárce odpovídá potřebám právní praxe v okamžiku aplikace právního pravidla.

d) Normativní představy osob zúčastněných na právo tvorbě

Byť tyto normativní představy nejsou závazné a často se do značné míry rozcházejí s konečnou podobou právního předpisu,⁵⁹³ klade Larenz jejich místo ve výkladovém procesu před objektivně-teleologický výklad. Domnívám se, že je tomu tak opět z důvodu praktických, neboť tyto normativní představy osob zúčastněných na právo tvorbě (konkrétně zejména navrhovatele právního předpisu) lze dohledat v písemné podobě např. ve formě tzv. důvodových zpráv. Domnívám se, že místo zde opět má úvaha o časovém odstupu okamžiku aplikace právního předpisu od okamžiku jeho vzniku, jehož rostoucí délkou se znehodnocuje i použitelnost těchto zdrojů právních informací.

e) Objektivně-teleologický aspekt výkladu

Interpret ho užívá především prostřednictvím instrumentů „povahy věci“, teleologické extenze či redukce, a aplikací právních principů. Tento aspekt výkladu tvoří onu pomyslnou hranici mezi pouhým nalézáním a dotvářením práva, kterou samozřejmě různí autoři vnímají různě a o níž ani v právní praxi nepanuje jednotna.

---

⁵⁹³ Příkladem z české nedávné legislativní praxe může být kupř. důvodová zpráva ze dne 6. 2. 2003 k zákonu č. 500/2004 Sb., správního řádu, ve znění pozdějších předpisů, účinného od 1. 1. 2006. Pro právní praxi je tato důvodová zpráva v rovině výkladové pomůcky ke konkrétním ustanovením platného a účinného správního řádu téměř nepoužitelná, neboť konečné znění tohoto zákona se od jeho původního návrhu významně odlišuje. Viz blíže ev. č. ASPI: LIT24405CZ, LIT24406CZ, až LIT24413CZ.

f) Ústavně-konformní aspekt výkladu

Jeho užitím dochází ke zohlednění ústavně-právních principů a maxim.⁵⁹⁴ Na základě obdobného teleologického mechanismu jsou z okruhu možných správných řešení právního případu vyřazena ta, která nejsou souladu v s ústavními principy a hodnotami. Projde-li testem ústavní konformity vícero možných řešení, pak ani tento aspekt nesehrává úlohu rozhodujícího kritéria determinujícího správné řešení.

6.4.2. Racionální model právní interpretace (pohled analytický)

Ne všechny teoretické konstrukce, které se zabývají hledáním tzv. testu správnosti, jsou založeny na východiscích Savignyho instrumentária výkladových metod či aspektů. Wróblewski šel při zpracování tohoto problému poněkud jinou cestou a konstruuje model tzv. výkladových direktiv neboli interpretačních pravidel vlastních tzv. operativnímu výkladu, tedy právní interpretaci jako součásti aplikace práva v rozhodovací praxi orgánů veřejné moci. Výkladovou direktivou je pro Wróblewského určitý argument či důvod, který vede k nalezení správného řešení právního případu.⁵⁹⁵

Rozlišuje dva druhy těchto direktiv:

- I. D1 - kontextuální direktivy (jazykový, systémový a funkcionální kontext)
- II. D2 - procedurální direktivy užívání D1 a direktivy preferenční řešící střet D1. ad I.) Mezi D1 náleží podle J. Wróblewského tyto direktivy.⁵⁹⁶

a) systémové interpretační direktivy:

- 1) staticko-dynamický charakter systému práva
- 2) způsob formulace pravidel má vliv na jejich interpretaci
- 3) uvědomění si hierarchie právních pravidel
- 4) bezrozpornost systému práva⁵⁹⁷
- 5) koherence hodnot systému práva
- 6) nelze vybrat jako správný význam pravidla, který by byl rozporný, je-li jiná alternativa
- 7) nelze vybrat jako správný význam pravidla, který by byl nekoherentní, je-li jiná alternativa

---

⁵⁹⁴ Obecně k tomu viz např. nález Ústavního soudu ČR ze dne 26. 9. 2000, I. ÚS 129/2000, přístupné na www.concourt.cz.

⁵⁹⁵ Viz blíže Wróblewski, J. Rozumenie prawa i jego wykladnia, s. 76.

⁵⁹⁶ Tamtéž, s. 82 - 86.

⁵⁹⁷ Zde si Wróblewski klade otázku, jak jak řešit kolizi norem (vydání derogující normy či aplikace kolizních direktiv, anebo skrze výklad). Tamtéž, str. 84.

- 8) direktiva maximální koherence vybraného významu se systémem práva
  - 9) nelze připisovat právnímu pravidlu význam, v němž je sporné nebo nekoherentní s uznanými zásadami práva⁵⁹⁸
  - 10) je třeba připisovat pravidlu význam, v němž je nanejvýš koherentní s uznanými zásadami práva
  - 11) bez zásadních důvodů nelze stanovit význam právních pravidel rozporně se systematikou normativních právních aktů
  - 12) zásadně je třeba stanovit význam právních pravidel koherentně se systematikou normativních právních aktů
- b) funkcionální kontext (odpovídá pragmatickému rozměru jazyka)
- 13), 14) právnímu pravidlu je třeba připisovat kontext shodný s cíli instituce, do níž intepretované pravidlo náleží
  - 15) maximální shoda s uznávanými hodnotovými úsudky právního systému (historický a teleologický výklad)
  - 16) zohlednění historického kontextu
  - 17) zohlednění aktuálního kontextu
  - 18) právnímu pravidlu je třeba připsat cíl z vůle interpreta (tj. objektivně teleologicky);
- c) morální a časový rozměr práva
- 19) shoda významu právního pravidla s morálním pravidlem z důvodu jeho uznání historickým zákonodárcem
  - 20) shoda významu právního pravidla s morálním pravidlem z důvodu jeho uznání aktuálním zákonodárcem
  - 21) shoda významu právního pravidla s morálním pravidlem z důvodu jeho uznání interpretem

ad II. Po aplikaci uvedených direktiv D1 mohou dle Wróblewského nastat dvě různé situace z hlediska finálního výsledku interpretačního procesu:

- a) dostatečné ustálení významu - nalezení správného řešení

---

⁵⁹⁸ „Zásadu práva“ Wróblewski chápe ve dvojím významu: buď jako výslovně stanovené či dovozené právní pravidlo, které je součástí systému pozitivního práva, anebo pravidlo přirozenoprávního či morálního, či obyčejového původu, které není v pozitivním právu výslovně obsaženo. Pro zásady dovoditelné z pozitivního práva se podle Wróblewského použijí pravidla pro aplikaci právních norem (tj. č. 6,7,8), zatímco pro aplikaci zásad přirozenoprávních je aplikačním modelem funkcionální úvaha, tj. teleologický kontext.

- b) nedostatečné ustálení významu - problém střetu více potenciálně správných řešení.

K tomu Wróblewski konstruuje dvě další výkladové direktivy (D2):⁵⁹⁹

- 22) je nutno užívat D1 tak dlouho, dokud nejsou odstraněny nejasnosti
23) význam je třeba ustálit na získaných výkladových variantách.

Je zřejmé, že Wróblewského snaha katalogizovat výkladové direktivy je dána vlivem analytického a strukturálního hermeneutického non-kognitivistického myšlení. Celé toto instrumentarium totiž lze zjednodušit na jeho východiska, tedy východiska obecné interpretace, tak jak je podával kupř. Betti.⁶⁰⁰ Valná část uvedených direktiv D1 je také pouhou negací některé jiné direktivy a rozumí se tak samy sebou (vztah mezi negací zákazu a příkazem opačného chování). Východiska tohoto katalogu výkladových direktiv spočívají v tom, co Alexy nazval „hermeneutické postuláty racionality“, mezi něž počítá postulát reflexe, postulát koherence a postulát úplnosti.⁶⁰¹

Sám Wróblewski jako příznivec non-kognitivismu přiznává, že ani soulad interpretačního závěru s uvedenými direktivami nemusí nutně vést k tomu, že takový závěr bude správný. Odmítá však non-kognitivistický skepticismus, který vede podle jeho názoru pouze k právnímu nihilismu a volnému nalézání práva, a tvrdí, že je nutno hledat alespoň minimální a částečné standardy správnosti.⁶⁰² Správnost rozumění a výkladu práva je podle Wróblewského určena operativním („živým výkladem“), pro něž jsou hlavními kritérii správnosti shoda s vůlí zákonodárce, vlastností jazyka a systému práva, judikaturou a ustálenou praxí a v neposlední řadě *opinio communis doctorum*, tedy ustálený doktrinální názor. Interpretační spor (konflikt metod či direktiv výkladu) není jen příznakem toho, že bezprostřední rozumění pravidlům nestačí, ale i toho že existují rozdíly v používání interpretačních direktiv a výběru interpretační alternativy vedoucí ke správnému řešení.⁶⁰³

Z uvedeného je zřejmé, že v současné době nelze hovořit o tom, že by použití jednotlivých výkladových aspektů mělo určité závazné pořadí či že by mezi nimi existoval určitý aspekt, který by byl rozhodující a představoval jakýsi test správnosti

---

⁵⁹⁹ Viz blíže Wróblewski, J. Rozumenie prawa i jego wykladnia, s. 86.

⁶⁰⁰ K Bettiho hermeneutické teorii výkladu v duchovních vědách blíže 3. kapitola této práce.

⁶⁰¹ Viz blíže Alexy, R. Recht, Vernunft, Diskurs, s. 75 - 77; dále také Alexy, R. Die juristische Argumentation als rationaler Diskurs. In: Alexy, R., Koch, H.-J., Kühlen, L., Rüssmann, H. Elemente einer juristischen Begründungslehre, s. 113- 122.

⁶⁰² Wróblewski, J. Rozumenie prawa i jego wykladnia, s. 108.

⁶⁰³ Tamtéž, s. 115.

zvoleného interpretačního závěru. Nezpochybnitelným východiskem je pouze přednost jazykového výkladu jako východiska interpretačního procesu, ovšem nikoliv ve smyslu jeho relevance (argumentační váhy), nýbrž ve smyslu jeho nezbytnosti. Kýžený test správnosti nepřináší ani metodologický, ani analytický pohled na instrumenty právní interpretace. Pohled čistě strukturální poskytuje náhled do mechanismu právního porozumění, ovšem na druhé straně nepřináší žádné metodologické závěry. Je ovšem zřejmé, že takovýto - byť teoreticky čistý - závěr nemá pro právní praxi valný přínos.

Právní praxe pracuje s jinou „správností“ než správností metodologickou. Aarnio podotýká, že správnost v právní praxi je založena na prvku autority⁶⁰⁴ či kompetencích pramenících z procedurálních pravidel právního diskursu, nikoliv tedy na „správnosti“ ve dworkinovském kognitivistickém pojetí založené na potencialitě ideální myšlenkové mohutnosti ideálního fiktivního soudce.⁶⁰⁵ Tato správnost má zároveň diskursivní charakter, vyžaduje uznání právního společenství (tj. zejména té jeho institucionální části, která je oprávněna na základě svých přezkumných pravomocí zasahovat do rozhodnutí jiných aplikačních institucí).⁶⁰⁶ Pro právní praxi je problém absence testu správnosti citlivý pouze v tzv. složitých případech aplikace práva, nikoliv v případech jednoduchých, kde se otázka zpochybnění správnosti interpretačního závěru standardně neklade. Otázka rozpoznání jednoduchého a složitého případu je ovšem další z „černých skříněk“ právní vědy, k níž je zapotřebí věnovat několik poznámek.

---

⁶⁰⁴ Aarnio, A. On Legal Reasoning, s. 88 an.

⁶⁰⁵ Narážím tím samozřejmě na Dworkinova ideálního fiktivního soudce Herkula, který je schopen se svými nadstandardními hermeneutickými schopnostmi obsáhnout všechny teoretické a praktické znalosti právního společenství a nalézat tak správné řešení i ve složitých případech aplikace práva.

⁶⁰⁶ Aarnio, A. Linguistic Philosophy and Legal Theory. Some problems of Legal Argumentation, s. 17 - 41.

6.5 Jednoduché a složité případy

6.5.1 Jednoduché případy

Vrátíme-li se k tomu, co bylo řečeno ke struktuře právního případu, a propojíme tyto poznatky se závěry metodologickými, je možné se pokusit odpovědět na otázku, jak rozlišit jednoduché případy od případů složitých (tj. kritéria jednoduchosti případu).⁶⁰⁷ Předem je nutno předeslat, že různí autoři prezentují kritéria „jednoduchosti“ právního případu různě. Aniž bychom se dopustili přílišného zjednodušení, lze konstatovat, že základní východisko k odlišení jednoduchých a složitých případů je složitost a komplexita rozumění těmto případům. Právní věda volí k jejich vymezení několik přístupů.

První z nich lze označit za přístup negativní, který je založen na tom, že složitý právní případ není nutné definovat, neboť jen to takový případ, který nesplňuje kritéria případu složitého,⁶⁰⁸ tj. splňuje zejména kritérium jednoznačnosti a bezespornosti interpretačního závěru takového případu. V těchto případech tedy nedochází ani ke konfliktu norem, ani ke konfliktu principů. Další přístup spojuje jednoduché případy s tzv. právním sylogismem a tvrdí, že inferenční mechanismus podřazení skutkové věty pod větu právní zde zaručuje správné řešení (lépe řečeno, jeho správnost není zpochybňována). Konečně třetí přístup ztotožňuje jednoduché případy s případy isomorfismů či axiomat jazyka, tedy vět a úsudků, které se takzvaně „rozumí samy sebou“ a jejich výklad lze zařadit do rámce bezprostředního rozumění (či interpretace *sensu largo*).

a) Jednoduchý případ jako právní sylogismus

Sylogismus se tradičně podává jako logické inferenční schéma vycházející z deduktivního úsudku od obecného ke zvláštnímu.⁶⁰⁹ Jak správně upozorňuje H.-M.

---

⁶⁰⁷ Jak bylo uvedeno již na začátku této kapitoly, užívají se pro toto rozlišení i jiná terminologická označení. Např. P. Holländer mluví o tzv. triviálních a netriviálních případech aplikace práva. Viz blíže Holländer, P. *Nástin filosofie práva (úvahy strukturální)*. Všehrd, Praha 2000, s. 62 an.

⁶⁰⁸ Konec konců, jednoduchý právní případ výslovně nedefinuje ani R. Dworkin ve své slavné práci *Taking Rights Seriously*. Činí tak ovšem na jiném místě, když říká, že jednoduchý případ je taková situace, v níž „*právo účastníka řízení je zakotveno nekontroverzním způsobem, určitou autoritou, jako je zákon nebo předchozí soudní rozhodnutí dostatečně funkčně postaveného soudu.*“ Srv. Dworkin, R. *A Matter of Principle*. Clarendon Press, Oxford, 1986, s. 74. Citováno v Kühn, Z. *Aplikace práva ve složitých případech*, s. 42, pozn. 86.

⁶⁰⁹ Sylogismus, neboli také subsumpční úsudek, je tradičním základem aristotelovské predikátové logiky. K typům sylogismů a jejich platnosti a použitelnosti v právním myšlení srv. blíže Knapp, V. *Vědecká propedeutika pro právníky*, s. 113 - 123. Ke vztahu právního sylogismu k hermeneutickým kategoriím právního porozumění srv. Hlouch, L. *Právní sylogismus jako argumentativní problém*. In: Brzobohatá, K. (ed.). *České právní myšlení a logika II. Minulost a perspektivy*. Sborník z konference. MU v Brně, 2005, s. 70 an. K typům sylogismů a jejich platnosti a použitelnosti v právním myšlení srv. blíže Knapp, V. *Vědecká propedeutika pro právníky*, s. 113 - 123.

Pawlowski, je nutno odlišit sylogismus v užším slova smyslu, jímž se rozumí „*provázanost věty s individuální skutkovou podstatou*“, ⁶¹⁰ tedy v praxi především podřazení skutkových prvků do rozsahu právních pojmů užitých v hypotéze právního pravidla. Tato myšlenková operace je však spíše přesněji označována jako „kvalifikace“, tedy právní hodnocení skutkových okolností, a je pouze v některých aspektech podobná hypoteticko-kategorickému úsudku (tzv. pravidlu odloučení užívanému ve výrokové logice). ⁶¹¹ Formální schéma tradičního subsumpčního sylogismu je následující:⁶¹²

S --- P (pro každý případ S platí následek P)

T----S (T je prvkem třídy S, tj. náleží do rozsahu právních pojmů uvedených v S)

T----P (pro T platí následek P)

Příkladem může být kupř. následující sylogistické schéma:

Kdo jiného úmyslně usmrtí (skutková deskriptivní věta - antecedent), bude potrestán za vraždu (normativní následek - konsekvent).

(horní premisa - obecná normativní věta)

Petr úmyslně usmrtil Pavla.

(dolní premisa - skutková věta)

Petr bude potrestán za vraždu.

(závěr úsudku - individuální normativní následek pro prvek pojmového rozsahu zájmena „kdo“, užití pravidla *de omni et nullo*).

Teoreticky je úloha právní kvalifikace dostatečně popsána a její úloha v aplikační myšlenkové proceduře je nepopiratelná, stejně jako úloha dalších úsudkových schémat. Stejně tak literatura shodně uvádí, že toto úsudkové schéma je rozhodovacím modelem pro řešení bezproblémových jednoduchých či rutinních případů (*easy cases, Routinefällen*). Z praktického pohledu se ovšem domnívám, že tento závěr je přinejmenším sporný. Představíme-li praktickou podobu řešení modelového případu sylogismu uvedeného výše, pak jsou zřejmé následující právní posouzení komplikující skutečnosti:

➤ *sylogistické schéma neříká nic o platnosti svých premis, tzn.:*

---

⁶¹⁰ Pawlowski, H.-M. Methodenlehre für Juristen, s. 66.

⁶¹¹ Weinberger, O. Základy právní logiky. MU v Brně, 1993, s. 148 - 149.

⁶¹² Blíže viz např. tamtéž; dále Larenz, K. Methodenlehre der Rechtswissenschaft, s. 260.

- *platnost právní věty uvedené v horní premise musí být zdůvodněna (tzn. odkazem na platnost příslušného právního předpisu či jinou procedurou prokazující právní platnost tohoto právního pravidla);*
- *pravdivost skutkové věty musí být prokázána v příslušném procesně upraveném režimu dokazování s určitou právem stanovenou mírou pravděpodobnosti (tj. v tomto případě v duchu zásady materiální pravdy nade vší rozumnou pochybnost - argumentum a contrario z principu „in dubio pro reo“)*
- *soudcovské uvážení co do naplnění materiálního znaku trestného činu (tzv. společenské nebezpečnosti)⁶¹³*
- *aplikace právních principů (in dubio pro reo, in dubio mitius, pravé retroaktivity ve prospěch pachatele, trestně-politických principů účelnosti trestu atd.).*
- *soudcovské uvážení co do výše trestu.*

Minimálně z těchto příkladných úvah o praktické podobě aplikačního řešení případu modelovaného uvedeným sylogismem je zřejmé, že svou povahou se ani zdaleka kontextuálně nejedná o „jednoduchý“ případ. Je zřejmé, že ani většina trestních soudců by se zřejmě bez dalšího neztotožnila s tím, že rozhodování o vině z trestného činu vraždy a odpovídajícím trestu je jednoduchým případem (byť samozřejmě z jejich pohledu bude představovat stereotypní činnost). Modelové schéma sylogismu sice bude jádrem řešení tohoto případu, ale nebude pro soud představovat kritérium pro hodnocení jednoduchosti či složitosti případu. Tímto kritériem bude nepochybně složitost dokazování premis, v tomto případě především premisy dolní (skutkové věty). Je tomu tak proto, že subsumpční myšlení je imanentní praktickému právníckému uvažování a intuici a není ničím, o čem by musel soud pochybovat. Je zřejmé, že subsumpce jako základní model právního usuzování není tím rozlišovacím kritériem, podle něhož by bylo možno usoudit na jednoduchost případu. Subsumpční model tak sehrává hlavní roli jako určité vnitřní tmelící pojítka odůvodnění rozhodnutí, nikoliv však při nalézání správného řešení.⁶¹⁴

b) Isomorfismus jako jádro jednoduchého případu

Aarnio mluví o tom, že isomorfismus je taková situace, kdy je argumentační závěr sylogismu dovozen pouze z faktického stavu, tedy ze skutkové věty tento stav vyjadřující. Isomorfismus je tedy podstatně redukovaným modelem právního sylogismu

⁶¹³ K tomu blíže např. Hlouch, L., Plátěnková, H. Teoretickoprávní zamyšlení nad problematikou materiálního znaku pojmu trestného činu z pohledu de lege lata i de lege ferenda. Trestní právo, 2008, č. 1, str. 5- 11.

⁶¹⁴ Obdobně viz Pawlowski, H.-M. Methodenlehre für Juristen, s. 70.

se zamlčenými premisami. Uvádí příklad této skutkové věty: „*Osoba si vypůjčila peníze a nesplatila je ve stanovené lhůtě.*“⁶¹⁵ Z této věty lze bez další interpretační úvahy dovodit, že osoba je povinna tyto peníze splatit, tedy právní větu obsahující normativní následek pro tuto osobu. Isomorfismem, tedy situací bezprostředního porozumění, je v tomto případě výraz „*vypůjčila*“ spolu s výrazem „*nesplatila*“, které již v sobě bezprostředně obsahují význam právní povinnosti „*vrátit*“, neboť půjčka je sama definována jako návratný převod peněz. Horní premisa takového sylogismu je tedy skrytá, neboť se „sama sebou rozumí“ a nevznikají žádné pochybnosti o platnosti takového právního pravidla.

Zdá se ovšem, že ani isomorfismus nemůže jednoduchý případ jednoznačně rozlišit. Praktická představa úvahy aplikačního orgánu při řešení takového případu. Aarnio konstatuje, že isomorfismy sice fungují v jednoduchých případech, ovšem v reálném aplikačním procesu stejně rozhodující orgán musí vědět všechny okolnosti skutkového stavu, neboť sylogismus o nich - jak jinak - nic neříká.⁶¹⁶ Isomorfismus jako redukovaná varianta právního sylogismu tedy nepřináší kritérium dělení mezi jednoduchými a složitými případy.

Na základě výše uvedeného lze konstatovat, že isomorfismy a sylogismy mají své pevné místo v právním aplikačním uvažování,⁶¹⁷ ovšem neplní funkci kritéria odlišení jednoduchých a složitých případů aplikace práva. Navíc pouze na základě sylogismu nelze v žádném případě justifikovat žádné složitější rozhodnutí. Jsem toho názoru, že rozpoznání jednoduchého případu závisí do značné míry na subjektivním vkladu interpreta právního případu, ale zejména v institucionálním charakteru aplikační argumentace a interpretace (tedy zvláště zapojení řídicí ideje aplikační instituce).

Aarnio hledá odpověď na tuto otázku z pohledu teorie jednání (intencionalismu) a rozděluje postup interpreta při rozhodování z tohoto hlediska na institucionalizované jednání a intencionální jednání.⁶¹⁸ Rozhoduje-li interpret aplikující právo institucionalizovaně, pak to znamená, že aplikuje právo bez potřeby justifikace užití pravidla), jedná internalizovaným způsobem (např. při vydávání jednoduchých procesních rozhodnutí).⁶¹⁹ Domnívám se, že právě v těchto institucionalizovaných

---

⁶¹⁵ Aarnio, A. On Legal Reasoning, s. 58 an.

⁶¹⁶ Tamtéž.

⁶¹⁷ Obdobně viz Pawlowski, H.-M. Methodenlehre für Juristen, s. 70.

⁶¹⁸ Aarnio, A. On Legal Reasoning, s. 180 an.

⁶¹⁹ Konec konců, proces vydávání takovýchto rozhodnutí je v současné době již nejen ve správní praxi, ale i v soudní praxi do značné míry automatizován a formalizován (na taková rozhodnutí existují předepsané formuláře a v mnohých případech je rozhodnutí svěřováno administrativním pracovníkům

rozhodovacích procesech nevyžadujících obsáhlejší justifikaci lze hledat hlavní (i když nikoliv jediný) zdroj skutečných jednoduchých případů aplikace práva, které právní praxe řeší.

Naproti tomu, jedná-li interpret intencionálně, tedy záměrně motivovaně interpretuje právní a skutkové problémy, vykládá neurčité pojmy, zapojuje do svých úvah právní principy a hodnoty, užívá diskrečního myšlenkových postupů apod., pak lze jen těžko hovořit o jednoduchých případech. Aarnio mluví o tzv. rozhodnutích volby (*decisions of choice*),⁶²⁰ která s sebou nesou nutnost výstavby složitě argumentačního řetězce s vysokou mírou plausibility užitých argumentů a celkové přesvědčivosti ve vztahu ke zvolenému interpretačnímu závěru. Takové případy jsou z povahy věci interpretativní (ve smyslu interpretace *stricto sensu*) a nelze je řešit na základě bezprostředního porozumění, a proto nejsou svou povahou jednoduché.

Pokud přijmeme Aarniův pohled na věc, znamená to, že není možno mluvit o nějakém „objektivním“ testu jednoduchosti případu, jako je přítomnost mechanismu sylogismu či isomorfismů. Určení jednoduchosti případu naopak tkví v rovině institucionálních struktur právního poznávání, tedy v aplikačním předporozumění instituce a zejména její řídicí ideji. Lépe řečeno, v čem určitá aplikační instituce může spatřovat jednoduchý případ řešený poměrně jasně a srozumitelně zákonnými předpisy⁶²¹, z toho se může při přezkumu před výše postavenou aplikační institucí vyvinout složitý případ vyžadující aplikaci „celého právního řádu“, zejména pak hodnotových východisek a základních principů tvořících významový rámec systému práva.

6.5.2. Složité případy

Složité případ aplikace práva lze vzhledem k výše uvedenému rozboru kritéria „jednoduchosti“ případu vymezit negativním způsobem (*argumentum a contrario*) tak, že připustíme-li, že existují pouze dva druhy případů (jednoduché a složité), pak každý případ, který není jednoduchý, je svou podstatou složitý. Tento úsudek byl ovšem využit v opačném gardu argumentačních premis v případě rozboru kritéria „jednoduchosti“ případu. Vzhledem k tomu, že ani pojmové znaky „jednoduchého

---

soudů, tzv. vyšším soudním úředníkům). Jedná se např. o procesní úkony v exekučním řízení nebo rozhodování o nákladech řízení, odměnách advokáta apod.

⁶²⁰ Aarnio, A. *On Legal Reasoning*, s. 180.

⁶²¹ V terminologii Z. Kühna tzv. „*zdánlivě jednoduchý případ*“. Viz blíže Kühn, Z. *Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře*, s. 50.

případu“ nejsou jednoznačné, neposkytuje toto vymezení konkrétnější poznatky o případu složitém.

Pozitivní definici „složitého případu“ lze jen těžko nalézt. Jak uvádí přílehlavě Kühn, „angloamerická teorie, ač nezná žádnou jednotnou definici složitého případu, pod tímto pojmem zpravidla chápe takovou kauzu v právu, která má za důsledek skutečný argumentační problém o správnosti výkladu práva, který nemůže být vyřešen odkazem na nějaké jednoznačné ustanovení určující výklad práva.“⁶²² Sám Dworkin ve své eseji „*Hard cases*“, která se stala součástí jeho díla „*Taking Rights Seriously*“, se rovněž o pozitivní vymezení složitého případu nepokouší a spíše uvádí některé jeho pojmové znaky vztahující se k problematice rozhodování takového případu soudcem. Úvodem stručně uvádí, že teorie složitých případů prezentovaná právním pozitivismem, se vztahuje na případy, které nelze podřadit pod jednoznačné předem stanovené právní pravidlo.⁶²³ Dworkin upozorňuje v souladu se svým kognitivistickým pojetím právní interpretace na to, že složité případy vznikající z působení základních práv musí mít jen jedno správné řešení.⁶²⁴ Toto řešení musí splňovat zejména kritérium „*treat like cases alike*“ (tzn. zachovat princip se stejným zacházet stejně, v angloamerickém pojetí princip *stare decisis*). Dworkinův ideální soudce Herkules musí k realizaci uvedeného principu zejména určit tzv. „gravitační sílu“ konkrétního precedentu⁶²⁵, tedy zjistit, zda „přitahuje“ i jeho posuzovaný složitý případ. Dále Dworkin mezi základními direktivami pro řešení složitých případů neopomíná zdůrazňovat, že řešení musí být především konzistentní, neboť účastníci řízení mají právo na konzistentní vynucování principů, na nichž spočívají jejich právní instituce.⁶²⁶

Bydlinski přináší klasický metodologický pohled na problém složitých případů a poukazuje na to, že tyto případy jsou charakteristické zejména tím, že relevantní interpretační argumenty různých metodologických rovin včetně teleologického výkladu vedou ke značně odlišným výkladovým závěrům.⁶²⁷ Problematika složitých právních případů je pro něho východiskem pro teorii mezer a dotváření práva, které ovšem nepovažuje za interpretaci, neboť se podle jeho názoru nejedná o klasický interpretační

---

⁶²² Kühn, Z. tamtéž, s. 42.

⁶²³ Dworkin, R. *Taking Rights Seriously*, s. 81.

⁶²⁴ Tamtéž, s. 104.

⁶²⁵ Tamtéž, s. 112 - 116.

⁶²⁶ Tamtéž, s. 126.

⁶²⁷ Bydlinski, F. *Grundzüge der juristischen Methodenlehre*, s. 39.

model v právu, ale o interpretaci celého právního řádu.⁶²⁸ Podle Bydlinského je model řešení složitých případů aplikace práva dvoufázový:

V první fázi je třeba zachovat obvyklé pragmatické pořadí zohlednění jednotlivých výkladových aspektů problému, přičemž je výsledný interpretační závěr nutno „přezkoušet“ testem jinou metodou. Pokud tato fáze nevede ke správnému výkladovému závěru, pak má interpret možnost přistoupit k dotváření výkladových otázek. Juristické dotváření práva ovšem překračuje hranici možných významů právního textu i jeho neurčitost.⁶²⁹ Jeho prostřednictvím však je vhodné pro nalezení co nejplausibilnějšího řešení pokračovat ve výkladové analýze tak dlouho, dokud interpretační závěr neodpovídá následujícím kumulativním podmínkám:

a) základním právním hodnotám

b) věcně i funkčně vhodnému a účelnému řešení.⁶³⁰

Kühn se snaží vymezit právní případ výčtem pojmových znaků, které se při jeho řešení zpravidla objevují. Jedná se především o „*ustanovení právních předpisů, která připouštějí různý výklad, ustanovení právních předpisů, z nichž nevyplývá žádný jednoznačný výklad za použití standardních interpretačních pravidel, popřípadě další případy, v nichž právní předpis dává soudci jistou míru uvážení, případy rozporu aplikované právní normy v jejím apriorním významu s jinou právní normou, eventuálně případy napětí mezi funkcionálním smyslem práva a doslovným významem textu (či dokonce případy napětí mezi funkcionálním smyslem práva a jakýmkoliv možným výkladem textu právního předpisu, k němuž může interpret dojít na základě standardních interpretačních argumentů.*“⁶³¹ Dále k těmto znakům složitých případů náleží také případy skutkově natolik komplikované, že není zřejmá podoba skutkových vět popisujících skutkové okolnosti právního případu, které mají být právně zhodnoceny.⁶³² Uvedené pojmové znaky lze podle mého názoru v zásadě podřadit do kategorie metodologických problémů při řešení těchto případů, tedy obecně do situace, kdy ani zohlednění všech standardních aspektů právní interpretace nevede ke stanovení správného řešení, anebo se očekávání smyslu interpreta nepřekrývá ani s jedním řešením získaným na základě aplikace metodologického instrumentária. Řečeno spolu s Kühnem, ve složitém případě aplikace práva „...*existuje několik právně relevantních*

---

⁶²⁸ Tamtéž, s. 50.

⁶²⁹ Tamtéž, s. 69 an.

⁶³⁰ Tamtéž.

⁶³¹ Kühn, Z. Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře, s. 45.

⁶³² Tamtéž.

argumentů odpovídajících různým způsobem na otázku quid iuris.“⁶³³ Jelikož mezi těmito argumenty neexistuje žádné pevně dané pořadí co do „síly“ argumentu ani žádný test správnosti, jsou složité případy aplikace práva řešeny většinou prostřednictvím instrumentária soudcovského dotváření práva a vyplňování mezer v právu.

Jsem toho názoru, že na věc je možno pohlížet nejen metodologicky, ale také strukturálně. Vyjdeme-li z toho, že právní případ je sémiotickou jednotou skutkových a právních vět, pak je zřejmé, že jeho „složitost“ může pramenit jak z otázek právních, tak i faktických. Při výkladu těchto vět interpret v zásadě vždy vybírá z množiny možných právních významů a snaží se určit správný smysl aplikovaných právních vět v posuzované věci. Jednoduchost potažmo složitost tohoto procesu tedy tkví právě v mechanismu výběru jednoho z možných právních významů jako správného smyslu práva ve skutkovém rámci případu. Smysl je tedy jako určitá kvalita apriorně přítomen ve výkladových právních větách jen někdy, a to v situacích, které z pohledu interpreta představují bezprostřední porozumění, tedy situaci, kdy není třeba rozsáhlejší intencionální interpretace v užším slova smyslu. Není-li smysl apriorně přítomen a bezprostřední porozumění nevede k jeho odhalení, musí interpret aposteriorně dotvářet a přetvářet vykládané věty tak, aby vedly k jeho nalezení.⁶³⁴ Aplikace práva ve složitém případě představuje podle mého názoru tedy jakýsi proces intenzifikace smyslu práva, tedy výběru řešení, které je nejbližší smyslu intuitivně interpretem předpokládanému. Tomu pak odpovídá i volba argumentů. Délka a vnitřní komplexita argumentačního řetězce justifikujícího řešení obtížného případu je přitom úměrná právní a skutkové složitosti případu - čím více je smysl vzdálen od svého vyjádření ve výkladových větách, tím delší a vnitřně komplikovanější hermeneutická spirála⁶³⁵ vyjádřená v argumentačním řetězci je zapotřebí k jeho nalezení.

6.5.3. Řešení složitých případů

Konečná a jednoznačně správná odpověď na otázku, jak řešit složité případy aplikace práva, zřejmě neexistuje. Z metodologického pohledu tomu nahrává především

---

⁶³³ Tamtéž, s. 50

⁶³⁴ Pojmy „apriorně“ a „aposteriorně“ užívám na tomto místě obdobně jako Z. Kühn v návaznosti na Peczenika a Alexyho. Viz blíže Kühn, Z. Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře, s. 55, pozn. 127.

⁶³⁵ Jak zdůrazňuje Aarnio, hermeneutická spirála není nekonečná, neboť vždy narazí na určitou hranici, kterou vytváří především právním společenstvím tzv. společně sdílené významy. Za tento rámec již nemá smysl argumentovat, neboť se nikdo dále neptá. Tato jistota „konečnosti“ argumentačního řetězce však nepředstavuje z metodologického pohledu test správnosti. Viz blíže Aarnio, A. On Legal Reasoning, s. 112.

fakt, že chybí test správnosti interpretačního závěru, tedy určitá „metoda metod“, která by vždy a za každých okolností generovala správný výsledek interpretace práva. Řešení složitých případů představují předmět zkoumání teorie mezer, teorie právních principů a především soudcovského dotváření práva, či teorie právního diskursu se zvláštním zřetelem na aplikaci základních práv a svobod.⁶³⁶ Rozbor těchto teorií a myšlenkových směrů by však již překročil zamýšlený rozsah této práce.

Z pozice zastávané v této práci, tedy pohledem na složitý případ skrze strukturu a metody právního rozumění, lze konstatovat podle mého názoru následující. Složitost případu může být způsobena jak skutkovými okolnostmi, tak prameny práva. Složité případy nejsou ani zdaleka produkty práva ústavního (aplikace právních principů), nýbrž rovněž práva jednoduchého.⁶³⁷ Ve složitých případech se neuplatňuje model bezprostředního rozumění, a pokud ano, tak pouze jako dílčí komponent struktury argumentačního řetězce, nikoliv však ve smyslu dovození argumentačního závěru. Výkladová procedura ve složitých případech zde nemá nalézací, ale především tvůrčí charakter, neboť podíl subjektivních předstruktur porozumění je klíčovým aspektem pro konstrukci řešení případu. Interpret hledá smysl tím, že ho sám vytváří a projektuje ho do právní úpravy (proto označuji hledání řešení případu jako „konstrukci“, nikoliv jako klasickou rekonstrukci, která je základním posláním interpretace v tradici Savignyho učení). Podle mého názoru se tak smysl stává jak cílem, tak i prostředkem a metodou řešení složitých případů. Složitý případ tedy můžeme nahlížet jako každý takový případ, u něhož nenalezneme „smysl na dlani“, nýbrž v důsledku chybějícího testu správnosti interpretačních závěrů dotvořením smyslu práva v konkrétním případě. Jak poznamenává Wróblewski k řešení různosti interpretačních alternativ, výběr konečného závěru lze pouze objasnit (tj. justifikovat), ale nelze ho s ohledem na axiologické prvky v právní interpretaci složitých případů pevně stanovit.⁶³⁸

---

⁶³⁶ Základní práva jsou chápána jako určité kontrolní mechanismy nutné v demokratické společnosti k vytvoření právního statutu ochrany jedince vůči státu. Obdobně např. Koch, H.-J. Die Begründung von Grundrechtsinterpretationen. In Alexy, R., Koch, H.-J., Kühlen, L., Rüssmann, H. Elemente einer juristischen Methodenlehre. Baden - Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2003.

⁶³⁷ Jednoduché právo není „jednoduchým“ proto, že by na základě bylo aplikováno pouze v „jednoduchých případech“. Mnohem příznačnější je hovořit o právu „ústavním“ a „podústavním“, neboť výraz „jednoduchý“ v souloví jednoduché právo nemá svůj protiklad ve výrazu „složitý“, jako je tomu u termínů jednoduchý a složitý případ, nýbrž v adjektivu „ústavní“. Navíc ústavní právo, na jehož půdě jsou složité případy nejčastěji řešeny, ve většině případů nepředstavuje jedinou normativní úpravu složitého případu, na nějž téměř vždy dopadají především normy jednoduchého práva. Soudobá teoretická literatura zejména německé proveniencie již od pojmu „*einfaches Recht*“ ustupuje a užívá spíše pojmu „*unterverfassungsrechtliches Recht*“. Srv. blíže Koch, H. - J. Die Begründung von Grundrechtsinterpretationen, s. 179.

⁶³⁸ Wróblewski, J. Rozumenie prawa i jego wykladnia, s. 114.

Domnívám se, že v tomto ohledu si vlastně non-kognitivistický a kognitivistický náhled na problematiku subjektivního vnosu interpreta do výsledku interpretace v zásadě až tolik neprotiřečí, pouze každý z nich zdůrazňuje jiný aspekt tohoto tvůrčího procesu. Kognitivistický náhled totiž nepopírá vliv subjektivního přesvědčení interpreta o správnosti jednoho z možných řešení případu, ale zdůrazňuje, že tento subjektivní vnos interpreta je založen především na idejích sdílených právním společenstvím, k němuž interpret náleží.⁶³⁹ Non-kognitivismus naproti tomu zdůrazňuje tvůrčí moment interpretace, který je založen nejen na dotvoření práva na podmínky konkrétního případu, ale také zároveň také autoritativně volní aprobaci tohoto řešení jako právního.⁶⁴⁰

Podle mého názoru se však jedná jen o „dvě strany téže mince“: napojení subjektivity interpreta na subjektivní struktury porozumění právního společenství je hermeneuticky naprosto samozřejmým předpokladem. Zda interpret ve složitých případech právo tvoří či nalézá, to je z hermeneutického pohledu rovněž nedůležité, neboť každá interpretace je z povahy věci více či méně tvůrčím procesem. Nalézání práva a jeho dotváření proto nepovažuji za kontradiktorní náhledy na právní interpretaci, nýbrž pouze za míru intenzity hermeneutické snahy interpreta o nalezení smyslu práva v konkrétním případě. Vyšší zapojení předporozumění interpreta a jeho horizontu pak implikuje dotvářející rozměr interpretačního procesu. Z pohledu práva jako systému právních vět vznikají judikatorní činnosti soudů ve složitých případech právní věty, které z pohledu kognitivistického byly i před svým zformulováním imanentní součástí systému práva, zatímco z pohledu non-kognitivistického byly nově vytvořeny interpretem (soudní institucí).

Ať již mají či nemají složité případy ustálený metodologický rys, je zřejmé, že aplikační instituce se tváří v tvář složitému případu chovají jinak a postupují podstatně složitějšími výkladovými postupy, než je tomu v případech takzvaně jednoduchých. V právní metodologii se tento poznatek promítá do otázky, zda je možno ústavní právo (zejména ústavní principy, hodnoty a maximy) vykládat klasickými metodami právní interpretace, anebo zda se jedná o natolik svébytnou část systému práva, že má i své

---

⁶³⁹ Typickým reprezentantem tohoto pohledu je R. Dworkin. Blíže viz Dworkin, R. Taking Rights Seriously, s. 128 - 130.

⁶⁴⁰ Např. Wróblewski, J. Rozumenie prawa i jego wykładnia, s. 114 an., Weinberger, O. Norma a instituce, s. 190.

originální výkladové metody. Podrobná analýza tohoto tématu jde však již nad rámec
cílů této práce.⁶⁴¹

---

⁶⁴¹ Viz blíže zejména Holländer, P. *Filosofie práva*, s. 158 a násl.

7. kapitola Praktické příklady

Motto: „Právnik musí chaos světa spoutat slovy. Tento původ právnické činnosti nesmí být nikdy zapomenut.“ (F. Haft)⁶⁴²

Již v názvu této práce coby příslibu jejího obsahu je řečeno, že jejím cílem není pouhá samoúčelná analýza pojmů a metod právní metodologie a právní hermeneutiky a teorií právní argumentace. Cílem praktické části této práce je přiblížit aktuální příklady ze současné aplikační právní praxe, a na těchto příkladech poukázat na úlohu a význam jednotlivých strukturálních a metodologických komponent právního rozumění, a to za pomoci analýzy právní argumentace obsažené v odůvodnění zejména právních rozhodnutí aplikačních institucí.⁶⁴³

7.1. Střet vůdčích idejí institucí v procesu aplikace práva

O vůdčích (řídících) idejích institucí v aplikačním procesu bylo již pojednáno teoreticky v kapitole věnované právní hermeneutice.⁶⁴⁴ Praktickou ukázkou a dosah řídících idejí instituce na proces právního rozumění lze v českém právním systému pozorovat zejména na právně-argumentačních tocích mezi Ústavním soudem ČR a soustavou obecných soudů ČR. Typickým příkladem z poslední doby z oblasti správního soudnictví je případ tzv. česko-slovenských důchodů. Výjimečnost tohoto případu, pro niž jsem si ho vybral jako názorný příklad interinstitucionálního diskursu, spočívá v tom, že zde došlo k rozdělení právního společenství do dvou názorově protikladných skupin institucionálně zaštitěných názorem Ústavního soudu ČR a veřejného ochránce práv ČR na straně jedné, a názorem Nejvyššího správního soudu ČR, správních soudů a České správy sociálního zabezpečení na straně druhé. Diskurs, který se o této otázce již několik let vede, doposud nevedl k vytvoření většinově přijatelného a plausibilního řešení. Otázka česko-slovenských důchodů je totiž otázkou vycházející z práva sociálního zabezpečení, avšak její význam dosahuje až k samotným ústavním hodnotám právního státu a ústavním základům soudního rozhodování.

---

⁶⁴² Haft, F. Juristische Rhetorik, s. 121.

⁶⁴³ Tento teoretický postup není v právně-teoretických pracích ničím novým. Lze připomenout kupř. využití slavného případu Riggs vs. Palmer (115 N.Y. 506, 22, N. E. 188 (1889), na jehož analýze podal R. Dworkin (na základě užití induktivních metod právního uvažování) analýzu struktury systému práva a odůvodnil tak svoji teorii principů. Blíže Dworkin, R. Taking Rights Seriously, s. 22 a násl.

⁶⁴⁴ Blíže viz 3. kapitola této práce.

Řešení otázky česko-slovenských důchodů je zároveň řešením vztahu práva a spravedlnosti, ale také otázkou významu právní metodologie pro soudcovské rozhodování. Cílem zpracování tohoto velmi komplikovaného problému v této práci není posoudit správnost řešení těchto případů ze strany jednotlivých aplikačních institucí (což bylo úkolem orgánů aplikace práva), nýbrž podat kritický rozbor použitých juristických metod a za pomoci induktivní metody usoudit na dopad řídicí ideje zúčastněných institucí na jejich předporozumění této problematice s výsledným ovlivněním zvoleného argumentačního přístupu řešeným problémům.

7.1.1. Skutkový a právní základ problematiky

Na úvod problematiky je nutno stručně vymezit pouze hlavní skutková fakta. Celý problém vyvstal v důsledku rozdělení České a Slovenské Federativní Republiky (ČSFR) ke dni 31. 12. 1992. Již v průběhu roku 1992 vypracovala příslušná ministerstva práce a sociálních věcí návrh budoucí mezinárodní smlouvy, která měla vyřešit vzájemné vztahy obou konstituujících se nástupnických států ČSFR na poli sociálního zabezpečení, zejména důchodového pojištění. Otázkou politicko-ekonomického charakteru bylo, podle jakého klíče se vypořádat s dělením důchodových nároků občanů bývalé ČSFR.

Výsledná dvoustranná mezinárodní smlouva, která byla vyhlášena jako sdělení Ministerstva zahraničí pod č. 228/1993 Sb., zakotvila jako rozhodné kritérium dělení dob pojištění místo získání doby pojištění (čl. 11 odst. 1 Smlouvy). Nejpodstatnější pravidlo ve Smlouvě, které obsahuje kolizní normu řešící příslušnost nástupnických států ke zhodnocení doby pojištění získané na území Československa, obsahoval čl. 20 Smlouvy. Podle tohoto ustanovení platí, že *„doby zabezpečení získané přede dnem rozdělení České a Slovenské Federativní Republiky se považují za doby zabezpečení toho smluvního státu, na jehož území měl zaměstnavatel občana sídlo ke dni rozdělení České a Slovenské Federativní Republiky nebo naposledy před tímto dnem.“* Jako subsidiární kritérium příslušnosti státu k hodnocení dob zabezpečení bylo zvoleno kritérium místa trvalého pobytu pro případy, kdy občan k rozhodnému datu, tedy ke dni 31. 12. 1992, neměl zaměstnavatele se sídlem na území ČSFR. Případné tvrdosti, které by vznikly při provádění této smlouvy, měly být podle čl. 26 téže Smlouvy odstraňovány příslušnými úřady obou smluvních států. Zvolené kritérium tedy v prvé řadě vycházelo z předpokladu, že většina občanů má trvalé zaměstnání v tom státě, kde skutečně bydlí, a místu výkonu tohoto zaměstnání odpovídá i sídlo zaměstnavatele.

Ukázalo se však, že poměrně početnou skupinu občanů ČSFR, povětšinou českých občanů, toto ustanovení citelně zasáhlo. Jednalo se zejména o občany, kteří bydleli blízko česko-slovenských hranic a ačkoliv bydleli na českém území, pracovali u slovenského zaměstnavatele. Dále toto pravidlo zasáhlo tvrdě i zaměstnance větších podniků, které měly své organizační složky, které byly ke dni 31. 12. 1992 zapsány v obchodním rejstříku se sídlem na slovenském území.⁶⁴⁵ Tito pojištěnci pak v souladu se Smlouvou byli považováni za pojištěnce slovenské a doba pojištění odpracovaná až do rozhodného data byla orgány sociálního zabezpečení považována za dobu slovenskou, přičemž i její zhodnocení bylo samozřejmě provedeno podle slovenských předpisů důchodového pojištění. Pokud tito pojištěnci získali před vznikem nároku na důchod ještě jiné doby pojištění na území ČR, postupovaly orgány sociálního zabezpečení podle čl. 11 Smlouvy a přiznávaly jim tzv. dílčí důchody.

Podstata problému však nespočívá v rovině právní, nýbrž v rovině sociální a ekonomické. Odlišný makroekonomický vývoj v obou nástupnických státech, odlišná sociální politika obou států a divergující kurzy obou národních měn způsobily, že doby pojištění zhodnocené podle čl. 20 Smlouvy ve slovenském systému důchodového zabezpečení přinášely pojištěncům výsledně mnohem nižší důchodovou dávku, než by činil jejich nárok v ČR. Čl. 20 Smlouvy tedy nezamýšleně (spíše formou „externality“) způsobil sociální nerovnost mezi pojištěnci, kteří měli k rozhodnému datu sídlo zaměstnavatele na slovenském území, a mezi pojištěnci, jejichž zaměstnavatel měl sídlo v České republice. Zpočátku byly některé tvrdosti řešeny postupem podle čl. 26 Smlouvy Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR, avšak vzhledem k nenárokovosti řízení o odstranění tvrdosti byla ochota ČR vyjít žadatelům vstříc odvislá od momentální politické konstelace. V souvislosti se vstupem ČR do EU se navíc otevřela otázka, zda Smlouva nemá vzhledem k evropskému koordinačnímu systému sociálního zabezpečení založeného na principu nediskriminace a vzájemného zhodnocování dob pojištění diskriminační charakter.

Spolu s nabytím účinnosti nařízení Rady ES č. 1408/1971, o koordinaci národních soustav sociálního zabezpečení, pozbyla Smlouva platnosti, s výjimkou svého čl. 20, který měl i nadále řešit příslušnost nástupnických států ke zhodnocení dob pojištění získaných na území Československa. Čl. 20 Smlouvy se tak stal ode dne 1. 5. 2004 součástí citovaného Nařízení. Do skupiny případů tzv. česko-slovenských

---

⁶⁴⁵ Fakticky se jednalo kupř. o České dráhy, s. p. a další významné státní podniky.

důchodů, jak se této problematice začalo v právnickém diskursu záhy přezdívat, se začaly objevovat z hlediska skutkového stavu různé typy případů. Jednalo se o pojištěnce, kteří žádali o přiznání klasického starobního důchodu, pojištěnce, kteří žádali o přiznání invalidního důchodu, či pojištěnce, kteří žádali o přiznání předčasného důchodu. Někteří z těchto pojištěnců byli občany České republiky, jiní občany Slovenské republiky, a rovněž se různil i jejich vztah k území druhého smluvního státu, tedy většinou k území SR.

Z hlediska skutkového se v této skupině právních případů vydělily dvě výrazné skupiny:

a) skupina pojištěnců, kteří k rozhodnému datu měli zaměstnavatele se sídlem v SR, avšak celkově odpracovali více dob pojištění na českém území. Tyto doby však z pohledu čl. 20 Smlouvy byly považovány za slovenské doby pojištění a byly jim zhodnoceny dle slovenských předpisů, což se negativně odrazilo na výši jejich důchodové dávky, a to v řádech tisíců korun českých. Tito pojištěnci namítali nespravedlivý dopad Smlouvy na jejich důchodové nároky, přičemž argumentovali zejména porušení principu právní jistoty, neboť k rozhodnému datu nemohli důvodně očekávat, že jejich doby pojištění budou příslušné do systému důchodového zabezpečení SR.

b) skupina pojištěnců, kteří po většinu svého života pracovali v SR, a to i k rozhodnému datu. Poté však přesídlili do ČR, kde pracovali až do vzniku nároku na důchod, někteří z nich získali dokonce české občanství. Tito pojištěnci pak argumentovali rovněž nespravedlivým dopadem čl. 20 Smlouvy na jejich důchodové nároky, neboť jim byl vyměřen dílčí slovenský důchod (za většinu doby pojištění) a dále dílčí český důchod (za zbývající dobu pojištění získanou v ČR). Nespravedlnost dopadu čl. 20 spatřují tito pojištěnci konkrétně v tom, že s převážně slovenským (nižším) důchodem musí žít v cenových podmínkách ČR, což je znevýhodňuje oproti ostatním českým důchodcům.

7.1.2. Aplikační instituce jako účastníci právního diskursu v otázce česko-slovenských důchodů

a) Česká správa sociálního zabezpečení (dále jen "ČSSZ")

Česká správa sociálního zabezpečení je českým nositelem pojištění. Tento správní orgán zaujal ve věci stanovisko vycházející ze Smlouvy a vnitrostátních právních předpisů. Dodržoval tedy při svém rozhodování o důchodových nárocích dle

Smlouvy kritérium čl. 20 této Smlouvy, a v případě, že pojištěnec splňoval kritérium tohoto ustanovení a byl k 31. 12. 1992 zaměstnán u zaměstnavatele se sídlem v SR, považovala ČSSZ dále všechny předcházející doby pojištění za doby slovenské a v tomto smyslu spolupracovala i se slovenským nositelem pojištění, Sociální poisťovňou Bratislava.

Její právní názor vychází z řídicí ideje této instituce, kterou je především zákonnost rozhodování veřejnosprávního orgánu, vázanost ČR mezinárodními závazky.⁶⁴⁶ Právní názor ČSSZ vychází z klasických metod právní interpretace a formuluje pozici, kterou je možno nazvat formalisticko - pragmatickou. Velmi snadno rozeznatelnou ideou v postupu ČSSZ jako organizační složky České republiky je rovněž ochrana českých fiskálních zájmů, neboť otázka česko-slovenských důchodů je v první řadě otázkou ekonomickou. Tento právní názor formovaný do značné míry svou řídicí ideou prezentuje ČSSZ doposud, a to v zásadě ve všech řízeních probíhajících v případech česko-slovenských důchodů.

b) Krajské „správní“ soudy

Krajské „správní“ soudy⁶⁴⁷, které v řízení o žalobě proti rozhodnutí ČSSZ o přiznání důchodu, se ve většině případů přiklonily k obdobnému názoru jako ČSSZ, jejíž názor je podložen aplikací čl. 20 Smlouvy. Dalším vodítkem při aplikačních úvahách krajských soudů se stala judikatura Nejvyššího správního soudu ČR a Ústavního soudu ČR, která se ovšem v zásadních otázkách pohledu na věc rozchází. Řídicí idea obecných soudů, tedy rozhodování v souladu se zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí českého právního řádu (čl. 95 odst. 1 Ústavy ČR), však naváděla předporozumění krajských soudů spíše ke ztotožnění se s názorem ČSSZ.

c) Nejvyšší správní soud ČR (v návaznosti na vrchní soudy a Nejvyšší soud ČR)

Nejvyšší správní soud ČR v otázce česko-slovenských důchodů zaujal konzistentní postoj a definoval situaci, v níž je připraven judikovat ve prospěch stěžovatelů. Jeho řídicí idea vychází rovněž z čl. 95 odst. 1 Ústavy, což znamená, že obsahuje imperativ vázanosti zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí

---

⁶⁴⁶ Smlouva náleží k tzv. prezidentským smlouvám. V zastoupení prezidenta ji podepsali oba premiéři nástupnických států.

⁶⁴⁷ Lépe řečeno, specializovaní samosoudci krajských soudů dle ustanovení § 31 odst. 2 s. ř. s. Česká justice nemá plně specializovanou samostatnou větev správního soudnictví, soudci vykonávající tuto agendu jsou organizačně zařazeni k výkonu soudnictví ke krajským soudům a Městskému soudu v Praze.

českého právního řádu. K tomu ovšem jeho řídicí ideu dotváří jeho poslání sjednocovat judikaturu správních soudů a zejména fungovat jako přezkumná instance. Nejvyšší správní soud je vázán tzv. jednoduchým právem, avšak kategorie „zákonosti“, kterou je podle § 103 odst. 1 písm. a) s. ř. s. při přezkumu oprávněn posuzovat, je naplněna kategorií správnosti, tedy „*nesprávného posouzení právní otázky soudem.*“ Vůdčí idea Nejvyššího správního soudu při posuzování otázek česko-slovenských důchodů nepochybně nebyla vymezena pouze zákoností ve striktním slova smyslu, nýbrž ústavně-konformní zákoností v kontextu celého systému práva. Přesto však v ní nutně byla obsažena vázanost jednoduchým (zákonným) právem.

d) Ústavní soud ČR

Ústavní soud ČR je podle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti. Podle čl. 88 odst. 1 Ústavy je soudce Ústavního soudu vázán pouze ústavním pořádkem a zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu ČR. Z těchto ústavněprávních imperativů vyplývá i obsah řídicí ideje Ústavního soudu v otázce tzv. česko-slovenských důchodů. Prioritním východiskem jeho rozhodování se staly principy právní jistoty a legitimního očekávání, a spravedlnostní úsudek, nikoliv Smlouva či kontextuální úvaha o působení evropských koordinačních mechanismů.

7.1.3. Hlavní judikatorní mezníky geneze aplikačního diskursu v otázce česko-slovenských důchodů

Prvním zásadním judikátem vztahujícím se k této věci byla věc, kterou rozhodoval Vrchní soud v Praze pod sp. zn. 3 Cao 12/96, kterou následně rozhodoval i v dovolacím řízení Nejvyšší soud ČR pod sp. zn. 30 Cdo 120/98. Z těchto rozsudků vzešla právní věta následujícího obsahu: „*Aplikace mezinárodní smlouvy nesmí být občanovi na újmu ve výši jeho důchodových nároků podle vnitrostátního práva.*“⁶⁴⁸ V posuzované věci Vrchní soud v Praze uložil nositeli pojištění vypočíst pojištěnci výši důchodu podle českých právních předpisů a dorovnat do této výše důchod pobíraný od druhé smluvní strany. Zároveň však upozornil na to, že nesmí dojít k duplicitnímu

---

⁶⁴⁸ Tato právní věta staví do značné míry na ustanovení § 1 zákona č. 100/1932 Sb., o vnitrostátní účinnosti mezinárodních smluv o sociálním pojištění, ve znění pozdějších předpisů, podle něhož má bilaterální mezinárodní smlouva o sociálním zabezpečení svou vnitrostátní účinnost, avšak není bezprostředně (přímo) závazná a nemá přednost před vnitrostátním zákonem. Tohoto pravidla se přidržel i Nejvyšší soud ČSR ve svém stanovisku č. Cpj 232/73, v němž konstatoval, že smyslem uzavření mezinárodní smlouvy není krátit výši důchodového nároku vlastnímu občanovi, kterému vzniká vyšší důchodový nárok nezávisle na takové smlouvě.

pobírání dvou důchodů stejného typu přiznaných ze stejného důvodu od dvou různých nositelů pojištění. Tento právní názor v převažující míře formoval právní diskurs o této otázce v následujících letech.⁶⁴⁹ Tuto ustálenou judikatorní praxi převzal po svém vzniku i Nejvyšší správní soud.⁶⁵⁰

Z judikatury Nejvyššího správního soudu v těchto věcech je třeba zmínit především rozsudek 2 Ads 15/2003 - 39, v němž Nejvyšší správní soud posuzoval zákonnost rozsudku Krajského soudu v Praze, který potvrdil rozhodnutí ČSSZ o přiznání dílčího starobního důchodu dle čl. 20 Smlouvy. Skutkovou podstatou tohoto případu se jednalo o typ příslušný do skupiny b) výše uvedeného dělení, tedy případ pojištěnky, která odpracovala většinu dob pojištění v SR a pouze několik let na území ČR. K rozhodnému datu 31. 12. 1992 byla zaměstnána u zaměstnavatele se sídlem v SR. Nejvyšší správní soud se přidržel právního názoru reprezentovaného prejedikaturou a konstatoval, že „...jako dobu zaměstnání (pojištění) lze tedy s ohledem na datum účinnosti recepční normy hodnotit stěžovatelce podle § 13 zákona č. 155/1995 Sb. pouze dobu zaměstnání, (pojištění) získanou na území České republiky v celém průběhu pojištění. Hodnocení ostatních dob zaměstnání (pojištění) náleží nositeli pojištění Slovenské republiky. Požadavek stěžovatelky na zápočet veškeré doby zaměstnání (pojištění) získané před 1. 1. 1993 pro výpočet starobního důchodu je tak v rozporu s citovaným článkem 1 odst. 2 zákona č. 4/1993 Sb. a ve svém důsledku by vedl k duplicitnímu zápočtu dob zaměstnání (pojištění) v obou systémech sociálního pojištění.“ Nejvyšší správní soud věc posoudil tak, že uvedený právní názor reprezentovaný prejedikaturou nebylo možné použít ve prospěch stěžovatelky proto, že by stěžovatelce nevznikl nárok na starobní důchod podle českých předpisů z důvodu nedostatečné doby pojištění získané na českém území. Z tohoto rozsudku vzešla právní věta, kterou i nadále používaly krajské soudy při rozhodování obdobných případů.⁶⁵¹ Druhým rozsudkem Nejvyššího správního soudu, kterým tato aplikační instituce významně přispěla do právního diskursu v otázce česko-slovenských důchodů, se stal případ paní A. W. vedený pod sp. zn. 3 Ads 2/2003, který se stal jádrem nepochopení aplikačních institucí a bude rozebrán podrobněji dále.

---

⁶⁴⁹ Srv. např. rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 23. 5. 2005, č. j. 32 Ca 61/2002-19, či rozsudek téhož soudu ze dne 9. 2. 2004, č. j. 31 Cad 50/2003 - 24, jehož závěry potvrdil i rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 7. 9. 2005, č. j. 2 Ads 12/2004.

⁶⁵⁰ Nejvyšší správní soud vznikl s účinností zákona č. 150/2002 Sb., soudního řádu správního, od 1. 1. 2003.

⁶⁵¹ Tento rozsudek prošel i testem ústavnosti, neboť ústavní stížnost proti němu byla usnesením ze dne 9. 12. 2004, sp. zn. II. ÚS 21/04 odmítnuta jako zjevně neopodstatněná.

Ústavní soud se zásadněji k problému tzv. česko-slovenských důchodů vyjádřil ve svém nálezu ze dne 3. 6. 2003, sp. zn. II. ÚS 405/02, v němž posuzoval ústavnost rozsudku Vrchního soudu v Olomouci ze dne 21. 3. 2002, č.j. 2 Cao 249/2001 - 27 ve věci přiznání dílčího předčasného starobního důchodu panu J. H. Skutkově se v tomto případě jednalo o to, že stěžovatel požádal o přiznání předčasného starobního důchodu. V ČR docílil dobu pojištění necelé čtyři roky, jelikož většina jeho doby pojištění byla v důsledku aplikace čl. 20 Smlouvy považována za dobu slovenskou, ačkoliv ji odpracoval na českém území. ČSSZ přiznala stěžovateli dílčí předčasný starobní důchod ve výši odpovídající české době pojištění. Problém spočíval v tom, že stěžovateli nemohl být přiznán odpovídající dílčí předčasný důchod v SR, neboť slovenský právní úprava reprezentovaná v té době zákonem č. 100/1988 Zb., institut předčasného starobního důchodu neznal. Navíc, pokud by neexistovala Smlouva, nebylo by možné přiznat stěžovateli český předčasný důchod vůbec, neboť by nedostačovala jeho česká doba pojištění. Dílčí předčasný důchod mu mohl být přiznán pouze na základě zápočtu slovenské doby pojištění na základě aplikace čl. 11 Smlouvy.

Stěžovatel se ve svých opravných prostředcích proti rozhodnutí ČSSZ dovolával svých ústavně zaručených práv na hmotné zabezpečení ve stáří, které konkretizoval do podoby požadavku na přiznání prozatímního českého plného předčasného důchodu, který by ho hmotně zajistil do doby, než mu bude přiznán plný starobní slovenský důchod. Ústavní soud stěžovateli v jeho námitkách přisvědčil s následující argumentací: *Již Ústavní soud ČSFR ve svém nálezu č. 15 ze dne 10. 12. 1992 (Pl. ÚS 78/92) prohlásil, že „principy právního státu, právní jistoty, které je možno vyvodit z požadavku demokratického uspořádání státu, vyžadují každý ústavně možný případ retroaktivity zakotvit expressis verbis v Ústavě, resp. v zákoně a vyřešit s tím spojené případy tak, aby nabytá práva byla řádně chráněna“.* Tento princip akceptuje i Ústavní soud ČR. *Stěžovatel splnil podmínku minimálního počtu let pojištění požadovanou § 31 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb. ještě v době existence společného československého státu. Ústavní soud se domnívá, že aplikace mezinárodní smlouvy na základě § 61 téhož zákona nemůže vést k tomu, že mu je zpětně splnění této podmínky upíráno. Odporuje to principu právní jistoty a předvídatelnosti práva, který tvoří samotný základ konceptu právního státu. Jak již Ústavní soud výše zdůraznil, je nutno pojem právního státu chápat nikoli izolovaně, nýbrž v návaznosti na ústavní požadavek úcty k právům a svobodám člověka a občana tak, jak uvedeno v čl. 1 odst. 1 Ústavy. Tento ústavní požadavek úcty k právům a svobodám musí být šetřen i při aplikaci mezinárodní*

smlouvy, a to tím spíše, že samo mezinárodní právo ctí zásadu, že „ratifikací mezinárodních smluv nejsou dotčena výhodnější práva, ochrana a podmínky, poskytované a zaručené vnitrostátním zákonodárstvím“ (viz nález ÚS z 24. 5. 1995 publikovaný pod č. 164/1995 Sb).

Ústavní soud není oprávněn posoudit ústavnost již ratifikované mezinárodní smlouvy. Na druhé straně je povinen se řídit článkem 88 odst. 2 Ústavy, podle něhož jsou soudci Ústavního soudu při svém rozhodování vázáni pouze ústavním pořádkem a zákonem podle odst. 1. Smlouva mezi ČR a SR o sociálním zabezpečení není smlouvou, kterou by bylo možno považovat za součást ústavního pořádku (viz nález ÚS z 25. 6. 2002, který byl publikován pod č. 403/2002 Sb.). Není ani smlouvou podle čl. 10 Listiny ve znění před tzv. euronovelou. Jak jednoznačně vyplývá z její preambule, nebylo účelem jejího uzavření zajistit základní práva a svobody občanů. Smluvní strany byly vedeny „přáním upravit vzájemné vztahy v oblasti sociálního zabezpečení“. Ústavní soud proto nemůže akceptovat jako ústavně konformní takovou aplikaci některého jejího ustanovení, jež by měla za následek stav, který není v souladu s Listinou či Ústavou coby součástmi ústavního pořádku. Tím, že napadené rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci aplikovalo příslušná zákonná ustanovení bez náležitého ohledu na požadavky kladené ústavním pořádkem, zasáhlo do stěžovatelova práva na soudní ochranu garantovaného čl. 36 odst. 1 Listiny. Porušilo i čl. 3 odst. 1 Listiny o zákazu diskriminace ve spojení s čl. 30 odst. 1 Listiny.

Ústavní soud tedy na základě argumentačních východisek spočívajících v principech právního státu a veřejných subjektivních práv stěžovatele J. H. na spravedlivý proces vyložil ústavně konformně postavení Smlouvy v českém právním řádu a v tomto kontextu přiznal stěžovateli veřejné subjektivní právo na hmotné zabezpečení ve stáří ve formě plného předčasného starobního důchodu do doby, než mu bude přiznán důchod v plné výši.

7.1.4. Disens aplikačních institucí ve věci starobního důchodu paní A. W.

Případ paní A. W., který chci v této práci učinit předmětem teoreticko-praktického rozboru z hlediska struktury a metod právního porozumění, je zajímavý z hlediska porovnání argumentačních řetězců a teleologických úsudků skrývajících se za nimi. V tomto případě se dostal do otevřeného názorového střetu Nejvyšší správní soud a Ústavní soud ČR, přičemž tento případ má zásadní dopad na celou předchozí judikaturu ve věcech tzv. česko-slovenských důchodů, jak byla výše shrnuta.

Z teoretického pohledu bude předmětem mého zájmu jednak analýza argumentačních řetězců užitých v odůvodnění jednotlivých rozhodnutí v dané věci, a jednak analýza dopadu vůdčích idejí aplikačních institucí jako součástí soudcovského předporozumění na výsledek rozhodování.

a) Skutkový stav

Stěžovatelka pracovala celý svůj ekonomicky aktivní život v SR. K rozhodnému datu rozdělení ČSFR měla tedy zaměstnavatele se sídlem v SR. Rozhodnutím Sociální pojišťovny SR byl stěžovatelce ode dne 29. 7. 1996 přiznán starobní důchod ve výši 3.229,- Sk podle § 21 zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů. Pro stanovení výše důchodu jí byla započtena veškerá doba pojištění započitatelná pro výpočet výše důchodu (tj. bez vyloučených dob). Posouzení nároku a stanovení výše důchodu bylo provedeno výhradně podle vnitrostátních slovenských předpisů bez použití Smlouvy. Po přiznání důchodu přesídlila stěžovatelka za manželem do České republiky a dne 10. 6. 1998 jí bylo uděleno státní občanství ČR (tj. po vzniku nároku na starobní důchod). V říjnu 1996 a listopadu 1998 požádala stěžovatelka o přiznání vyrovnávacího příspěvku z českého důchodového pojištění ke svému slovenskému starobnímu důchodu, obě její žádosti však byly zamítnuty. Žádost o odstranění tvrdosti zákona byla ministrem práce a sociálních věcí ČR zamítnuta. Stěžovatelka si podala žádost o starobní důchod z českého důchodového pojištění dne 19. 7. 1999 a požadovala jeho přiznání ke dni 29. 7. 1999. Tuto žádost ČSSZ zamítla. Zamítnuty pak byly i následné opakované žádosti stěžovatelky o odstranění tvrdosti zákona. Stěžovatelka se prostřednictvím podání žaloby a následně kasační a ústavní stížnosti domáhala přiznání „vyrovnávacího příspěvku“ k důchodu ze systému českého důchodového pojištění.

b) Právní posouzení Nejvyšším správním soudem a Ústavním soudem ČR

Nejvyšší správní soud kasační stížnost stěžovatelky zamítl rozsudkem ze dne 19. 2. 2004, č. j. 3 Ads 2/2003 - 60. V odůvodnění svého rozsudku poukázal zejména na to, že zásada, podle níž skutečnost, že stát uzavřel s jiným státem dohodu o sociálním pojištění, nemůže být nikdy občanu na újmu v jeho důchodových nárocích a nemůže ho proto krátit v jeho zákonných právech podle českých předpisů, nebyla v dané věci porušena. Doby zabezpečení získané na území společného federativního státu je z hlediska současné právní úpravy nutné považovat za doby získané na území buď

České republiky, nebo Slovenské republiky. Nejvyšší správní soud nepřijal argument stěžovatelky, že v jejím případě došlo ke snížení důchodových nároků, zvláště když získala doby zabezpečení pouze na území Slovenské republiky. Vyrovnávací příspěvek, jehož se stěžovatelka domáhala, pak nelze podle Nejvyššího správního soudu přiznat, jestliže jeho poskytování nemá oporu v zákoně, ani v mezinárodní smlouvě.

Na základě podané ústavní stížnosti posuzoval ústavnost rozsudku Nejvyššího správního soudu Ústavní soud ČR, a to v nálezu ze dne 25. 1. 2005, sp. zn. III. ÚS 252/04.⁶⁵² Ústavní soud posoudil ústavní stížnost jako důvodnou a rozsudek Nejvyššího správního soudu zrušil na základě následující argumentace. V duchu principu *stare decisis* Ústavní soud vyšel převážně z právních závěrů učiněných již v citovaném nálezu II. ÚS 405/02 ve věci předčasného starobního důchodu J. H., přičemž obsah této prejudikatury vyložil následujícím způsobem: „*Ústavní soud toliko připomíná a opakuje, že tenor nálezu sp. zn. II. ÚS 405/02 byl založen na respektování ústavního principu rovnosti, tj. vyloučení neodůvodněné nerovnosti, v daném případě mezi občany České republiky. V případě, v němž speciální inkorporační norma, obsažená v § 61 zák. č. 155/1995 Sb., zakládá přednost mezinárodní smlouvy před vnitrostátním právem, kdy je aplikace práva tudíž ovládána výkladovým pravidlem lex specialis derogat legi generali, jelikož Ústavní soud není nadán pravomocí posuzovat ústavnost ratifikovaných mezinárodních smluv, musí uvedený výkladový princip o přednosti speciální před obecnou úpravou ustoupit principu ústavnímu, dopadajícímu na aplikaci a interpretaci relevantního jednoduchého práva, a to principu jeho ústavně konformní interpretace a aplikace.*

V posuzované věci tímto ústavním principem je základní právo plynoucí z ústavního principu rovnosti občanů a vyloučení jejich neodůvodněného odlišování v právech. Pokud Nejvyšší správní soud ústavněprávní výklad vyložený v nálezu Ústavního soudu nerefletoval, porušil tím, vycházející ze smyslu a účelu efektivního a smysluplného koncentrovaného (specializovaného) ústavního soudnictví, majícího nezanedbatelnou funkci při sjednocování judikatury v oblasti ústavně zaručených kautel (samotný Ústavní soud může překonat vlastní právní názor vyslovený v nálezu pouze procedurou realizovanou v důsledku postupu ve smyslu § 23 zák. č. 182/1993 Sb.), maximu plynoucí z čl. 89 odst. 2 Ústavy, dle níž vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu jsou závazná pro všechny orgány a osoby. Nerespektování právního názoru

---

⁶⁵² Přístupné na www.concourt.cz.

Ústavního soudu vyjádřeného v nálezů ze strany orgánu veřejné moci nadto zakládá porušení principu rovnosti, jakož i dotčení v právní jistotě občanů (sp. zn. II. ÚS 76/95, I. ÚS 70/96, III. ÚS 127/96, III. ÚS 187/98, III. ÚS 206/98, III. ÚS 648/2000 a další). Uvedená výtka je relevantní i pro pozici vedlejšího účastníka. Z čl. 89 odst. 2 Ústavy plyne rovněž maxima zákazu svévolné interpretace nálezů Ústavního soudu. Tato maxima plně dopadá na právní názor České správy sociálního zabezpečení, obsažený v jejím vyjádření k předmětné věci a týkající se relevance a právního obsahu nálezů Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 405/02“.

V obecné rovině dále Ústavní soud připomněl princip právní jistoty a legitimního očekávání, jakož i zákaz libovůle při aplikaci práva. Dále jeho úvaha směřovala ke kritice interpretace citovaného nálezů sp. zn. II. 405/02, který byl podle jeho názoru Nejvyšším správním soudem vyložen nesprávně: „V této souvislosti Ústavní soud dodává, že nepřehlédl ani právní názor vyložený v rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 6. listopadu 2003 č. j. 2 Ads 15/2003-39 (publikovaném pod poř. č. 230 ve Sbírce rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. 6/2004). V daném rozhodnutí došlo k „odlišení“ z důvodu, dle něhož se v nálezů Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 405/02 skutkově jednalo o „nárok na předčasný starobní důchod, který slovenské právo nezná“. Na okraj je třeba konstatovat, že ani v tomto rozsudku Nejvyšší správní soud *ratio decidendi*, tj. vyložené a aplikované nosné právní pravidlo (rozhodovací důvod), o něž se výrok předmětného nálezů opíral, co do jeho základu nerespektoval.“

Jako obiter dictum citovaného nálezů Ústavní soud ČR uvedl, že pokud občan splňuje všechny zákonné podmínky pro vznik nároku na důchod i bez existence Smlouvy a tento nárok by byl vyšší než nárok podle Smlouvy, je věcí nositele českého důchodového pojištění, aby zabezpečil pobírání důchodové dávky v takové výši, která odpovídá vyššímu nároku podle vnitrostátních předpisů a rozhodl o dorovnání výše důchodu pobíraného od druhé smluvní strany do zákonného nároku podle českých právních předpisů, přičemž bude tudíž respektovat částku důchodu pobíraného v souladu se Smlouvou od druhé smluvní strany tak, aby nedošlo k duplicitnímu pobírání dvou důchodů stejného typu, přiznaných ze stejného důvodu od dvou různých nositelů pojištění. Tento přístup je podle chápání Ústavního soudu ČR materiálně spravedlivý.

Více již Ústavní soud ČR svůj právní názor na řešení případu nekonkretizoval, pouze naznačil, že považuje rozlišení důchodového nároku z důvodu státního občanství

u českých občanů za diskriminační, nikoliv však u dalších kategorií fyzických osob, přičemž tyto kategorie již nijak nerozvedl.

- c) Disens Nejvyššího správního soudu ČR a Ústavního soudu ČR po pravomocném zrušení prvotního rozsudku Nejvyššího správního soudu ČR
- ca) Postup Nejvyššího správního soudu

Po nabytí právní moci nálezu Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 252/04 se od Nejvyššího správního soudu očekávalo, že v souladu s čl. 89 odst. 2 Ústavy vydá nový rozsudek, do něhož přejme právní názor Ústavního soudu ČR prezentovaný v citovaném nálezu, neboť v právním diskursu o konkrétní věci mezi Ústavním soudem a obecnými soudy platí nezpochybnitelné pravidlo kasační závaznosti nálezů Ústavního soudu. Přesto se tak nestalo, a to z následujících důvodů.

Nejvyšší správní soud předal věc svému rozšířenému senátu, neboť věc vyhodnotil tak, že po něm Ústavní soud ČR v citovaném nálezu požaduje, aby změnil svou předchozí judikaturu v obdobných věcech. Tato procedura je standardně dle ustanovení § 17 odst. 1 s. ř. s. vázána na rozhodnutí rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu. Rozšířený senát Nejvyššího správního soudu o věci rozhodl rozsudkem ze dne 26. 10. 2005, sp. zn. 3 Ads 2/2003 - 112, jímž potvrdil svůj předchozí rozsudek ve věci a kasační stížnost zamítl, s následujícími nosnými argumenty.⁶⁵³

Nejvyšší správní soud především zdůraznil, že státní občanství pojištěnce či jeho trvalý pobyt nemají vliv *de lege lata* na vznik nároku ani výši důchodové dávky ze systému českého důchodového pojištění. Za rozhodující právní otázku označil pak způsob hodnocení dob zabezpečení získaných stěžovatelkou do 31. 12. 1992. Důvody, proč i přes závazný pokyn Ústavního soudu ČR nepřisvědčil Nejvyšší správní soud stěžovateli, shrnul v odůvodnění svého rozsudku takto:⁶⁵⁴

- 1) Stěžovatelčin právní názor, dle něhož jsou doby získané účastníky důchodového zabezpečení bývalé ČSFR do 31. 12. 1992 dobami českými, pokud má účastník (pojištěnec) české občanství, nemá oporu v pozitivní právní úpravě a nelze ho dovodit

---

⁶⁵³ Nejvyšší správní soud rozsudek svého rozšířeného senátu odůvodnil velmi extenzivně i z toho důvodu, že byl v obiter dictu kasačního nálezu III. ÚS 252/04 vyzván, aby podpořil své rozhodnutí ústavněprávní argumentací, kterou Ústavní soud ČR v jeho prvotním rozsudku ve věci postrádal.

⁶⁵⁴ Uvedené důvody jsou pouze zestručněným shrnutím několikastránkového odůvodnění, kterým se Nejvyšší správní soud snažil justifikovat svůj právní názor na věc. Blíže viz odůvodnění rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 26. 10. 2005, č. j. 3 Ads 2/2003 - 126, body 27 - 44 (přístupné na www.nssoud.cz). Zde uvedeno ve zkrácené podobě.

ani z ústavně právních principů a zásad zakotvených v Ústavě a Listině základních práv a svobod. Naopak, právě rozdílné hodnocení dob zabezpečení (pojištění) na základě státního občanství by bylo zjevným porušením čl. 1 a čl. 3 Listiny základních práv a svobod (tj. argument platnou právní úpravou).

2) Tvrzení stěžovatelky, že veškeré československé doby zabezpečení jsou i dobami českými bez ohledu na skutečné místo výkonu výdělečné činnosti či sídla zaměstnavatele, popírá ve svém důsledku princip dělení veřejnoprávních povinností v oblasti důchodového zabezpečení mezi oba nástupnické státy bývalé ČSFR a činí z České republiky univerzálního sukcesora, který je povinen převzít závazky vůči všem účastníkům důchodového zabezpečení bývalé ČSFR, pokud získali v době jejího trvání alespoň 25 let zabezpečení (pojištění) a dosáhli důchodového věku. Na tomto faktu by nic neměnila ani případná úprava výše přiznávaných důchodů na rozdíl mezi českým a již přiznaným slovenským důchodem.

Na tomto místě připoměl Nejvyšší správní soud zásadu obsaženou v čl. 4 odst. 4 Listiny, podle něhož musí být při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod šetřeno jejich podstaty a smyslu. Výklad právních předpisů tedy nesmí být extrémní a jejich aplikace nesmí vést k absurdním výsledkům. Právní názor, v důsledku jehož aplikace by byla Česká republika a její nositel pojištění zavázáni bez ohledu na uzavřenou mezinárodní smlouvu k zajištění důchodových nároků drtivé většiny účastníků bývalého československého důchodového zabezpečení, Nejvyšší správní soud právě za takový extrémní výklad zákona s absurdními důsledky považuje. (argumentum ad absurdum - teleologická redukce)

3) Požadavkem na zápočet doby zhodnocené již jednou v slovenském systému důchodového zabezpečení pro nárok na důchod v českém systému důchodového pojištění mimo rámec vymezený ustanovení čl. 11 odst. 3 Smlouvy a bez ohledu na skutečné místo výkonu výdělečné činnosti či sídlo zaměstnavatele, konstruuje stěžovatelka jakési právo pojištěnce na volbu systému důchodového zabezpečení, v němž bude mít přednostně zhodnocenu dobu zabezpečení získanou do 31. 12. 1992, a to podle toho, v kterém systému bude přiznaný důchod vyšší. Takovýto právní názor však není podepřen ustanovením žádného právního předpisu, ať již z oboru jednoduchého či ústavního práva. Tento požadavek v sobě navíc nese výrazné diskriminační prvky, neboť jeho realizace by jednostranně zvýhodňovala ty účastníky důchodového zabezpečení bývalé ČSFR, kteří do 31. 12. 1992 byli výdělečně činní na území SR se sídlem zaměstnavatele tamtéž a mohli by tedy žádat o důchod jak v ČR, tak i v SR,

zatímco zřetelně znevýhodnění by byli ti účastníci, kteří do 31. 12. 1992 vykonávali výdělečnou činnost v ČR se sídlem zaměstnavatele tamtéž, neboť ti by mohli úspěšně žádat o důchod pouze v České republice, zatímco ve Slovenské republice by takovýto nárok úspěšně uplatnit nemohli, i kdyby důchod zde přiznaný byl při zápočtu veškeré doby zabezpečení získané do 31. 12. 1992 vyšší. SR totiž při posuzování důchodových nároků důsledně uplatňuje čl. 20 Smlouvy a ode dne vstupu do Evropské unie odmítá aplikovat dokonce i čl. 26 Smlouvy o odstraňování tvrdosti zákona (argumentum ad absurdum spolu s komparativním srovnáním slovenského přístupu k aplikaci Smlouvy).

cb) Postup Ústavního soudu ČR

Proti výše rekapitulovanému rozsudku Nejvyššího správního soudu podala stěžovatelka opět ústavní stížnost, v níž poukázala na nerespektování čl. 89 odst. 2 Ústavy, neboť Nejvyšší správní soud se odchýlil od právních závěrů učiněných ústavním soudem v nálezu sp. zn. III. ÚS 252/04. Ústavní soud posoudil opětovně ústavnost druhého rozsudku ve věci stěžovatelky a shledal ústavní stížnost důvodnou, pročež rozsudek Nejvyššího správního soudu zrušil svým nálesem ze dne 20. 3. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 4/06. Svůj závěr odůvodnil následujícími argumenty:

Ústavní soud ČR založil své ústavně-právní hodnocení především na porušení práva zákonného soudce, kterého se Nejvyšší správní soud dopustil tím, že projednal případ po zrušení svého prvotního rozsudku Ústavním soudem ČR ve svém rozšířeném senátu, ačkoliv se jednalo o klasickou situaci vázanosti právním názorem Ústavního soudu ČR dle čl. 89 odst. 2 Ústavy. Dále Ústavní soud podotkl, že v jeho novém posouzení věci nemůže jít o znovuotevření otázek posouzených předchozím kasačním nálesem č. III. ÚS 252/04. Poté znovu vyložil východiska svého porozumění problému pramenící z předchozích výše citovaných nálezů: mezinárodní smlouvou nejsou dotčena výhodnější práva poskytovaná vnitrostátním zákonodárstvím, na dobu zaměstnání u zaměstnavatele se sídlem ve slovenské části československého státu nelze nahlížet jako na zaměstnání v cizině, rozlišování mezi českými občany podle čl. 20 Smlouvy dle sídla zaměstnavatele k rozhodnému datu je diskriminující, neboť není podloženo objektivními a rozumnými důvody. Ústavní soud dále setrval na svém názoru, že pokud občan splnil podmínku minimálního počtu let pojištění ještě v době společného československého státu, nemůže mu být na základě aplikace mezinárodní smlouvy splnění této podmínky zpětně upíráno. Ústavní soud znovu vyložil tenor nálezu II. ÚS 405/02, jenž podle jeho názoru v plném rozsahu dopadá na případ stěžovatelky A. W.,

tak, že toto spočívá v „*proklamovaném respektu k ústavnímu principu rovnosti, jmenovitě mezi občany ČR.*“ Hlavní výtky Ústavního soudu ČR vůči postupu Nejvyššího správního soudu spočívaly v následujících tvrzeních:

- Nejvyšší správní soud odmítl akceptovat skutečné ratio decidendi nálezu II. ÚS 405/02. Ratio decidendi tohoto „precedentního“ rozhodnutí představuje podle Ústavního soudu ČR „*přítakání tomu, že občanu ČR, který splnil podmínku dosažení minimálního počtu let podle zákona č. 155/1995 Sb. ještě v době existence společného státu, nelze ve vztahu k ústavním principům rovnosti občanů ČR a právního státu (založeného na účtě k právům a svobodám člověka a občana) splnění této podmínky upírat.*“
- Nejvyšší správní soud ignoruje názor Ústavního soudu, že není ústavně-konformní nahlížet na dobu zaměstnávání občana ČR v SR po dobu existence společného státu jako na dobu zaměstnání v cizině;
- Ústavní soud se neztotožnil s argumentací tzv. euronovelou Ústavy a přistoupení ČR k EU, neboť podle jeho názoru nevyplývají pro posuzovanou věc žádné důsledky;
- Významnou okolností je skutečnost, že stěžovatelka je občankou České republiky a Ústavní soud dal v kasačním nálezu zřetelně najevo, že je nerozhodné, kdy se jí stala, resp. jaké možné spekulace lze spojovat s jejími motivy tohoto statusu dosáhnout. Ve vztahu k důchodovému nároku stěžovatelky v ČR z toho Ústavní soud dovodil, že jí nemůže být upíráno splnění podmínky doby pojištění, jestliže splnila podmínku minimálního počtu let podle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
- Z procesního hlediska Ústavní soud nenašel legitimní důvod, proč Nejvyšší správní soud postoupil věc do svého rozšířeného senátu.

7.1.5 Hermeneutický rozbor právního diskursu Nejvyššího správního soudu ČR a Ústavního soudu ČR v otázce případu paní A. W.

Jak je zřejmé z rekapitulace geneze tohoto aplikačního právního diskursu, jeho dialektickou podstatou je disens mezi dvěma vrcholnými soudními institucemi⁶⁵⁵ v otázce vnímání úlohy státního občanství, ústavního principu rovnosti a zejména

---

⁶⁵⁵ Byť Ústavní soud ČR samozřejmě není dle čl. 91 odst. 1 Ústavy ČR článkem soustavy soudů, je orgánem soudní ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy ČR).

aplikační doktríny *stare decisis* v kontextu uplatňování důchodových nároků občanů bývalé ČSFR.

Na tomto rozboru je mým cílem ukázat, do jaké míry ovlivňuje vůdčí idea obou institucí porozumění skutkovým a právním otázkám případu. Nejprve se budu věnovat rozboru vnější struktury tohoto diskursu (tj. charakteristice jeho účastníků a jejich vzájemného vztahu) a poté přejdu k analýze užitých argumentačních řetězců, z nichž na základě induktivní metody budu usuzovat na konkrétní porozumění zúčastněných aplikačních institucí posuzované věci (vnitřní struktury diskursu).

a) Charakteristika aplikačního diskursu a jeho účastníků⁶⁵⁶

Nejvyšší správní soud je vrcholem soustavy správních soudů. Je tedy součástí soustavy obecných soudů, pro něž je východiskem k posuzování právních případů tzv. jednoduché právo, zahrnujíc v to i mezinárodní smlouvy, které jsou součástí právního řádu. Nejvyšší správní soud je soudem kasačním, tedy soudem, který může rozhodnutí krajských správních soudů pouze zrušit, nikoliv nahradit svým vlastním rozhodnutím. Ve zrušujícím rozsudku je Nejvyšší správní soud oprávněn zavázat krajský soud svým právním názorem, který je tento při dalším rozhodování ve věci povinen respektovat.

Ústavní soud ČR je garantem ochrany ústavnosti rozhodování aplikačních orgánů. Tuto ochranu realizuje v konkrétní kontrole ústavnosti prostřednictvím řízení o ústavní stížnosti. Je podobně jako Nejvyšší správní soud založen na kasačním principu. Není však součástí soustavy obecných soudů. Ve vztahu k Nejvyššímu správnímu soudu tedy vystupuje Ústavní soud z pozice moci, neboť jeho nálezy mají potenci rušit rozsudky Nejvyššího správního soudu (v souladu s čl. 89 odst. 2 Ústavy). Tuto vzájemnou nerovnost účastníků aplikačního diskursu si je třeba uvědomit, neboť determinuje jak vystupování účastníků v diskursu, tak i jejich argumentativní potenciál. V zásadě je posláním obou těchto aplikačních soudních institucí přezkoumávat rozhodnutí jiných, níže postavených aplikačních orgánů z hlediska standardů zákonnosti a ústavnosti. Rozdíl ve standardech, podle nichž je případ aplikačními institucemi posuzován, je velmi podstatný: zatímco Nejvyšší správní soud je vázán jak zákony a mezinárodními smlouvami, které jsou součástí právního řádu, tak i - od menšího k většímu - ústavním pořádkem, jak dovedil ve své judikatuře směrem k obecným

---

⁶⁵⁶ Mezi účastníky zde záměrně nepočítám stěžovatelku a žalovanou (ČSSZ), neboť zde primárně nejde o analýzu jejich argumentace, nýbrž o analýzu interinstitucionálního diskursu. Largo sensu však účastníky tohoto aplikačního diskursu nepochybně jsou, neboť v jeho rámci bylo rozhodováno o jejich právech a povinnostech.

soudům Ústavní soud již mnohokrát. Naproti tomu, Ústavní soud není při svém rozhodování zákony (tzv. jednoduchým právem) vázán, nýbrž pouze ústavním pořádkem a v rovině referenčního rámce rovněž mezinárodními smlouvami o lidských právech a svobodách dle čl. 10 Ústavy ve znění před euronovelou.⁶⁵⁷

Tento rozdíl v normativním rámci posuzování právního případu je evidentní i v případě posuzování důchodového nároku paní A. W. Nejvyšší správní soud se ve svém předporozumění posuzované věci nemohl dost dobře zřítí hledisek zákonnosti či souladu rozhodnutí krajského soudu s jednoduchým právem a relevantní judikaturou, byť v ústavně-konformním smyslu. Nejvyšší správní soud v posuzované věci vyložil jednoduché právo ze svého pohledu ústavně-konformně, protože pokud měl dojít ke správnému řešení z pohledu svého předporozumění věci (tj. z pohledu jednoduchého práva), nemohl z něho při řešení případu nevycházet. Naproti tomu, Ústavní soud plně využil svého oprávnění pominout právní úpravu věci obsaženou v jednoduchém právu a pojal věc výhradně z pohledu ústavně-právních kautel a principů. V jeho interpretačním závěru nehrála roli zákonnost, nýbrž požadavek spravedlnosti aplikace práva.

Z hlediska charakteristiky obou aplikačních institucí v tomto aplikačním diskursu je velice zajímavý právě jeho nestandardní průběh. Nejvyšší správní soud se totiž po zrušení svého prvotního rozsudku ve věci Ústavním soudem nezachoval přesně tak, jak to předvídají procesněprávní pravidla tohoto diskursu, tj. nepřevzal argumentaci Ústavního soudu ČR. Místo toho učinil zvláštní krok, neboť postoupil věc svému rozšířenému senátu, což v podstatě znamenalo jakousi „interní proceduru prověření právního názoru“ širším kolegiem soudců. Tuto proceduru však použil evidentně nikoliv jako prostředek určení jednoho ze dvou konkurujících si právních názorů svých různých senátů v obdobné věci jako správného, nýbrž jako určitou legitimizační proceduru, která měla dodat jeho nezměněnému právnímu názoru potřebnou sílu a přesvědčivost v poměrování s právním názorem Ústavního soudu ČR.

Domnívám se, že se jedná v současné aplikační praxi o ojedinělý případ, kdy se jedna mocensky slabší aplikační instituce snažila přesvědčit mocensky silnější aplikační instituci, jejíž právní názor má *de lege lata* v konkrétní věci status „konečného správného řešení“, o tom, že její právní názor není správný. Právní diskurs těchto dvou aplikačních institucí zřetelně překročil jasně vymezené procesní hranice dané rozdílným

---

⁶⁵⁷ Ústavní soud ČR judikoval v tomto smyslu několikrát, zejména viz blíže nález pléna Pl. ÚS 36/01, publikován ve Sbírce zákonů pod č. 403/2002 Sb., dále kupř. nález ze dne 5. 4. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 44/03, publikován ve Sbírce zákonů pod č. 249/2005 Sb.

mocenským nadáním obou soudů a stal se skutečným živým střetem dvou svébytných pohledů na posuzovanou věc.⁶⁵⁸ Z hlediska právních komunikačních toků informací mezi aplikačními institucemi se jedná o určité vybočení z funkce aplikační právní argumentace, neboť primárním adresátem argumentace má být vždy adresát práva (tj. v procesní rovině účastník řízení, v našem případě stěžovatelka A. W. a ČSSZ, nikoliv jiná aplikační instituce). V tomto případě však, jak je zřejmé z obsahu, dikce i ducha rozsudku rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 26. 10. 2005, č. j. 3 Ads 2/2003 - 112, i následujícího kasačního nálezu Pl. ÚS 4/06, byly adresáty užitých argumentů primárně obě aplikační instituce, a teprve na druhém místě účastníci řízení.⁶⁵⁹

b) Předmět aplikačního diskursu ve věci stěžovatelky A. W.

Jak je z uvedené argumentace zřejmé, jablkem sváru (zdrojem disensu) se v posuzované věci stalo **ratio decidendi** uvedených judikátů. Zopakujme na tomto místě pouze stručně, že doktrína ratio decidendi spojená s principem *stare decisis* je založena na teoretickém postulátu priority skutkových okolností, které limitují platnost zobecněného právního závěru s nimi spojeného. Ratio, které ve věci aplikoval Ústavní soud ČR, mělo svůj „kvaziprecedentní“⁶⁶⁰ zdroj v nálezu č. II. ÚS 405/02 ve věci předčasného starobního důchodu pana J. H. Proto je třeba provést bližší analýzu skutkových tvrzení tvořících skutkovou podstatu tohoto právního případu a prostřednictvím metody komparace provést srovnání s případem stěžovatelky A. W., a to schématickým rozbořem v níže uvedeném zobrazení:

---

⁶⁵⁸ Ústavní soud ČR takový postup Nejvyššího správního soudu označil za porušení práva na zákonného soudce a naprosto zásadní procesní pochybení. I v řadách ústavních soudců se ovšem vyskytly názory, že tento závěr není správný, neboť samotné postoupení věci do rozšířeného senátu nemohlo stěžovatelku nijak poškodit při realizaci jejího práva na zákonného soudce. Viz blíže dissent ústavního soudce J. Nykodýma k nálezu Pl. ÚS 4/06 ve věci paní A. W. Osobně se kloním k názoru, že tento postup sice byl nestandardní a mírně řečeno „účelový“, ovšem nebyl explicitním porušením soudního řádu správního ani natolik intenzivním zásahem do práv stěžovatelky, který by sám o sobě znamenal kasační důvod pro zrušení napadeného rozsudku rozšířeného senátu.

⁶⁵⁹ Tato situace velmi nápadně připomíná již několik let starý obdobný disens mezi Nejvyšším soudem a Ústavním soudem ČR v případech tzv. odpíračů vojenské služby. Viz blíže zejména nálezy ze dne 14. 10. 1997, sp. zn. I. ÚS 322/96, dále plenární nálezy ze dne 26.03.2003, sp. zn. Pl. ÚS 42/02, a nálezy ze dne 1. 12. 2005, sp. zn. II. ÚS 290/05.

⁶⁶⁰ Ke „kvaziprecedentnímu“ charakteru nálezu Ústavního soudu dle largo sensu chápaného čl. 89 odst. 2 Ústavy ČR srv. blíže Kühn, Z. Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře, s. 283 - 295.

Případ pana J. H. - předčasný důchod

<i>Skutkový znak</i>	<i>Hodnocení</i>
<i>1) Státní občanství ČR</i>	<i>Ano (vždy státní občan ČR)</i>
<i>2) Důchodová dávka v ČR i v SR</i>	<i>Ne (absence právní úpravy v SR)</i>
<i>3) Sídlo zaměstnavatele k 31. 12. 1992</i>	<i>SR</i>
<i>4) Většina doby pojištění</i>	<i>České území</i>
<i>5) Vznik důchodového nároku</i>	<i>Před 1. 6. 2002</i>

Případ paní A. W. - starobní důchod

<i>Skutkový znak</i>	<i>Hodnocení</i>
<i>1) Státní občanství ČR</i>	<i>Ano (až po získání nároku na důchod)</i>
<i>2) Důchodová dávka v ČR i v SR</i>	<i>Ano (v SR přiznána v plné výši)</i>
<i>3) Sídlo zaměstnavatele k 31. 12. 1992</i>	<i>SR</i>
<i>4) Většina doby pojištění</i>	<i>Slovenské území</i>
<i>5) Vznik důchodového nároku</i>	<i>Před 1. 6. 2002</i>

Tímto v zásadě prostým rozbořením klíčových skutkových znaků obou případů, u nichž testujeme vztah kvaziprecedentního působení případu pana J. H. na případ paní A. W. lze snadno zjistit, že odlišnosti ve skutkových okolnostech jsou velmi podstatné. Ani toto zjištění pro správnou aplikaci doktríny *stare decisis* nemusí být určující, neboť pro zjištění „obdobnosti“ či dokonce „shodnosti“ případu je třeba označit skutkové okolnosti, které jsou pro posouzení případu rozhodné, tedy zda je ta která skutková odlišnost právně relevantní natolik, aby znemožnila aplikaci *ratia* na základě kvaziprecedentního působení. Právě tento hermeneutický moment tvoří rozcestí mezi interpretací na základě metody *stare decisis* (analogie), anebo *distinkce* (eliminace analogického právního závěru). V tomto momentu se plně dostávají do hry opět subjektivní předstruktury porozumění obou aplikačních institucí:

- Nejvyšší správní soud

Z pohledu požadavku zákonnosti a souladu s mezinárodními smlouvami, které jsou součástí českého právního řádu, musel Nejvyšší správní soud zvolit metodu *distinkce* případu paní A.W. od případu pana J. H. V kontextu jednoduchého práva sociálního zabezpečení totiž postup analogický nedává smysl, rozhodnými skutkovými okolnostmi v případě pana J. H. jsou z tohoto pohledu především tyto skutečnosti:

- Nezhodnocení doby pojištění a nezískání předčasného důchodu

- Získání dob pojištění na českém území
- Poškození stěžovatele v důsledku aplikace čl. 20 Smlouvy

- Ústavní soud

Naproti tomu, Ústavní soud zvolil metodu *stare decisis*, tedy analogického posouzení obou případů. Skutkové odlišnosti nepovažoval za podstatné, neboť nově definoval *ratio decidendi* nálezu č. II. ÚS 405/02 ve věci předčasného důchodu pana J. H.:

- České občanství
- Splnění minimální požadované doby pojištění v době existence společného československého státu

Tyto skutkové okolnosti se skutečně v obou případech shodovaly, byť splnění podmínky českého občanství v případě A. W. nesplňuje úplně podmínku *ceteris paribus*, neboť ho nelze v jejím případě vztahovat k době získání nároku na důchod. Tuto okolnost však Ústavní soud ČR nevyhodnotil jako významnou.

Z pohledu jednoduchého práva však, který zvolil a také musel zvolit Nejvyšší správní soud, ovšem tyto okolnosti nemohly *ratio* posuzované věci zformovat, neboť by z hlediska aplikovaných standardů jednoduchého a mezinárodního práva nedávaly smysl. Hermeneutický moment, který aplikující instituci nasměřuje k následování analogizujícího či distinkčního vidění posuzované věci, byl tedy u obou aplikačních institucí odlišný, což zapříčinilo i rozdílné porozumění jádra věci a opačné argumentační závěry. Pro větší přehlednost a kompletnost struktury tohoto aplikačního diskursu je níže prezentován pokus o analýzu hlavních skutkových a právních vět a argumentačních závěrů tvořících argumentační řetězce tohoto aplikačního diskursu.

c) Model argumentačního řetězce

Nejvyšší správní soud posoudil věc stěžovatelky A. W. z pohledu následujících (pravdivých) skutkových vět (V1 - V3):

- *V1: Stěžovatelka získala všechny své doby pojištění na slovenském území československého a samostatného slovenského státu.*
- *V2 Pro výpočet jejího plného slovenského důchodu nebyla použita Smlouva.*
- *V3: Stěžovatelka získala české občanství až po vzniku nároku na důchod poté, co se přestěhovala do ČR.*

Ústavní soud definoval skutkový rámec případu na základě těchto pravdivých skutkových vět (V1 - V3):

- *V1: Stěžovatelka je česká občanka.*
- *V2: Stěžovatelka získala většinu doby pojištění na území společného československého státu.*
- *V3: Stěžovatelka pobírá důchod podle slovenských předpisů.*

Z uvedeného rozboru vyextrahovaných skutkových vět je zřejmé, že obě aplikační instituce vyšly z totožného skutkového stavu a popsaly jej pravdivě, každá z nich ovšem akcentovala jinou skutkovou okolnost jako rozhodnou pro určení toho, co je ratio posuzované věci. Zatímco Nejvyšší správní soud z uvedených vět dovodil, že stěžovatelka získala české občanství až po vzniku nároku na plný slovenský nekrácený důchod, který odpovídal jejím dobám pojištění získaným výlučně na slovenském území československého a samostatného slovenského státu, Ústavní soud z uvedených skutkových vět dovodil, že stěžovatelka je česká občanka (lhostejno, kdy a proč se jí stala) a její doby pojištění jsou dobami získanými na československém území.

Vliv subjektivních předstruktur porozumění na odlišnost těchto skutkových závěrů je značná. Nejvyšší správní soud porozuměl skutkovému stavu věci v souladu s jednoduchým právem a Smlouvou, a to v následujícím argumentačním řetězci:⁶⁶¹

A1: Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů nezná jako kritérium pro získání důchodové dávky status státního občana ČR.

↓

A2: Na základě platného čl. 20 Smlouvy pak musely být doby pojištění získané stěžovatelkou považovány výlučně za doby slovenské, neboť stěžovatelka celý život (a k rozhodnému datu nevyjímaje) pracovala na slovenském území.

↓

A3: Její doby pojištění byly po právu zhodnoceny dle slovenských předpisů a jejich dvojitě hodnocení není dle Smlouvy možné.

↓

A4: Na stěžovatelku se nevztahuje právní věta rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 6. 11. 2003, č. j. 2 Ads 15/2003, podle níž nemohou být důchodové nároky občanů ČR vzniklé před 1. 6. 2002 kráceny z důvodu existence Smlouvy.

---

⁶⁶¹ Lineární forma těchto argumentačních řetězců je značným zjednodušením jejich skutečné složitosti, je zde užitá z důvodu přehlednějšího zobrazení, nikoliv kvůli tomu, že by doopravdy korespondovala vnitřní struktura těchto argumentačních řetězců. Jednotlivé argumentační výpovědi jsou označeny „Ax“ dle svého pořadí v řetězci, argumentační závěr je označen „AZ“.

→ *AZ: Stěžovatelka nemá právo na přiznání „vyrovnávacího příspěvku“ z českého systému důchodového pojištění ke svému slovenskému důchodu.*

Naproti tomu, Ústavní soud se necítil ve věci být vázán ani Smlouvou (jejíž ústavnost však nebyl oprávněn posuzovat), ani jednoduchým právem. Jeho porozumění skutkovému stavu věci bylo dáno následujícím argumentačním řetězcem právních vět.⁶⁶²

A1: Občanům ČR, kteří splnili minimální podmínku počtu let pojištění dle zákona č. 155/1995 Sb. ještě v době společného státu, nelze z pohledu principu rovnosti a občanů ČR a právního státu splnění této podmínky upírat.

↓

A2: Na dobu pojištění českého občana získanou na území nynější SR nelze nahlížet jako na dobu zaměstnání v cizině.

↓

A3: Jedná se o obdobný případ, jako případ pana J. H. (předčasný důchod), a proto pro něho lze uplatnit i stejné právní hodnocení.

→ *AZ: Stěžovatelka má nárok na dorovnání z českého systému důchodového zabezpečení ke svému slovenskému důchodu zohledňující doby pojištění získané za existence společného československého státu.*

Je zřejmé, že tyto argumentační řetězce se nemohou v dané věci při zachování svých východisek porozumění věci nikdy setkat, tedy jinak řečeno, míjejí se. Ústavní soud argumentačně zřetězil nosné rozhodovací důvody uvedené v nálezu ze dne 3. 6. 2003, sp. zn. II. ÚS 405/02, a nálezu ze dne 25. 1. 2005. sp. zn. III. ÚS 252/04 a setrval na nich i při opětovném posuzování případu paní A. W. Otázka zní: bylo to možné v souladu s doktrínou *ratio decidendi* při zřetelných odlišnostech ve skutkovém stavu obou posuzovaných případů? Nebo lépe: bylo v daném případě hermeneuticky spravedlivé použít *ratio* natolik skutkově odlišné věci?

Z uvedené analýzy je zřejmé, že je možno v tomto aplikačním diskursu hovořit o dvou samostatných „*rationes*“ vytvořených pohledem přes „brýle zákonnosti“ a „brýle ústavnosti“. Podle právních pravidel⁶⁶³ aplikačního diskursu je konečně platným a správným právním názorem ve věci právní názor Ústavního soudu, byť by nesplňoval kritéria přesvědčivosti, koherence a přezkoumatelnosti.⁶⁶⁴ Odlišné pochopení *ratio*

---

⁶⁶² A1 - A3 jsou označeny argumenty (premisy) vedoucí k závěru „AZ“.

⁶⁶³ Viz blíže již výše několikrát citovaný čl. 89 odst. 2 Ústavy.

⁶⁶⁴ Nejvyššímu správnímu soudu a ostatním zúčastněným aplikačním institucím ovšem nelze vzít právo v jiném případě vnímat *ratio* nálezu Ústavního soudu ČR odlišně, budou-li to skutkové okolnosti případu

decidendi případu a z něho pramenící obsahově odlišné argumentační řetězce vedou k neporozumění obou aplikačních institucí o řešené otázce.

Toto neporozumění však nelze vnímat izolovaně pouze na intersubjektivní diskursivní poměr obou aplikačních institucí. Ze samotné podstaty kasačního principu pramení, že kasírující instituce dává aplikační instituci, jejíž rozhodnutí je zrušováno, dostatečný pokyn, co má s věcí učinit. Tento pokyn předpokládá ovšem porozumění věci ze strany kasírující aplikační instituce. Pokud porozumění věci není přítomno, předává kasační rozhodnutí ve věci nižší aplikační instanci pouze neporozumění a právní nejistotu ohledně dalšího postupu ve věci, který kasírující aplikační instituce pokládá za „správný“. Neporozumění na nejvyšších úrovních aplikačního diskursu se tedy má potenciál přenášet na jeho nižší úrovně a multiplikovat tak své důsledky až do nalézací roviny aplikace práva. Pokud je konečným cílem kasačního rozhodování vytvoření správného argumentačního zázemí pro nové posouzení věci nalézací aplikační institucí, pak musí být prostředkem k naplnění tohoto cíle justifikace umožňující ostatním aplikačním institucím porozumění v kasačním rozhodnutí užitě argumentace.

7.1.6. Shrnutí

Z předloženého rozboru případu tzv. česko-slovenských důchodů (konkrétně především věci paní A. W.) lze podle mého názoru usoudit na následující poznatky týkající se metodologického postupu obou institucí a strukturálního porozumění řešenému právnímu případu.

Konkrétně k případu paní A. W. a jeho dalšímu řešení na úrovni správních soudů a ČSSZ budiž řečeno, že v současné době již byl vyřešen, neboť Nejvyšší správní soud v souladu čl. 89 odst. 2 Ústavy rozhodl věc v souladu s názorem Ústavního soudu.⁶⁶⁵ To však v žádném případě neznamená, že došlo mezi těmito institucemi ke konsensu o předmětném právním problému. Odlišné porozumění problému, na němž se významnou měrou podílela především řídicí idea těchto institucí, nebylo tedy doposud aplikačním diskursem překonáno. I když aplikační diskurs v této věci bude pokračovat dále v intencích procesních právních předpisů, které jej upravují, neznamená to automaticky, že disens aplikačních institucí bude odstraněn. Nedořešenou zůstává především otázka

---

vyžadovat. Argumenty užitě Ústavním soudem o zákazu libovůle při interpretaci jeho nálezů se totiž nevylučují s platností hermeneutického postulátu úplnosti a koherence justifikace právního rozhodování, v němž je pouze žádoucí smysl konečným testem správnosti.

⁶⁶⁵ Viz blíže rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 10. 2007, sp. zn. 3 Ads 2/2003 - 218, přístupný na www.nssoud.cz.

postupu obecných soudů v dalších případech tzv. česko-slovenských důchodů, neboť Ústavní soud ve svém posledním nálezu týkajícím se v tomto případě „typického“ česko-slovenského důchodu znovu použil ratio decidendi případu paní A. W. a příslušnou argumentaci ke zrušení rozsudku Nejvyššího správního soudu.⁶⁶⁶ Bude jistě zajímavé sledovat, jak se tento významný interinstitucionální aplikační diskurs bude vyvíjet nadále. Detailní analýze jeho pokračování se však již v této práci dále věnovat nebudu a stručně shrnu analýzu prezentované výšece tohoto problému z pohledu otázek zkoumaných v této práci.

Z metodologického a strukturálního hlediska porozumění věci lze názorový disens Nejvyššího správního soudu a Ústavního soudu ČR vyhodnotit následovně.

Rozsudek rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu vykazuje po argumentační stránce znaky koherentního, vnitřně bezrozporného argumentačního řetězce, který klade vysoké nároky na správnost v oboru jednoduchého práva s přesahy k interpretaci obsahu ústavněprávních norem. Vyrovnává se s prejudikaturou správních soudů i Ústavního soudu ČR, přičemž na základě rozboru těchto případů vychází z metody distinkce případu paní A. W. od případu pana J. H., když vychází ze skutkových odlišností obou případů, které jsou skutečně dány.

Naproti tomu, náleží Ústavního soudu ČR Pl. ÚS 4/06 je výrazně argumentačně chudší, neboť vychází z ratia decidendi případu pana J. H. (náleží II. ÚS 405/02) a téměř žádné nové argumenty k posuzované věci nepřináší. Z hlediska užitých argumentů se Ústavní soud ČR mnohdy uchýlil k čistě rétorickým figurám ex autoritate (na některých místech hraničící až s ironizací postupu Nejvyššího správního soudu a argumentem ad baculum), k čemuž ho sice teoreticky opravňuje jeho mocenská pozice, ovšem k objasnění věci samé tyto argumenty příliš nepřispívají. Citovaný náleží tedy postrádá vyšší explikativní a přesvědčovací hodnotu, je spíše založen mocenské převaze Ústavního soudu ČR jako účastníka diskursu nad Nejvyšším správním soudem coby disentujícího účastníka diskursu.

Aplikace ideje spravedlnosti založená konkrétně na principu rovnosti občanů, kterou Ústavní soud ČR ve svém náleží zvolil, je pro ostatní aplikační instituce jen těžko pochopitelná, neboť české občanství z pohledu jednoduchého práva nemá v důchodovém pojištění ten význam, který mu Ústavní soud ČR přisuzuje. V případě

---

⁶⁶⁶ Jedná se o náleží ze dne 13. listopadu 2007, sp. zn. IV. ÚS 301/05, kterým byl zrušen rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 23. února 2005, č. j. 6 Ads 62/2003-31. Přístupné na www.nssoud.cz, www.concourt.cz.

paní A. W. navíc nebyla pro přiznání důchodové dávky z českého systému sociálního zabezpečení jakákoliv opora v jednoduchém právu, jelikož její doby pojištění byly bezzbytku zhodnoceny ve slovenské důchodové dávce. Zjednodušíme-li kreativní úvahu Ústavního soudu ČR, pak dojdeme k závěru, že z titulu českého občanství má kdokoliv v souladu s materiálním chápáním spravedlnosti jako součásti rovnosti všech občanů nárok na dorovnání k důchodu bez ohledu na dobu pojištění, pokud je takový důchod pro něho výhodnější. Takový výklad dává smysl ovšem pouze z hlediska standardů ústavnosti, a jen pro orgán ochrany ústavnosti, nikoliv však z hlediska standardů zákonnosti,⁶⁶⁷ která je řídicí ideou ostatních zúčastněných aplikačních institucí. Lze tedy jen těžko předpokládat, že by ostatní zúčastněné aplikační instituce byly schopny převzít a internalizovat vizi Ústavního soudu ČR a aplikovat ji v obdobných případech, neboť pro ně nedává z pohledu jejich aplikačních standardů žádný smysl.

Ať již právní diskurs v otázce tzv. česko-slovenských důchodů bude pokračovat jakkoliv, jsem toho názoru, že případy tohoto druhu ukazují nutnost dialogu a vzájemné výměny názorů aplikačních institucí nejen na půdě autoritativního právního diskursu. Aplikační instituce by měly přijmout za své, že porozumění právu je odvislé od řídicích idejí instituce a standardů rozhodování, které každá aplikační instituce uplatňuje, neboť to jim umožní snáze chápat postoj „těch druhých“ při nalézání práva. V této souvislosti, a konkrétně i v posuzované věci, je třeba připomenout, že se nejedná o nic více a nic méně, než o bližší a kvalitnější vymezení standardů zákonnosti a ústavnosti jako rozhodujících obecných řídicích idejí všech aplikačních institucí. Ústavnost a zákonnost jsou totiž dle mého názoru komplementární kategorie, pouhá ústavnost bez zákonnosti nedává v právní praxi běžného života mnohdy smysl, naproti tomu zákonnost bez ústavnosti vede k partikularizaci práva a jeho odtržení od lidských práv a svobod a principů právního státu. Ústavnost a zákonnost je proto podle mého názoru potřeba vnímat jako dialektickou jednotu obecného a zvláštního,⁶⁶⁸ v níž podle potřeb právního života nabývá vrchu tu ústavnost, tu zase zákonnost. Kritériem pro určení je zde opět žádoucí smysl práva sám.

---

⁶⁶⁷ A to i z hlediska zákonnosti vykládané ústavně-konformně, neboť čl. 20 Smlouvy nebyl a ani nemůže být Ústavním soudem ČR shledán jako protiústavní, stejně tak ani zákon o důchodovém pojištění či jeho část.

⁶⁶⁸ I zde by bylo možné hovořit o kruhové struktuře porozumění existující mezi těmito standardy, v níž se vědomí interpreta práva pohybuje, pokud chce určit převažující kritérium pro své rozhodování.

7.2. Nalezení a dotvoření právního pravidla v právním řádu - teleologická rekonstrukce právního pravidla

Zásadním právně-hermeneutickým úkolem, který je i hlavním posláním právní interpretace v procesu aplikace práva, je nalezení (či spíše rekonstrukce, ale v určitých případech i konstrukce) právního pravidla pro řešení právní případ ze zdrojů právních informací, které mají různý stupeň nutnosti užití v argumentačním řetězci tvořícím interpretační proces.⁶⁶⁹ V reálné aplikační praxi existuje mnoho případů, kdy se aplikační instituce nespokojí s nutnými zdroji právních informací v podobě normativních textů právních předpisů a vhodnými zdroji právních informací v podobě právních vět judikatury a doktrinárními názory, ale v zájmu racionálního a plausibilního řešení právního případu musí do těchto zdrojů promítnout očekávaný smysl - tedy takový interpretační závěr, který by byl s tímto smyslem konzistentní.

Prostředkem k interpretativní konstrukci právního pravidla je především teleologická metoda výkladu, tedy práce s předporozuměním smyslu právní úpravy v kontextu základních principů a účelů práva. Tato praxe do značné míry zdomácněla v metodologickém instrumentáriu Ústavního soudu ČR, který tuto metodu často využívá, zejména v její aktuální objektivní podobě. Příklady z praxe Ústavního soudu jsou do značné míry v teoreticko-právním prostředí známé a jejich opětovný rozbor by nebyl zřejmě nijak zvlášť přínosný.

Zvolil jsem proto k demonstraci tohoto výkladového postupu dva příklady z recentní judikatury Nejvyššího správního soudu. Na nich je mým cílem ukázat, v jakých podobách se teleologický výklad v soudní praxi vyskytuje a jak s ním tato aplikační instituce zachází.

7.2.1. Příplatek k důchodu dle nařízení vlády č. 622/2004 Sb.

a) Právní rámec problematiky

Nařízení vlády č. 622/2004 Sb. je podzákoný právní předpis, který provádí zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu, ve znění pozdějších předpisů. Toto nařízení přiznávalo nárok na příplatek osobám, které ve vymezeném období byly odsouzeny a vykonaly trest odnětí svobody, jeho část nebo vazbu pro trestný čin, za který byly rehabilitovány podle zákona č. 82/1968 Sb., o

---

⁶⁶⁹ Teorie pojednává tyto zdroje většinou ve třech skupinách dle intenzity imperativu směřujícího k jejich užití: *must sources* (nutné zdroje), *should sources* (vhodné zdroje) a *may sources* (možné zdroje).

soudní rehabilitaci, nebo podle zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů, nebo podle zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu, anebo jejich odsouzení bylo zrušeno cestou obnovy řízení nebo stížnosti pro porušení zákona. Po dobu pobytu v tábore nucených prací nebyly tyto podmínky splněny, neboť se nejednalo o výkon trestu odnětí svobody ani vazbu v souvislosti s odsouzením za rehabilitovaný trestný čin, a ani za dobu vazby nebylo možno příplatek poskytnout.

Tato podzákonná úprava ovšem plně neodpovídala škále osob, které byly účastny rehabilitace, neboť nedopadala na osoby, které byly rehabilitovány dle ustanovení § 33 odst. 2 zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů. Toto ustanovení pamatovalo na případy, kdy bylo trestní stíhání pro některý z činů uvedených v § 2 a § 4 téhož zákona zastaveno nebo přerušeno, anebo kdy nebylo trestní stíhání zahájeno, ačkoliv došlo k nezákonnému zbavení osobní svobody nebo majetku v souvislosti s těmito trestnými činy, pokud nedošlo k plnému odškodnění podle dříve platných předpisů. Tyto osoby tedy nebyly formálně odsouzeny, avšak došlo u nich k nezákonnému zbavení osobní svobody nebo majetku v souvislosti s těmito trestnými činy.

Na tento nedostatek zareagoval normotvůrce (v tomto případě vláda ČR) novelou citovaného nařízení publikovanou pod č. 405/2005 Sb., na základě jehož ustanovení čl. I. bodu 1 bylo změněno citované nařízení vlády č. 622/2004 Sb. tak, že za oprávněné osoby jsou považováni i občané, kteří byli v rozhodném období nezákonně zbaveni osobní svobody a posléze rehabilitováni podle § 33 odst. 2 zákona č. 119/1990 Sb. Podle čl. II. novelizujícího nařízení příplatek k důchodu, na jehož poskytnutí vznikl nárok teprve na podkladě tohoto nařízení, náleží na základě písemné žádosti od splátky důchodu splatné v listopadu 2005. Tímto postupem zákonodárce tak vznikl časový rozdíl mezi účinností nařízení č. 622/2004 Sb. (od 1. 1. 2005) a jeho novely č. 405/2005 Sb. (účinné od 1. 11. 2005) v délce 10 měsíců. Jelikož příplatek k důchodu podle citovaného nařízení se vyplácí společně s důchodem, byla skupina osob účastných rehabilitace, které byl nárok na příplatek přiznán až k 1. 11. 2005, znevýhodněna o těchto 10 splátek příplatku k důchodu oproti osobám, kterým vznikl nárok od počátku účinnosti předmětného nařízení č. 622/2004 Sb.

b) Skutkový stav případu paní B. R.

Stěžovatelka byla v období leden - květen 1949 vzata do vazby jako osoba, která chtěla ilegálně překročit hranice do Rakouska, a v návaznosti na to ji komise tehdejšího KNV zařadila do tábora nucených prací na dobu šesti měsíců. Rozhodnutím Ministerstva spravedlnosti bylo stěžovatelce přiznáno odškodnění za pobyt v táboře nucených prací v době od 23. 5. 1949 do 23. 11. 1949 v částce 1 774 Kč.

Ministerstvo spravedlnosti pak v roce 1993 rozhodlo, že vyhovuje žádosti stěžovatelky o odškodnění podle zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění zákona č. 47/1991 Sb., a přiznalo stěžovatelce podle § 33 odst. 2 tohoto zákona náhradu za ztrátu na výdělků po dobu vazby a náhradu nákladů vazby. Stěžovatelka si podala žádost o přiznání příplatku k důchodu, avšak ČSSZ v dubnu 2005 její žádost zamítla s odůvodněním, že nespadá do osobního rozsahu citovaného nařízení. S tímto rozhodnutím se ztotožnil i krajský soud, když její žalobu proti rozhodnutí ČSSZ zamítl. Proti tomuto rozsudku podala stěžovatelka kasační stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu.

c) Argumentace Nejvyššího správního soudu - historický teleologický výklad

Nejvyšší správní soud konstatoval, že ve věci není sporu o tom, že v době rozhodování žalované (tj. ČSSZ) stěžovatelka nárok na příplatek k důchodu za dobu strávenou v táboře nucené práce neměla. Předmětem jeho právní argumentace se však stal nárok na odškodnění stěžovatelky za pobyt ve vazbě, neboť náleží do okruhu osob, které byly rehabilitovány na základě ustanovení § 33 odst. 2 zákona o soudních rehabilitacích. Tuto skupinu rehabilitovaných osob zahrnula vláda ČR do působnosti citovaného nařízení č. 622/2004 Sb. až k datu účinnosti jeho novelizace č. 405/2005 Sb., tj. k 1. 11. 2005. Přesto přisvědčil námitce stěžovatelky a shledal přezkoumávané rozhodnutí krajského soudu nezákonným, a to právě na základě užití historické varianty teleologického výkladu. Svůj interpretační závěr odůvodnil následujícími argumenty.

- Nejvyšší správní soud nejprve zrekapituloval genezi právní úpravy rehabilitací jednotlivých skupin osob. Dovodil i historické důvody, proč nebyla skupina osob, do níž náleží i stěžovatelka, odškodněna za pobyt ve vazbě již v době soudních rehabilitací dle zákona č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů.⁶⁷⁰

---

⁶⁷⁰ Zákonem č. 70/1970 Sb., totiž bylo zrušeno ustanovení § 29, jenž stanovil, že právo žádat náhradu škody, šlo-li o věc, v níž úkony přípravného řízení konaly orgány Státní bezpečnosti, má i osoba, která v době od roku 1948 do roku 1956 byla zproštěna žaloby (trestní stíhání bylo zastaveno z důvodu

- Ze skutkového stavu věci dovedl, že stěžovatelka byla odškodněna za svůj pobyt v táboře nucených prací, nikoliv však za svůj pobyt ve vazbě.
- Dále vyložil právní úpravu poskytování příplatku k důchodu dle nařízení č. 622/2004 Sb., její novelizaci nařízením č. 405/2005 Sb., které provádějí zákon o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu, a to v následujících výkladových sekvencích:

1) Jazykovým výkladem dospěl k závěru, že v době rozhodování žalované upravovalo citované nařízení nárok na příplatek k důchodu pouze osobám, které byly odsouzeny (tzv. podmínka odsouzení), což stěžovatelka nebyla.

2) Teleologickým výkladem Nejvyšší správní soud zhodnotil východiska právní úpravy i přístup zákonodárce k věci a dospěl k následujícímu závěru:

*„Nejvyšší správní soud pocítuje krok vlády, jež zařadila osoby účastné rehabilitace podle § 33 odst. 2 zákona č. 119/1990 Sb., do okruhu těch, kdož mají nárok na příplatek k důchodu, až o deset měsíců později, než se tak stalo ostatním osobám, které komunistický režim žalářoval ve věznicích (srov. § 1 odst. 1 písm. d/ cit. zákona), jako výrazně nerovné zacházení s osobami tímto režimem perzekuovanými; **takovýto přístup zákonodárce přistoupiвши k tvorbě cit. zákona č. 198/1993 Sb., nemohl zamýšlet.**“* (explicitní odkaz na subjektivní historickou vůli zákonodárce s pomocí argumentum ad absurdum).

- Argumentační závěr Nejvyššího správního soudu pak vyzněl jednoznačně pro výsledek subjektivní historické teleologické výkladové metody. Vzhledem k tomu, že se jednalo o otázku účinnosti podzákoné právní normy, mohl si Nejvyšší správní soud dovolit použít ústavní metodologický instrument, tj. oprávnění nepřihlédnout k aktu moci výkonné, který je v rozporu s cíli zákona:

*„Nejvyšší správní soud nadán ústavní pravomocí nepřihlédnout k aktu moci výkonné, jenž považuje **za rozporný s cíli zákona** (čl. 95 Ústavy) rozhodl se pominout přechodné opatření vtělené do novelizace nařízení č. 622/2004 Sb., pokud jde o osoby účastné rehabilitace podle § 33 odst. 2 zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, a akceptovat v posuzované věci i zpětnou účinnost normy, zajistí-li se tak vnímání spravedlnosti jako hodnoty, která pro osoby postižené komunistickým režimem nemůže být jen bezobsažným pojmem. Tento přístup Nejvyšší správní soud*

---

nedostatku důkazů). Z dobových dokumentů dostupných veřejnosti, a tedy i Nejvyššímu správnímu soudu, je patrné, že novelizace zákona č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci, byla motivována výlučně procesem tzv. „normalizace“. Viz blíže odůvodnění rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 7. 3. 2007, sp. zn. 6 Ads 4/06, s. 4. Přístupné na www.nssoud.cz.

volí výjimečně a exemplárně právě proto, že je nadán pravomocí posoudit soulad aktu moci výkonné se zákonem, a proto, že nevidí jiné cesty, jak odstranit nerovnost mezi osobami účastnými soudní rehabilitace.“

Tento rozsudek Nejvyššího správního soudu je podle mého názoru klasickým příkladem teleologické rekonstrukce cíle zákona ve vazbě na ústavněprávní oprávnění obecného soudu posoudit soulad podzákoného právního předpisu se zákonem a v případě zjištěného nesouladu podzákonnou právní normu neaplikovat proti smyslu a účelu zákona. V tomto rozsudku jsou z hlediska struktury argumentačního řetězce důležité tyto aspekty:

- a) právní argumentace Nejvyššího správního soudu byla koherentní a vnitřně soudržná i plausibilní, což lze zobrazit následujícím modelem:

*sumarizace historických okolností rehabilitace
(vhodný zdroj právních informací)*

↓

jazykový výklad právní úpravy → *neodpovídá očekávání smyslu, shledána nedůvodná nerovnost*

↓

teleologický výklad právní úpravy → *projekce předporozumění soudu v historickém horizontu zákonodárce do zjištěného jazykového významu normativního textu;*

↓

konstrukce nové právní věty vyjadřující pravidlo⁶⁷¹ uvedené v novelizujícím nař. vlády č. 405/2005 Sb. v kontextu právního řádu jako celku⁶⁷²(PV1)

PV1: *Nárok na příplatek vzniká osobám účastným rehabilitace podle § 33 odst. 2 zákona o soudních rehabilitacích, které byly v rozhodném období zbaveny osobní svobody, od 1. 11. 2005.*

↓ *rekonstrukce účelu zákona v podzákoné právní normě*

↓ *reformulace právní věty vyjadřující pravidlo přítomné v právním řádu (PV2):*

⁶⁷¹ Z hermeneutického pohledu se jedná o „část“ kruhového modelu porozumění právnímu pravidlu.

⁶⁷² Tedy zejména zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu, zákona o soudních rehabilitacích a zejména principiálního rámce a kontextu odškodňovacích předpisů.

PV2: *Nárok na příplatek vzniká osobám účastným rehabilitace podle § 33 odst. 2 zákona o soudních rehabilitacích, které byly v rozhodném období zbaveny osobní svobody, od okamžiku účinnosti nařízení č. 622/2004 Sb.*

Nejvyšší správní soud vytvořil teleologickou rekonstrukcí účelu právní úpravy v podzákoném předpisu na základě konfrontace s účelem zákona a principy rehabilitačního zákonodárství nové pravidlo, které na základě retroaktivity ve prospěch adresátů tohoto právního pravidla založilo nárok na příplatek dotčené skupině rehabilitovaných osob za stejných podmínek jako ostatním rehabilitovaným osobám. Úloha soudu posoudit věc spravedlivě zde byla usnadněna tím, že soud byl na základě interpretační direktivy obsažené v čl. 95 Ústavy oprávněn odhlédnout od podzákoného předpisu. Podstatou teleologického úsudku Nejvyššího správního soudu byl sociální dopad uvedené podzákoné právní úpravy a zejména nedůvodná nerovnost mezi osobami účastnými rehabilitace. Hodnotový a spravedlnostní úsudek⁶⁷³ se staly tedy Nejvyššímu správnímu soudu v tomto případě vodítkem pro směřování teleologické úvahy vedoucí k výkladu a reformulaci právního pravidla co do jeho časové účinnosti, přičemž tento výklad nařízení č. 622/2004 Sb. je v jeho judikatuře i nadále následován.⁶⁷⁴

7.2.2 Odvolací orgán v řízení o neposkytnutí informace (teleologická rekonstrukce zákonného právního pravidla)

a) Skutkový stav

Obdobný právní problém řešil Nejvyšší správní soud v případě občanského sdružení E., kterému na jeho žádost nebyly poskytnuty informace související se stavebním řízením o jednom investičním projektu.⁶⁷⁵ Stěžovatel se proti postupu stavebního úřadu odvolal ke krajskému úřadu, který ovšem stěžovateli sdělil, že není příslušný k vydání rozhodnutí ve věci, neboť příslušným odvolacím orgánem je starosta

---

⁶⁷³ Ve věci by při volbě jiného hodnotového rámce bylo možno samozřejmě argumentovat i zcela opačně, neboť odškodňováním rehabilitovaných osob nedochází k nápravě všech křivd, nýbrž pouze některých, čemuž odpovídá i dikce ustanovení § 8 zákona č. 119/1990 Sb., o soudních rehabilitacích, které zmocnilo vládu k vydání nařízení (tj. nařízení 622/2004 Sb.), k nápravě „některých křivd.“ Tato argumentace, rovněž vycházející ze zákona, by však zřejmě neobstála v konfrontaci s hlavní ideou zákona poskytnout rehabilitovaným osobám určitou kompenzaci za jejich nespravedlivé odsouzení či omezení osobní svobody.

⁶⁷⁴ Viz blíže např. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 31. 7. 2007, sp. zn. 4 Ads 63/2006, přístupné na www.nssoud.cz.

⁶⁷⁵ Jedná se o rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 2. 7. 2007, sp. zn. 4 As 56/2006, přístupné na www.nssoud.cz.

obce, jejíž obecní úřad vydal ve věci zamítavé rozhodnutí a neposkytl požadované informace.

Vznikl tedy spor o výklad příslušných pasáží ustanovení zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon č. 106/1999 Sb.“), jejichž dikce účinná v době rozhodování věci nebyla ohledně řešení tohoto problému jasná. Krajský soud věc odmítl meritorně posoudit s tím, že ve věci nebylo vydáno druhoinstančním orgánem fiktivní rozhodnutí, neboť žalovaný (krajský úřad) zaslal stěžovateli sdělení, v němž ho obeznámil s tím, že není příslušný k projednání věci. Stěžovatel podal proti tomuto usnesení kasační stížnost, v níž argumentoval, že příslušným orgánem k projednání věci v odvolacím řízení je krajský úřad. Nejvyšší správní soud rozhodoval věc již v okamžiku, kdy byl problém spočívající v nejasné dikci zákonného textu již odstraněn, a to novelou provedenou zákonem č. 61/2006 Sb., s účinností od 23. 3. 2006.

b) Právní argumentace Nejvyššího správního soudu

Právní stav v době, kdy rozhodoval ve věci stavební úřad a krajský úřad, byl upraven v ustanovení § 16 odst. 2 zákona č. 106/1999 Sb. *odvolacím orgánem povinný subjekt nejbližší vyššího stupně nadřizený tomu, který rozhodnutí vydal. Pokud však šlo o rozhodnutí obecního úřadu, které se týkalo informací ve věcech samostatné působnosti obce, příslušelo o odvolání rozhodovat obecní radě, pokud obecní zastupitelstvo nestanovilo, že rozhoduje jiný orgán obce. Věta třetí uvedeného ustanovení pak řešila příslušnost odvolacího orgánu v ostatních případech: V ostatních případech rozhoduje o odvolání ten, kdo stojí v čele povinného subjektu, který rozhodnutí vydal nebo měl vydat, a je oprávněn za něj jednat.*

Stěžovatel opíral svou argumentaci ve věci o větu první uvedeného ustanovení, když tvrdil, že povinným subjektem k poskytnutí požadovaných informací byl obecní úřad, a proto je v souladu s uvedeným ustanovením příslušným k projednání odvolání krajský úřad jako nejbližší nadřizený povinný subjekt. Naproti tomu, žalovaný krajský úřad měl takový právní názor, že je třeba aplikovat větu třetí uvedeného ustanovení, podle níž je odvolacím orgánem ten, kdo stojí v čele povinného subjektu, tedy v tomto případě starosta obce. Ode dne 23. 3. 2006 nabyla účinnosti novela zákona o svobodném přístupu k informacím provedená zákonem č. 61/2006 Sb., který stanovil, že *„Informace, které se týkají přenesené působnosti územního samosprávného celku, poskytují orgány územního samosprávného celku v přenesené působnosti.“*

Nejvyšší správní soud se tak při rozhodování této věci musel vyrovnat s problémem určení příslušného odvolacího orgánu, a podat tedy sofistikovaný právní výklad problematického ustanovení § 16 odst. 2 zákona č. 106/1999 Sb., který byl vyjasněn až výše citovaným zákonem 61/2006 Sb. s účinností od 23. 3. 2006. Nejvyšší správní soud se přiklonil k názoru stěžovatele, že příslušným orgánem k projednání odvolání byl krajský úřad, a zrušil tak usnesení krajského soudu o odmítnutí žaloby. Jeho právní argumentaci odůvodňující tento závěr lze modelovat následujícím způsobem.⁶⁷⁶

- Obecná část argumentačního řetězce:

1) *Rekapitulace historie právní úpravy rozhraničení působnosti obcí (historický výklad)*

↓

- *AZ1: Rozhraničení samostatné a přenesené působnosti obce není zejména ve zvláštních zákonech vždy jasné.*
- *Rozbor právní úpravy poskytování informací - čl. 17 Listiny a zákona o svobodném přístupu k informacím (kontextuální výklad + rozbor postavení tzv. povinných subjektů)*

↓

- *AZ2: Povinnost poskytovat informace u nich zákon spojuje s okruhem jejich působnosti⁶⁷⁷ (jazykový + teleologický výklad ustanovení dikce § 2 odst. 1 zákona o svobodném přístupu k informacím).*
- *AZ3: Zákonná úprava výslovně nestanovila, do jaké působnosti obcí spadalo poskytování informací vztahující se k jejich samostatné a přenesené působnosti, stejně jako rozhodování o odmítnutí žádosti o poskytnutí informací (argumentum e silentio legis, zamlčené), tuto působnost nebylo možno spolehlivě dovést ani z § 8 zákona o obcích.*

2) *Rozbor úpravy příslušnosti odvolacího orgánu proti rozhodnutí o odepření poskytnutí informace (§ 16 odst. 2 zákona o svobodném přístupu k informacím)*

↓

- *AZ 4: Určení odvolacího orgánu vztaheno k obcím je vázáno nikoliv na „druh“ jejich působnosti, do které spadá rozhodování o odmítnutí žádosti o poskytnutí požadované informace, nýbrž toto určení je vázáno na to, do jaké působnosti spadají věci, k nimž se požadované informace vztahují (dovození ratia decidendi posuzované věci, teleologickou rekonstrukcí dovozena výkladová právní věta nahrazující absentující explicitní vyjádření tohoto pravidla v zákoně).*

---

⁶⁷⁶ Jedná se pouze o značně zjednodušený model velmi extenzivní argumentace Nejvyššího správního soudu určený pro teoretickoprávní analýzu, nikoliv doslovný popis jeho argumentačních tvrzení.

⁶⁷⁷ § 2 odst. 1 zákona o svobodném přístupu k informacím zní: „Povinnými subjekty, které mají podle tohoto zákona povinnost poskytovat informace vztahující se k jejich působnosti, jsou státní orgány a orgány územní samosprávy a veřejné instituce hospodařící s veřejnými prostředky.“

- Zvláštní část argumentace - obiter dictum⁶⁷⁸
  - 1) *Skutkové premisy*
    - *Stavební úřad požadované informace neposkytl.*
    - *Rozhodnutí o odmítnutí žádosti nevydal.*
  - 2) *Právní premisa (§ 15 odst. 4 zákona o svobodném přístupu k informacím)*
    - *Jestliže orgán ve lhůtě pro vyřízení žádosti neposkytl informace či nevydal rozhodnutí podle § 15 odst. 1, má se za to, že vydal rozhodnutí, kterým informace odepřel. Proti tomuto rozhodnutí lze podat odvolání do 15 dnů ode dne, kdy uplynula lhůta pro vyřízení žádosti.*

AZ5: Nastala fikce rozhodnutí, kterým daný stavební úřad požadované informace odepřel (klasický subsumpční sylogismus podřazení skutkových vět pod hypotézu právní normy)

↓ *AZ5 & AZ4*

AZ6: Odvolacím orgánem v posuzované věci měl být žalovaný, tedy nadřízený orgán povinného subjektu, který odepřel informace poskytnout.

↓

AZ7: V tom případě nebyl dán důvod k odmítnutí žaloby dle § 46 odst. 1 písm. a) s. ř. s, neboť podmínka řízení - existence rozhodnutí o odepření poskytnutí informace - byla splněna.

↓

AZ8: Krajský soud měl žalobu meritorně projednat.

↓

AZ: Tím je naplněn kasační důvod § 103 odst. 1 písm. e) s. ř. s. pro zrušení rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem a vrácení věci k dalšímu řízení.

c) Analýza argumentačního řetězce Nejvyššího správního soudu

Nejvyšší správní soud užil v odůvodnění této věci bohaté instrumentarium metod (všechny metody tzv. tradičního instrumentária s vůdčí úlohou teleologického výkladu spíše objektivního charakteru), a dále také nadstandardní metody (komparace, ústavně-konformní výklad). Prostřednictvím těchto metod se mu podařilo rekonstruovat nedostatečně vyjádřený smysl zákonné úpravy v otázce příslušnosti odvolacího orgánu v řízení o odepření poskytnutí informace. Rovněž užití zdroje zaujímají pestrou škálu, v níž ovšem dominuje normativní text zákonů dopadajících na tuto problematiku (nutný zdroj) a důvodová zpráva (možný zdroj, v tomto případě spíše zdroj vhodný). Chybí v něm naopak použití judikatury či literatury, byť k tomuto tématu existuje a Nejvyšší

---

⁶⁷⁸ Uvedeno již pouze stručně bez opětovného uvádění skutkových vět, jsou zde modelově prezentovány pouze učiněné dílčí argumentační závěry a výsledný argumentační závěr justifikující výrok analyzovaného rozsudku Nejvyššího správního soudu.

správní soud s ní nepochybně byl seznámen, avšak nepovažoval za vhodné či nutné tyto zdroje výslovně použít.⁶⁷⁹

Z hlediska postulatů koherence, komplexity a vnitřní bezrozpornosti tento argumentační řetězec nepochybně vyhovuje, navíc je příkladem přezkoumatelného a kontextuálně vyčerpávajícího odůvodnění rozhodnutí. Klíčovým metodologickým instrumentem se Nejvyššímu správnímu soudu stala teleologická rekonstrukce normy, přičemž procedura výkladu i jeho výsledek má racionální charakter a je v rovině právní praxe přijatelný. Nejvyšší správní soud zde užil i argument výše citovanou novelou zákona o svobodném přístupu k informacím, která problém informací poskytovaných v přenesené působnosti vyjasnila pro futuro. Nejvyšší správní soud přisoudil této novelizaci „*vyjasňující charakter*“, což znamená, že předmětnou právní úpravu vyložil tak, že toto pravidlo bylo v zákoně již před účinností zmíněné novely přítomné a ze zákona na základě užití argumentace dovoditelné, ovšem nebylo explicitně vyjádřené, což v praxi činilo správním orgánům i krajským soudům nemalé interpretační obtíže.

V důsledku tohoto argumentačního postupu se tak nemusel uchýlovat k úvahám o eventuální pravé zpětné účinnosti citované novely. Teleologická rekonstrukce i v tomto případě sehrála úlohu úzkého sepětí nalézacího a tvůrčího faktoru: Nejvyšší správní soud svým kreativním právním výkladem našel právní pravidlo a dotvořil tak platné právo v časovém rozměru až po nabytí účinnosti citované novely (ustanovení § 20 odst. 6 zákona č. 106/1999 Sb.).

7.2.3 Shrnutí

Je zřejmé, že právě rozebraný případ otázky příslušnosti odvolacího orgánu v řízení o poskytnutí informací se z metodologického a hermeneutického pohledu v mnohém podobá předchozímu případu příplatku k důchodu. I zde se jednalo o případ rozhodovaný v první i druhé instanci a před soudem za právní úpravy, která byla již v době rozhodování Nejvyššího správního soudu o kasační stížnosti překonána. Obě novelizace, tedy v prvním případě nařízení č. 405/2005 Sb., ve druhém případě zákon č. 61/2006 Sb., měly v předmětné části, v níž dopadly na pravidla právních předpisů aplikovaných v analyzovaných případech, povahu vyjasňujících právních pravidel, tedy v podstatě jakýchsi právních výkladových direktiv.

---

⁶⁷⁹ Např. Korběl, F. Právo na informace. Komentář. Praha: Linde, 2004, s. 125; Vedral, J. Kdo rozhoduje o odvolání podle zákona o svobodném přístupu k informacím? Správní právo 2004, 3-4, s. 129-139. Nejvyšší správní soud pouze v obecné rovině podotkl, že na posuzovaný problém existuje více názorů.

Jejich odlišnost spočívala v tom, že v případě nařízení č. 622/2004 Sb., o příplatku k důchodu, upravovalo předmětné pravidlo vznik nároku na příplatek pro určitou skupinu rehabilitovaných osob, které na něj doposud nárok neměly. V druhém případě se jednalo pouze o pravidlo vyjasňující otázku výkladu ustanovení § 16 odst. 2 zákona o svobodném přístupu k informacím v těch případech, kdy se jednalo o informace poskytnuté v přenesené působnosti orgánu obce.

Přesto v obou případech byla základem argumentačního postupu Nejvyššího správního soudu teleologická rekonstrukce právního pravidla, avšak s rozdílným užitím finálního instrumentu k řešení případu. V případě příplatku k důchodu sáhl Nejvyšší správní soud k ústavnímu oprávnění a nepřiznal právnímu pravidlu uvedenému v citovaném nařízení účinnost a tedy právní existenci, přičemž v obiter dictu tohoto rozsudku zmínil i své vnitřní ztotožnění s možností pravé retroaktivity novely nařízení č. 622/2004 Sb. Ve druhém případě odepření poskytnutí informací našel a dotvořil teleologickou rekonstrukcí mezeru v zákonné úpravě, přičemž samozřejmě předchozí možnost k dispozici neměl, neboť se jednalo o výklad zákonných předpisů, nikoliv předpisů podzákonných.

Osobně se domnívám, že by si Nejvyšší správní soud v prvním případě pohrával s myšlenkou zpětné účinnosti uvedeného ustanovení novely citovaného nařízení, své rozhodnutí ve věci příplatku k důchodu založil na užití svého oprávnění k tomuto právnímu pravidlu nepřihlédnout z důvodu nekorespondence se smyslem a účelem zákona. Kromě toho by v rámci jednoho argumentačního řetězce nemohl platně a správně Nejvyšší správní soud přiznat jednomu a témuž právnímu pravidlu zpětnou účinnost a zároveň tvrdit, že k němu nepřihlédl a posoudil věc bez něho. Z těchto důvodů je pouze jeden z uvedených způsobů argumentace ve věci z hlediska nosných rozhodovacích důvodů možný a také správný.

7.3. Vliv interních normativních instrukcí na aplikační předporozumění správního orgánu

O působení interních „parapravních“ pravidel vydávaných hierarchicky výše postavenými orgány veřejné správy na aplikační předporozumění níže postavených aplikačních správních orgánů v téže hierarchické struktuře již bylo teoreticky pojednáno výše.⁶⁸⁰ Na tomto místě je mým cílem na konkrétním případě z praxe veřejného

---

⁶⁸⁰ Blíže viz 3.kapitolu této práce.

ochránce práv ukázat, jakou skutečnou roli hrají tyto interní normativy neprávniho charakteru v aplikační praxi veřejné správy. Druhou rovinou případu, na niž se budu více koncentrovat při své analýze, je úloha přesvědčivosti jako argumentačního standardu v právním diskursu, který nemá formálně autoritativní charakter a není ani vysloveně aplikační v užším slova smyslu (tj. není završen vydáním formalizovaného právního rozhodnutí).

7.3.1. Skutková podstata případu⁶⁸¹

Stěžovatel usiloval o nahlédnutí do spisu svých nezletilých dětí vedeného orgánem sociálně-právní ochrany dětí společně se svým právním zástupcem. Úřad mu poskytl spis k nahlédnutí, nicméně právnímu zástupci nahlížení neumožnil. Příslušný úřad městské části odkázal na stanovisko Ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen „MPSV“), které nahlížení zástupce, s výjimkou objektivních překážek na straně rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte (dlouhodobý pobyt v zahraničí, negramotnost...), nepřipouštělo. Jednalo se navíc o část spisové dokumentace, která nesouvisela s žádným správním řízením o právech a povinnostech dítěte či jeho rodičů. Rodič se obrátil se stížností proti příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí na veřejného ochránce práv, který věc prošetřil a vydal závěrečnou zprávu o šetření. Na základě jejích závěrů MPSV přehodnotilo a upravilo svůj metodický pokyn v souladu s právním názorem veřejného ochránce práv (dále také jen „ochránce“).

7.3.2. Postup a argumentace veřejného ochránce práv

Ochránce se v uvedené věci obrátil přímo na ministra práce a sociálních věcí jako vedoucího ústředního orgánu státní správy, jehož úkolem je mj. sjednocování výkladu právních předpisů na úseku sociálních věcí. Poukázal na ústavně zaručené právo na právní pomoc a jeho neomezitelnost zákonem, natož pak metodickým pokynem, který není právním předpisem. Ratio právního názoru veřejného ochránce práv spočívá v následující právní větě, kterou ochránce sám zobecnil uvedený případ: *„Právo na právní pomoc je ústavně zaručeným právem, které nelze omezit zákonem ani opatřením ústředního orgánu státní správy. Náleží-li rodiči právo nahlížet do spisové*

---

⁶⁸¹ Případ řešil veřejný ochránce práv pod sp. zn. 704/2005/VOP/JCH/JH, shrnutí případu viz blíže v Souhrnné zprávě Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR z roku 2005 <http://www.ochrance.cz/dokumenty/cast.php?back=/dokumenty/hledej.php?oblast=207&doc=404&partid=433>, navštíveno dne 30. 9. 2007.

dokumentace, je oprávněn tak činit v přítomnosti právního zástupce, popřípadě se jím dát zastoupit.“

Uvedené právo se vztahuje na všechny správní procesy v širším slova smyslu. V šetřené věci po delší výměně argumentů mezi ochráncem a MPSV toto nejprve připustilo pouze možnost společného nahlížení rodiče a právního zástupce, po opakované výzvě však akceptovalo argumenty ochránce a připustilo i nahlížení právního zástupce samostatně (v zastoupení rodiče). MPSV zpracovalo aktualizované stanovisko a rozeslalo je všem krajským úřadům, které s ním v rámci poskytování odborné a metodické pomoci seznámily obecní úřady vykonávající sociálně-právní ochranu dětí.

7.3.3 Právní úprava problému a argumentace obou institucí

Do 31. 5. 2006 bylo právo nahlížet do spisu dítěte vedeného orgánem sociálně-právní ochrany dětí upraveno ustanovením § 55 odst. 5 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, následovně:

„Údaje obsažené ve spisové dokumentaci týkající se dítěte je obecní úřad obce s rozšířenou působností oprávněn využít pouze v zájmu dítěte při zajišťování sociálně-právní ochrany. Obecní úřad obce s rozšířenou působností rozhodne o odmítnutí písemné žádosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte o nahlédnutí do uvedené spisové dokumentace, pokud by to bylo v rozporu se zájmem dítěte nebo pokud lze ze spisové dokumentace zjistit, která fyzická osoba upozornila na skutečnosti uvedené v § 7; o odmítnutí rozhodne do 15 dnů ode dne, kdy rodič nebo osoba odpovědná za výchovu dítěte o nahlédnutí požádala.“

Tato právní úprava byla logickým omezením práva rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte nahlížet do spisu vedeného orgánem sociálně-právní ochrany dětí, neboť zde z povahy věci nastávají situace, kdy není v zájmu dítěte, aby se rodič dozvěděl, kde dítě bydlí, kdo podal orgánu sociálně-právní ochrany dětí informace o tom, že se o dítě rodič nestará v souladu se svými rodičovskými povinnostmi. Jednalo se tedy o racionální výjimku z obecně platné premisy, že rodič má o dítěti vědět pokud možno veškeré údaje a má právo vědět, co o dítěti a jeho rodině má orgán sociálně-právní ochrany dětí uvedeno ve spise. MPSV jako gestor zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon č. 359/1999 Sb.“), vydalo k tomuto ustanovení následující právní výklad formou svého metodického pokynu, v němž uvedlo následující výkladovou právní větu:

„S výjimkou těch částí spisu, které se vztahují k určitému správnímu řízení na úseku výkonu sociálně-právní ochrany dětí a na něž se subsidiárně uplatní ustanovení § 23 správního řádu, nelze zastoupení při nahlížení do spisu o dětech umožnit.“ MPSV argumentovalo zejména tím, že v ostatních procesních úpravách (občanský soudní řád, trestní řád, správní řád) je právo nahlédnutí do spisu právním zástupcem vždy výslovně zakotveno, zatímco v zákoně č. 359/1999 Sb. tomu tak není.

Z tohoto pokynu je zřejmý následující argumentační řetězec výkladových vět, který MPSV při své interpretaci užilo.⁶⁸²

PV1: „Obecní úřad obce s rozšířenou působností rozhodne o odmítnutí písemné žádosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte o nahlédnutí do uvedené spisové dokumentace, pokud by to bylo v rozporu se zájmem dítěte.“ (citace zákonného ustanovení § 55 odst. 5 ZSPOD)

↓

PV2: ZSPOD nestanoví výslovně oprávnění zástupce rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte na nahlížení do spisu.

↓

PV2: Jiné osoby kromě rodičů či jiných osob odpovědných za výchovu dítěte nejsou oprávněny do spisové dokumentace nahlédnout. (figura blížká argumentu a contrario)

↓

PV3: Právní zástupce rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte není rodič či osoba odpovědná za výchovu dítěte.

↓

PV4 (závěr sylogismu): Právní zástupce je jinou osobou, která nemá právo nahlížet do spisové dokumentace dítěte. (subsumpce významů pojmu „rodič“ či „jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte“ pod zákonný pojem „jiné osoby“)

↓

PV5: „Nahlížení do spisové dokumentace orgánu sociálně-právní ochrany dětí je pouze osobním právem rodiče, resp. jiné osoby odpovědné za výchovu, ale nikoli již jeho zástupce.“ (citace metodického pokynu)⁶⁸³

Ochránce vyšel při posuzování tohoto případu na rozdíl od MPSV z následujících premis:⁶⁸⁴

---

⁶⁸² Premisy jsou zde právními větami, proto jsou uvedeny pod zkratkami PV1-PV7.

⁶⁸³ MPSV se k této problematice ve své metodice vyjádřilo několikrát, a to v metodických pokynech č. 8/1999, 23/2002 a 9/2003. Tyto metodiky MPSV jsou však známy pouze orgánům sociálně-právní ochrany dětí, nikoliv účastníkům správních procesů v rámci sociálně-právní ochrany dětí, a to proto, že nejsou zveřejňovány jiným způsobem, než v komentářích MPSV, které tento ústřední orgán státní správy zasílá pouze svým podřízeným úřadům.

PV1: „Obecní úřad obce s rozšířenou působností rozhodne o odmítnutí písemné žádosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte o nahlédnutí do uvedené spisové dokumentace, pokud by to bylo v rozporu se zájmem dítěte.“ (citace zákonného ustanovení § 55 odst. 5 ZSPOD)

↓ *hermeneutický kruhový posun od části (zákonná norma) k celku (ústavně zaručené veřejné subjektivní právo na právní pomoc)*

PV2: Každý má právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení.“ (čl. 37 odst. 2 Listiny).

↓ *(kontextuální hledání dosahu práva na právní pomoc)*

PV3: Práv uvedených v čl. 26, čl. 27 odst. 4, čl. 28 až 31, čl. 32 odst. 1 a 3, čl. 33 a čl. 35 Listiny je možno se domáhat pouze v mezích zákonů, které tato ustanovení provádějí. (čl. 41 Listiny)

↓ *argumentum a contrario PV2 a PV3*

PV4: Právo na právní pomoc není omezitelné zákonem.

↓ *(subsumpce zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, pod pojem „zákon“, skrytá premisa: „Zákon o sociálně-právní ochraně dětí je zákon.“)⁶⁸⁵*

PV5: Právo na právní pomoc při jednání s orgánem sociálně-právní ochrany dětí nemůže být zákonem o sociálně-právní ochraně dětí omezeno.

↓

PV6: Právo na právní pomoc při jednání s orgánem sociálně-právní ochrany dětí nemůže být omezeno ani při nahlížení do spisu.

↓

PV7: Tím spíše nemůže být právo na právní pomoc při jednání s orgánem sociálně-právní ochrany dětí omezeno metodickým pokynem MPSV. (argumentum a maiori ad minus, kritériem „rozsahu“ předmětu argumentu je zde intenzita závaznosti užitého standardu: zákon má větší míru závaznosti než metodický pokyn, který je pouze interně závazný).

→ *AZ: „Právo na právní pomoc je ústavně zaručeným právem, které nelze omezit zákonem ani opatřením ústředního orgánu státní správy. Náleží-li rodiči právo nahlížet do spisové dokumentace, je oprávněn tak činit v přítomnosti právního zástupce, popřípadě se jím dát zastoupit.“ (doslovná citace právní věty vzešlé z tohoto případu, kterou veřejný ochránce práv zveřejnil).⁶⁸⁶*

7.3.4. Porovnání obou argumentačních řetězců

Při porovnání obou argumentačních řetězců zúčastněných institucí je zřejmé, že jsou diametrálně odlišné a vedou ke kontradiktorním argumentačním závěrům. Odlišnosti obou řetězců lze shledat především v těchto aspektech:

---

⁶⁸⁴ Premisy jsou zde právními větami, proto jsou uvedeny pod zkratkami PV1-PV7.

⁶⁸⁵ Zde se jedná o naprosto ukázkovou tautologii - tzv. axiom jazyka.

⁶⁸⁶ Viz blíže odkaz na souhrnnou zprávu veřejného ochránce práv z roku 2005 v pozn. č. 676.

a) kvantita a kvalita užitých argumentačních zdrojů

Zatímco MPSV využilo pouze nutný zdroj argumentace - ZSPOD, přičemž svůj výklad ustanovení § 55 odst. 5 ZSPOD založilo na nesprávném předpokladu, že pokud zákon výslovně o právním zastoupení rodiče mimo správní řízení v agendě sociálně-právní ochrany dětí nehovoří a zároveň umožňuje výslovně nahlížet do spisu pouze rodiči či jiné osobě odpovědné za výchovu dítěte, pak rodič není oprávněn být právně zastoupen při nahlížení do spisu.

Tento úsudek však nevzal vůbec v potaz ústavněprávní argumentaci vycházející z práva na právní pomoc a rovněž z čl. 2 odst. 3 Listiny, které konstruuje vymezení právně dovoleného jednání adresátů veřejných subjektivních práv přesně naopak, než jej pochopilo MPSV.⁶⁸⁷ Veřejný ochránce práv naproti tomu použil ústavněprávní argumentaci, metodu komparativního výkladu, judikaturu a zejména kontextuální výklad ustanovení § 55 odst. 5 ZSPOD, a jeho argumentační řetězec byl i vnitřně konzistentní.

b) naplnění postulátů interpretace

Argumentační řetězec MPSV porušuje postulát koherence a úplnosti, když odhlíží od ústavněprávních základů všech zákonných ustanovení o právním zastoupení účastníků v právních procesech. Pramení to z odlišného vnímání celku a části při interpretaci daného zákonného ustanovení: zatímco pro MPSV celek představoval pouze komplex právní úpravy sociálně-právní ochrany dětí, pro veřejného ochránce práv představoval celek výklad obecného zákonem neomezitelného práva na právní pomoc v konkrétním případě nahlížení do spisu orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

c) řídicí idea instituce

I zde lze porozumět odlišnostem v argumentaci obou institucí zejména z pohledu jejich řídicích idejí. MPSV bylo při tvorbě svých metodických pokynů vedeno snahou „vyprecizovat“ v zájmu dítěte význam ustanovení § 55 odst. 5 tak, aby se vyloučení třetích osob z nahlížení do spisové dokumentace vztahovalo i na právní zástupce oprávněných osob. Vůdčí ideou byl nepochybně zájem dítěte chráněný jako hlavní hodnota Úmluvou o právech dítěte i všemi vnitrostátními zákonnými předpisy upravující rodinněprávní vztahy a sociálně-právní ochranu dětí.

---

⁶⁸⁷ „Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“ (čl. 2 odst. 3 Listiny, čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR)

Veřejný ochránce práv naproti tomu vyšel ze své řídicí ideje - principu dobré správy, který v sobě nutně zahrnuje nejen hmotněprávní kategorii zájmu dítěte, ale především dodržení procesněprávních standardů ochrany práv účastníků správního procesu. K těmto náleží i právo na právní pomoc před správními orgány.

d) reálný dosah argumentace MPSV a veřejného ochránce práv

Na tomto případě je zřejmé, do jaké míry jsou schopny interní normativy ovlivnit rozhodování správních orgánů, které jsou jimi vnitřně vázány. Jejich hermeneutické vědomí totiž jen těžko dokáže (výkladově vzato) odlišit interní normativ od právně závazného normativu, neboť je k tomu zapotřebí notné dávky kritického myšlení a reflexe případné nezákonnosti či dokonce neústavnosti pravidla, které metodický pokyn či jiný interní normativ přináší. V daném případě měl metodický pokyn MPSV na reálnou praxi velký vliv, neboť byl v zásadě všemi podřízenými úřady prováděn.⁶⁸⁸

Oproti tomu, právní názor ochránce začal být orgány sociálně-právní ochrany dětí akceptován až tehdy, když pod jeho vlivem MPSV upravilo svou metodiku tak, aby byla v souladu se zákonem a ústavně-konformní, a to přesto, že šlo o argumentaci přesvědčivou, konzistentní a vnitřně bezrozpornou. Diskurs, který vede s úřady veřejný ochránce práv, nemá totiž primárně charakter diskursu autoritativního, nýbrž pouhé doporučující a přesvědčovací diskursivní procedury.

---

⁶⁸⁸ Je to zřejmé i z předešlých souhrnných zpráv veřejného ochránce práv z let 2002-2004. Viz blíže www.ochrance.cz

7.3.5. Praktické dopady metodického výkladu MPSV

Domnívám se, že na tomto místě je třeba blíže rozebrat praktický dosah výkladu MPSV. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí nabyt ve většině svých ustanovení účinnosti k 1. 1. 2000, přičemž od samého počátku MPSV zastávalo výklad ustanovení § 55 odst. 5 směřující k omezení práv rodiče ve smyslu vyloučení jeho právního zastoupení při nahlížení do spisu, s výjimkou výjimečných situací, jejichž kvalifikace byla ponechána na správním uvážení orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Tyto správní orgány se uvedeným výkladem v zásadě řídily, a to i přesto, že nesplňoval znaky ústavní konformity a neměl výslovnou oporu ani v textu samotného zákona. V tomto případě tedy bezpochyby došlo k nahrazení zákonného pravidla, jehož smyslem bylo řešit extrémní situace konfliktu zájmu dítěte se zájmy rodičů, na běžné situace, kdy chtěl rodič využít pomoci svého právního zástupce při nahlížení do spisu (např. v řízení o svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů, v němž je orgán sociálně-právní ochrany dětí zároveň kolizním opatrovníkem dítěte, apod.). MPSV tedy svým výkladem provedlo transformaci zákonného pravidla, při níž byl zásadně změněn jak jeho subjektivně-teleologický, tak i aktuálně-teleologický základ. Uvedenou situaci právní dezinterpretace a jejího praktického dopadu lze modelově znázornit následovně:

	<i>vztah nadřízenosti</i>		
<i>Interpret A</i>	→→→→→	<i>Interpret B</i>	<i>protiprávní</i>
↓ (I)	<i>T (M⁶⁸⁹)</i>	↓ (I)	→→ <i>postup</i>
<i>PV1 (lege artis)</i>	→→→→→	<i>PV2 (contra legem)</i>	<i>interpreta B</i>

kde T je symbolem pro proces transformace smyslu uvedeného ustanovení z práva na ne-právo, která má pro interpreta 2 metodický význam, tedy vnitřní předpisující potenciál správnosti uvedeného výkladu. Vzhledem k předvedení většiny pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí (interpreta B) takto kontextově izolovaná transformace nebyla podrobena při jejich činnosti kritické analýze z pohledu ústavně-právního kontextu uvedeného výše.

Z toho důvodu byla ústavně zaručená práva rodičů do doby změny metodického vedení MPSV porušována, přičemž k nápravě došlo zásluhou argumentačního postupu

---

⁶⁸⁹ T (M) znamená transformaci právní výkladové věty prostřednictvím výkladové metodiky nesoucí právní smysl na dezinterpretovanou právní výkladovou větu, která právní smysl již postrádá. Interpretem A je v tomto případě metodický nadřízený orgán, interpretem B je podřízený správní orgán. (I) označuje interpretaci uvedených právních vět.

veřejného ochránce práv ve věci. Správní orgány se navíc faktického porušování práv na základě uvedené výkladové věty PV2 dopouštěly bez formálního vyjádření v individuálních právních aktech, neboť na základě adekvátního jazykového výkladu předmětného ustanovení jim zákon neumožňoval vydat rozhodnutí ohledně právního zástupce rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte. Proto se dotčené osoby v zásadě nemohly proti tomuto postupu bránit jako proti rozhodnutí správního orgánu.⁶⁹⁰

Zobecníme-li uvedené, ukazuje se, že specializované hermeneutické vědomí (v tomto případě MPSV jako aplikační instituce) se může velmi snadno dostat do izolace od právního kontextu tvořeného základními právními principy a normami ústavního práva. Z hermeneutického pohledu pak taková transformace smyslu zakládá nedorozumění, které je navíc pro své adresáty interně závazné. Jejich hermeneutické vědomí ve většině případů nedokáže odhalit, že význam metodického výkladu nekoresponduje se smyslem zákona, a proto jej již bez dalšího přijímá a nepodrobuje kritické právní analýze. Důvody těchto nesprávných interpretací platného práva lze spatřovat dle mého názoru především na straně subjektivních kategorií právního poznávání obou právně komunikujících subjektů, tedy jak MPSV, tak i jemu podřízených orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Fungování těchto mimoprávních výkladových vět v hermeneutickém vědomí správních orgánů by zasloužilo jistě bližší teoretický výzkum, avšak v současných právně-teoretických studiích se dostává logicky více prostoru analýzám soudních rozhodovacích procesů.

7.4. Shrnutí

Závěrem je třeba se ptát, co lze z těchto praktických otázek aplikačního diskursu mezi institucemi dovodit z hlediska teoretického a praktického a jaké jsou interakce obou zkoumaných rozměrů problematiky. Vybrané příklady diskursivní výměny argumentů mezi zúčastněnými aplikačními institucemi lze shrnout v několika různých rovinách:

---

⁶⁹⁰ Přesto i tento postup správního orgánu samozřejmě podléhal soudnímu přezkumu, a to v rovině možnosti podat žalobu proti nezákonnému zásahu správního orgánu (ustanovení § 82 an. zákona č. 150/2002 Sb., soudního řádu správního, ve znění pozdějších předpisů, či případně v rovině ústavní stížnosti proti jinému zásahu orgánu veřejné moci (čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy ČR. Z různých důvodů však dotčené osoby nesáhly k těmto prostředkům právní obrany.

1) struktura argumentačních řetězců

Lze konstatovat, že všechny řetězce aplikační argumentace rekonstruované v této části práce mají charakter deduktivních řetězců s případnými induktivními a analogickými subřetězci. Složitostí argumentovaného závěru je pak dán i charakter argumentace. V podstatě jde spíše o dialektickou argumentaci, byť při její rekonstrukci můžeme při značném zjednodušení vycházet i z lineárního schématu. Tyto argumentační řetězce staví na skutkových, právních a subsumpčních větách (věty vyjadřující argumentační závěry). Právní věty užití v těchto řetězcích pak lze rozdělit na právní věty o právních normách a další právní výkladové věty, které transformují obsah vět o právních normách do dalších interpretačních rovin.

2) užití metody právní interpretace

Z pohledu užitých metod je patrný zažitý model dualismu tradičního a nadstandardního interpretačního instrumentária. Nutné východisko jakékoliv interpretace, tedy metoda jazykového výkladu, hraje prim v tradičních metodách právní interpretace. Z hlediska tzv. logického výkladu se uplatňují především dvě argumentační figury: argumentum a contrario a argumentum per analogiam. Podstatou užití těchto argumentů je ovšem teleologický úsudek, tedy předporozumění smyslu práva v kontextu řešeného případu. Historický výklad zde vystupuje jako “pomocník” výkladu teleologického a do značné míry se s ním překrývá, alespoň co do hledání subjektivního úmyslu zákonodárce. Svou povahou teleologickou figurou, která byla v prezentovaných případech použita, je i argumentum absurdum, které je projevem racionality aplikačního diskursu jako takového.

3) řídicí idea institucí

Z pohledu subjektivních předstruktur institucionálního právního poznávání v aplikačním diskursu je zřejmé, že vliv řídicí ideje lze vypořádat na mnoha místech tohoto procesu. Zásadní dopad má již v rovině prisuzování relevance k jednotlivým skutkovým znakům právního případu (viz zejména příklad 3. ...této části). Dále se podle mého mínění naprosto zásadně promítá do očekávání smyslu případu, tedy aplikačního předporozumění instituce.

Tento fakt pak v rovině právního argumentačního řetězce implikuje dvě zásadní roviny právní argumentace jako justifikace rozhodnutí případu:

a) argumentační instrumentarium a způsob jeho užití;

b) volbu samotného argumentačního závěru.

Tyto dvě roviny se samozřejmě vzájemně podmiňují: volba argumentů je implikována před-zvoleným argumentačním závěrem a naopak, při zachování zásady koherence a konzistence argumentačního řetězce je argumentační závěr implikován užitými argumentačními instrumenty.

4) otázka správnosti zvoleného interpretačního řešení (argumentačního závěru)

Na uvedených příkladech bylo ukázáno, jak se řídicí idea (vyjádřena na základě použití metody rekonstrukce v okolnostech konkrétního případu konkrétními výkladovými větami) podílí na volbě interpretačního závěru. Opět zde narážíme na otázku správnosti interpretačního řešení: je argumentační závěr zvolený na základě působení řídicí ideje té které aplikační instituce tím “správným”?

V návaznosti na Alexyho myšlenky rozebrané výše v této práci⁶⁹¹ lze z procedurálního pohledu na aplikační diskurs konstatovat, že z pohledu uvedené praktické příklady spíše ukazují, že právní praxe tenduje k pojetí relativní správnosti interpretačního řešení. Každé individuální aplikační řešení můžeme tedy za splnění procedurálních podmínek vnímat jako relativně správné, je-li v souladu s řídicí ideou aplikační instituce, která ve věci rozhodovala. Toto aplikační řešení požívá presumpce správnosti do té doby, dokud jiná aplikační instituce k tomu oprávněná nevydá ve věci jiné rozhodnutí založené na jiném interpretačním závěru. Soustava aplikačních institucí završená soudním orgánem kontroly ústavnosti tedy může generovat různá interpretační řešení téže věci relativně správná v tom směru, že jsou v souladu s řídicí ideou té které aplikační instituce.

Z hlediska principu právní jistoty a předvídatelnosti soudního rozhodování je ovšem soustava aplikačních institucí v rámci aplikačního diskursu povolána nalézt jedno “konečné” interpretační řešení téže věci, které bude k tomu oprávněnou aplikační institucí⁶⁹² označeno jako “správné” a tato správnost působí v prostředí aplikačního diskursu závazně i pro ostatní zúčastněné aplikační instituce. Toto pojetí správnosti bych ovšem neoznačil správností „objektivní“ či „absolutní“ v Alexyho terminologii, neboť toto interpretační řešení nemusí splňovat kritéria materiální správnosti, tedy

---

⁶⁹¹ Viz blíže 5. kapitola této práce pojednávající o právním diskursu.

⁶⁹² V našem právním systému se jedná především o Ústavní soud, jehož autoritativní pravomoc vydat „konečně správné“ rozhodnutí je založena v čl. 89 odst. 2 Ústavy. Srv. blíže velmi podrobný výklad v Bobek, M., Kühn, Z., Polčák, R. *Judikatura a právní argumentace. Teoretické a praktické aspekty práce s judikaturou*, s. 216-217.

neoptimálnějšího, plausibilního a hermeneuticky spravedlivého řešení.⁶⁹³ Tato správnost je svou podstatou rovněž správností relativní, ovšem správností nadanou nejvyšším autoritativním nábojem, tedy oprávněním zavazovat ostatní účastníky aplikačního diskursu k určitému právnímu názoru. Prvek autority zde tak převládá nad přesvědčivostí, aplikační instituce autoritativně nadaná není nucena přesvědčovat ostatní aplikační instituce o svém právním názoru nadaném „konečnou správností“.

„Kreativní disens“ mezi aplikačními institucemi pak následně vytváří „stav konsensu“, neboť ostatní aplikační instituce jsou povinny řídit se závazným právním názorem podaným z pozice právní autority a rozhodnout o věci v souladu s ním „správně“. Tento konsens bych však označil pouze konsensem primárně vnějšího charakteru, neboť nemusí být nutně založen na internalizaci, vnitřním přesvědčení o správnosti „konečného správného“ právního názoru, nýbrž pouze na následování závazného právního názoru podaného v právní argumentaci autoritativního charakteru. Samozřejmě, že i tato právní argumentace by měla splňovat nutné náležitosti každé justifikace (tj. přezkoumatelnost a srozumitelnost), avšak persuzivní rovina zde není nezbytná v takové míře. Správnost v tomto pojetí je nepochybně jednou ze záruk fungování právního státu založeného na úctě k lidským právům a dalším hodnotám, ovšem na druhé straně v důsledku možné absence přesvědčivosti může způsobovat v právně argumentačních tocích právního společenství neporozumění jako určitou externalitu svého autoritativního působení.

Toto neporozumění se pak v důsledku struktury uspořádání systému aplikačních instancí potenciálně může šířit právním společenstvím dále na základě transformací do nových právních vět vydávaných níže postavenými aplikačními institucemi. Konečnou správnost určitého argumentačního závěru učiněného v aplikačním diskursu příslušných institucí proto nelze podle mého názoru automaticky ztotožňovat ani se správností v „absolutním“ slova smyslu, ani se správností v „hermeneutickém“ slova smyslu, neboť jejím cílem je primárně naplnění principu právní jistoty a efektivity práva, nikoliv nalezení jediného existujícího správného řešení ve smyslu kognitivistického pojetí aplikace práva.

---

⁶⁹³ Podobně na věc pohlíží i Z. Kühn, když uvádí ve svém výkladu k závaznosti nálezů Ústavního soudu ČR erga omnes možnost tzv. konstruktivního nesouhlasu obecného soudu: „...obecné soudy mohou s Ústavním soudem nesouhlasit a dokonce i navrhnout změny v judikatuře, pokud to činí s úctou a konstruktivním způsobem, to znamená, že neodmítají právní názory Ústavního soudu, ale poskytují Ústavnímu soudu jiné pohledy na ústavní otázky, o kterých Ústavní soud již rozhodl, a to proto, aby daly Ústavnímu soudu prostor pro změnu názoru.“ Viz blíže tamtéž, s. 224.

5) aplikace výkladových právních vět

Výsledkem aplikačního diskursu mezi institucemi není jen rozhodování konkrétních právních případů, ale i formulování právních vět. Tyto právní věty jsou transformacemi obecných právních vět obsažených v různých druzích pramenů práva. Právní věty vytvořené vyššími soudními institucemi, které mají judikatorní charakter, pak disponují určitou faktickou normativní silou, neboť jsou dále aplikovány na právní případy obdobné těm, z nichž vzešly. Problematický je především jejich dosah, neboť jejich „normativní síla“ je limitována působením *ratio decidendi* případu, z něhož povstaly.

Pro aplikaci právních vět je tedy v právní praxi klíčová metoda analogie, neboť interpret v podstatě musí na základě předporozumění smyslu právního případu, jehož řešení nalézá, porovnat relevantní znaky skutkového rámce případu se skutkovým rámcem případu, z něhož vzešla právní věta, kterou chce na základě principů *stare decisis* a předvídatelnosti rozhodování použít. Teprve taková analýza může vést interpreta k dostatečně hermeneuticky odůvodněnému závěru, zda setrvat při rozhodnutém (*stare decisis*), či se odchýlit (*distinkce*) a předmětnou právní větu nepoužít. Porozumění *ratio decidendi* je velmi složitý hermeneutický úkol, který je rovněž do značné míry závislý na subjektivním pohledu jednotlivých interpretů. Nedostatečné porozumění *ratio decidendi* jako zdroji právní věty opět může mít za následek neporozumění interpreta a následnou dezinterpretaci právní informace obsažené v právní větě.

Považuji za nutné rovněž poznamenat, že z čistě interpretativního pohledu stojí výkladové právní věty transformované z *ratio* konkrétních případů blíže k aplikačnímu porozumění interpreta, než obecné právní věty obsažené ve formálních pramenech práva závazných pro aplikační instituce. Proto při aplikaci práva dochází často k faktické přednostní aplikaci právních vět před právními větami vyjadřujícími právní normy. Z toho je zřejmé, že smysl právního pravidla interpret fakticky v některých případech nezískává ze závazných zdrojů právních informací, ale z právních vět vytvořených právní praxí, v nichž je smysl právního pravidla již transformován a přiblížen obecnému typu určité skupiny právních případů obdobného charakteru.

6) nezávislost porozumění interpreta

Ne všechny aplikační instituce jsou při interpretaci práva nadány nezávislým a svobodným porozuměním. V tomto ohledu existuje diametrální rozdíl mezi soudy a

správními orgány jako aplikačními institucemi. Zatímco soudy jsou při aplikaci práva v zásadě nezávislé a jsou povinny respektovat závazné právní názory výše postavených soudů vyjádřené v přezkumných rozhodnutích pouze v instančních vztazích v téže právní věci, správní orgány jsou vázány rovněž interními normativními akty.

Byť tyto akty nejsou pramenem práva a zásadně nemohou hrát roli standardu pro právní rozhodování, přesto obsahují mnoho *sedes materiae* právních výkladových vět. Tyto fakticky interně závazné normativy však správní orgány snadno zaměňují se závazným výkladem práva a řídí se jím. Opět zde dochází ke vzniku určitého prostředního článku mezi závazným pramenem práva (právním předpisem) a hermeneutickým vědomím interpreta, které je touto formou již před posouzením věci obecně vázáno k respektování interního normativu. Tato vázanost správních orgánů výkladovými právními větami jejich nadřízených orgánů má sice přispívat k profesionálnímu a odborně korektnímu rozhodování těchto aplikačních institucí, ovšem v praxi často vede spíše k interpretačním řešením, která nejsou v souladu se zákonem či právem jako celkem. Zdrojem neporozumění zde jsou výkladové právní věty nadřízených aplikačních institucí, které jsou pak reálně opět aplikovány „před“ zákonem a mají potenciál šířit se hierarchickou strukturou správních orgánů.

Závěr

V úvodu své práce jsem si stanovil úkol pokusit se najít odpověď na otázku, zda interpretace představuje hybnou sílu evoluce práva ve společnosti. Abych pro verifikaci tohoto tvrzení našel vhodné argumenty, vyšel jsem z pojmu právní interpretace a provedenou analýzou témat propojených s právní interpretací, tedy právního jazyka, právní hermeneutiky, právní argumentace, právního diskursu a právních případů, a navrátil jsem se opět k právní interpretaci, ovšem v rovině praktické. Zahrnutí obou rovin právní interpretace (teoretické i praktické) bylo nezbytné, neboť jen tak lze dovozovat určité závěry směrem ke skutečnému životu práva. Tato práce tedy představuje svou vnitřní strukturou pokus o jakýsi „most“ mezi teoretickou právní metodologií a právní praxí. Je to sice při vši vynaložené snaze o komplexní zpracování tématu most úzký, který by zasluhoval podepřít mnoha dalšími teoretickými a praktickými argumenty, ale domnívám se, že přesto stabilní. Propracovat do patřičné hloubky všechny tématické okruhy předkládané práce by totiž znamenalo další léta shromažďování podkladů a studia teoretických pramenů, judikatury a v neposlední řadě sběru vlastních praktických zkušeností. Práce takového rozsahu a hloubky by však podle mého soudu přesahovala rozsah a funkci práce disertační.

Jestliže se tedy na tomto místě mám pokusit odpovědět na otázku položenou v úvodu své disertační práce, má odpověď na ni může vycházet pouze z těch argumentů, které jsem v této práci předložil. I když jsem si vědom limitů verifikovatelnosti závěrů prezentovaných v této práci, přesto má odpověď na tuto otázku nemůže být jiná než kladná. Domnívám se, že interpretace je základní hybnou silou evoluce práva jako společenského jevu. Právní interpretaci považuji za proces poznávání a uvědomování si něčeho, co můžeme v návaznosti na různá filosofická učení označit různě, přičemž osobně se přikláním k hermeneutickému pojmu smysl. Pro správnost tohoto tvrzení svědčí podle mého názoru následující argumenty, které jsou totožné s dílčími závěry jednotlivých kapitol této práce. Každý z těchto dílčích závěrů tvoří článek argumentačního řetězce vedoucího k uvedenému závěru.

V první kapitole jsem představil pojem interpretace a rozumění, zejména pak pojem smysl. Tato analýza mi poskytla východisko ke zkoumání sémiotické stránky právní interpretace. Již ze zpracování definic interpretace vyplývá těsná vazba právní interpretace k právnímu jazyku. Vyšel jsem z rozlišení těchto definic na subjektivní,

objektivní a diskursivní, které představují jakýsi pokus o hledání „třetí cesty“ mezi krajními polohami: kognitivismem a decisionismem. Analýza funkcionálního rozměru právní interpretace pak vymezila prostor, v němž jsem se právní interpretaci dále věnoval, tedy především otázkám vnějších funkcí právní interpretace souvisejících s vnější racionalitou (odůvodněním) argumentačních závěrů justifikujících řešení právních případů.

Ve druhé kapitole jsem zaměřil pozornost k právnímu jazyku. Cílem této analýzy bylo vymezit subsystém právního jazyka jako komunikativní platformu sdělování právních informací. Blíže jsem se věnoval vymezení funkcí právního jazyka, zejména s ohledem na jeho pragmatický rozměr, který představuje prostor pro realizaci lidského jednání prostřednictvím řeči. Dále jsem se podrobněji zabýval základními pojmy souvisejícími s jazykem (pojem, termín) a základními vlastnostmi právního jazyka v lexikální i stylistické rovině. Tato analýza mě dovedla k závěru, že právní jazyk je bránou ke zkoumání jevů právním jazykem determinovaných: právní interpretace a právní argumentace.

Třetí kapitola je zasvěcena právní hermeneutice jako vědě zkoumající právní interpretaci. Po stručném představení jednotlivých současných hermeneutických směrů (metodologické, fenomenologické a analytické hermeneutiky) vycházejících z odlišných filosofických zdrojů jsem se zaměřil na analýzu základních hermeneutických pojmů a kategorií (horizont, předporozumění, předsudek). Zkoumání těchto kategorií plní v této práci nutnou podmínku vědeckého pojednání subjektivní stránky právní interpretace. Cílem této kapitoly je podat odpověď na otázku, který z charakterizovaných právně-hermeneutických směrů je pro současnou právní teorii a praxi nejpřínosnější. Domnívám se, že je třeba vyjít ze syntetického zapojení všech uvedených rovin právně-hermeneutického zkoumání právní interpretace. Sepětí struktury právního poznávání, jeho metod (tedy zobecněných preskribovaných postupů) a analýzy právního jazyka představuje východisko, z něhož lze koncipovat teorii právní interpretace a zároveň zkoumat její praktické fungování v právním životě. Proto jsem toto hledisko zvolil jako metodu zpracovávání dalších témat prezentovaných v této práci.

Čtvrtá kapitola je věnována tématu právní argumentace. Pojednávám právní argumentaci jako určitý prostor, v němž dochází nejen k výměně právních informací, nýbrž především k tvorbě nových právních poznatků prostřednictvím právní interpretace. Cílem právní argumentace je zjištění správného řešení na otázku *quid iuris*.

Tento proces se realizuje skrze formulaci právních a skutkových vět, jejichž prostřednictvím vznášejí argumentující subjekty nárok na právní správnost těchto výpovědí v kontextu konkrétního argumentačního řetězce. Exkurs do recentních teorií právní argumentace, které ovlivňují středoevropské právní myšlení nejvíce (topika, nová rétorika, teorie plausibilní argumentace apod.), je následován analýzou základních pojmů této problematiky (argument, argumentace, argumentační postup apod.). Dále následuje charakteristika tradičních právních argumentů a stručnou charakteristikou jejich významu a praktickými příklady. Společnou podstatou těchto argumentů je teleologická podstata argumentačního řetězce, která způsobuje jak volbu konkrétního argumentu, tak i obsah argumentačního závěru, jež má argument prokazovat. Cílem této kapitoly je vytvořit teoretické zázemí pro zkoumání aplikační právní argumentace (tj. právní argumentace užívané v odůvodnění aktů aplikace práva). Aplikační argumentace představuje nejdůležitější rovinu právní argumentace, neboť se podílí na tvorbě tzv. živého práva.

V páté kapitole je rozpracován základní rámec diskursivní teorie práva jako možného přístupu k pojímání práva jako určité argumentační řeči, s níž jsou spjaty nároky na racionalitu a správnost užívaných argumentů. Diskursivní teorie práva je zde představena po stránce teoretické jako teorie navazující na právně hermeneutické směry, po stránce praktické jako možný teoretický model fungování právní argumentace, včetně argumentace aplikační. Hlavní roli přitom hraje analýza Habermasovy a Alexyho diskursivních teorií práva. Cílem této kapitoly je odpovědět na otázku, zda právo má diskursivní povahu a zda tedy má diskursivní povahu také jeho aplikace. V závěru této kapitoly dospívám k závěru, že právo lze označit za diskurs *sui generis*, nikoliv však ideální diskurs v Alexyho pojetí. V duchu této myšlenky se pokouším o vymezení charakteristiky právního a aplikačního diskursu konkrétním způsobem na základě induktivní metody - rámcovým zobecněním zásad stanovených pro aplikační procedury platným právem.

V šesté kapitole je věnována pozornost právním případům jako objektům praktického právního porozumění a také určitém rámci, v němuž se vztahují právní argumentační řetězce odůvodňující právní řešení těchto případů. Tento rámec považuji za zdroj pragmatické roviny smyslu práva v konkrétním případě. Pro analýzu právních případů je voleno teoreticky i prakticky významné rozdělení na jednoduché (triviální) a složité (netriviální) případy, které jsou zkoumány ze strukturálního a metodologického hlediska. V rámci metodologické roviny právního případu je představeno

instrumentarium metod právní interpretace. Jejich společnou podstatou je smysl práva, přičemž každá z metod (aspektů výkladu) představuje jiný způsob jeho hledání. K jednotlivým výkladovým aspektům jsou užívány též příklady ze současné judikatury českých vrcholných soudních institucí. V závěru této kapitoly se snažím odpovědět na otázku, co je hlavním rozlišovacím kritériem mezi jednoduchým a složitým případem aplikace práva. V tomto ohledu předkládám polemiku se současnými teoretickými pojetími, avšak nepřikláním se úplně ani k jednomu z nich. Docházím k závěru, že ať již mají či nemají složité případy ustálený specifický metodologický rys, je zřejmé, že aplikační instituce se tváří v tvář složitému případu chovají jinak a postupují podstatně složitějšími výkladovými postupy, než je tomu v případech takzvaně jednoduchých.

Sedmá kapitola je praktickým vyvrcholením celé práce. Na několika praktických případech ze současné doby je představen jednak interinstitucionální právní diskurs jako forma argumentační řeči vedené v procesu aplikace práva mezi aplikačními institucemi (Nejvyšší správní soud, Ústavní soud). Tento diskurs vychází z disensu těchto aplikačních institucí, přičemž jsou pro něho typická pravidla konečného řešení právní otázky nejvýše hierarchicky postavenou aplikační institucí a vázanosti níže postavené instituce právním názorem výše postavené instituce. Cílem této analýzy je popsat tento právní diskurs z hlediska řídicích idejí aplikačních institucí a zvolených výkladových postupů. Další praktické případy ukazují fungování teleologických výkladových úvah jako instrumentu dotváření práva (teleologická rekonstrukce právního pravidla). Nakonec je zařazen příklad aplikačního diskursu largo sensu (konkrétní šetření veřejného ochránce práv), který postrádá prvek autority ve smyslu vázanosti interpretačním závěrem této instituce pro ostatní instituce, a to jako demonstrace úlohy přesvědčivosti v právním diskursu.

Shrnu-li výše uvedené dílčí závěry do několika vět, dovedla mne předkládaná práce k následujícímu závěru. Základem pragmatické struktury práva je právní smysl, který je konstituován myšlenkovou činností interpreta z významového pole právních významů zdrojů právních informací na základě konfrontace tohoto pole s realitou v procesu právní interpretace. K nalezení či dotvoření tohoto smyslu slouží metody právní interpretace, k nimž ovšem neexistuje žádný obecný test správnosti, který by univerzálně a obecně určil, která metoda má v konkrétním případě vést ke správnému řešení. Součástí právního smyslu interpretovaného objektu jsou vždy prvky subjektivních předstruktur porozumění interpreta.

Právní interpretace a argumentace jsou vzájemně propojené myšlenkové procedury, které se realizují v prostoru právního diskursu. Pravidla tohoto diskursu však nelze obecně dovozovat z pravidel diskursu morálního, nýbrž ze samotné právní praxe. Aplikační právní diskurs je argumentační procedura, kterou aplikační instituce justifikují svá rozhodnutí jak vůči účastníkům právních řízení, tak i vůči výše postaveným aplikačním institucím. Pro porozumění jednání těchto institucí je nutné znát jak platné právo, které jejich činnost reguluje, tak i řídicí ideje, jimiž se tyto instituce řídí. Tyto ideje jsou součástí předporozumění interpretů organizovaných v těchto institucích a promítají se do interpretačních závěrů odůvodňujících právní rozhodnutí těchto institucí.

Podle mého názoru má velký význam, aby právní teorie vycházela při zkoumání těchto fenoménů ze syntézy strukturálního, metodologického a analytického pohledu obdobným způsobem, jakým jsem se pokusil tyto roviny zkoumání využít v této práci i já. Tato syntéza má potenciál komplexního přístupu ke studiu problematiky právní interpretace a umožňuje zkoumat zejména její funkcionální rozměr. Z pohledu strukturálního je smysl východiskem, prostředkem i cílem právního rozumu, což podle mého názoru dostatečně prokazuje zejména analýza subjektivních předstruktur právního porozumění. Z pohledu metodologického pak je smysl podstatou všech užívaných metod právní interpretace. Analytická rovina představuje klíč, jakým lze rekonstruovat jednotlivé strukturální i metodologické elementy právní interpretace. Konfrontace smyslu práva s realitou mu dodává různé podoby, v nichž se zjevuje ve formě řešení konkrétních právních případů. Tak jak je „zelený“ strom života, tak je i „živé a dynamické“ právo. Proto podle mého názoru není na místě hledat test správnosti řešení právních případů, neboť ho nelze absolutně ustálit ani pro neurčitý počet případů obdobného či stejného druhu, a už vůbec ne pro celé univerzum možných právních dějů a stavů. I sebemenší skutková odlišnost případu za určitých okolností může vést k nalezení jiného řešení v důsledku zohlednění jiného aspektu výkladu jako právně správného, případně se tak může stát v důsledku odlišného subjektivního porozumění interpreta.

Vzdor uvedeným závěrům nejsem non-kognitivistický skeptik. Domnívám se, že i tak je možné konečný test správnosti právního řešení případu určitým způsobem vymezit. Jedná se však o vymezení tautologické, poukazující samo na sebe. Konečným testem správnosti řešení v tomto pojetí může být jedině smysl práva sám. Toto vymezení sice po metodologické stránce prakticky nepřináší nic užitečného, ovšem po

stránce strukturální je podle mého mínění nejpriléhavější odpovědí na otázku hledání testu správnosti právní interpretace. Jeho potenciální síla však tkví v tom, že je dle mého soudu nejbližší modelu fungování právní interpretace v praxi. Právní metodologie totiž často slouží právní praxi jen jako prostředek, kterým si právní praxe pomáhá odůvodňovat, co je smyslem práva v jednotlivých právních případech, ačkoliv k samotnému interpretačnímu závěru reprezentujícímu tento smysl dospěl interpret většinou jinými způsoby (na základě právní intuice, zkušeností, spravedlnostního úsudku, hodnotového úsudku apod.). Právní interpretace v aplikační praxi tedy představuje určitou odůvodňovací jazykovou hru, v níž ex post uváděné argumenty justifikují argumentační závěr pro zbytek právního společenství (zejména ovšem o účastníky právního řízení sensu stricto - adresáty právního rozhodnutí) podle platných pravidel diskursu tohoto společenství. Diskursivní pravidla právního společenství jsou definována platným právem a právní praxí a umožňují nalezení či vytvoření relativně správného řešení právního případu, které může být z procesního hlediska konečné. Takové řešení je ovšem limitováno svým hermeneutickým horizontem platnosti, je tedy dynamickou součástí systému práva. Jen v tomto horizontu platí spravedlnostní imperativ „*se stejným je třeba zacházet stejně*“.

Proto je smysl práva východiskem, prostředkem i cílem všech metod právní interpretace. Je-li smysl dán interpretací, pak musí být pojmem dynamickým, jehož významové pole je výsledkem a zároveň objektem další interpretace. Hermeneutická spirála jako model hledání právního smyslu tedy není jen modelem případového právního rozumění, nýbrž zřejmě modelem porozumění celému systému práva. Znovu se navracím k úvodní myšlence: pokud je interpretace hybnou silou evoluce práva, je právo samo svou vlastní interpretací, v nichž se jeho smysl s různou mírou intenzifikuje. Stručně řečeno: životem práva je právní interpretace.

Summary

As the title of this thesis shows, it deals with the theoretical and practical dimension of legal interpretation. The main purpose of the thesis, which has been stated in its very beginning, has become answering question, whether or not legal interpretation shall be the „dynamic power“ of the law. In order to be able to answer this question, I started with an analysis of the concept of the legal interpretation. Then, the following problems closely connected with legal interpretation have been analysed in individual chapters of the thesis; i. e. legal language, legal hermeneutics, legal argumentation, legal discourse, legal cases and - last but not least - an analytical practical study on some legal cases. The thesis as a whole shall be viewed as an attempt to present sth. like „ a bridge“ over the extending scissors of legal methodology and legal practice. However narrow and instabile this bridge could be, it has been designed to meet the standards of a Ph.D. thesis. In the conclusion of this thesis, the question asked in the preface has been asked positively. In my view, interpretation is the dynamic power of the law as a social phenomenon. I claim, that legal interpretation shall be considered as an understanding and realizing of the sense of the law. In order to gather arguments to maintain this conclusion, the following research steps have been made to create the framework and structure of this thesis.

It consists of a preface, seven chapters dealing with individual topics presented above and a conclusion. However, the chapters together shall form a complex study with logic and systematic ties among the individual parts, which is united by the deductive method: from the general premises to the specific conclusions. The chapters comprise the following contents:

In the first chapter, the concepts of legal interpretation, meaning and sense are introduced. The main emphasis is put on the most significant concept of the thesis - the concept of sense. Then the definitions of legal interpretation are distinguished into three main streams: subjectivist, objectivist and discourse definitions. The third ones are presented as a kind of „an alternative“ (a sort of third way) to the former two. A functional approach to the phenomenon of legal interpretation has been chosen to distinguish between the two kinds of functions: external and internal. Accepting this distinction, the external dimension of interpretation has been chosen as a field of research of this thesis. This chapter shall be the starting point to a further analysis of semiotic problems of legal language.

The second chapter deals with legal language as a specific subsystem of a national language, but not in its complexity. Only a few interesting topics have been chosen to create some more presuppositions for further usage in the thesis. The emphasis is put on pragmatic dimension of language, which presents space for realisation of human behaviour through speech. In order to give corresponding philosophical context, the main philosophical theories dealing with language, speech and reality are presented (theory of language games, the theory of speech-acts etc.). In the rest of the chapter, the problems of lexical and stylistic aspects of legal language are analysed. The conclusion of this chapter is a statement, that legal language is a necessary condition of every legal cognition and understanding, because the law itself shall be seen as a speech-bound phenomenon.

The third chapter is endowed to legal hermeneutics as a theoretical background of every research dealing with interpretation. First, the leading forms of hermeneutical thought and contemporary trends are introduced (i. e. methodological, phenomenological and analytical trends). This analysis is led by the idea of mutual close ties between philosophical and legal hermeneutics, and therefore each conception of hermeneutical thought is presented in its philosophical context. Then, the analysis of essential hermeneutical categories and concepts takes place (understanding, preunderstanding, prejudice, horizon of the text etc.). The end of this chapter is formed by an analysis of insitutional pre-understanding of the law-applying bodies (i. e. courts, administrative bodies and other institutions taking part in practical legal discourse). The conclusion of this chapter shall be an answer to the question asking which of the hermeneutical trends in jurisprudence is the most fruitful not only for legal theory, but also for practice. The answer to this question shall be a synthesis of the presented forms of legal hermeneutics, which is further developed as to its practical usage in this thesis.

The fourth chapter deals with the topic of legal argumentation, which is understood here as the space where an exchange of legal information and creation of new legal knowledge are proceeded. The goal of the process of legal argumentation is to find the right answer to a question „quid iuris“, i. e. what is the valid law in an instant case? This process works via legal and factual interpretive statements, which form an argumentation chain. This analysis contains both a theoretical part, where some of the theories dealing with legal argumentation are briefly presented, and a practical part, in which a catalogue of typical legal arguments and figures is explained. These classical so called „specific arguments of legal logic“ are characterized here and some examples are

given to make their construction and meaning clearer. The main goal of this chapter is to summarize the nature of legal arguments and conclude the most important feature: they cannot provide a test of correctness („right answer“) for themselves. Whether or not an argument is right, it depends only on the sense of law itself in an instant case. In the end of the chapter, the application argumentation used in a decision-making process is presented as a special and crucial form of legal argumentation.

In the fifth chapter, the discourse theory of law is analysed. First, the concept of discourse and a brief overview of the individual branches of discourse theory are discussed. Discourse theory of law is presented here from the theoretical point of view as a possible approach to define law as a social phenomenon and from the practical point of view as a possible model of „law in action.“ The core of this chapter is formed by the analysis of the discourse theory by Jürgen Habermas and its critical reception by Robert Alexy. After discussion on these discourse models of legal argumentation, author's own view of the structure of legal discourse, particularly application discourse, is introduced. At the same time, the distinction between Alexy's and author's model of discourse is made. In author's view, the rules of real legal discourse, particularly the application one, can be gained using an inductive method of legal thinking, just opposite Alexy's opinion, which is based on a deduction of the rules of legal discourse from the rules of the practical (moral) discourse.

The sixth chapter deals with the topic of legal cases, which are considered to be the most interesting structural objects of legal interpretation. The phenomenon of a legal case is presented in two main levels: a structural and a methodological levels. As far as the structural level of a legal case is concerned, the internal structure and semantic levels of a legal case are explained. Methodological aspects of a legal case are analysed in a relatively independent part of this chapter, which deals with classical methodological instruments of legal interpretation. The idea, which forms the background of this analysis, is the opinion that all the methods of legal interpretation have their common basis - the sense of law. This idea is further elaborated in the following part of the text, which deals with the distinction between easy (normal) cases and hard (problem) cases. However, the conclusion from this reasoning is clear: there are many possible structural and methodological distinctions between hard and easy cases, but apparently not one of them which is common to all of them. What is certain is that law applying bodies act in a substantially different way when they interpret and decide a hard case.

The seventh chapter is the most practical part of the thesis. Partial conclusions and ideas explained in predeceasing chapters are used for a practical study of several legal cases here. These legal cases stem from the contemporary legal discourse (decision-making) practice, more specifically, cases of judicial review (Supreme Administrative Court of the Czech republic), constitutional review (Constitutional Court of the Czech republic) and the Czech ombudsman inquiries. All analysed cases can be from different reasons named as „hard“. The aim of this analysis is to present a multi-level study of legal cases, in which structural, methodological and analytical approach shall be used. In this way, the argumentation chains can be reconstructed or restored and through their expressive function it is possible to model the subjective categories of understanding (pre-understanding, directive idea of an institution, prejudice etc.). This analysis is then able to bring us closer to legal understanding in an instant case, to discover the depths of lawyers reasoning and show, how this process really works in reality. Concrete cases, which have been chosen to be analysed here, shall particularly show the problem of correctness and directive ideas of decision-making institutions, the problem of reconstruction of a legal rule and problem of authority in legal decision-making discourse.

Eventually, at the very end of the thesis the question asked in its preface shall be answered. On the grounds of elaborated theoretical topics and practical examples from judiciary and administrative practice, this thesis shall be an input into theoretical discussion on structure, role and function of legal interpretation. The sense of law in individual case is a starting point, means and aim of legal interpretation itself. Legal interpretation is a creative and complex legal activity, which fulfills the function of a „dynamic power“ of the law. In short, interpretation is the life of the law itself.

Seznam použitých pramenů

a) Monografie, učebnice a slovníky

Aarnio, A. On Legal Reasoning. Turku: Turun Yliopisto, 1977.

Alexy, R. Recht, Vernunft, Diskurs. Studien zur Rechtsphilosophie. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1995.

Alexy, R. Theorie der juristischen Argumentation: die Theorie des rationalen Diskurses als Theorie der juristischen Begründung. 2. Aufl. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1991.

Anzenbacher, A. Úvod do filosofie. Praha: SPN, 1991.

Aristoteles. Etika Nikomachova. Bratislava: Pravda, 1979.

Aristoteles. Topiky. Československá akademie věd. Praha : Academia, 1975.

Austin, J. L. Jak udělat něco se slovy. Praha: Filosofia, 2000

Bachtin, M. M., Vološin, V. N. Marxizmus, freudismus, filozofia jazyka. Bratislava: Pravda, 1986.

Barak, A. Purposive Interpretation in Law. Princeton University Press, Princeton, Oxford, 2005.

Brozek, B., Stelmach, J. Metody prawnicze. Krakow: Zakamycze, 2004.

Bydlinski, F. Grundzüge der juristischen Methodenlehre. Wien: FOWI, Nummer 95, 2003.

Černý, J. Úvod do studia jazyka. Olomouc: Rubico, 1998.

Eckmann, H. Rechtspositivismus und sprachanalytische Philosophie. Der Begriff des Rechts in der Rechtstheorie H.L.A. Harts. Schriften zur Rechtstheorie, Berlin: Duncker&Humblot, 1969.

Esser, J. Vorverständnis und Methodenwahl in Rechtsfindung. Frankfurt am Main: Athenäum Verlag, 1970.

Fay, B. Současná filosofie sociálních věd. Multikulturní přístup. Slon, Praha, 2002.

Gadamer, H.-G. Wahrheit und Methode. Grundzüge der philosophischen Hermeneutik. Tübingen, 1962.

Gerloch, A. Teorie práva. Vydavatelství Aleš Čeněk, Dobrá Voda, 2004.

Goebel, J. Rechtsgespräch und kreativer Dissens. Zugleich ein Beitrag zur Bedeutung der Sprache in der interpretativen Praxis des Zivilprozesses. Schriften zur Rechtstheorie, Heft 200, Berlin: Duncker & Humblot, 2001.

- Grondin, J.** Úvod do hermeneutiky. Praha: Oikoymenh, 1997.
- Habermas, J.** Vorstudien und Ergänzungen zur Theorie des kommunikativen Handelns. Frankfurt: Suhrkamp, 1984.
- Habermas, J.** Faktizität und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1992.
- Haft, F.** Juristische Rhetorik. 6. Auflage. Alberstudienbuch, Freiburg, München, 1999.
- Hart, H. L. A.** Pojem práva. Přeložil Petr Fantys. Praha: Prostor, 2004
- Hatz, H.** Rechtssprache und juristischer Begriff. Vom richtigen Verstehen des Rechtsatzes. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag, 1963.
- Henckmann, W., Lotter, K.** Estetický slovník. München: C. H. Beck, 1992.
- Herberger, M., Simon, D.** Wissenschaftstheorie für Juristen. Frankfurt am Main: Alfred Metzner Verlag, 1980.
- Holländer, P.** Filosofie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o, 2006.
- Holländer, P.** Ústavněprávní argumentace. Ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu. Praha: Linde, 2003.
- Holzbachová, J.** Filosofické a metodologické problémy vědy. Brno: FF MU Brno, 1996.
- Jindra, P.** Jazyk není nepřítel. Třebíč: Akcent, 2004.
- Kelsen, H.** Pure Theory of Law. Berkeley: University of California, California Press, 1989.
- Kelsen, H.** Reine Rechtslehre. Wien: Österreichische Staatsdruckerei, 1992.
- Kelsen, H.** Všeobecná teorie norem. MU v Brně, Brno 2000.
- Knapp, V., Holländer, P.** Aplikácia logiky v právnom myslení. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1992.
- Knapp, V.** Teorie práva. Praha: C. H. Beck, 1995.
- Knapp, V.** Vědecká propedeutika pro právníky. Eurolex Bohemia, Praha, 2003.
- Knittlová, D.** K teorii i praxi překladu. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2003.
- Kolektiv autorů.** Akademický slovník cizích slov. Praha: Academia, 2000.

- Kolektiv autorů.** Filozofický slovník. Praha: Svoboda, 1976.
- Kolektiv autorů.** The Oxford Companion of Law. Oxford: Clarendon Press, 1980.
- Korbel, F.** Právo na informace. Komentář. Praha: Linde, 2004
- Kühn, Z.** Aplikace práva soudcem v éře střeoevropského komunismu transformace. Analýza příčin právní krize. C. H. Beck, Praha 2005.
- Kühn, Z.** Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře. Praha: Karolinum, 2000.
- Larenz, K.** Methodenlehre der Rechtswissenschaft. 4. ergänzte Auflage, Berlin - Heidelberg - New York: Springer Verlag, 1979.
- Locke, J.** Esej o lidském rozumu. Praha: Svoboda, 1984.
- Machalová, T.** Einführung in das Rechtsdenken. Brno: MU v Brně, 2006.
- Machalová, T.** Tradice a perspektivy racionalistického právního myšlení. Brno: MU v Brně, 2004.
- Mastronardi, P.** Juristisches Denken. UTB für Wissenschaft, Verlag Paul Haupt, Stuttgart, 2001.
- Materna, P.** Svět pojmů a logika. Praha: Filosofia, 2000.
- Oelmüller, W., Dölle-Oelmüller, R., Steenblock, V.** Diskurs: Sprache. Paderborn : Ferdinand Schöningh, 1991.
- Paroussis, M.** Theorie des Juristischen Diskurses. Eine institutionelle Epistemologie des Rechts. Schriften zur Rechtstheorie, Berlin: Duncker&Humblot, Heft 164, 1995.
- Pawłowski, H.-M.** Methodenlehre für Juristen: Theorie der Norm und des Gesetzes. 2. Auflage, Heidelberg: C. F. Müller, Juristischer Verlag, 1991.
- Pound, R.** Interpretations of Legal History. Cambridge: University Press, 1923.
- Radbruch, G.** Der Mensch im Recht. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1957.
- Reichl, Z.** Právo a jeho výraz. Praha, 1947.
- Ricoeur, P.** Hermeneutics and Human Sciences. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- Ricoeur, P.** Úkol hermeneutiky. Praha: Filosofia, 2004.
- Rüthers, B.** Rechtstheorie. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2007.
- Savigny, C. F.** System des heutigen römischen Rechts. Bd. 1, Berlin, 1840.

- Sousedík, P.** Logika pro studenty humanitních oborů. Druhé, rozšířené vydání, Praha: Vyšehrad, 2001.
- Stone, J.** Legal system and Lawyer's Reasoning. Sydney: Maitland Publications, PTY., L.T.D., 1968.
- Szondi, P.** Úvod do literární hermeneutiky. Brno: Host, 2003.
- Szymanek, K.** Umění argumentace. Terminologický slovník. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003.
- Šenková, S.** Latinsko-český, česko-latinský slovník. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999.
- Štěpán, J.** Jazyk, logika, filosofie. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, 2002.
- Toman, J.** Jak dobře mluvit. Svoboda, Praha 1981.
- Tomášek, M.** Překlad v právní praxi. Praha: Linde, 2003.
- Večeřa, M. et. al.** Sbíрка příkladů z teorie práva. Praha: ASPI, 2005.
- Večeřa, M., Urbanová, M.** Základy sociologie práva. Brno: MU v Brně, 2002.
- Večeřa, M., Urbanová, M., Hungr, P.** Základy rétoriky pro právníky. Brno: MU v Brně, 2001.
- Voigt, V.** Úvod do sémiotiky. Přeložila Marta Žilková. Bratislava: Tatran, 1981.
- Warnke, G.** Justice and Interpretation. Cambridge: Polity Press, 1992.
- Weinberger, Ch. und O.** Logik, Semantik, Hermeneutik. München: Beck, 1979.
- Weinberger, O.** Norma a instituce. Brno: MU v Brně, 1995.
- Weinberger, O.** Základy právní logiky. Brno: MU v Brně, 1993.
- Weyr, F.** Úvod do studia právníckého (Normativní theorie). Brno: Čsl. akademický spolek, Právník, 1946.
- Wintr, J.** Říše principů. Obecné a odvětvové principy současného českého práva. Praha: Karolinum, 2007.
- Wittgenstein, L.** Tractatus logico-philosophicus. Přeložil Jiří Fiala. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993.
- Wittgenstein, L.** Filozofická zkoumání. Přeložil Jiří Pechar. Praha: Filozofia, 1998.

Wróblewski, J. Rozumenie prawa i jego wykladnia. Wrocław: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Ossolineum, 1990.

Zippelius, R. Rechtsphilosophie. 2. Auflage, München: Verlag C.H. Beck.

b) Odborné články a príspevky ve sbornících

Aarnio, A., Alexy, R., Peczenik, A. The Foundation of Legal Reasoning. Rechtstheorie, 1981, č. 12.

Aarnio, A. Linguistic Philosophy and Legal Theory. Some Problems of Legal Argumentation. In Rechtstheorie, Beiheft 1, 1979.

Aarnio, A. Das regulative Prinzip des Gesetzesauslegung. Rechtstheorie, 1989, č. 4.

Augsberg, I., Ladeur, K.-H. Auslegungsparadoxien. Zu Theorie und Praxis juristischer Interpretation. Rechtstheorie 36, Duncker& Humblot, Berlin, 2005.

Abrahámová, E. Interpretačné postupy v práve. Právny obzor, roč. 80, 1997, č. 2, str. 497 – 503.

Achterberg, N. Argumentationsmängel als Fehlerquellen bei der Rechtsfindung. Rechtstheorie, 1979, Beiheft 1.

Alexy, R. Die juristische Argumentation als rationaler Diskurs. In: Alexy, R., Koch, H.-J., Kuhlen, L., Rüssmann, H. Elemente einer juristischen Begründungslehre. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2003.

Alexy, R. On the Concept and Nature of Law. Warszawa: Ius et lex, 2006.

Alexy, R. Rechtsregeln und Rechtsprinzipien. In: Alexy, R., Koch, H.-J., Kuhlen, L., Rüssmann, H. Elemente einer juristischen Begründungslehre. 1. Auflage, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2003.

Bobek, M., Kühn, Z., Polčák, R. (eds.). Judikatura a právní argumentace. Teoretické a praktické aspekty práce s judikaturou. Praha: Auditorium, 2006.

Bowie, A. The Meaning of the Hermeneutic Tradition in Contemporary Philosophy. In O'Hear, A. (ed.) *Verstehen and Human Understanding*. Royal Institute of Philosophy, Supplement: 41, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Čeplíková, M. Právna komunikácia - osobitný druh sociálnej komunikácie. In *České právní myšlení a logika - minulost a perspektivy*. MU Brno, 2003.

David, L. Poznámky k teleologickému výkladu zákona. Právni rozhledy, 2006, č. 23.

Denninger, E. Normalfall oder Grenzfall als Ausgangspunkt rechtsphilosophischer Konstruktion? Kritischevierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, 2002, Heft 1.

Dworkin, R. Law as Interpretation. 60 Tex. L. Review 529, 1982.

Fenyk, J., Císařová, D. Společenská nebezpečnost a materiální protiprávnost jako dvě formy vyjádření jediného materiálního znaku trestní odpovědnosti. Trestní právo, 2003, č. 10.

Fenyk, J., Hájek, R. Několik poznámek k podmínkám použití výkladu a analogie při rozhodování o odnětí a přikázání věci podle § 25 TrŘ v přípravném řízení trestním. Trestněprávní revue, 2007, č. 11.

Foucault, M. Řád diskursu. In Diskurs, autor, genealogie. Tři studie. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1994.

Frege, G. Über Sinn und Bedeutung. Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik. 1892, č. 100.

Gadamer, H.-G. Člověk a řeč. In Člověk a řeč (Výbor textů). Praha: Oikoymenh, 1999.

Gadamer, H.-G. Estetika a hermeneutika. In: Člověk a řeč (Výbor textů). Praha: Oikoymenh, 1999, str. 45.

Gadamer, H.-G. Hermeneutik als theoretische und praktische Aufgabe. Rechtstheorie, 1978, č. 3

Gahér, F. Tvorba, interpretácia a aplikácia právnych noriem. In Brzobohatá, K. (ed.). České právní myšlení a logika - minulost a perspektivy II. Sborník z konference. MU v Brně, 2005.

Gizbert-Studnicki, T. Das hermeneutische Bewusstsein der Juristen. Rechtstheorie, 1987, č. 18, Duncker&Humblot, Berlin, str. 346 – 347.

Gizbert-Studnicki, T. Rozklad cieżaru argumentacji w dyskursie interpretacyjnym. In Stelmach, J. (ed.) Studia z filozofii prawa. Krakow: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2003.

Grabowski, A. Dyskurs prawniczy jako przypadek szczegolny ogolnego dyskursu praktycznego. In Stelmach, J. (ed.) Studia z filozofii prawa. Krakow: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2003.

Habermas, J. Hermeneutic and Analytic Philosophy. Two Complementary Versions of the Linguistic Turn? In: O’Hear, A.(Ed.): German Philosophy Since Kant. Supplement to Philosophy. Royal Institute of Philosophy. Supplement 44, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Hlouch, L., Plátěnková, H. Teoretickoprávní zamyšlení nad problematikou materiálního znaku pojmu trestného činu z pohledu de lege lata i de lege ferenda. Trestní právo, 2008, č. 1.

- Hroch, J.** Hans-Georg Gadamer (1900 – 2002). *Filosofický časopis*, 2002, roč. 50, č. 2.
- Hroch, J.** K etickým a sociokulturním koncepcím soudobého amerického neopragmatismu. *Filosofický časopis*, 2002, roč. 50, č. 4.
- Huang, Ch. Ch.** Das Verhältnis von moralischem Diskurs und rechtlichem Diskurs bei J. Habermas. Berlin: Duncker&Humblot, 2007.
- Krawietz, W.** Normative Communication in Modern Legal Systems. *Rechtstheorie*, 2003, č. 34.
- Kaufmann, A.** Lässt sich die Hauptverhandlung in Strafsachen als rationaler Diskurs auffassen? In: Jung, H., Müller-Dietz (eds.). *Dogmatik und Praxis des Strafverfahrens. Beiträge anlässlich des Colloquiums zum 65. Geburtstag von Gerhard Kielwein*, „*Annales Universitatis Saraviensis*“ 122, 1989.
- Krejčí, J.** Poznání právního řádu. Zjišťování obsahu právního řádu; pravidla pozitivně-právní, pravidla právně-logická a právně-logické zákony. In Weinberger, O., Kubeš, V.(eds.) *Brněnská škola právní teorie*. Praha: Univerzita Karlova, 2003.
- Kreuzbacher, G.** Der Topos vom Gemeinwohl in der juristischen Argumentation. In Hielbaum, Ch., Koller P. (Hrsg.). *Politische Ziele und juristische Argumentation*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2003.
- Koch, H.-J.** Die Begründung von Grundrechtsinterpretationen. In. Alexy, R., Koch, H.-J., Kühlen, L., Rüssmann, H. *Elemente einer juristischen Begründungslehre*. Baden - Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2003.
- Kubeš, V.** Brněnská škola ryzí nauky právní. In Kubeš, V., Weinberger, O. *Brněnská škola právní teorie (normativní teorie)*. Praha: Karolinum, 2003
- Looschelders, D., Roth, W.** Juristische Methodik im Prozess der Rechtsanwendung. Zugleich ein Beitrag zu den verfassungsrechtlichen Grundlagen von Gesetzeauslegung und Rechtsfortbildung. *Schriften zur Rechtstheorie*, Heft 176, Duncker&Humblot, Berlin, 1996.
- Machalová, T., Hlouch, L.** Aktuální význam a funkce Radbruchovy formule. *Právník*, 2007, č. 6, str. 619 an.
- Machalová, T., Hlouch, L.** O podstatě a povaze práva. Zpráva o přednášce R. Alexyho. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2006, č. 3.
- Morawski, L.** Law, Fact and Legal Language. *Law and Philosophy*, 18, 1999, č. 5.
- Müller, F.** Methodik, Theorie, Linguistik des Rechts: neue Aufsätze (1995 - 1997). *Schriften zur Rechtstheorie*, Heft 181, Berlin: Duncker&Humblot, 1997.
- Müller, F., Wimmer, R.** Neue Studien zur Rechtslinguistik. Dem Gedenken an Bernd Jeand' Heur. *Schriften zur Rechtstheorie*, H. 202, Berlin: Duncker&Humblot, 2001.

Novák, F. Interpretace – „správnost“, závaznost, komparatistika (Malé poznámky k velkému tématu). In Gerloch, A., Maršálek, P. (eds.): Problémy interpretace a argumentace v soudobé právní teorii a právní praxi. Eurolex Bohemia, 2003.

Opalek, K. Sprachphilosophie und Jurisprudenz. In. Krawietz, W., Opalek, K., Peczenik, A. Argumentation und Hermeneutik in der Jurisprudenz. Rechtstheorie, 1979, Beiheft 1, Berlin: Duncker&Humblot.

Pulkrábek, Z. K problému otevřenosti psaného práva a možnostem jeho dotváření. Právník, 2000, č. 11.

Rodin, S. Diskurs a autorita v evropské a postkomunistické právní kultuře. Právník, 2006, č. 8

Seltenreich, D. Gustav Radbruch - Právník v době „krize práva“. Právník, 2002, č. 8.

Sobek, T. O povaze právní argumentace. Právník, 2007, č. 7.

Strauch, H.-J. Bindung des Richters an Recht und Gesetz - eine Bindung durch Kohärenz. Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, 2002, č. 3.

Szymanek, K. Perswazja, argumentacja, slaby argument, mocny argument. In. Stelmach, J. (ed.). Studia z filozofii prawa. Krakow: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellonskiego, 2003.

Van der Burg, W. The Expressive and Communicative Function of Law, Especially with Regard to Moral Issues. Law and Philosophy, 2001, č. 1.

Vedral, J. Kdo rozhoduje o odvolání podle zákona o svobodném přístupu k informacím? Správní právo, 2004, č. 3-4.

Weinberger, O. Argumentace v právu a v politice. Právník, 1994, č. 7.

Weinberger, O. Nový pohled na Kantův kriticismus – význam kriticizmu pro aktuální jurisprudenci. In Právně filosofický odkaz I. Kanta a současné právní myšlení. Sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 4. - 5. března 2004 v Brně. Brno: Právnícká fakulta MU v Brně, 2004.

Weinberger, O. Basic Puzzles of Discourse Philosophy, Ratio Juris, 1996.

c) Internetové zdroje

<http://www.rechtssemiotik.de/sachen/norm.shtml>, navštíveno dne 3. 1. 2007.

http://en.wikipedia.org/wiki/Interpretivism_%28legal%29, navštíveno dne 7. 9. 2007.

http://uitgeverij.larcier.com/collections/deiureferenda/?fa=contributor&person_id=1075, navštíveno dne 20. 10. 2008.

http://www.bundestag.de/parlament/funktion/gesetze/grundgesetz/gg_01.html, staženo dne 28. 7. 2006

http://www.bverwg.de/enid/9041e0ea1917f2c3345a6d5eadd6a7d8,0/Aktuelles/Entscheidungssuche_9p.html (BverfGE 82, 30 (38 an.).

d) Právní předpisy

- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR (také jen „Ústava“)
- Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod (také jen „Listina“)
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (také jen „občanský zákoník“).
- Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů (také jen „s. ř. s.“)
- Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
- Nařízení Rady ES 1408/72, o koordinaci národních soustav sociálního zabezpečení
- Smlouva mezi ČR a SR o sociálním zabezpečení (vyhl. pod č. č. 228/1993 Sb.).

e) Použitá rozhodnutí

- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4. 2. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 21/96, přístupný na www.concourt.cz.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 3. 2006, č. j. 4 Ads 19/2005-105, přístupný na www.nssoud.cz.
- Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 9. 4. 2001, sp. zn. 22 Ca 551/2000.

- Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 19. 12. 2001, č.j. 10 Ca 332/2001-42.
- Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 25. 5. 2007, č.j. 5 Ca 120/2006-33.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 1. 2004, č.j. 5 A 158/2001-100 publikováno ve Sbírce rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. 5/2004, přístupné i na www.nssoud.cz).
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 13. 12. 2006, č.j. 5 As 3/2006 - 70, přístupný na www.nssoud.cz.
- Nález ze dne 1.11.2007, sp. zn. IV. ÚS 1770/07, přístupný na www.concourt.cz.
- Nález ze dne 8. 3. 2006, sp. zn. II. ÚS 243/05, přístupný na www.concourt.cz.
- Nález ze dne 26. 10. 2007, sp. zn. I. ÚS 2366/07, přístupné na www.concourt.cz.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 12. 1992, č.j.6 A 39/92-22, přístupné na www.nssoud.cz.
- Nález ze dne 8. 3. 2006 II. ÚS 243/05, přístupné na www.concourt.cz.
- Nález ve věci tzv. cukerných kvót dne 8.3. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 50/04, přístupné na www.concourt.cz
- Stanovisko sociálně-správního kolegia Nejvyššího správního soudu ze dne 2. 2. 2005, č. j. Sst 2/2003 - 225, přístupné na www.nssoud.cz.
- Nález ze dne 8. 3. 2006 II. ÚS 243/05, přístupné na www.concourt.cz.
- Srv. např. rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 23. 5. 2005, č. j. 32 Ca 61/2002-19.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 7. 9. 2005, č. j. 2 Ads 12/2004, přístupný na www.nssoud.cz.
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 9. 12. 2004, sp. zn. II. ÚS 21/04.
- Rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 26. 10. 2005, č. j. 3 Ads 2/2003 - 126, přístupné na www.nssoud.cz.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 10. 2007, sp. zn. 3 Ads 2/2003 - 218, přístupný www.nssoud.cz.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 7. 3. 2007, sp. zn. 6 Ads 4/2006, přístupný na www.nssoud.cz.
- Nález pléna Ústavního soudu Pl. ÚS 36/01, publikován ve Sbírce zákonů pod č. 403/2002 Sb.
- Nález Ústavního soudu ze dne 5. 4. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 44/03, publikován ve Sbírce zákonů pod č. 249/2005 Sb.

- Nález Ústavního soudu ze dne 14. 10. 1997, sp. zn. I. ÚS 322/96, přístupný na www.concourt.cz.
- Plenární nález Ústavního soudu ze dne 26. 3. 2003, sp. zn. Pl. ÚS 42/02, www.concourt.cz
- Nález ze dne 1. 12. 2005, sp. zn. II. ÚS 290/05, přístupný na www.concourt.cz.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 26. 9. 2000, sp. zn. I. ÚS 129/2000, přístupné na www.concourt.cz.
- Nález pléna Ústavního soudu ze dne 5.12.2001, sp. zn. Pl. ÚS 9/01 Sb., přístupný na www.concourt.cz.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 13. 12. 2006, čj. 5 As 3/2006 - 70, přístupný na www.nssoud.cz.
- Nález Ústavního soudu ze dne 8. 2. 2000, sp. zn. I. ÚS 156/99, přístupný na www.concourt.cz.
- Nález Ústavního soudu ze dne 16. 1. 2003, sp. zn. III. ÚS 747/2000, přístupný na www.concourt.cz.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 6. 11. 2003, sp. zn. 2 Ads 15/2003 - 39, přístupné na www.nssoud.cz.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 19. 2. 2004, č. j. 3 Ads 2/2003 - 60, přístupný na www.nssoud.cz.
- Nález Ústavního soudu ze dne 3. 6. 2003, sp. zn. II. ÚS 405/02, přístupný na www.concourt.cz.
- Nález Ústavního soudu ze dne 25. 1. 2005, sp. zn. III. ÚS 252/04, přístupný na www.concourt.cz.
- Rozsudek rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 26. 10. 2005, sp. zn. 3 Ads 2/2003 - 112, přístupné na www.nssoud.cz.
- Nález pléna Ústavního soudu ze dne 20. 3. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 4/06, přístupné na www.concourt.cz.
- Nález Ústavního soudu ze dne 14. 10. 1997, sp. zn. I. ÚS 322/96, nález pléna Ústavního soudu ze dne 26. 3.2003, sp. zn. Pl. ÚS 42/02, a nález téhož soudu ze dne 1. 12. 2005, sp. zn. II. ÚS 290/05, přístupné na www.concourt.cz.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 10. 2007, sp. zn. 3 Ads 2/2003 - 218, přístupný na www.nssoud.cz.
- Nález Ústavního soudu ze dne 13. 11. 2007, sp. zn. IV. ÚS 301/05, přístupný na www.concourt.cz.

- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 23. února 2005, č. j. 6 Ads 62/2003-31, přístupný na www.nssoud.cz.
- Rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 7. 3. 2007, sp. zn. 6 Ads 4/06, přístupný na www.nssoud.cz.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 31. 7. 2007, sp. zn. 4 Ads 63/2006, přístupný na www.nssoud.cz.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 2. 7. 2007, sp. zn. 4 As 56/2006, přístupné na www.nssoud.cz.

f) Další prameny

- Důvodová zpráva k zákonu č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů: ev. č. ASPI: LIT24405CZ, LIT24406CZ, až LIT24413CZ.
- Závěrečné stanovisko k vystěhování Romů ze Vsetína, přístupné na internetových stránkách veřejného ochránce práv,
<http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/cinnost/stanoviska.php&doc=70>, navštíveno dne 15. 12. 2007.
- Anotace případu šetření veřejného ochránce práv vedeného pod sp. zn. 704/2005/VOP/JCH/JH, shrnutí případu v Souhrnné zprávě pro Poslaneckou sněmovnu Parlamentu ČR za rok 2005
<http://www.ochrance.cz/dokumenty/cast.php?back=/dokumenty/hledej.php?oblast=207&doc=404&partid=433>, navštíveno dne 30. 9. 2007.